

Aile Özel Sayısı

Kadın ve TOPLUM

İLMÎ DERGİ

AĞUSTOS 2025 • SAYI: 5

ISSN 2602-2400

Nevzat TARHAN • Celalettin VATANDAŞ • Saniye VATANDAŞ • M. Refik KORKUSUZ • Sinan YILMAZ • Ülfet GÖRGÜLÜ
Alev ERKİLET • Abdullah KAHRAMAN • Davud IŞIKDOĞAN • Yasin AKTAY • Emir KAYA • Orhan KOÇAK • Muharrem BALCI
Neşe YILDIZ • Emine GÜMÜŞ BÖKE • Hıdır APAK • Fatih ALTUN • Zeynep KAYA • Ahmet DAĞ • Fikret ÖZÇELİK
Mesut BAYAR • Suzan YILDIRIM • Merve YİĞİTOĞLU • Ayşe GÜLTEKİN • Hatice KAHYAOĞLU • Mehmet Nezir GÜL
Hafize Beyza MÜFTÜOĞLU BİLGİ • Hatice Kübra BAYLAN • Zeyneb KILIÇ • Maşallah KUŞLU

AĞUSTOS 2025

Kadın ve TOPLUM

İnsanlık mektebinin ilk hocası kadındır

Kadın ve TOPLUM

Diyanet-Sen Adına Sahibi

Ali YILDIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ömer EVSEN

Genel Yayın Yönetmeni

Revasiye KARAARSLAN AYTEN

Grafik Tasarım

Sena MAVİ

Yayın İdare Merkezi

Zübeyde Hanım Mahallesi
Sebze Bahçeleri Caddesi No:86
Altındağ/ANKARA
Tel: 0312 230 46 86
Faks: 0312 232 13 99
Büro Cell: 0533 657 70 21 - 22
www.diyamet-sen.org.tr

Yayın Periyodu: Yılda 1 sayı yayımlanır.

Yayın Türü: Yerel Süreli

Ücretsiz Dağıtılır.

Baskı Tarihi: Ağustos 2025

ISSN: 2602-2400

Baskı: Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cad. No: 105 İskitler/ANKARA

T: 0 312 341 01 97 • **F:** 0 312 341 01 98

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Bülent AKOT
Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler F.

Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN
Yıldırım Beyazıt Ü. İnsan ve Toplum Bilimleri F.

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Ü. İlahiyat F.

Ar. Gör. Fatma Merve ÇINAR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Dr. Fatma KENEVİR
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ayşe Sıdika OKTAY
Süleyman Demirel Ü.

Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ
Ankara Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Yakın Doğu Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Hatice TOKSÖZ
Süleyman Demirel Ü. İlahiyat F.

Prof. Dr. Ahmet YAMAN
Necmettin Erbakan Ü. İlahiyat F.

Kadın ve Toplum Dergisi'nde yayınlanan yazılarda bilimsel amaçlarla (kaynak göstermek kaydı ile) özetleme ve alıntı yapılabilir. Dergide yayınlanan yazı, şekil ve resimlerden yazarları, ilan ve reklamlardan firmaları sorumludur.

Ali YILDIZ
Genel Başkan

Takdim

Modernizmin, modern öncesi dünyadan ontolojik, epistemolojik ve ahlaki kopuşu insanlığı bir gayya çukurunun içine sürüklüyor. İlahi olan her şeyi dışlandığı, Allah'ın ve ahlakın paranteze alınıp önemsizleştirildiği bir dünya inşa edildi. Bu dünyanın nevezuhur ilkeleri ilahlaştırılan beşeri aklın ürünü olarak temayüz ederken; hazzı, heva ve hefese dayalı yeni bir kültür ortaya çıktı. Geleneksel olan ne varsa yapısal bir soykırıma tabi tutuldu, dışlandı, yok edildi ya da önemsizleştirilerek folklorik hale getirildi. İşte bugün, insanın hazzı dayalı özgürlük anlayışının hâkim olduğu bu dünyanın sonuçlarını yaşıyoruz. Bu nedenle bugün aileyi de derinden sarsan anaforun kökeninde bu yapısal sorunlar yatıyor. Bu bağlamda sorunu yapısal, sonuçları arızı görüyoruz.

Hakeza; çocuklarımızın, gençlerimizin içine düştüğü haz odaklı yaşam, sapkınlıkların normalleşmesi, erdemin itibarsızlaşması, hakikatin anlamsızlaşması ve düşüncenin sığlaşması, geleneksel ve yeni medyanın ahlaksızlığı pompalaması, aile mahremiyetini yok eden, aileyi gözden düşüren sabah programlarının büyük kitlelere hitap etmesi, eşcinselliğin bir kimlik olarak dayatılması, cinsiyetsizleşmenin pompalanması, böylece ailenin yıkımının eşiğine gelmesi gibi birçok yakıcı mesele bu paradigmal sorunun arızı sonuçlarıdır. Yapısal sorunlar ile bu yapısal sorunlardan uç veren arızı sonuçları ayırmadan sonuçlara odaklanmak asli sorunu gözden kaçırmaya, palyatif çözümlerle oyalanmaya neden olacaktır.

Hala vaktimiz varken, yapmamız gereken şey açıktır: Yapısal sorunlarımıza odaklanmak ve milletimizi inancımızın inşa ettiği kadim değerlerimizle güçlendirmek. Bunun için son derece dinamik entelektüel bir aktivizme, düşünsel bir tecdide, paradigmal bir değişime ağırlık vermeliyiz. Bununla birlikte epistemolojik krizi aşmak için entelektüel krizimizi aşmamız gerektiği de ortadadır. Nitekim kendi epistemolojimize geri dönmek, fikri alt yapımızı yenilemek zorunda olduğumuz gerçeği karşısında önümüzdeki en büyük sorunun entelektüel kriz olduğunu da kavramamız gerekiyor. Yaşadığımız entelektüel kriz, hem az önce bahsettiğimiz yapısal sorunun bir sonucu, hem de kendisi aşılması gereken bir yapısal sorundur.

Küresel düzeyde köpeklerin salındığı, taşların bağlandığı bu süreçte sapkın tekdünyacıların topyekûn saldırısına karşı topyekûn mücadele etmek, taşıdığımız sorumluluğun bir gereği, tarihin omuzlarımıza yüklediği bir mükellefiyettir. Uygulanan planlı, sinsi ve katmanlı küresel ifsat projesine, yapısal soykırıma karşı ülkemizin ve İslam dünyasının birikimini harekete geçirmemiz gerekmektedir.

Bunu yaparken düşünce geleneğimiz, kültür ve medeniyetimizin içindeki zaaflarımızı ayıklamamız, insanlığın birikimiyle kadim inanç değerlerimizi mecz etmemiz gerekmektedir. Hiç de kolay olmayan fitri aileyi ve fitri toplumu yeniden inşa etmek, ciddi bir entelektüel ve fikri ameliye gerektirmektedir.

Elbette, arızı sonuçları görüp aciliyet kesbeden konularda tedbirler almak, gerekli adımları atmak önemlidir; bu bağlamda yukarıda sayılan sorun ve tehditler için önlemler alınmalı, aile hukuku topyekûn gözden geçirilmeli, kadını, erkeği ya da çocuğu değil bütünleşik bir bakışla aileyi güçlendirecek politikalar üretilmelidir. Ancak yapısal sorunlar ihmal edilmemelidir.

Sayın Cumhurbaşkanımızın aile yapımızın içinde bulunduğu vahim tabloyu, bir beka meselesi olarak yorumlayarak 2025 yılını Aile Yılı ilan etmesi, dikkatlerin aileye çevrilmesi açısından son derece kıymetlidir. Diyanet-Sen olarak biz de Aile Yılına vesile kılarak çeşitli çalışmalar yürütüyoruz. Bu bağlamda Kadın ve Toplum dergimizin bu sayısını aileye ayırdık.

Aile meselesini farklı başlıklarda ve farklı disiplinler açısından ele almaya çalıştığımız bu sayımıza birbirinden kıymetli yazılarıyla katkı sunan yazarlarımıza teşekkür ediyor, Aile Özel sayımızın hayırlara vesile olmasını diliyor, emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

06

Neden Son Sığınak Aile?

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

14

Gelenek ile Modern Arasında Aile: Küresel Kültür Karşısında Direnç ve Dönüşüm

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ
Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ

28

Aile Kurumunun Hukuk Dünyamızda ve Sosyal Hayatımızdaki Yeri

Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ

42

Güçlü Bir Aile Yapısı İçin Makro Çözüm Önerileri

Prof. Dr. Sinan YILMAZ

50

Annelik: Cennete Açılan Kapı

Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

58

Toplumsal Cinsiyet-Karşıt Hareketler: Kökenleri, Karakteristikleri, Farklı İnanç Dünyaları Açısından Değişen Anlamları

Prof. Dr. Alev ERKİLET

66

Ailenin Önemi ve Fonksiyonları

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

72

Ailede Maneviyat Eğitimi

Prof. Dr. Davud IŞIKDOĞAN

80

Küresel Seküler İktidar Kendi Aile Modelini Herkese Zorla Dayatmaktadır

Prof. Dr. Yasin AKTAY: Söyleşi

88

Aileye Yeni Format Mümkün mü?

Prof. Dr. Emir KAYA

92

Dijitalleşmenin Aileye Etkisi

Prof. Dr. Orhan KOÇAK

98

İfsad Projeleri Karşısında İktidarların Ezikliği

Av. Muharrem BALCI

106

Aile, Kadın, Değerler ve Çalışma Hayatı

Doç. Dr. Neşe YILDIZ

112

İslam'da Eş Seçimi ve Evlilikte Denklik Meselesi

Doç. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE

122

Evlilikte Maneviyatın Sessiz Gücü

Doç. Dr. Hıdır APAK

128

Geciken Evlilikler: NEET Gençlik ve Eğitim-İstihdam Dengesi Üzerinden Bir Toplumsal Okuma

Doç. Dr. Fatih ALTUN

134

**Zor Kararların Eşiğinde:
Geleceğin Anneleri**

Doç. Dr. Zeynep KAYA

142

**Aile, Sadece Nesil Aktarımı
Sağlayan Bir Yapı Değil Aynı
Zamanda Değer Dünyası ve
Hafızadır**

Prof. Dr. Ahmet DAĞ: Söyleşi

156

**Türkiye’de Aile Krizi: Yapısal
Sebepler ve Çıkış Yolları**

Doç. Dr. Fikret ÖZÇELİK

160

**Ekonomik Krizin Aile Yapısına
Etkisi: Geç Evlenme, Az
Çocuk, Evliliğin Kısa Sürmesi**

Doç. Dr. Mesut BAYAR

168

**Fatma Bacı’nın Diyarından
Aile İçin Yapılanlar...**

Dr. Öğr. Üyesi Suzan YILDIRIM

176

**İslam’da Özel Hayatın
Gizliliği ve Aile Mahremiyeti**

Dr. Öğr. Üyesi Merve YİĞİTOĞLU

182

**Hadislere Göre Aile Olma
ve Aile Kalma Hususunda
Gözetilecek Temel İlkeler**

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN

196

**Kur’an ve Sünnet Işığında
Aileyi Doğru Yere
Konumlandırmak**

Hatice KAHYAOĞLU

206

**Aile Kurmaya Yönelik
Tehditler ve Tehlikeler**

Mehmet Nezir GÜL

222

**Bugünün Oyuncusu,
Geleceğin Kurucusu**

Hafize Beyza MÜFTÜOĞLU BİLGİ

230

**Dijital Aynada Aile Olmak:
Sosyal Medyanın Ebeveyn-
Çocuk Etkileşimine
Yansımaları**

Hatice Kübra BAYLAN

236

**Kırılgan Bağlar: Aile İç
Şiddetin Nedenleri ve
Kuşaklararası Etkileri**

Zeyneb KILIÇ

244

**Evlilik Yaşının Artmasında
Çalışma Hayatı ve
Ekonominin Rolü**

Maşallah KUŞLU

250

Kitap Tanıtımları

Revasiye KARAARSLAN AYTEN

NEDEN SON SIĞINAK AİLE?

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

Üsküdar Üniversitesi Kurucu Rektörü-Psikiyatrist

Aile, insanın hem sığınağı hem de inşa alanıdır; kimliğin, aidiyetin ve değerlerin yoğunlaştığı ilk ve en derin ilişkiler zemini olarak, sadece bireyin değil toplumun da temelini oluşturur. Aileyi koruyan yasal normlar küresel olarak değişti. Sosyal normlar yani geleneksel değerler hızla değişiyor. Aile değerleri ise aileyi koruyan normlardır onlarda risk altındadır. Kültür aktarımını eski yıllarda aile yapıyor idi, günümüzde artık dijital platformlar yapıyor.

2025 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesi, bu kadim kurumun karşı karşıya olduğu kültürel ve psikolojik tehditlere karşı farkındalık geliştirmek açısından önemli bir fırsattır. Modern yaşamın hızla değişen dinamikleri, aile yapısını sarsarken; bireyselleşme, tüketim kültürü ve anlam kaybı gibi olgular evlilikleri zayıflatmakta, anne-baba-çocuk bağlarını çözmektedir. Oysaki sağlıklı birey, ancak sağlıklı bir aile ortamında yetişebilir. Bu nedenle, evlilik kurumunu, kadın-erkek ilişkilerini ve aile içi iletişimi yeniden düşünmek, kültürümüze ve fitratımıza uygun bir şekilde yapılandırmak artık ertelenemez bir zorunluluktur.

Aile insanoğlunun hayatına hem anlam katan hem de teselli eden bir ortam olmalı idi. Ancak hızlı yaşantı, modernizmin getirdiği anlam kaymaları ve yaşam felsefesindeki değişimler aile

ile ilgili değerleri süratle yıpratı, devam da ediyor.

Ailenin çevresindeki toplumsal surlar ve kaleler maalesef yıkıldı. Artık aile üyeleri doğrudan kendi yuvalarını korumak zorunda kaldılar.

Diğer taraftan küresel dünya düzeni stratejistleri toplumları psikolojik savaşlarla yok etme siyasetini aile üzerinden icra etmeye başladı. Kültürel psikolojik savaşta her aile kurban vermeye başladı.

Ruhumuz duymadan yuvamız işgal edildi...

Ailemize, çocuğumuza beşinci kol faaliyeti kapsamında popüler kültür, popüler rol modeller olarak mahremimize kadar girdi. Saldırı beşinci kol faaliyeti olduğu için ruhumuz duymadan yuvamız işgal oluyor. Bunun sonucu uyuşturucu, şiddet, boşanmalar, intiharlar salgın biçiminde yaygınlaştı.

Bencilliğin ve konforculuğun yüceltiildiği Batı değerleri Batıda da ciddi biçimde aileye zarar verdi. O halde aileyle ilgili değerler yeniden tanımlanmalı ve uygun değerler güçlendirilmeliydi.

Çağımızda aile bağlarının zayıflamasında, onun doğasında olan zorluklardan kaçınmada ve boşanmaların artmasında, yaşam felsefesindeki değişimin büyük rolü var. Aile kurumunun yıkılmaya yüz tutması, aile bireyleri arasındaki bağların zayıflaması, intihar hızının salgın

düzeyine ulaşması, cinsel suçlardaki artış bize gösteriyor ki kadın ile erkek arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenip tasarlanmalı ve aile kavramı üzerinde yeni baştan durulmalıdır.

Mutsuz insan, mutsuz aile

Aile kurumunun ve temelini oluşturan evliliğin doğasını anlayabilmek için onun biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel temellerini iyi bilmek gerekir. Eşleşme biyolojik, ama evlilik kültürel bir olgudur. Bu sebeple de içinde bulunduğumuz kültürü iyi anlamalı ve doğru yorumlamalıyız.

Türkiye'nin seksenlerin sonuyla birlikte önemli bir sosyal dönüşüm yaşadığını biliyoruz. Kültürel iletişim, kültürel etkileşimi de beraberinde getirince her alanda değişim kaçınılmaz oldu. Türk toplumu modernleşmeyi Batılılaşma olarak algıladı. Mesela Japonlar aynı süreçten geçerken kendi kültürlerini korumayı başardılar. Kültürünü koruyamayan toplumların ortak özelliği, kimiksizleştirilen, kitle iletişim araçlarının öngördüğü modeli yaşayan, popüler kültürün beslediği bireylerin ortaya çıkmasıdır.

Batı, nasıl zengin ve ünlü olunacağını anlatarak başarılı olmak için kapitalist olunması gerektiğini vurguladı. Böylece insanlar sadece başarıya odaklandı. Başarı için de “Yaşam bir mücadeledir ve sadece diğerlerinden üstün olan kazanır”

düşüncesi, dünya görüşü olarak benimsetildi. Üstün olmanın formülü şöyle verildi:

Daha çok kazan!

Daha çok tüket!

Daha hızlı yaşa!

Daha çok şey bil!..

Bu formülle ve eğlence kültürüne yapılan büyük yatırımlarla insanların tüketim alışkanlıkları ve davranışları değiştirilmek istendi. Çünkü bunlar değiştiğinde, toplumun da kimliği değişecekti. Bu üstün olma formülü, insanlar arasındaki birincilik yarışını tetiklerken aynı zamanda insanda stres meydana getirdi. Yorulan ve yarışta geri kalan kişi, üretimi ve tüketimi arttırsa da kendisini bir türlü tatmin edemedi. Yaşam felsefesindeki böylesi değişimler ruhsal rahatsızlıkların da tetikleyicisi oldu. İnsanlar ruhsal rahatsızlıkları sebebiyle antidepresan kullanmaya başladı.

Mutsuz insan, mutsuz aile, mutsuz toplum!

Bu sebeple insanın hedefinin ne olduğunu sorgulaması pek çok açıdan önemli hale geldi:

İyi bir insan olmak mı yoksa başarılı bir insan olmak mı?

Hedef, iyi bir insan olmaksa başarı bu yolda ara hedeflerden biridir. İnsanın vardığı değil, hedeflediği nokta önemlidir. İnsan mutluyorsa aile de toplum da mutludur.

Aslında Doğunun değerleriyle Batının yöntemi birleşirse

terk edilmiş bazı değerler de gün ışığına çıkacağından daha huzurlu bir dünya meydana gelir. Çünkü Batı felsefesi, bilimi, gerçekleri bulmada bir araç olarak kullandığı için her şeyi tanımlamaya, sistemleştirmeye yatkındır.

Bireyselleşen bireyler eş olmanın anlamını yitirdi!

İnsanoğlu modernitenin getirdiği yaşam felsefesini benimsediği oranda kendinden başkasını önemsemeyen, kimse için fedakârlık yapmayan bireyler haline geldi. 'Özgür yaşayan, kendinden başkasını önemsemeyen, canının istediğini yapan' bireyler, eş olmanın anlamını yitirdiler. Batılı, çocuğuna, hastalanan eşine bakmayı bir yük gibi gördü. Yaşlanan anne-babasının sorumluluğunu almayarak onlarla devletin ilgilenmesini bekledi.

Yaşam amacı zevklerin tatmini oldu!

Evlilik, 'birliklilik' olarak algılanmaya başlanınca aile bağları git gide zayıfladı ve aile kurumunun yerini birlikte nikâhsız yaşayan çiftler aldı (Bu yüzden Batı ülkelerinde nüfus çok ciddi şekilde gerilemektedir). Bununla da kalınmadı; "İnsan davranışlarını belirleyen, cinsel güdülerdir" denilerek cinsel mutluluk hayatın merkezine oturtuldu. Yaşam amacı, zevklerin tatmini oldu. Evliliğin ve cinsel yaşamın birbirinden ayrı yaşanabileceği düşüncesi ve "İstedğim kişiyle be-

raber olabilirim" yaklaşımı, açık evliliklere, her iki eşin sevgililerinin olmasına meydan verdi.

Romantik duygular ikinci planda kaldı ve erkek egemen kültürün daha çok kadınla birlikte olmasına netice verdi. Ama yaşanan tecrübelerle görüldü ki böylesi ilişki biçimiyle evlilikler yürümüyor ve bu 'aldatma' sayılıyor. Bedeli ise masum çocuklar ödüyor.

Çıkar peşinde koşmayı, ideoloji haline getiren modern hayat, aile içine "Ben haklıyım, sen haksızsın" mücadelesini yerleştirdi. Kadın-erkek ilişkisi adeta kadın-erkek savaşına dönüştü. Feminist yaklaşım da bu mücadeleyi besledi.

Sadece eşler arasındaki ilişki zedelenmedi, anne ile çocuk arasındaki bağ da bu söylemden nasibini aldı. "Bebeğin istekleri olabilir, onun çıkarı bu. Senin de isteklerin var, canının istediğini yapacaksın ve bebeğinle ilgilenmeyeceksin" dendi. Bununla da sınırlı kalınmadı, bebeğin hem fiziki hem de ruhsal sağlığı için çok önemli bir yeri olan anne sütü gereksiz gösterilerek sanayi mamalarının daha iyi olduğu vurgusu yapıldı. Bütün bunlar anne ile çocuk arasındaki bağı koparmak için birebirdi.

Biyolojik çıkar, evlilikte!

Feminist akımların temelinde, "Evliliğe ihtiyaç yok!" tarzında bir fikir hâkimdi. Feminist akımlar, evliliğin insanın özgürleşmesine engel olduğunu, insanın

evlilik sebebiyle kısıtlandığını düşünmekteydi. İlerleyen zamanlarda “İnsanın biyolojik çıkarının evlilikte mi? yoksa “Evlilik dışı rastgele ilişkilerde mi?” olduğu üzerine tartışmalar yapılmaya başlandı ve bu soruların cevabı çeşitli çevrelerce arandı.

Araştırmalarda Amerika gibi ülkelerde yapılan açık evliliklerin ve rastgele ilişkilerin sonucunda bireyleri mutlu olmadıkları, sık sık sevgili değiştirdikleri ve bu ilişkiler neticesinde doğan çocukların iyi yetişmediği, sevgi yoksunu olduğu ortaya çıktı.

Kavramsal olarak açık evlilik, evli bireylerin evli oldukları halde, farklı kişilerle rahatça ve özgürce sevgililik ve cinsellik yaşamalarıdır. Bu evlilik tipinde, görünürde bir aile var olmasına rağmen bireyler birbirlerine karşı sorumluluk duygusu taşımazlar.

Uzun vadede düşündüğümüzde, sağlıklı bir evlilik müessesesi olmazsa neslin devamı ve sağlıklı yeni nesillerin yetiştirilmesi mümkün değildir. Mesela Kuzey Avrupa’da en önemli problemi, evlilik dışı çocuklar oluşturuyor. Anne ve baba belli; ama kişiler evli değil. Hatta bu oran yüzde 50’nin üzerine çıkmış durumda. O ülkeler bu durumun bir sonucu olarak büyük problemler yaşamaktadır.

Son derece sorumsuz, hayatı tanımayan çocuklar yetişmektedir. Özellikle bu gibi ülkelerdeki zararlı alışkanlıkların temelinde bu problem yatmaktadır. Gençlerin yüksek oranda uyuşturucu, eroin ve alkol kullanımı, kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Şu anda Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde aileyi korumak için çeşitli yasalar çıkarılıp komiteler ve komisyonlar

kuruluyor. Evrimsel ideolojinin vermiş olduğu anlayış biçiminin yanlış olduğu, geç de olsa anlaşılmaya başlandı. O ülkelerin aydınları “Evlilik, sosyolojik açıdan gerekli imiş” demeye başladılar.

Semavi öğretiler evliliği teşvik etmiştir...

İnsanlık, artık büyük bir tehlikenin eşiğinde olduğunu fark edebiliyor. Evlilik dışı, nikâhsız birliktelikler hoş gibi görünüyor, insanın nefsi zevk alıyor; fakat uzun vadede, bu durumun toplumu, ülkeleri, milletleri içinden çıkılmaz problemlerle başa bıraktığı ve ilerleyen dönemlerde daha kötü sonuçlarla karşılaşılacağı ortadadır. Bugün hâlihazırda, Almanya, Norveç gibi gelişmiş ülkeler bu dehşetli hatanın faturasını, nesillerinin tükenmesiyle ödüyor.

Unutulmamalıdır ki insanın orta ve uzun vadede çıkarı için evlilik müessesesi, insanın yararına ve fitratına uygun olan bir seçimdir. Bu nedenle tüm kutsal metinler ve semavi öğretilerde evlilik teşvik edilmiştir.

Genler de aile kur diyor...

Genlerimizde, en iyi adayı bulmak, onunla birlikte yaşamak ve çocuk sahibi olmak gibi bir talimatname vardır. Psikososyal ihtiyaçlar da ancak evlilikle karşılanabilir. Onun dışında bu ihtiyaçları tam olarak karşılamak mümkün değildir.

Yaratıcı, kadın ve erkeği tek başına ele almamış, bu iki cinsi âdemoğlunun soyunu devam

ettirecek unsurun ayakları olarak değerlendirmiştir.

Biyolojik olarak kadın ve erkek eşit olmadığı gibi, biri diğerinden üstün de değildir. Sadece birbirlerinden farklıdır. Kadın kadın olduğu için aşağı, erkek de erkek olduğu için ala değildir. Bir bütünün parçası gibi kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır.

Genetik yapıyı göz önüne alarak kişinin psikolojik doğasına uygun davranan insan, mutluluğu daha kolay yakalayacaktır. Bunun için de fitrata uygun hayat, diyoruz.

Kadın ve erkek ilişkisini bu boyutta düşünmezsek şayet gelecekte insanlık çözülmeye gidecektir ki Batı bu konudaki en iyi örneklerden biridir. Evliliklerin azalması, cinsel kimliklerde yaşanan sapmalar ve aile kurumunun gördüğü zarar ortadadır. Bu dejenerasyonun en büyük sebebi, kadın ve erkeğin, psikolojik doğalarına uygun davranmamasıdır. Böyle giderse insanlık devam edemez hale gelir.

Kadın duygusal özellikler, estetik ve koruma içgüdüğü bakımından ileriye, erkek dış ortamla savaşma, avcı özellikleri itibarıyla öndedir; böylece taraflar birbirlerini tamamlar. Kişilerin baskın olan bu yönlerini törpülemek, evliliğe zarar verir.

Evlilikte duygusal ihmale dikkat!

Evliliklerin sürdürülebilirliğinde duyguların paylaşımı, ortak dil geliştirebilmek çok önemli. Evliliğe ihtiyaç pencesinden bakıldığında tarafların evlilikle ilgili hangi alanlarda birbirlerine ihtiyaçları olduğunu sorgulamak gerekir. Genellikle yüzeysel olarak mesele tahlil edilmeye çalışıldığında, kadın ve erkek arasındaki ihtiyacın, temel ihtiyaçları karşılamak olduğu anlaşılır. Bunlar ise yemek, içmek, cinsellik ve barınma gibi konulardır... Ancak bunların içinde soyut olan ihtiyaçlar genellikle görülmeyip ihmal edilir. Aslında bu soyut ihtiyaçların ihmal edilmesi, evlilikte birçok problemin başlangıcını oluşturur. Bu

ihtiyaçların en başında psikolojik ihtiyaçlar gelmektedir. Hatta bunlara psikospiritüel ihtiyaçlar da denir. Şu anda tıpta bu ihtiyaçların karşılanmamasına 'duygusal ihmal' de denilmektedir.

Örneğin psikolojik ihtiyaçlarımızın içinde en önemlisi, duygusal ihtiyaçlarımızdan sevgidir. Sevgi ihtiyacının karşılanmaması, insani ilişkilerin iletişim kazalarıyla sonuçlanması demektir. Eşler arasında bu ihtiyacın karşılanmaması duygusal boşluğun oluşmasına zemin hazırlar. Genellikle evlilik öncesi ve evliliğin ilk yıllarında, bu ihtiyaç, eşler tarafından karşılanırken ilerleyen yıllarda, erkek işine, kadınsa evine ve çocuklarına odaklanmak suretiyle birbirlerini ihmal etmeye, duygusal ihtiyaçlarını görmemeye başlarlar. Dolayısıyla bu aşamadan sonra duygusal zayıflık meydana gelir ve evlilikteki birçok sıkıntı bu süreçle birlikte başlar.

İnsan yaratılışı gereği mutluluğu da mutsuzluğu da paylaşma ihtiyacı hissetmektedir. Dolayısıyla bu durum insanın sosyal bir varlık olduğunu ve tek başına yaşayamayacağını göstermektedir. Kişilere "Eşim olmazsa ben ne yaparım?" sözünü söyleten etkenin, duygusal noktada paylaşım ihtiyacımız olduğu unutulmamalıdır.

Mutlu ailenin 3 özelliği!

Nebraska Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada mutlu ailelerin üç ortak özelliği üzerinde

durulmuştur. Mutlu ailelerin birlikte zaman geçirdiği, takdir, övgü ve onay sözlerinin çok kullanıldığı ve birlikte kiliseye giden, inançlı ve dindar kişiler oldukları tespit edilmiştir. Mutlu ailelerin birçoğunda bu üç ortak özellik görülmüştür. Dolayısıyla sağlıklı ailelerin sağlıklı iletişim kuran bireylerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Bir insanın ruh sağlığını tanımlarken üç alan araştırılır. Birinci alan, kişinin iç uyumu; yani kendisiyle barışık olup olmadığına, ikinci alan meslek uyumuna; yani iş hayatında uyumlu çalışıp çalışmadığına; üçüncü alan da aile ve sosyal uyumu; yani aile bireyleriyle, dost ve arkadaşlarıyla ilişkilerinin sağlıklı olup olmadığına bakar.

Kişinin bu üç alanda verimliliği iyi ise ruh sağlığı iyi demektir. Dolayısıyla mutlu ve sağlıklı aileler, ruh sağlığı yerinde bireylerden oluşmaktadır. Nebraska Üniversitesi'nin bu araştırması, bu alana ışık tutması bakımından çok önemlidir.

Sağlıklı aile sağlıklı bir toplum demek...

Toplumu bir makro model olarak ele alırsak aileyi mikro model olarak düşünebiliriz. Dolayısıyla aile ve bireydeki en ufak değişiklik toplumu etkilemektedir. Ailenin ve bireyin yaşama biçimi, toplumun standartlarının oluşmasında çok önemli katkı sağlamaktadır.

Bir ailenin üretimi ve yaşam amacı neyse topluma katkısı da o yöndedir. Bu nedenle sağlıklı bir toplumun oluşması bu alanda yatırım yapmayı, bireyler yetiştirmeyi emek vermeyi gerektirmektedir.

İyi bireyler, iyi toplumun oluşmasında ilk adım ve en önemli çözümdür. İyi bireylerin ise mutlu ve sağlıklı ailelerde olacağı unutulmamalıdır. Buradan yola çıkarak sağlıklı ailenin topluma en önemli katkısı iyi insandır, diyebiliriz.

Çalışma hayatı evlilikleri nasıl etkiledi?

Çalışma hayatı, kadın ve erkek için evliliği etkileyen faktördür. Gerek bizim kültürümüzde gerekse dünya genelinde eğilim, erkeğin çalışmasına yöneliktir. Erkek yaratılışı gereği evin dış gerçekliğiyle ilgilenirken kadın evin iç gerçekliğiyle daha ziyade alakadardır.

Mesela erkek, ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya, evi ve aileyi dışarıdan gelebilecek zararlarda korumaya yönelik çalışırken kadın çocuklarını yetiştirmeye, onlara annelik yapmaya ve evi sıcak bir yuvaya dönüştürmeye mütevakkıf çalışmaktadır. Dolayısıyla kadın ve erkeğin evlilik hayatında birinci dereceden sorumlu oldukları alanlar farklılık arz etmektedir.

Bu nedenle gerek dünyada gerekse kültürel yapımızda, erkek, kadına nispeten daha fazla çalışma hayatıyla ilgili ve so-

rumludur. Ancak modernizmin getirmiş olduğu tüketim kültürü, teknolojinin hızlı gelişimi, iletişim araçlarının yaygınlaşması, insanların daha hızlı yaşaması gibi etkenlerin de tesiriyle çalışma hayatının birinci aktörleri değişti. Modern yaşamın güzellikleri yanında, ihtiyaçların da artması, insanları kadın ve erkek ayırt etmeksizin çalışma hayatına sevk etti. Dolayısıyla kadınların biyolojik eğilimine ters olarak çalışma hayatına girmeleri fazlaştı.

Ekonomik açıdan kadının ihtiyacı varsa çalışmasını tavsiye ediyoruz; ama evin iç gerçekliğinin ihmal edileceğini de vurgulamadan geçemeyiz. Çünkü bir kadının evinde çocuklarını hayata hazırlaması, onları terbiye etmesi ve onlara eğitim vermesi madde ile kıyas edilemeyecek kadar önemlidir. Örneğin pek çok şeyi; oturmayı, kalkmayı, yemeyi, kaşık tutmayı, sorumluluklarımızı ve büyüklere terbiye gibi adap ölçülerini 0-6 yaş arasında öğreniriz. Bu ise en sağlıklı olarak annenin önderliğinde, aile hayatında gerçekleşmektedir. Bu nedenle kadının çalışması zaruri değilse, ekonomik açıdan "Çalışsa da olur, çalışmasa da" deniliyorsa kadına evin iç gerçekliğiyle ilgilenmesini ve o noktaya yönelik çalışmasını tavsiye ediyoruz.

Nasıl ki bir ağacın bütün çalışması meyvesine yöneliktir, bunun gibi kadın ve erkeğin de

Aile kurumu sadece bir sosyal yapı değil; insanın biyolojik, psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının karşılandığı en temel sığınaktır. Modern hayatın hızla değişen değerleri karşısında savunmasız bırakılan bu kurum, ancak fıtrata uygun, sevgi temelli, sorumluluk bilinciyle inşa edilen ilişkilerle yeniden ayağa kalkabilir. Kadın ve erkek birbirinin rakibi değil, tamamlayıcısıdır; evlilik ise bireyin yalnızca özel hayatını değil, toplumun geleceğini de doğrudan etkileyen bir medeniyet meselesidir.

üzerine titremesi ve bütün çalışmasını teksif etmesi gereken husus, evliliğin meyvesi olan çocukları olmalıdır. Bu noktada kadının rolünün erkeğe nispetle daha büyük olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla kadının çalışması zaruri ise bu konuyu ihmal etmeden çalışma hayatında var olması gerekmektedir.

Çalışan çiftlerin sorumluluğu ne olmalı?

Evlilik hayatında kadın ve erkek beraber çalışıyorsa erkeğin evde kadına karşı inisiyatifli davranması ve yardımcı olması gerekmektedir. Ancak genelde erkekler tarafından bu inisiyatif ve yardımcılık görevi ihmal edilir. Örneğin iş dönüşü eve gelen kadın, evin temizliği ve yemekle uğraşırken çoğu zaman erkek, odaya çekilip televizyon seyretmeyi ve dinlemeyi tercih eder.

Evliliğin ilk yıllarında kadın tarafından bu durum pek önemsenmese de ilerleyen yıllarında sorun haline gelir. Bu ise evlilik hayatında kadının daha çok yıpranmasına neden olur. Dolayısıyla erkeğin bu noktaları dikkate alıp eşini koruması ve kollaması gerekmektedir. Eğer kadın, evin ekonomisine katkıda bulunuyorsa erkeğin de eşine ev işlerinde yardımcı olması, eşinin yükünü hafifletmeye çalışması, gerektiğinde mutfakta bulaşık bile yıkaması gerekmektedir.

Aksi takdirde kadının erken

yaşlarda çökmesi kaçınılmaz olur. Bu durum evlilik hayatında eşler arasındaki çözülmenin hızlanmasına ve problemlerin doğal olarak artmasına zemin hazırlar. Dolayısıyla kadının evle birlikte iş hayatında da bulunması gerekiyorsa ev işlerinde erkekle vazife paylaşımına gitmek zorundadır. Eğer erkek bunu düşünmüyorsa kadının bu ihtiyacını ve sıkıntısını eşiyile paylaşması, ondan yardım istemesi gerekmektedir. Sorunları örtmek ve bilinç altına çekmek, psikolojik açıdan daha büyük problemlerin doğmasına zemin hazırlayabilir. Bu noktada, evliliğin sıhhat ve selameti için şahsi arzu ve isteklerin ötesinde, kurumsal düşünebilmek çok önemlidir. Kurumsal düşünebildiğimiz nispette problemleri aşmamız daha kolay olacaktır.

Aile Değerlerinin ölçülmesi

ÜSAMYÇÖ (Üsküdar Ailede Manevi Yaşantılar Ölçeği) 2023 yılında yayınlandı.

Bu çalışmada ailenin değerler ve manevi eğitimdeki tutumlarının ölçülmesi amacıyla ölçek geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu ölçeği uygulayarak aşağıdaki boyutlara göre ailemizin son sığınak olarak güçlenmesi gereken değerlerimizi bulabileceğiz. Başlıca araştırılmaya çalışılan değerler şunlardır.

Meşveret (Conferring): Sorunların karşılıklı istişarelerle ve katılımlarla çözümlenebilmesi.

Eşitlik (Equality): Aile içi kurallara uyma noktasında zaman, para, eğitim kullanımı gibi sorumluluklar ve meşguliyetlerde, özgürlük ve sorumluluk dağılımında, fırsatların kullanımında herkes eşit muamele görebilmelidir.

Özerklik (Autonomy): Her birey kendini aileye hem ait hissetmeli aynı zamanda da özgür hissedebilmelidir.

Hakkaniyet (Justifying): Hak kullanımında herkes kendisini adil bir ortamda hissedebileceği dağılım olabilmelidir. Ebeveynin ve çocukların hakları konusunda sınırlar belirli olmalıdır.

Sevgi (Love, affection): Sevginin oluşturduğu sıcak ilişkiler ailenin en kıymetli bağıdır, şefkati, fedakarlığı ve empatiyi bu duygu besler.

Saygı (Respect, esteem): Aile bireyleri birbirlerinin kişilik haklarına özen göstermeyi başarabilmeleri gerekmektedir.

Güven (Trusting, confidence): Sadakat duygusunun oluşabilmesi için birbirlerinden zarar görmeyeceğine dair aile bireylerinin emin olmaları gerekir.

Paylaşıcılık (Sharing): Aile bireyleri birbirlerinin lehine bazı haklarından vazgeçebilecek etik anlayışa sahip olmalıdır.

Maddi kazanımlar (Secular upbringing): Ailenin varlık, şöhret, statü, güç gibi kazanımları birlikte tutan değerlere katkı sağlar

Manevi kazanımlar (Religious upbringing): Ailenin hayata, olaylara, ölüme, yaratılışa, İlahi güce, sabırlı olmaya, alçakgönüllü olmaya, varoluşa bakışı özellikle kriz zamanlarında bir arada kalmaya anlamlı katkı ve teselli gücü katar.

Yukardaki değerlerden anlaşılabileceği üzere çocuk ve eyle ilişkilerde sadece maddi birikimler değil manevi birikimlerde çok önemlidir. *Sevgi, Disiplin, İlgi, Hesap verebilirlik ve Sorumluluğun* gelişmesi için bu değerlerin yaşandığı bir aile ortamı hava su ve güneş gibi ihtiyaçtır. Böylece bu araştırmada, manevi yaşantıya yönelik değer ve algıları boyutsal olarak ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçek ortaya çıkmıştır.

Yazının sonunda yer alan **KARE KOD** okutarak ölçeği uygulayabilir, oluşan puanınızı değerlendirebilirsiniz.

Sonuç olarak, aile kurumu sadece bir sosyal yapı değil; insanın biyolojik, psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının karşılandığı en temel sığınaktır. Modern hayatın hızla değişen değerleri karşısında savunmasız bırakılan bu kurum, ancak fitrata uygun, sevgi temelli, sorumluluk bilinciyle inşa edilen ilişkilerle yeniden ayağa kalkabilir. Kadın ve erkek birbirinin rakibi değil, tamamlayıcıdır; evlilik ise bireyin yalnızca özel hayatını değil, toplumun geleceğini de doğrudan etkileyen bir medeniyet me-

selesidir. Bugün içinde bulunduğumuz kültürel ve psikolojik savaş ortamında aileyi korumak, sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir görevdir. Çünkü aile, insanın hayatta kalabileceği son sığınaktır; o yıkılırsa, yalnız birey değil, insanlık da çöker. Sağlıklı bir aile; mutlu birey, güçlü toplum ve sürdürülebilir bir insanlık demektir. Bu sebeple aileye yapılan her yatırım, aslında insanlığa yapılmış bir yatırımdır.

Ailenin değerler ve manevi eğitimdeki tutumlarının ölçülmesi amacıyla geliştirilen Üsküdar Ailede Manevi Yaşantılar Ölçeğini aşağıda yer alan KARE KODU okutarak uygulayabilir, oluşan puanınızı değerlendirebilirsiniz.

ÜSKÜDAR AİLEDE MANEVİ YAŞANTILAR ÖLÇEĞİ (Tarhan, N., Tutgun-ünal, A., & Özkan, D. (2023). *Üsküdar Ailede Manevi Yaşantı Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışmaları. Journal of Media and Religion Studies*, 6(1), 1-24. <https://doi.org/10.47951/me-diad.1237490>)

GELENEK İLE MODERN ARASINDA AİLE: KÜRESEL KÜLTÜR KARŞISINDA DİRENÇ VE DÖNÜŞÜM

Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Doç. Dr. Saniye VATANDAŞ

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalı

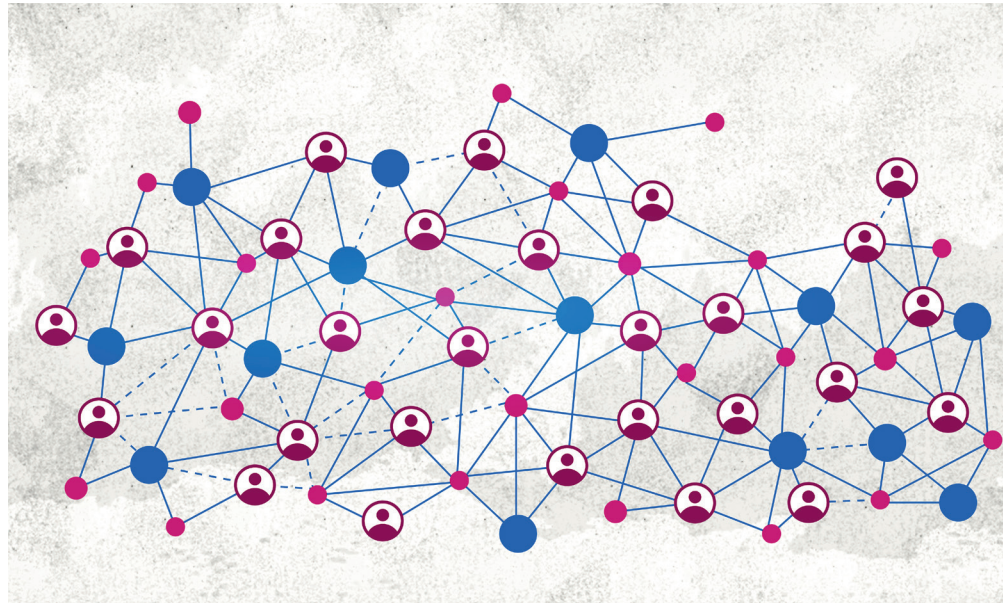
Giriş

A ile, tarihsel ve toplumsal olarak en eski ve en temel kurumlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bireyin sosyalizasyon sürecinde kimlik edinimi, değer aktarımı, toplumsal rollerin içselleştirilmesi, duygusal güvenliğin sağlanması gibi çok yönlü işlevleri ile toplumsal yapının sürekliliği açısından vazgeçilmez kıymette önemli rollere sahiptir. Ancak bu köklü kurum, özellikle modernleşme, sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme gibi makro düzeyli gerçekleşen toplumsal dönüşüm süreçlerinin etkisiyle hem yapısal hem de işlevsel açılarından radikal düzeyde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm, sadece aile bireylerinin sayısını, rollerini ya da yaşam tarzlarını değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda aile içi ilişkilerin niteliğini, değerler sistemini ve hatta ailenin toplumsal anlam ve önemini de sorgulanır hâle getirmiştir. Modern toplumların birey merkezli seküler yapısı, geleneksel aile bağlarının gevşemesine, aile değerlerinin büyük oranda işlevsiz kalmasına, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin daha çok karşılıklı tatmin ve bireysel tercihlere dayalı hâle gelmesine yol açmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimin ev dışına taşınması, kadının iş gücüne katılımı

ve bireyin ekonomik bağımsızlığını kazanması, aile içi rollerin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru küreselleşmenin etkisiyle ivme kazanan bu değişim süreci, aileyi geleneksel işlevlerinin çoğundan uzaklaşmasına ve bireylerin biyolojik ve duygusal ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı olmaktan dahi belirli oranda uzaklaştırarak müzakere edilen rollerin ve geçici bağılıkların şekillendirdiği bir ilişki alanına dönüştürmüştür. Bu sebeple, konuya özel ilgisi olan düşünürler günümüz aile kurumunu “akışkan”, “kırılgan” ve “çoğul” ilişkiler bağlamında analiz etmiş, bazıları bu dönüşümü bir çözülme olarak değerlendirirken, bazıları ise yeni aile biçimlerinin ortaya çıkışı olarak ele almıştır. Anthony Giddens’in “saf ilişki” ve “müzakere edilmiş roller” kavramlaştırmaları; Ulrich Beck ve

Elisabeth Beck-Gernsheim’in “bireyselleşme” kuramı ve “müzakere edilen tercihler alanı” şeklindeki aile tanımı; Zygmunt Bauman’ın “bağlanma cesareti” kavramı bu dönüşümün anlaşılmasında önemli teorik referanslar sunmaktadır.

Bu çalışma, aile kurumunun modern/postmodern süreçlerde nasıl dönüştüğünü; bu dönüşümün bireysel ve toplum hayatlarıyla, kültürel değerler üzerindeki etkilerini analiz etmekte; kültür endüstrisinin ürünü olan ritüellerin aile yapısını yeniden üretmedeki rolünü sosyolojik bir perspektiften değerlendirmektedir. Özellikle Türkiye gibi modernleşme ile geleneksel değerlerin iç içe geçtiği toplumlarda ortaya çıkan ikili yapı, bu dönüşümün çok boyutlu bir biçimde incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Aile Kurumu ve Modern Zamanlardaki Durumu

Toplumsal yapının en temel ve en köklü kurumu olan aile hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etkisi son derece güçlü, kapsamlı ve derinlikli bir örgütlenme biçimidir. Bireyin dünyaya geldiği, yaşamı boyunca sahip olduğu kimliği elde ettiği, yine yaşamı boyunca kendisine yol işareti olan toplumsal değerleri içselleştirdiği, toplumun üyesi olma sürecinin ilk ve temel özelliklerini edindiği birincil düzeyde işlev üstlenmiş toplumsal bir birim olması bakımından, aile kurumunun hem bireysel hem de toplumsal yapı ve işleyiş açısından önemi büyüktür. Ailenin oluşumunda kan veya evlilik bağı önemli olmakla birlikte, aile yalnızca kan bağına ya da evlilik bağına dayalı işleyen bir birliktelik değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel, psikolojik ve toplumsal işlevleri olan çok yönlü toplumsal bir yapıdır. Toplumun temel taşı ve insanlığın tüm zamanlarında var olan en temel kurumu özelliğine sahip aile, çok yönlü ve katmanlı işlevlere sahiptir. Bu işlevler zaman ve mekân içinde farklılık gösterebilmesine karşılık, bazı işlevler hem temel hem de evrensel düzeydedir. Söz konusu işlevleri kısaca ifade etmek gerekirse; Aile, neslin devamını sağlayan en temel kurumsal yapıdır. Biyolojik üreme yoluyla toplumun varlığını sürdürmesine katkı sağlar.

Aynı zamanda çocukların bakım, beslenme ve korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan ilk ve temel toplumsal çevredir. Bu yönüyle aile, insan yaşamının biyolojik sürekliliğinin yanı sıra toplumsal sürekliliği de güvence altına alır. Fakat aile kurumu çocuğun sadece fiziksel ve biyolojik ihtiyaçlarını değil, daha da önemlisi bireyin “insanlaşmasını” sağlayan temel kurumdur. Aile, biyolojik anlamda insan doğan bireyin potansiyel bir imkân olarak sahip olduğu insani niteliklerini açığa çıkaran, geliştiren yapının ismidir. Yapısal ve işlevsel özellikleriyle üyesi durumundaki bireylerin ve özellikle de aileye yeni katılmış çocukların toplumun kültürel normlarını, değerlerini, inançlarını ve dilini öğrendiği ilk toplumsal çevre ailedir. Birey burada ahlaki değerleri, toplumsal rolleri ve davranış kalıplarını öğrenip, içselleştirerek toplumun üyesi haline gelir. Özellikle çocukluk döneminde verilen eğitim, bireyin kişilik gelişiminde ve toplumsal uyumunda belirleyici role sahiptir. Tarihsel olarak aile hem üretim hem de tüketim birimi olarak işlev görmüştür. Modern toplumlarda üretim işlevinde ciddi düzeyde azalma gerçekleşmiş olsa da aile hâlâ bireylerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya devam etmektedir. Ailenin üyesi durumundaki bireyler arasında ekonomik kaynakların paylaşımı, gelir yönetimi ve da-

yanışma aile kurumunun üyelerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama işlevi kapsamında yer almaktadır. Aile, üyelerinin özellikle de çocukların ve yaşlıların fiziksel ve duygusal güvenliğini sağlayan önemli bir sığınaktır. Bireyler aile içinde hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi yaşamın zorlu dönemlerinde en samimi desteği bulurlar. Ailenin koruyucu yapısı, bireyin psikolojik sağlamlığını da destekler. Aile, bireylere sevgi, şefkat, aidiyet ve değerli olma duygusu sunar. Bu bağlamda bireyin ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratır. Özellikle erken çocukluk döneminde sağlıklı aile ilişkileri, bireyin özgüveni ve benlik gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Aile, bireyin toplumsal konumunu ve statüsünü belirlemede de önemli role sahiptir. Birey, doğduğu aileye bağlı olarak belirli bir toplumsal sınıfa, etnik kökene, dine ya da kültüre ait olur. Bu durum, bireyin kimlik inşasında ve toplumsal ilişkilerinde önemli bir özelliktir. Aile, toplumsal düzenin sürdürülmesine katkı sağlayan birincil denetim mekanizmasıdır. Bireyler, aile içinde, davranışlarının sınırlarını öğrenir ve içsel denetim mekanizmaları geliştirirler. Bu, toplum dışı ve toplumsal değerlere karşıt davranışların önlenmesinde etkili ilk ve önemli bir basamaktır.

Bireysel ve toplumsal açıdan yerine getirdiği işlevleriyle

muadili olmayacak kadar önemli bir toplumsal kurum olan aile, parçası olduğu toplumsal yapıda ve işleyişte gerçekleşen ekonomik, kültürel, siyasi, teknolojik ve çevresel oluşum, değişim ve dönüşümlerden etkilenen ancak işlevlerini sürdürme imkanları açısından yeni şartlara uyum sağlama kabiliyetine sahip dinamik bir yapıdır. Bu sebeple ailenin birey sayısı, rollerin dağılımı, akrabalık ilişkileri gibi hem yapısı hem de üretim, toplumsallaştırma, koruma gibi işlevleri tarihsel süreçte önemli düzeyde değişiklik göstermiştir. Gerçekleşen değişimler açısından modern zamanlar oldukça dikkat çekici ve önemlidir. Aile kurumunun modern zamanlarda yapısal ve işlevsel açıdan sahip olduğu değişim ve dönüşüm yalnızca niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir karaktere sahiptir. Aile kurumunun modern zamanlara geçirdiği en kapsamlı ve derinlikli değişim eşiklerinden birinin Sanayi Devrimi zamanları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sanayileşme öncesinde, özellikle kırsal topluluklarda yaygın olan “geniş aile” modeli, üretim ve geçim temelli bir birlikteliği temsil etmekteydi. Sanayi Devrimi öncesinde egemen olan tarım toplumlarında aile hem üretim hem de tüketim birimiydi ve birden çok kuşağın birlikte yaşadığı, iş bölümünün yaş ve cinsiyet temelinde belirlendiği bir yapıya sahipti. Fakat sanayileşmeyle

Bireysel ve toplumsal açıdan yerine getirdiği işlevleriyle muadili olmayacak kadar önemli bir toplumsal kurum olan aile, parçası olduğu toplumsal yapıda ve işleyişte gerçekleşen ekonomik, kültürel, siyasi, teknolojik ve çevresel oluşum, değişim ve dönüşümlerden etkilenen ancak işlevlerini sürdürme imkanları açısından yeni şartlara uyum sağlama kabiliyetine sahip dinamik bir yapıdır. Bu sebeple ailenin birey sayısı, rollerin dağılımı, akrabalık ilişkileri gibi hem yapısı hem de üretim, toplumsallaştırma, koruma gibi işlevleri tarihsel süreçte önemli düzeyde değişiklik göstermiştir.

birlikte aile kurumu yapısal ve işlevsel açıdan radikal sayılabilecek bir hızda ve kapsamda değişime ve dönüşüme uğradı. Bu süreçte bazı işlevlerini diğer bazı kurumlara aktarırken, bazı işlevlerinde ise değişim ve dönüşümler yaşandı. Daha önce istisna niteliğinde olan “çekirdek aile” yapısının yaygınlaşıp egemen bir aile yapısını temsil etmeye başlaması, Sanayi Devrimi ile oluşan toplumsal, kültürel, ekonomik yeni şartların bir ürünü oldu. Sanayi Devrimi öncesinin geleneksel ailesine mensup bireylerin kırsal ortamlarından ayrılıp sanayi merkezi niteliğine sahip kent ortamına göç etmeleri, aile kurumundaki birçok değişim ve dönüşümü tetikledi. Hızlı ve yoğun bir şekilde yaşanan kentleşmeye bağlı olarak, geleneksel aile yapısının en önemli unsuru durumundaki akrabalık bağları zayıfladı, kuşaklar arası mesafe arttı, toplumsal ilişkiler giderek bireyselleşmeye

başladı. Kent yaşamının getirdiği yoğun iş temposu, bireylerde yalnızlık ve yabancılaşma hissinin artırdı, aileye olan duygusal ihtiyaç daha belirgin hale geldi. Yine aynı dönemde üretim alanı evden fabrikaya, daha sonra ofislere ve hizmet sektörüne kaydı. Buna bağlı olarak ailenin üretici işlevi azalırken, tüketici rolü öne çıkmaya başladı. Sanayileşmeye bağlı olarak kadınların ev dışında çalışma hayatına katılımı arttıkça, cinsiyet temelli iş bölümü yeniden tanımlanmayı gerektirecek kapsamda değişime uğradı. Kadının geleneksel zamanlardaki en temel rolleri arasında yer alan “anne” ve “eş” rolleri hızla zayıflarken, toplumsal hayatta yer alması ile ev içi rollerinin de yeniden tanımlanması zorunluluğu açığa çıktı. Kadının emeğinin karşılığında bireysel manada ekonomik güce sahip hale gelmesi, evlilik yaşı ve doğurganlık oranlarında düşüşe, boşanma oranlarında artışa neden oldu. Yine

toplumsal, kültürel ve ekonomik şartlarda yaşanan değişim ve dönüşüme bağlı olarak toplumsal rollerin belirlenmesinde bireysel yetenekler ve eğitim daha belirleyici hale gelirken, aile, bireyin ekonomik kimliğini belirleyen temel yapı olmaktan büyük oranda uzaklaştı.

20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren hız kazanan küreselleşme süreci, yalnızca ekonomik ve teknolojik alanlarda değil; kültürel, toplumsal ve kurumsal yapılarda da derin dönüşümlere neden oldu. Bu dönüşümden en fazla etkilenen kurumlardan biri hiç kuşkusuz aile kurumudur. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, kullanımlarının yaygınlaşması ile oluşmaya başlayan küreselleşme süreci, Sanayi Devriminin sarsıcı etkileri karşısında hem birey hem de toplum açısından geçerli olmak üzere yapısal ve işlevsel açıdan durum ve konumunu yeniden belirleme ve inşa etme çabasına giren aile kurumunun yeni şartların değiştirici ve dönüştürücü yönde gerçekleşen zorlayıcı şartlarında önemli sayılabilecek maruziyetler yaşamaya başladı. Örneğin küresel kültürün temel dayanağı olan Batı merkezli bireyci kültürlerin etkisiyle, geleneksel aile kurumunda egemen olan “biz” duygusu hızla aşınıırken, “ben” duygusu üzerinde şekillenen yeni zihniyet ve yaşam tarzı aile üyelerinin ilişkilerinde belirleyici hale gelmeye başla-

dı. Kitle iletişim araçları, fiziksel mesafeleri ortadan kaldırma-larına karşılık, aile bireylerinin yüz yüze etkileşimlerini olumsuz yönde etkileyerek ilişkilerin azalmasına ve zayıflamasına yol açtı. Dijital bağımlılık ve ekran temelli yaşam biçimi, aile içi zaman paylaşımını azaltarak ilişkilerde yüzeyselleşmeye neden oldu. Küreselleşme sürecinde medya, internet ve sosyal ağların etkisiyle dijital platformlar ve influencerlar gibi aile dışı sosyalleştirme ajanlarının rolü arttı. Bu gelişmeler ailenin değer aktarımı üzerindeki hâkimiyetini zayıflatırken, özellikle çocuklar ve gençler için kimlik inşası sürecinde dış faktörlerin etkisini artırdı; aile ile birey arasında kuşak çatışmalarının daha derinlikli hale gelmesini sağladı. Geleneksel toplumlarda üretici ve tüketici bir birim olan aile, modern dünyada büyük ölçüde sadece tüketici bir role indirgendi. Küreselleşme ile birlikte tüketim kalıpları, küresel markalar ve medya tarafından belirlenmeye başlandı. Buna bağlı olarak aile üyeleri arasındaki ekonomik dayanışma zayıfladı, hane içi tüketim kültürünün yerini küresel normlara dayalı gösterişçi tüketim alışkanlıkları aldı. Küreselleşme, kültürel anlamda evrensel değerleri yaygınlaştı- rırken, yerel kültürel kodlarla fiili veya potansiyel açıdan çatışmaya yol açar bir niteliğin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu

durum, özellikle aile içinde geleneksel otorite ve modern bireysellik arasında sıkışan ilişki biçimlerinin oluşmasına, evlilik ve aile kurma anlayışlarında önemli değişimlerin yaşanmasına, kadın ve erkek rollerinin küresel normlara göre yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Geleneksel-modern, küresel-yerel çelişki ve çatışmaları hem farklı aile modellerinin bir arada bulunmasına yol açarken hem de toplumsal aidiyet ve değer aktarımı süreçlerinde karmaşaya yol açmaya başlamıştır.

Aile Kurumunun Modern Zamanlardaki Varoluş Problemi

Aile kurumunun özellikle Sanayi Devrimi ve Küreselleşme süreçlerinde maruz kaldığı köklü değişim ve dönüşüm süreçleri veya aile kurumunu yapısal açıdan yok oluşa, işlevsel açıdan etkisizleşmeye zorlayan toplumsal, ekonomik, kültürel, teknolojik faktörler sebebiyle bireyselleşmenin yaygınlaşması, alternatif ilişki biçimlerinin çoğalması ve evlilik dışı birlikteliklerin artması gibi eğilimler “Aile kurumu yok mu oluyor?” sorusunun güçlü bir şekilde hem zihinlerde hem de toplumsal problemler gündeminin üst sıralarında yer almasını sağlamıştır. Aile kurumunun geleneksel eğitim işlevinin okullara, koruma ve sağlık işlevinin devlete, ekonomik geçim işlevinin bireysel çalışma yaşamına, toplumsallaştırma işlevinin büyük oranda medya ve dijital platformlara aktarılmasının aile kurumunda son derece sarsıcı etkilere yol açması, söz konusu sorunun her fırsatta gündendirilir hale gelmesine vesile olmaktadır. Bu durum, aileyi bir işlevsizleşme süreciyle karşı karşıya bıraktığı görüşlerinin dillendirilmesine yol açtığı gibi, bazı sosyologlar tarafından aile kurumunun anlamsal çözülme sürecine girdiği görüşlerinin de yaygın bir şekilde ifade edilmesine vesile olmuştur. Boşanma oranlarındaki küresel artış, aile kurumunun

istikrarsızlaştığı ve geleneksel dayanıklılığını yitirdiği yönünde bir görüşün küresel bir kabule dönüşmesini sağlamıştır. Boşanma oranlarının Batılı bazı ülkelerde %40’ların üzerine çıkması, genel olarak evlilik süresinin kısalması, tek ebeveynli ailelerin oranındaki artış “kalıcı aile” fikrinin zayıfladığını ve ilişkilerin sığ ve yüzeysel bir karaktere dönüştüğünün en önemli işareti olduğuna ilişkin görüşün yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Yaşanan süreç, gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin bazı düşünceler ve araştırmacılar tarafından “aile kurumunun çözülmesi” veya daha ileri bir söylemle “aile kurumunun yok oluşu” şeklinde değerlendirilmesine zemin olmuştur.

Sanayi Devrimi’nin ve küresel kültürün öncelikle ve en ideal formuyla hem üretim hem de gerçekleştirme merkezi Batılı ülkelerdir. Küresel kültürün etkisiyle tüm ülkelerde her geçen gün yaygınlaşmakla birlikte, özellikle Batılı ülkelerde aile kurumunun inşasını sağlayan nikah kurumunda önemli bir anlam ve değer kaybı yaşanmaya başlandı. Artık geleneksel evlilik tarzları dışında ve hatta geleneksel evlilik türlerine karşıt yeni birliktelikler yaşanmaya başlandı. Birlikte yaşama (cohabitation) evlilikten bağımsız olarak çocuk sahibi olmayı da kapsayacak biçimde artmış durumda. Çocuksuz evlilikler ve tek başına ebeveyn-

lik yaygınlık kazanmış bulunuyor. Modern ve postmodern toplumların bireyleri kimliklerini gidecek daha fazla aile dışı referanslarla tanımlar hale geldiler. Buna bağlı olarak aile, artık bireyin toplumsal kimliğini tanımlayan birincil kaynak/referans olmaktan çıktı. Aileye bağlılık, geleneksel sadakat normlarına değil, kişisel tatmin, duygusal doyum ve karşılıklı beklenti üzerine kurulmasına yol açmış bulunuyor. Bu da aileyi istikrarsız ve geçici bir birliktelik haline getirmiştir. Bu ve benzeri durumlar, normatif aile tanımının muğlaklaştığını ve aile kavramının tarihsel özünü kaybettiğini savunan tezleri güçlendirmektedir.

Aile kurumunun yok oluş sürecine girdiğine ilişkin görüşler, genel olarak üç ana perspektife dayanmaktadır. Bunlar Marksist, Feminist ve Postmodern yaklaşımlardır. Aile kurumunun yok olma sürecine girdiği görüşünü ilk dile getiren kişi Friedrich Engels’dır (1820–1895). Onun temsil ettiği Marksist yaklaşıma göre aile, insanlığın ilerleme sürecinde yok olmaya mahkûmdur. Çünkü yok olmaya mahkûm mülkiyet ve sınıf egemenliğinin bir parçası olmanın mağduriyetine sahiptir. Konuya ilişkin görüşlerini “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” (1884) adlı kitabında dile getiren Engels’in, aile kurumunun “yok olacağı” ve hatta “yok olması gerektiği”ne ilişkin görüşünü daha farklı sebebe

dayandırarak tekrarlayan ikinci yaklaşım radikal feminizmdir. Radikal feminizmin kurucu figürlerinden Shulamith Firestone'a (1945–2012) göre biyolojik cinsiyet farkları toplumdaki eşitsizliğin kaynağı durumundadır. Aile, doğurganlık özellikleri nedeniyle kadınları “ev içi esarete” zorlayan bir kurum işlevi görmektedir. Kadınların ev içi emek ve çocuk bakımındaki sorumluluğu, aile yapısını erkek egemenliğinin ideolojik kalesi haline getirmiştir. Mevcut gidişatta bu kurumun yok olması gerekmektedir. Yaşanan süreç de bu doğrultudadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde üreme sürecinin suni dölllenme, taşıyıcı annelik gibi yöntemler sayesinde biyolojik olmaktan çıkarılmasıyla kadınlar özgürleşmeye başlamışlar, bu ise aile kurumunun ortadan kalkma imkanlarının oluşumunu sağlamıştır. Aile kurumunun yok olma sürecine girdiği görüşünü dile getirenler arasında bazı postmodern yaklaşım temsilcileri de vardır. Bunlar arasında Zygmunt Bauman (1925–2017) ve Judith Stacey'in (1943–) isimleri önemlidir. Bauman'a göre içinde bulunan postmodern dönemde ilişkiler ve bağlılıklar “akışkan” (liquid) hale gelmiştir. Bireyler, bağlanma sorumluluğu taşımadan, kolayca girip çıkabilecekleri ilişkileri tercih eder hale gelmişlerdir. Bu sebeple aile ve evlilik gibi sabit kurumlar istikrar kaybetmiş ve her geçen

gün daha fazlasıyla kaybetmeye devam etmektedirler. Bauman'a göre tüketim kültürü de aile kurumunun anlam ve fonksiyon yitirmeye başlamasında belirleyici konumdadır. Stacey'e göre ise aile, sabit ve evrensel bir yapı değil, kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal bir kurumdur. Bugünün dünyasında geleneksel nitelik kazanmış çekirdek aile, artık toplumsal gerçekliği temsil etmemektedir. Çekirdek aile yerine çeşitlenmiş ve akışkan aile biçimleri almaya başlamıştır. Modern toplumlarda kadınların iş gücüne katılımı, boşanma oranlarının artması, evlilik dışı birliktelikler ve eşcinselliğin yaygınlaşması geleneksel ailenin çözülmekte olduğunu göstermektedir. Stacey, ailenin “yok oluşu”ndan çok “çoğul biçimlere dönüşümünü” savunmakla birlikte, çekirdek ailenin hegemonik yapısının çözüldüğünü ve geri dönüşsüz bir dönüşüm sürecine girdiğini öne sürmüştür. Bu iki düşünürün ortak noktası, geleneksel aile modelinin çözülmekte olduğunu savunmalarıdır. Aralarındaki fark ise bu çözülmeyen devrimci bir yok oluş, kültürel bir evrim, ya da toplumsal bir yeniden yapılandırma olarak görülmesiyle ilgilidir.

Aile kurumunun yapısal ve işlevsel açılardan “yok olma” sürecine girdiği ile ilgili görüşler sadece bazı düşünürler tarafından değil, konuyla uzmanlık düzeyinde ilgilenmeyen kimselerin

veya başta mensubu olduğu ve yakın çevresinde gözlemlediği ailelerden hareketle insanların pek çoğunun paylaştığı bir görüş haline gelmiştir. Bu görüşün her geçen gün daha da yaygınlık kazandığı görülmektedir. Ancak buna karşılık konuyla ilgili düşünürlerin önemli bir kısmı aile kurumunun “yok olduğu” değil, “dönüştüğü” fikrini savunmaktadır. Bu durum, aile kurumunun yok oluşu değil, esneklik ve uyum kapasitesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu görüşü benimseyen düşünürlere göre aile, ekonomik ya da hukuki olmaktan çok, duygusal bir sığınak haline gelmiştir. Bu durum ise bireyin yalnızlık, yabancılaşma ve kimlik karmaşasıyla baş etmesine yardımcı olmaktadır. Aileyi ortadan kaldırmak yerine, onu yeni bir anlam çerçevesine oturtmaktadır. Küresel bazı eğilimler de aile kurumunun yok olmadığı ve olmayacağını göstergesi durumundadır. Bu eğilimler arasında evlilik oranlarında dalgalanmalar olsa da birçok toplumda aile kurma arzusunun hala güçlü olması dikkat çekicidir. Ayrıca dini, kültürel ve toplumsal değerlerin güçlü olduğu toplumlarda aile yapısı dirençli şekilde varlığını sürdürmektedir. Tüm bunlara ilaveten pandemi gibi küresel kriz dönemlerinde, aile yeniden temel dayanışma birimi olarak öne çıkmıştır.

Aileyi “Kurtarmak” veya “Korumak”

Bazı düşünür ve sosyal bilimcilere göre yok olma sürecine giren, diğer bazılarına göre maruz kaldığı şartlar sebebiyle radikal şekilde dönüşüm geçiren aile kurumuna, yapısal ve işlevsel açıdan varlığını sürdürmesini sağlamak için destek olmak gerektiği görüşü de yaygın bir şekilde dile getirilmiş ve getirilmeye devam etmektedir. Çünkü aile kurumunun yok olmasının, işlevlerini yerine getiremez bir duruma sürüklenmesinin bireysel ve toplumsal açıdan çok büyük risklere yol açacağı öngörülmektedir. Bu sebeple aile kurumunu “kurtarmaya” veya “korumaya” yönelik özel bir çaba yürütülmesi gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir. Bunlar arasında sosyolog Anthony Giddens (1938-), konuya ilişkin görüşleri ile ilk planda hatırlananlar arasındadır. Giddens, aile yapısının günümüz postmodern toplumunda radikal şekilde değiştiğini kabul etmektedir. “Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm” (“The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies”) adlı çalışmasında detaylı bir şekilde dile getirdiği üzere artık geleneksel rollerin yerini, “müzakere edilmiş roller” (negotiated roles) almıştır. Eşler, geleneksel olandan farklı olarak, rollerini ve beklentilerini

karşılıklı anlaşma ile belirleme sürecine girmiş bulunuyorlar. Ayrıca, aile artık duygusal tatmine dayalı “salt saf ilişkiler” (pure relationship) üzerine kurulu bir yapıya dönüşmüştür. Bu tür ilişkilerde yer alan sevgi ve sadakat ise geleneksel form ve içeriğiyle değil, bireysel doyum temelinde sürmektedir. Giddens’e göre, bu yeni ilişki biçimlerinde ailenin devamlılığı için duygusal iletişimin güçlendirilmesi, şeffaflık ve karşılıklı saygı esas olmak durumundadır. Bu sebeple devletin aileyi değil, bireyi desteklemesi gerekmektedir. Böylece bireyler daha eşit, özgür ve sorumlu ilişkiler kurma imkânı elde edebilirler.

Konuyla ilgili görüşlerini dile getiren Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim Beck çifti, aile kurumunun “müzakere edilmiş bireysel tercihler alanı” haline geldiğini savunmaktadırlar. Konuya ilişkin görüşlerini “Aşkın Normal Kaosu” (“The Normal Chaos of Love”) adlı çalışmalarında ifade eden Beck çiftinin “müzakere edilmiş bireysel tercihler alanı” tespitleri, bireyselleşme kuramının aile üzerindeki etkisini açıklarken kullandıkları temel yaklaşıma dayanmaktadır. Onlara göre günümüz postmodern toplumlarında evlilik ve aile ilişkileri artık geleneksel rollerle değil, bireylerin özgür iradeleriyle kurdukları ve sürekli müzakere ettikleri ilişkiler haline gelmiştir. Günümüz toplum-

larında kadınlar ve erkekler eşit olmaya çalıştıkça, geleneksel ailenin yapısının daha da sarsıldığını, bireyselleşme sürecinin aile ilişkilerini özgürleştirmesine karşılık kırılanlaştırdığını ileri sürmektedirler. Beck çiftine göre aileyi güçlendirmek için karşılıklı sorumluluk bilincinin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla devlet politikalarının, bireylerin özgürlüklerine saygılı olmakla birlikte örneğin esnek iş saatleri, babalık izni, evlilik danışmanlığı gibi uygulamalarla aile içi dayanışmayı özendirici nitelikte politika ve uygulamalar geliştirmek gerekmektedir.

Aile kurumunun radikal şekilde dönüşüme maruz kaldığı görüşünü özellikle “Akışkan Aşk-lar: İnsan Bağlarının Kırılabilirliği Üzerine” (“Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds”) adlı çalışmasında dile getiren Zygmunt Bauman, modern/postmodern bireyin özgürlük arayışı ile bağlanma ihtiyacı arasında sıkışıp kaldığı görüşündedir. “Bağlanma cesareti” ifadesiyle, bireyin sevgiye, ilişkilere, dostluk ve aileye kalıcı şekilde bağlanabilme yetisinin zayıfladığına dikkat çekmiştir. Ona göre “akışkan modernite”de insanlar, ilişkilerde risk almak yerine mesafeyi ve geçiciliği tercih etmektedirler. Oysa sağlıklı ilişkiler, bağlanmayı göze alabilmeyi, yani “cesareti” gerektirir. Bauman bu görüşleri ile çözümünden çok eleştiri dile getirirse de aile kurumunun

korunabilmesi için anlamlı, sürdürülebilir ve derin bağlara yatırım yapılması gerektiği fikrini de işlemiştir. Bu açıdan “bağlanma cesareti” kavramlaştırması üzerinden, insanların sorumluluktan kaçmak yerine, ilişkilerde derinlik aramaları gerektiğini vurgulaması dikkat çekicidir.

Modernitenin doğduğu, tüm diğer toplumlara göre modernliği daha önce ve en uzun süre deneyimleyen, postmodern zihniyet ve yaşayış tarzının beşiği, küresel kültürün temel referansı Batılı toplumlarda, maruz kaldığı “etkisizleşme”, “değişim”, “dönüşüm” ve hatta bazılarında göre “yok olma” süreç ve durumları, yerine getirdiği bireysel ve toplumsal işlevleri sebebiyle aile kurumunu “kurtarma”, “destekleme” yönündeki politika ve uygulamaların tüm diğer toplumlara göre daha çok gündeme gelmesini sağlamış bulunuyor. Bu da yaşanan maruziyet sebebiyle beklendik bir durumdur. Aile kurumunu “kurtarma” veya “koruma” amaçlı politikalar yasal, ekonomik, siyasi, kültürel alanlar başta olmak üzere çok farklı boyutlarda uygulamaya aktarılması yaşanan sürecin bir gereğidir. Bunlar içerisinde bir tanesi dikkat çekici ve burada konu edinilecek bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Aile kurumunu “kurtarma” veya “koruma” amaçlı girişimlerden biri, her geçen gün daha da yaygınlaşan tüketim kültürü

ile doğrudan ilgilidir. Bireyler bağlamında egemen kitle kültürünün idealize ettiği tüketim kültürü, aile kurumunu küçülmüş hatta sadece iki kişinin birlikteliğine inmiş formuyla ve tamamen daraltılmış işlevi ile mevcudiyetini sürdürmesinin aracı olarak görülebilmektedir. Tüketim kültürünü yaygınlaştırmak ve sürdürmek amacıyla üretilen “özel günler” anlayışı, aileye ilişkin “kurtarma” ve “koruma” politikalarıyla da ilişkilendirilebilmiştir.

Modern Ritüeller ve Bireyler Arası İlişkilerin Niteliği

Günümüzün küresel kültüründe, kültür endüstrisinin ürünü olan “özel günler” anlayış ve uygulamaları bireyler arası duygusal bağları pekiştirdiği kadar, kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin de önemli bir parçasıdır. *Anneleer Günü, Babalar*

Günü, Sevgililer Günü, Sevgililer Günü Haftası (Valentine's Week), Yılbaşı, kişiye özel Evlilik Yıldönümleri / Tanışma Günleri, Çocuk Günü, Kardeşler Günü... gibi sayıları her geçen gün daha da artan modern ritüeller, bir yandan toplumsal değerleri ve duyguları desteklerken, öte yandan bu değerleri metalaştırarak pazarlama stratejilerine entegre eden güçlü araçlar işlevini görmektedirler. Çoğunlukla bireysel duygulara (sevgi, aidiyet, sadakat), kimliklere (anne, baba, kadın, genç) ve modern yaşam biçimlerine (sosyal medya, dijital yaşam, alışveriş) odaklanan ve tüketim kültürü ile birleştiğinde toplumsal anlam üretmenin ötesine geçerek ekonomik döngünün bir parçası hâline gelen söz konusu ritüellerin “Birincil grup” olan Aile kurumunun “birincil ilişkilerini” kaybetmesine karşılık hiç değilse “ikincil ilişkiler” düzeyinde varlığını korumasını sağlamak

gibi bir işlevi de üstlenmiş bulunuyor. Bunun ise özellikle Batılı toplumlarda aile kurumunun “ikincil grup” düzeyine dönüştüğünün kabulü anlamına geldiği açıktır. Konuyu anlamaya katkı sağlaması açısından “Birincil-İkincil Grup” ve “Birincil-İkincil İlişki” kavramlaştırmalarını genel hatlarıyla da olsa dikkate almakta yarar var.

“Birincil-İkincil Grup” ve “Birincil-İkincil İlişki” kavramlaştırmaları, sosyolojide özellikle toplumsal etkileşimlerin niteliğini ve insan ilişkilerinin derinliğini anlamak için kullanılan kavramlar arasında yer almaktadır. Bu kavramlar ilk kez Amerikalı sosyolog Charles Horton Cooley tarafından 1909 yılında kullanılmıştır. Cooley, bireylerin kişiliklerinin ve toplumsal kimliklerinin gelişmesinde grupların kurucu rolünü vurgulamayı amaçlamıştır. “Birincil grup”, bireylerin yüz yüze, sürekli, samimi ve duygusal

bağlarla birbirine bağlı olduğu, ilişkilerin içten ve doğrudan yaşandığı küçük toplumsal gruplardır. Birincil grupların temel özellikleri, grup içi ilişkiler bağlamında şöyle açıklanmıştır: Grup içinde yüz yüze ve yoğun etkileşim vardır. İlişkiler duygusal, kişisel ve karşılıklı bağlılık temelinde şekillenir. İlişkiler uzun sürelidir. İlişkilerdeki amaç, birlikte vakit geçirmek, destek olmak... gibi örneklerden anlaşılacağı üzere, çoğunlukla ilişkinin bizzat kendisidir. Birincil grup içi ilişkilerde resmî kuralların ve yapıların belirleyiciliği söz konusu değildir. Empati, güven ve aidiyet gibi duygular ilişkilere yoğun şekilde eşlik ederler. Grup üyeleri arasında fedakârlık baskın niteliktedir. Birincil ilişki, karakteristik özelliği gereği iki birey arasında doğrudan, kişisel, samimi ve karşılıklı duygusal bağ içerir. Karşılıklı güven ve bağlılık vardır. Grup üyelerinde “biz” duy-

gusu egemendir; birey kendini grubun diğer üyelerinden yalıtarak birey olarak algılamaz; tam aksine “biz”in bir parçası olarak algılar. Roller belirsizleşebilir; bireyler birbirini bir pozisyonla değil, kişi olarak görür ve tanımlarlar. Birincil Gruplar, üyelerinin sayısı itibarıyla küçük gruplardır. Birincil grubun en önemli temsilcisi “aile”dir. Çocukluk arkadaş grupları, yakın dostlar, bazı romantik ilişkilerin şekillendirdiği birliktelik, geleneksel formuyla kırsal topluluklardaki komşuluk ilişkileri, birincil grupların diğer yaygın örneklerini temsil ederler.

İkincil grup, bireylerin belirli bir amacı gerçekleştirmek için bir araya geldiği, çoğunlukla resmî ve dolayısıyla ilişkilerin yüzeysel düzeyde olduğu, araçsal ilişkilerin kurulduğu toplumsal grupların genel ismidir. Bu tür gruplarda üyeler arasında derin duygusal bağlar nadirdir, hatta yoktur. İletişim daha çok görev temellidir ve roller belirgindir. İkincil grupların temelinde belirli bir amaç ya da hedef yer alır. Örneğin bir okulun öğrencileri, bir şirketin çalışanları ya da bir derneğin üyeleri belirli işlevleri yerine getirmek için bir araya gelirler. Bu gruplar genellikle hiyerarşik bir yapı içerirler. Roller, statüler, görev tanımları ve kurallar açıkça belirlenmiştir. Grup üyeleri arasında kurulan ilişkiler, genellikle görevle sınırlıdır.

Türkiye’de modern ritüeller, kültürel olarak ikili bir yapının ürünüdür.

Bir yandan duygusal ilişkilerin görünür hale gelmesine ve bireysel farkındalığın artmasına katkı sağlarken; diğer yandan tüketim baskısı, kültürel yabancılaşma ve ahlaki çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu ritüeller, geleneksel yapıyla modern taleplerin kesişiminde melez bir kültürel form olarak varlık göstermektedir.

Üyeler birbirini bireysel niteliklerinden ziyade, işlevsel roller üzerinden tanımlarlar. İkincil gruplar çoğunlukla kalıcı değildir; amaç gerçekleştiğinde ya da görev sona erdiğinde dağılırlar. Bu tür gruplarda bireyler arasında duygusal yakınlık yerine, profesyonel mesafe ve tarafsızlık esastır. İkincil ilişki, bireylerin kişisel olmayan, genellikle görev, statü veya çıkar temelli biçimde etkileşim kurduğu ilişki türünü ifade eder. Bu ilişkiler, bireyin bir görev, rol veya işlev çerçevesinde karşısındakiyle iletişime geçmesini sağlar ve çoğunlukla zamanla sınırlı, duygusal derinliği az ve biçimize edilmiş ilişkilerdir. Taraflar, ilişkide bulundukları kişiyi bir birey olarak değil, sahip olduğu toplumsal rol üzerinden örneğin “müdür”, “öğretmen”, “müşteri” gibi tanımlar. İletişim biçimi resmîdir; dile getirilen ifadeler, davranış kalıpları ve beklentiler standartlaşmıştır. İlişkilerde duygusal yoğunluk ya yoktur ya da mümkün olduğunca bastırılmıştır. Modernleşme, kentleşme, bürokratikleşme ve iş bölümü arttıkça ikincil ilişkilerin sayısı da artmıştır. Geleneksel toplumlarda baskın olan birincil ilişkilerin yerini, çağdaş toplumlarda ikincil ilişkiler almıştır. Bu değişim, bireylerin daha çok işleve dayalı, kurumsal ve profesyonel yapılarda yaşamalarını ve sosyalleşmelerini beraberinde getirmiştir.

Birincil-İkincil Grup ve bu grupların gerektirdiği Birincil-İkincil ilişkiler ayrımı aile kurumu açısından değerlendirildiğinde, aile kurumu geleneksel form ve işleviyle “birincil grup”tur. Dolayısıyla aile kurumunda egemen ilişkiler “birincil ilişkiler” kategorisinde yer almaktadır. Ancak aile kurumunun Sanayi Devriminden başlayan ve bugüne kadar devam eden maruziyetleri sonucunda hem yapısal hem de işlevsel açıdan radikal düzeyde dönüşüme uğraması ve hatta bazı düşünürlere göre yok olma riski ile karşı karşıya gelmesi “birincil grup” olma özelliğini yok etmiştir. Bunu Batılı ülkeler açısından ifade etmek çok kolaydır. “Dönüşümün” geldiği noktada aile kurumunun “ikincil grup” niteliği göstermeye başlamasıdır. Bu aşamada, ikincil gruplar da işlevsel olan “özel günler” ritüelleri aile bireyleri arasında olması gereken sevgi, aidiyet, sadakat gibi duyguların formel biçimiyle de olsa devamını sağlama gibi bir işlev üstlenmektedir. Dolayısıyla Batılı ülkelerin, aile kurumunu, “özel günler” aracılığıyla “ikincil grup” düzeyinde tutma çabası yürüttükleri anlaşılmaktadır. Mevcut durumlarıyla bunu yapmak zorundadırlar. Çünkü aile kurumunu “birincil grup” konumuna döndüremiyorlar; bu durumda yerine getirdiği işlevler sebebiyle aile kurumunu hiç değilse “ikincil grup” olarak varlığını korumak zorunda hissediyorlar.

Yoksa bunun ötesi “yok olma” durumudur. Dolayısıyla Batılı ülkelerdeki aile kurumu için “özel günler” uygulaması önemli, anlamlı ve işlevseldir.

Türkiye’de Aile ve Modern Ritüeller

Türkiye örneğinde somutlaştığı üzere, modernleşme/post-modernleşme sürecine girmiş ancak aynı zamanda geleneksel yapıları hala işlevini sürdüren ülkeler, aile kurumu açısından ikili (dualist) bir yapı sergiliyorlar. Bu ülkelerde hem küresel kültürün getirdiği dönüşümler hem de kadim kültüre ve dini temellere dayanan geleneksel normlar birlikte varlık göstermektedir. Bu durum, aile kurumunun yapısını, rollerini, değerlerini ve işlevlerini oldukça karmaşık bir hale dönüştürmektedir. Örneğin modernleşme süreciyle birlikte geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile modeline geçiş gözlemlenmektedir. Ancak bu geçiş, geleneksel dayanışma ağları ve akrabalık ilişkileri nedeniyle açık değildir. Özellikle ekonomik krizler, evlilik sonrası genç çiftlerin ailelerinden bağımsızlaşmalarını zorlaştırmakta, aile içi yardımlaşma ve dayanışma geleneksel biçimlerde sürmektedir. Kadınların eğitime ve iş hayatına katılım oranı artmakla birlikte, toplumsal cinsiyet rolleri hâlâ büyük ölçüde geleneksel kodlarla şekillenmektedir. Kadınların hem kariyer hem de ev işleri ve

çocuk bakımı sorumluluklarını üstlenmesi, onları “çifte yük” altına sokmaktadır. Erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımı, kültürel normlar nedeniyle sınırlı kalabilmektedir. Evlilikler artık daha çok bireylerin tercihlerine ve eğitim düzeyi, kariyer gibi rasyonel kriterlere dayalı gerçekleşmektedir. Ancak aynı zamanda aile onayı, azalmış olsa da görücü usulü evlilikler ve toplumsal beklentiler evlilik kararlarında belirleyici rol oynamaya devam etmektedir. Dini nikahın yaygın kabul ve uygulaması her geçen gün daha da modernize olan aile kurumu açısından dikkat çekicidir. Tüm bu durumlar, bireysel irade ile geleneksel değerler arasında bir gerilim doğurmaktadır. Boşanma oranları artmakla birlikte, boşanma hâlâ geleneksel tepkilerle karşı karşıyadır. Kadınlar, özellikle kırsal bölgelerde ve geleneksel değerlere sıkı sıkıya bağlı topluluklarda boşandıktan sonra sosyal dışlanma, ekonomik güvencesizlik ve aile desteğinden mahrum kalma riskiyle karşılaşmaktadırlar. Ebeveynlik tarzları da modern pedagojik yaklaşımlarla geleneksel disiplin anlayışı arasında ikili yapı göstermektedir. Bazı aileler çocuklarını daha birey merkezli yöntemlerle yetiştirirken, bazıları hâlâ “biz” duygusunun egemen olduğu bir anlayışa göre yetiştirmektedirler. Bu durum çocukların eğitim süreçlerine ve sosyal uyumlarına doğrudan etki etmektedir. Küre-

sel kültür, özellikle genç kuşakların değer dünyasında önemli değişimlere yol açmaktadır. Giyim, yaşam tarzı, cinsiyet rolleri, dinî pratikler gibi alanlarda gençler ile yaşlı kuşaklar arasında çatışmalar yaşanabilmektedir. Bu gerilim, aile içi iletişimde sorunlara neden olmakta ve aile içi bağların zayıflamasına yol açabilmektedir. Küresel kültür karşısında ağır maruziyet yaşayan ve hala geleneksel unsurlarını devam ettirme eğilimi taşıyan toplumlarda aile kurumu, bir yandan küresel kültürün getirdiği bireyselleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yeni yaşam biçimlerine uyum sağlamaya çalışmakta; diğer yandan geleneksel değerleri, rolleri ve sosyal normları sürdürmektedir. Bu durum, aileyi hem çatışma hem de yeniden yapılanma süreci içerisinde bırakmaktadır. Aile kurumunun geleceği, bu iki dinamiği uzlaştırma kapasitesine ve toplumun dönüşüme karşı geliştireceği stratejilere bağlıdır. Sosyal politika yapımcıların ve akademisyenlerin bu ikili yapıyı dikkate alarak daha kapsayıcı, kültürel duyarlılığı olan analizler ve öneriler geliştirmeleri gerekmektedir.

Özü itibarıyla modernleşme sürecindeki geleneksel toplumlarda aile kurumu, çelişkili ve geçişli bir yapı içindedir. Bu ülkelerde ne tam anlamıyla modern bir aile yapısından ne de tamamen geleneksel bir modelden söz etmek mümkündür. Bunun yerine,

“melez”, “geçişli” ve “hibrit” bir aile formasyonu söz konusudur. Bu yapı hem güçlü bir esneklik hem de zaman zaman toplumsal gerilimler yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bu yapı ve süreçte Batı toplumlarında aileyi ikincil grup düzeyinde tutma ve tamamen yok olma sürecini durdurma amacına yönelik işletilen modern ritüeller, Türkiye gibi ülkelerde geleneksel olandan tamamen kopma ve yapay bir şekilde modern forma bürünmeye yol açmaktadır. Modernliğin gerektirdiği zihniyet ve yaşam tarzının tam bir uyum içerisinde işlemediği, bireylerin hem zihniyet hem de yaşam tarzlarıyla gelgitler yaşadıkları bu durumda Batı toplumlarının yaşamadıkları problemlerle karşı karşıya kalılabilmektedir. Örneğin modern ritüeller Batılı ülkelerde aile kurumunu belirli yapı ve işlevde tutma amacına yönelikken, Türkiye gibi ülkelerde ailenin daha problemlili hale gelmesine sebep olabilmektedir. Türkiye’de modern ritüeller, kültürel olarak ikili bir yapının ürünüdür. Bir yandan duygusal ilişkilerin görünür hale gelmesine ve bireysel farkındalığın artmasına katkı sağlarken; diğer yandan tüketim baskısı, kültürel yabancılaşma ve ahlaki çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu ritüeller, geleneksel yapıyla modern taleplerin kesişiminde melez bir kültürel form olarak varlık göstermektedir.

Sonuç

Toplumsal değişim süreci içinde aile kurumu, köklü işlevlerine rağmen radikal yapısal ve kültürel dönüşümlerle karşı karşıya kalmıştır. Geleneksel anlamda toplumun çekirdeği olarak değerlendirilen aile, günümüzde bireysel tercihler, müzakere edilmiş roller ve duygusal doyum arayışlarının belirlediği daha esnek, daha kırılabilir ve geçici ilişki biçimlerine evrilmiştir. Bu dönüşüm hem aile içi ilişkilerin niteliğinde hem de toplumun genel yapısında önemli sonuçlar doğurmuştur. Sosyolojik teoriler, bu dönüşümü farklı biçimlerde açıklamaktadır. Giddens’in “salt saf ilişki” ve “duygusal tatmin”e dayalı birliktelikler üzerine kurduğu analiz, Beck çiftinin bireyselleşme kuramı çerçevesinde evliliklerin kırılabilirleşmesine dair tespitleri ve Bauman’ın “akışkan modernite” kavramı bu sürecin toplumsal bağları nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Aileye yönelik “yok oluş” söylemleri sıklıkla dile getirilse de birçok düşünür bu süreci bir “evrim” ya da “yeniden yapılanma” biçiminde yorumlamaktadır. Aile, geleneksel üretim ve sosyalleşme işlevlerini kısmen başka kurumlara devretmiş olsa da hâlâ bireylerin duygusal sığınak ihtiyacını karşılayan bir yapı olarak önemini korumaktadır. Modern ritüellerin bu dönüşüm sürecinde iki yönlü bir işleve sahip ol-

duğu görülmektedir: Bir yandan bireyler arası bağları görünür kılarak aile kurumunu sembolik düzeyde ayakta tutmakta; öte yandan bu ritüeller tüketim kültürüyle iç içe geçerek aileyi ikincil gruplar düzeyine indirgemektedir.

Türkiye gibi modernleşme ile geleneksel yapılar arasında sıkışan toplumlarda ise aile, “melez” bir yapıya bürünmekte hem modern bireysel taleplerin hem de geleneksel değerlerin etkisi altında dönüşmektedir. Bu ikili yapı hem çatışmaları hem de yeni yapılanma olanaklarını beraberinde getirmektedir. Toplumun kültürel kodları ve tarihsel arka planı dikkate alınmaksızın uygulanacak tek tip politikalar, aile kurumunun daha da zayıflamasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, sosyal politika yapıcılarının aileyi hem bireysel özgürlükleri hem de toplumsal dayanışmayı gözetken bütüncül bir perspektifle ele alması gerekmektedir.

Sonuç olarak, aile kurumu yok olmamakta; aksine çağın koşullarına uyum sağlayarak yeni biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte önemli olan, ailenin dönüşümünü anlamak ve bu dönüşümü destekleyici, esnek, kapsayıcı ve kültürel hassasiyet içeren yaklaşımlar geliştirebilmektir. Aksi halde aile sadece bireysel değil, toplumsal açıdan da ciddi bir istikrarsızlık kaynağı hâline gelebilir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2003). *Liquid love: On the frailty of human bonds*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2009). Aşkışkan aşk-in-san ilişkilerinde kırılmalığa dair. (I. Ergüden, çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. Polity Press.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu* (N. Ermiş, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2009). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Engels, F. (2001). *The origin of the family, private property and the state*. Wellred Books.
- Engels, F. (2015). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Ergün, M. (1991). Sanayileşme ve ailenin görevlerinde meydana gelen değişimler. (Edt. Dikeçligil Beylü. Çiğdem Ahmet). *Türk aile ansiklopedisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. Cilt 3. 893-895.
- Firestone, S. (2015). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. Verso Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1: An introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of intimacy: Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (M. Kuş, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Mahremiyetin dönüşümü: modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm*. (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor*. (T. Erdem, çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Goody, J. (2004). *Avrupa' da aile*. (Serpil Arısoy, çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Karslı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası hukuk ve sosyal bilim araştırmaları dergisi*. 1(1). 1-14.
- Marcuse, H. (1955). *Eros and civilization: A philosophical inquiry into Freud*. Beacon Press.
- OpenAI. (2025). *ChatGPT (June 2025 version)* [Large language model]. <https://chat.openai.com>
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Tolan, B. (1990). Geleneksel aileden çağdaş aile yapısına doğru. (B. Dikeçligil, & A. Çiğdem, edt.). *Aile yazıları*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları. Cilt 2. 493-504.
- Vatandaş, C. & Vatandaş, S. (2023). Aile kurumunun tarihsel serüveni ve küresel dünyadaki durumu. (S. Vatandaş, S. Öztaş, M. Polat, edit.). *Kimlik ve kültür*, 59-96, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Vatandaş, C. (2011). *Türkiye'de aile*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Vatandaş, C. (2024). *Modern Çöküş; İnsanın modern halleri*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Vatandaş, S. (2020). Aile içi ilişkiler ve aile kurumunun internetle sınırı. *Eurasian conference on language and social sciences*. October 16-8-2020. Antalya. 162-181.
- Vatandaş, S. (2020). Mahremiyetin dönüşümü ve iletişim araçları. *Humantitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 437-458.
- Vatandaş, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpyargıları bağlamında kadının medyada metalaşması. *Adıyaman Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, (36), 747-784.
- Yıldırım, E. (2009). Aile ve evlilik türleri. (K. Canatan & E. Yıldırım, edt.). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap. 81-101.
- Yıldırım, E. (2009). Aile ve toplumsal değişme. (K. Canatan & E. Yıldırım, edt.). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap. 149-162.
- Yıldırım, E. (2010). Yeni Çağ'da dünyada ve Türkiye'de aile: ailenin sonumu?. *Din, gelenek ve modernite bağlamında bir değer olarak aile uluslararası konferansı*. Antalya: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı. 115-129.

AİLE KURUMUNUN HUKUK DÜNYAMIZDA VE SOSYAL HAYATIMIZDAKİ YERİ

Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ

Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Insanların biyolojik, psikolojik, kültürel yönlereinden başlayarak, toplumların din, ekonomi, eğitim, siyaset ve sanatına varıncaya kadar birçok toplumsal kurumu ve insanla ilgili alanları bir şekilde aileyle irtibatlandırmak mümkündür. Bu denli girift bir toplumsal kurumu bir tek yönüyle değil, üç ayrı sosyal yönüyle inceleme gereği duyduk¹.

Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından insan hak ve özgürlüklerine ilişkin olan metinler, kural olarak, bireysel özgürlüklerin genişletilmesine veya daha kaliteli ve görece daha da iyileştirilmesine yöneliktir. Bu anlamda, “Ailenin korunup, ailenin geliştirilmesi” amacı, kural olarak, bulunmamaktadır. Sadece “aile hakkının korunması” na yönelik olarak, ilk ve temel nitelikteki uluslararası metinlerde yer verdiği görülmüştür. Türk Anayasası’nda, Medeni Kanunu’nda, Ceza Kanunu’nda aile sisteminin korunması için özel hükümler getirilmiştir.

I- AİLE KAVRAMININ MAHİYETİ

Aile tüm hukuklarca kabul edilen toplumun temelidir. Devletler kendi geleceklerini garantilemek için ailenin önemini belirterek, aileyi koruyucu ve kollayıcı hükümler koymaktadır.

Aile kavramı en geniş anlamıyla aynı soydan ortak kültürü olan sevgi ve dayanışmanın de-

vam ettiği bireylerden oluşur. En dar anlamda ise evlenen eşlerden oluşan birimi ifade eder ki, bu tutku ve coşkunun tavan yaptığı, heyecanın doruk noktasında olduğu ümit dolu, her türlü olumsuzluğu birlikte yok edeceklerini inanan huzur ve güvenin çevreye yansıtıldığı bir birlikteliktir².

‘Aile’ terimi, evlilik, kan, evlat edinme ve diğer hukuki bağlarıyla birlikte yaşayan, bir haneyi oluşturan ve anne, baba, çocuklar, kardeşler vb. olarak etkileşimde bulunan bir grup insan olarak tanımlanabilen bir kavramdır. Genellikle bir aile, birbirleri ile kan bağı olmayan iki yetişkin ebeveyn ve çocuklarından oluşur.

Aile kavramı en geniş anlamıyla aynı soydan ve ortak kültürden gelen insanların sevgi ve dayanışma ile kurduğu bir kurumdur. En dar anlamda ise evlenen eşlerden oluşan birimi ifade eder. Her durumda, aile, evlenme akdi ile bir araya gelen farklı cinsten iki kişinin kurduğu, tutku ve coşkunun tavan yaptığı, heyecanın doruk noktada olduğu ümit dolu, her türlü olumsuzluğu birlikte yok edeceklerini inanan huzur ve güvenin çevreye yansıtıldığı bir birlikteliktir³.

Ailenin, insanlığın başlangıcından itibaren var olan en eski kurum olarak insan ve toplum hayatında büyük önemi vardır. Fertlerin maddi ve manevi bir çok ihtiyacının karşılanması,

neslin sağlıklı devamı, çocukların sosyalleştirilmesi, kültür nakli gibi birçok işlevi onu, her toplumda var olan benzersiz bir kurum haline getirmiştir.

Sosyal hayattaki değişimlerin hızı tartışılmaz bir gerçektir. Yaşadığımız asırda da ailenin ve aileyi meydana getiren kişilerin moderniteye göre değişkenliklerinin ve bireyselliklerinin az olduğu düşünülmüştür. Hatta, modern dönemde aile kavramının yok olacağı veya hiç olmayacağı ileri sürülse de, günümüzde aile, modern dünyada halen bireylere şekil veren temel toplumsal bir kurumdur⁴.

Batı toplumlarında da, eski önemi seviyesinde olmasa da, aile kurumuna büyük bir saygının olduğu yapılan araştırma ile tespit edilmiştir. 2016’dan 2023 tarihine değin süren bir Avrupa Projesi Araştırması sonucunda; ideolojilerden bağımsız olarak, aile kurumunun Avrupa halkı için önemli olduğunu göstermiştir⁵. Bu konuda yapılan bir başka araştırmada, “aile kurumunun modası geçip, geçmediğine ilişkin soru” ya verilen cevaplar da; ülkeye göre değişim göstermekle birlikte, hemen tüm ülkelerde, aile kurumuna olan saygı önemli yüzdelere ifade edilmiştir. Sorulara verilen cevaplarda, yaşlı nüfusun büyük çoğunluğu, kurumun öneminden bahsederken, gençlerde “evlilik kurumunun modası geçtiğini söyleyenlerin oranı” % 6- 45’e kadar

çıkılmaktadır⁶. Bu durumda genel olarak baktığımızda, Avrupa birliği ülkelerinde, aile kurumu hassasiyetinin, genel olarak, azalsa da, önemini koruduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

A- TOPLUMSAL BİR KURUM OLAN AİLENİN ROLÜ

Her toplum için aile yapıları ve dinamikleri farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en önemli sebeplerinden biri toplumda yaygın olan kültürel özellikler ve değerlerdir. Türk toplumunda aile önemli bir yere sahiptir. Anayasamızda aile, toplumun temeli olarak ifade edilmektedir. Böylelikle Türk toplumunda ailenin varlığının yasalar ile desteklendiği görülmektedir. Ayrıca aile bireyin ilk sosyalleştiği yerdir ve bu yönüyle bireyin gelişim sürecinde oldukça etkilidir. Çünkü birey sosyal bir varlık olarak toplum içerisinde yer edinmektedir. Ailede başlayan sosyalleşme ve gelişim süreci böylelikle bireyi yaşama hazırlayarak topluma katılımını sağlamakta ve toplumu oluşturmaktadır⁷.

Aile, belirli tarihsel ve toplumsal şartların bir ürünüdür. Kültürel bir sistem olarak aile ve türleri, bir toplumun tüm yapısıyla etkileşim içindedir ve iç içe geçmiştir. Aile türlerinin hem aynı toplum içinde hem de farklı toplumlar arasında çeşitlilik göstermesi de gayet doğaldır. Ancak, aile kurumunun dikkatle

Ailenin, insanlığın başlangıcından itibaren var olan en eski kurum olarak insan ve toplum hayatında büyük önemi vardır. Fertlerin maddi ve manevi bir çok ihtiyacının karşılanması, neslin sağlıklı devamı, çocukların sosyalleştirilmesi, kültür nakli gibi birçok işlevi onu, her toplumda var olan benzersiz bir kurum haline getirmiştir.

okunması sonrasında, bazı temel özelliklere sahip olduğu görülecektir. Dünyada başta sosyologlar tarafından ve yine sosyal alanda faaliyet gösteren disiplinlerde çalışanların kabul ettiği husus; aile kurumunun aşağıdaki özelliklere sahip olmasıdır.

-Toplumun en temel birimidir.

-Dünyanın en eski toplumsal kurumlarından biridir.

-Aile; üreme, yetiştirme, bakım, duygusal eğitim ve üyelerin korunması gibi çok yönlü işlevlere sahiptir.

-Aile kavramının mahiyeti, ülkeden ülkeye değişkenlik gösterse de, dünyada genel olarak aşağıdaki aile tipleri olarak, belirli ortak yönleri bulunmaktadır.

Aile tipleri olarak genelde, çekirdek ve birleşik aile şeklinde, tasnif yapılmaktadır.

1-Çekirdek aile

Çekirdek aile, daha çok sanayileşmiş toplumlarda görüldüğü için “evlilik ailesi” ya da “modern aile” olarak da tanınmaktadır. İki ebeveyn (anne ve baba) ve çocuklarından oluşur. Dünyadaki hemen hemen tüm toplumlarda geleneksel

aile yapısı olmuştur⁸.

2-Geniş aile

Geniş aile, bir hanede birden çok kuşağın bir arada yaşadığı bir aile sistemini anlatır. Bu tür aile, çocuk sayısının yüksek olduğuna değil, ikiden fazla kuşaktan meydana geldiği anlamına gelmektedir⁹. Bu aile tipi, bir karı koca, evli ve bekar çocukları (kızlar ve oğullar) ve onların çocuklarından (yeğen, torun vb.) oluşur¹⁰.

B- AİLE DÜZENİNİN FERTLERE VE TOPLUMA KATKISI

Ailenin fertlere ve topluma katkısını şu şekilde tespit etmek mümkündür.

1-Sosyalleşme sağlar

Toplumun normlarına uyum sağlamayı ve bunlara uygun davranmayı öğrenir. Toplumsal normlara uyum sağlamayı ve toplum tarafından onaylanan bir şekilde davranmayı öğrenme sürecine sosyalleşme denir.

Şüphesiz sosyalleşme denilen olgu aniden olmaz, belirli bir zamana ihtiyacı bulunmaktadır. Ailede bir çocuğun doğumundan sonra kademeli olarak başlar.

Çocuk büyüdükçe belirli bir şekilde konuşmayı ve davranmayı öğrenir. Topluma girme eğitimini aldığı ilk yer ailedir. Bir çocuğun evde yetiştirilmesi, toplumla hem uyum hem de başa çıkma konusunda zihninde büyük bir etkiye sahiptir.

2-Duygusal Destek ve mutluluğa açılan kapıdır

Aile, duygusallığın en fazla verilebildiği bir kurumdur. Manevi olarak da, ailenin verdiği huzurlu ortam ile sıkıntılara karşı mukavemet yeteneği de, aile kurumunun verdiği yetenek ile sağlanır.

3-Aile kurumu, mensuplarına tahammülü öğretir

Hayatta karşılaşabileceği sıkıntılara karşı en önemli öğe olan “sıkıntılara karşı tahammül” ve “kurum içi fedakarlık yapma” öğelerini öğretir. Yine, kişilerin, mali kriz veya bir kişinin hayatında karşılaşabileceği herhangi bir sorun zamanlarında, tarih boyunca, mali veya sosyal bir destek kaynağı görevi görmüştür. Öte yandan, bütün toplumlarda var olması gereken “fedakarlık duygusu” nun ilk öğretildiği kurum ailedir. Bu duygudur ki, en zor zamanlarda bile, devletleri ve toplumları ayakta tutar, geliştirir ve mutlu bireyler için mutlu toplum oluşturmaının ilk nüvesi olur. “Grup içinde fedakarlık”, “vatani için fedakarlık”, beraber yaşadığı arkadaşlarına karşı “fedakarlık” duygularının oluşmasını sağlar. Günümüzde, her gün biraz daha

azalan bu fonksiyonlarına rağmen, kadim tarihten günümüze kadar, aile, doğumdan ölüme kadar, aile kurumu yaşamın temel ihtiyaçlarını, yani yiyecek, giyecek, barınak, sevgi, koruma, bakım, rahatlık karşılama sorumluluğunu üstlenen bir müessese olarak hayatiyetini devam ettirmektedir. Aile kurumu dışında, kamu kurumlarının da, ailesi olmayan kimseler için geliştirdiği modeller bu güne değin, aileler kadar başarılı olamamıştır.

4-İnsan neslinin devamlılığı da “aile kurumu” ile gerçekleşir

Tüm toplumların üyelerinin düzenli bir hayat yaşamak için uyduğu bir dizi normları ve temel ilkeleri vardır. Diğer birçok insan faaliyeti gibi, insan ırkının devamlılığı da toplumun hali hazırda var olan sosyal normlarına göre gerçekleşir. İnsan üremesinin, çağlar boyunca kabul edilmiş ve onaylanmış sosyal normlara göre gerçekleştiği en önemli kurum, şüphesiz ki, aile kurumudur.

5-Sosyal kimlik kazanımı sağlar

Kişilerin, aile içinde aldıkları “sevgi ve sadakat” gibi ulvi değerlerin her gün biraz daha ileri taşınmasını sağlar. Zira, çocuklar mutluluğu, huzuru, kendisini karşılıksız seven ebeveyne karşı yaklaşımını, hep aile içinde alır ve vermesi gerektiği süreye kadar, bu sevgi ve saygıdan sürekli olarak beslenir. Yine, aile içinde “sevgi ve mutluluk” almamış çocukların sonradan bu erdemleri

almaları pek mümkün olmadığı ya da istenildiği kadar alma imkanının olmadığı, sürekli olarak ifade edilmektedir. Bu yerleşmiş olan kültür, çocukların ebeveynlerine aittir. Tabi olduğu millete, kültür sahasına, sosyal sınıfa, etnik kökene, ırka, dine vb. göre bir kimlik kazanmasına da vesile olur.

6-Aile kurumu, din, ahlak, sosyoloji gibi disiplinlerde toplumun temel taşı olarak görülür

Ailenin kökenine dair pek çok araştırma yapılmış ve epeyce tez öne sürülmüştür. Bu araştırmalardaki ve tezlerdeki çoğu yaklaşımlar çürüse de, ailenin, din ve toplum arasında bağ ve bütünlük, bir şekilde sürekli kendini gösterdiği ortadadır¹¹.

7-Aile kurumu, fedakarlık esasına dayanır

Birbirini her daim kucaklayan fertlerin fedakarlıkları ile kurulan bir müessesedir. Bu müessesenin yürümesi de, yine aile bireylerinin fedakarlıklarına bağlıdır. Yani aile kurmanın ilk şartı olmasa bile, temel şartları arasında yer alır. Aile düzenini sürdürmenin şartı da, aile fertlerinin aile mensupları için yapacağı tahammül ve fedakarlıktır.

II- AİLENİN HUKUKEN ÖNEMİ

Aile, gerek uluslararası sözleşmeler (BM vd.) gerekse Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre, toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. Nitekim, Anayasaya

göre Aile (m.41) ; Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

Türk Medeni kanununa göre aile; toplumun temel yapı taşıdır. Dar anlamda aile, anne, baba ve çocuklardan meydana gelir. Aile, bir erkekle bir kadının evlenmesiyle meydana gelen bir birliktir. Bu nedenle, aile içinde erkek ne kadar önemli ve değerliyse kadın da o kadar önemli ve değerlidir. Sağlam bir toplumun ancak sağlam ve huzurlu ailelerden oluşabileceğini unutmamak gerekir ¹².

Kanunların öngördüğü koşullara uygun olarak gerçekleştirilen evlilik işlemi ile birlikte eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu el birliği ile sağlamak, birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar¹³.

Nitekim insanlık, tarihin başlangıcından bu yana sürekli olarak birlikte yaşama, beraber olma içgüdüsünü taşımıştır. Bu içgüdü, yardımlaşma, dayanışma ve güvenliği sağlama ihtiyacının bir sonucudur. Toplumun temel yapıtaşı olan ailenin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri, işte bu içgüdüdür. Aile adı verilen ve toplumu oluşturan bu küçük sosyal ünitelerin bir

araya gelmesiyle de milletler ve devletler ortaya çıkmıştır.

Aile, temelde bir sözleşme ile (evlilik sözleşmesi) ile kurulur ve yine hukuk düzeninin onayladığı değerler üzerinden yükselir ve gelişir.

Her ne kadar bir sözleşme ile ailenin kurulduğu kabul edilse de bu sözleşme nevi şahsına münhasır olup, sevgi, sadakat, özen yükümü ve biyolojik bağı olan çocukların gözetilmesi ve korunması ile ortak devamlı bir yaşamı gerektirir.

Eşlerin birtakım sebeplerle üstlenmiş oldukları yükümlülükleri yerine getirmemesi, geciktirmeleri veya yükümlülüklerin gereği gibi yerine getirilmemesi hem hukuki hem de cezai sonuçların gerçekleşmesi sonucunu doğurur.

Fedakarlık ya da tahammül gibi güzide kavramlarla hedeflenen temel amaç; aile birliğinin devamıdır. Getirilen hukuki ve cezai yaptırımlar aileyi korumak ve kollamak için oluşturulmuştur.

A- TÜRK MEDENİ KANUNU'NA GÖRE AİLE KURUMUNUN ÖZELLİKLERİ

Türk Aile Hukukunun Temel İlkelerini, Medeni hukukun Aile hukuku bölümünü incelediğimizde, Türk aile hukukunda ailenin temel ilkelerini şu şekilde tespit etmek mümkündür.

1-Devamlılık ve birlik ilkesi

Aile sürekli ve ömür boyunca devam edecek bir birliktir. Evlilik kurumu bunun için vardır, geleceksel Türk ailesi de, bu hedefle bu güne kadar gelmiştir. Yine aile kurumu, karşıt cinsten iki insanın birlikte devam edecek birlik kurma temelinde hedeflenmiştir. Dolayısıyla, kural olarak, aile kurumundan maksat, eşlerin birlikte yaşamaları hedefidir. Ancak kanunda öngörölmüş sebepler meydana gelmişse ailenin ve toplumun huzurunu korumak adına bu süreklilik mahkeme kararı ile sonlandırılabilir.

Aile hukukuna ilişkin temel düzenlemeler Türk Medeni Kanunu'nda yer almaktadır. Yine aynı kanunun 185. maddesinde yapılan tanımla evlilik birliğinin evlenmeyle kurulduğu ve evlilik birliğinin aile mutluluğunu ve çocukların bakımı için gereken özeni, eşlerin elbirliğiyle sağlamaları gerektiğini belirterek, hem eşlere eşit yük ve sorumluluk yüklemiştir, hem de evlilik birliğinin devamı için eşlerin birlikte hareket etmesi hedeflenmiştir. Evlilik birliğinin korunmasını isteyen eşler evlilik birliğinin korunmasına yönelik önlemler konusunda yetkili mahkemeye başvurabilirler. Yetkili mahkemeler TMK 201. maddede açıklamıştır¹⁴.

2-Ailenin ve çocukların korunması ilkesi

Aile hukuku ilişkilerinde güçsüz taraf olan, çalışmayan eş ile çocuklar ve vesayet altındaki

kişilerin TMK hükümleri gereğince korunmasıdır. Bu noktada, gerek Medeni kanunda ve gerekse diğer kanunlarda oldukça önemli düzenlemeler yapılarak, zayıf koruma düşüncesi ile hareket edilmiştir.

3-Eşitlik ilkesi

Anayasa'nın 10. maddesi ile kanun önünde kadın ve erkek eşit kılınmıştır. Anayasanın bu maddesi aile hukukuna da yansımış olup aile hukukunda kural olarak kadın erkek eşitliğine yer verilmiştir. Ancak, bu eşitlik, devletin daha zayıf durumda bulunan tarafı koruma altına alarak, diğer tarafa ek yükümlülükler tahmil etmesine engel değildir.

4-Devletin müdahale etme ilkesi

Aile hukuku, Medeni hukukun bir dalıdır. Aile kavramının toplumu ilgilendirmesi sebebi ile devlet müdahale etmektedir. Evlilik şartları, evlilik merasimi, boşanma, çocukların korunması ve vesayete ilişkin hususlara devlet yetkili kıldığı kişilerle müdahalede bulunur. Bu müdahale, tarafların talebi ile (Medeni kanunda olduğu gibi) olabildiği gibi, kanunda açıkça yer alması durumunda da, re'sen de (herhangi bir talep olmaksızın) yetkili makamlar vasıtası ile yapılabilir. Devletin buradaki müdahalesi; kamu düzeni, kamu sağlığı ve zayıfların korunması temelinde karar alma ve uygulamaya yöneliktir.

Aile içinde, hem ebeveynlerin hem de diğer aile bireylerinin en fazla dikkat etmeleri gereken husus; fedakarlık ve tahammüldür. Bu iki güzide kavram, toplumumuzun bu güne değin çok güçlü bir şekilde gelmesinde, çok önemli rol oynayan mefhumlardır. Bu nedenle, aile içinde yapılması gereken ilk gerçeklik; aile bireylerinin fedakarlık ve tahammül duygularını artırmaktır.

5-Düzenleme serbestisinin bulunmaması ilkesi

Aile hukukumuzda kadına ve erkeğe tam fiil ehliyetinin tanınması, gerek aile içinde gerekse aile dışında yaşayan küçüklerin durumu, velayet hakkını kötüye kullanmanın sonuçları, çocukların hakları ve bu hakların kullanılması gibi düzenlemeler ferdiyetçilik ilkesinin sonucudur.

Toplumun ve aile birliğinin düzeni, aile fertlerinin korunması için aile hukuku emredici hükümler içerir ve bu alandaki ilişkilerde irade özgürlüğü yoktur. Aile hukukunda bireyler kanunda düzenlenmeyen hukuki ilişkiler yaratamaz ve öngörülen kuralları, koşulları değiştiremezler. Ancak, mal taksimatı için, tarafların, kanunda belirtilen “mal rejimlerinden biri” ni tercih etmeleri her zaman mümkündür.

Ailenin kurulabilmesi için karşıt cinslerin resmi memur huzurunda ve tanıkların şahitliğiyle iradelerini açıklaması ile bu kurum alenileşir, tarafların gayreti ve fedakarlığı ile devamlılık kazanır.

B- MEDENİ KANUN SİSTEMATİĞİNE GÖRE AİLE BİREYLERİNDEN BEKLENEN KATKILAR

Aile hukukumuzda Medeni Kanun’un 185-201. Maddeleri arasında evliliğin genel hükümleri düzenlenmiştir. Evliliğin genel hükümleri ayrıma tabii olmaksızın bir bütün olarak aile-

yi oluşturan eşler için uyulması gereken ve devlet tarafından uygulanacak hükümleri içermektedir. Şüphesiz, Medeni kanunun en önemli bölümlerinden birini oluşturan “Aile hukuku” ile ilgili tüm kanuni bilgiler ile bu bilgilerin pratiğine yönelik olarak ortaya çıkan yargı kararları ile benimsenmiş ilkeleri ve yükümlülükleri tek tek alıp incelemek, bu yazının hedefinin kapsamını çok aşacaktır. Bu nedenle, bu mükellefiyetleri çok kısa bir şekilde yazmak zorundayız. Bu yükümlülükler eşlere herhangi bir seçme hakkı tanınmayıp, farklı bir düzenleme yapılamayan uyulması zorunlu olan emredici hükümlerdir. Bu yükümlülükleri maddeler halinde belirtecek olursak;

1-Birliğin mutluluğunu sağlama yükümlülüğü,

2-Sadakat yükümlülüğü,

3-Yardımlaşma ve dayanışma yükümlülüğü,

4-Çocukların bakım-eğitim ve gözetimine özen gösterme yükümlülüğü,

Çocuklar öncelikle eşlerin birer ortak parçasıdır, ayrıca çocukluk insan neslinin devamı için varlığı zorunlu olan bakıma ve sevgiye çok ihtiyacın olduğu bir gelişim ve olgunlaşma sürecidir. Bu süreçte ana, baba, diğer aile bireyleri çocuklara bakmalı, onları gözetmeli ve özenle yaşama hazırlamalıdır. Çocuğun gelişim ve kişiliğinin oluşumunda ilk eğitim kurumu

onun ailesidir. Eşler ve ailenin diğer bireyleri çocuğun bakım ve gözetimi için ortak çaba harcıyıp özenli davranmalıdır.

Bu, sadece ailede eşlerin ortak çocuklarını kapsamayıp, eşlerin ortak olmayan çocuklarını da kapsar. Anayasa ve Medeni Kanunumuzda çocukları koruyucu kollayıcı hükümler mevcuttur.

Ailelerin sağlıklı, huzurlu ve başarılı toplumlar, uluslar ve mutlu bir dünya için; çocukluktan başlayan sevgi ve özeni yaşamın her safhasında devam ettirmeleri gerekir. Çocuklara bakma yükümlülüğü, onların yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması, hasta olmaları halinde tedavi ve bakımlarının, eğitim ve öğretimleri için gerekli kitap araç ve gereçlerin sağlanması gibi yükümlülükleri kapsar.

-Birlikte yaşama yükümlülüğü,

-Evlilik birliğinin giderlerine katılma yükümlülüğü,

Toplumsal yapının değişimi ve teknolojinin her alanda kullanılması ailenin yapısını ve yükümlülüklerini değiştirmiştir. Zamanla ailenin dışı karşı korunması görevini devlet üstlenmiş, gelişen teknoloji ve iş birliğiyle üretim ve tüketimde değişiklik oluşmuş; bireylere artık hazır şekilde ihtiyaçları bir ekonomik değer karşılığı sunulmuş olup bu da ailenin topluluktan bireyselliğe dönüşmesi-

ne sebebiyet vermiştir.

Hatta büyük kentlerde, evlenmemiş çocukların belli yaşa gelince aile çatısından ayrılarak ayrı yaşama yolunu seçtiklerine son yıllarda sıklıkla tanık olmaktadır. Aile öncelikle kişilerin ihtiyacı olan sevgi, saygı, yardımlaşma, dayanışma ve ihtiyaçların karşılanmasında kendiliğinden oluşan gönüllü bir oluşum görevi görmektedir.

İnsanın yaşadığı evrende karşılaştığı; sosyal, ekonomik, teknolojik, eğitim açısından, sağlık açısından ve psikolojik olarak yardım ve destek ihtiyaçları koşulsuz, sınırsız ve karşılıksız olarak ailelerce karşılanmaktadır. Ailenin içerdiği bu özellikler nedeniyle birden çok görevi de üstlendiğini görmekteyiz. Bu görevleri, bazı değişikliklerle üzerinde uzlaşılan bir görüş olduğu ifade edilebilir. Bu görevler, çeşitli disiplinlerde kabul edildiği şekliyle, beş başlık etrafında toplanabilir

-İnsanlığın devamı için, insanlığın üremesini sağlama görevi.

-Kendisini oluşturan kişilerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için ekonomik görev.

-Aileyi oluşturan, aile üyelerini karşılayabilecekleri her türlü maddi ve manevi zarar ve tehditlere karşı kalkan görevini üstlenip koruma görevi.

-Aile üyelerinin ihtiyacı olan sevgi, hoşgörü, sevinç ve üzüntü hallerinde duyguları paylaşım

moral destek verme görevi.

-Ailede devamı sağlayan çocukların ve üyelerin iyi bir insan olabilmeleri için onların gelişimi ve topluma faydalı olabilmeleri için eğitim verme görevi.

İçinde bulunduğumuz ve her daim değişen gelişen ve etkilenen toplumsal yapı ve toplumsal değerlerin etkileri ve şekillendirmesi sonucu aileler içinde bulundukları değişen koşullara göre yeni yeni kendine özgü özellikleri edinmekle birlikte tüm toplumlar için gerekli olan ortak görevleri de üstlenmektedirler. Bu ortak görevleri sıralayacak olursak: Evrensel olma özelliği, üyelerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için üyelerinin daha iyi istenilene ulaşabilmesine yardımcı olabilmek için sorumluluk üstlenme, duygusal paylaşımlar, toplumun prototipi olma, üyelerin ve diğer bireylerin hedeflenen topluma ulaşabilmenin amaçlandığı söylenebilir.

C- TÜRK CEZA KANUNU'NDA AİLEYE YÖNELİK SUÇLAR

Ailenin değişen şartlar karşısında yeni olgularla ve problemlerle karşılaşacağı, yaşanmış tecrübeler doğrultusunda öngörülmektedir. Fakat ailenin büyüklüğü, şekli, mensupları ya da biçiminde ne tür değişiklikler olursa olsun, ailenin varlığını korumaya devam etmesi teminde, Türk Ceza Kanunu'nda

bazı cezai hükümler getirilmiştir.

Bu durum, Türk ailesinde, tarafların hak ve yükümlülüklerine aykırılık hallerinde, bir takım cezai sonuçlar da bağlamıştır. Her ne kadar, hukukçular arasında çok tartışılan, Devletin aile müessesine müdahil olmaması yönündeki yaklaşıma rağmen, devletin gerektiğinde, müdahil olması gerektiğini de düşünüyoruz. Yine, çok keskin olmamakla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nun aşağıdaki suçları düzenlediğini de belirtmemiz gerekir.

- Bakım, Eğitim ve Destek Olma yükümlülüğünü yerine getirmeme suçu (TCK m. 97)

- Hamile Kadını Terk Suçu (M. 233)

- Maddi ve Manevi Özen-sizlik Sebebiyle Çocukların Ahlak, Güvenlik ve Sağlığını Ağır şekilde Tehlikeye Sokma Suçu (M. 233/3)

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti devleti, muhtelif kanunlarda yer alan ve ailenin korunmasına yönelik temel ilkelerin dışında, aile kurumunun ehemmiyetinin ilanihaye devam etmesine yönelik olarak da, kamu idaresi dahilinde olmak üzere, genel müdürlük düzeyinde, kurumlar ihdas etmiş ve ailenin korunmasına yönelik olarak muhtelif birimler de kurmuştur.

III- AİLENİN ÇOCUK EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

Çocukların eğitim ve öğretime özen yükümlülüğü, ailenin

en başta gelen vazifelerinden biri ve aile birlikteliğinin en önemli özelliğidir;

- Çocukların eğitim masrafı ve yükümlülüğü için verilen vaktin çok az da olsa bir kısmını da, çocuğun kafasını doldurmak için de, ebeveynlerin vakit ayırmaları gerekmektedir.

Sadece okuldaki öğretimlerin çocuklara verecekleri imkanlar çok sınırlı olabilir ve yeterli de olmayabilir. Tek kanatlı kuşun uçmadığı herkesin malumudur. Bu sadece kadın ve erkeğin (ana babanın) birlikte gayreti ile olmayacaktır. Aynı zamanda da; okul ve ailenin birlikte gayreti ile çocuklar daha iyiye ve daha güzele doğru yönlendirilmelidir.

Artık herkes şu gerçeğin farkında olmalıdır:

- Ana ve babalar, evden ayrılıp okula ulaştığı ana kadar çocuklarını izleme yükümlülüğü altındadır.

- İyi arkadaşlar edinmesini sağlamalı, bu noktada; burada bulunan şahıslar çok şanslı. Ancak, arkadaşlarını daha iyi tanımak için, onların da aileleri ile tanışmalıdır. Ailelerin “benim işim çok, onlara vakit ayıramam”, demesi mümkün olmamalıdır.

Zira, çocuğunun arkadaşlarını tanımayan ebeveyn, onların kimlerle teşriki mesai yaptığını bilemeyecektir. Yine ebeveynler çocukların arkadaşlarını, kendi çocukları gibi tanımaları gerekmektedir. Ayrıca, bu çocuklarla, tıpkı kendi çocukları gibi, iyi

münasebetler kurmak da gerekir.

Ebeveynler;

- Çocuklarımızın bütün derslerini;

- Onların bütün sportif faaliyetlerini,

- Onların başarılarını veya başarısızlıklarını,

- Çocuklarının yanlışlarını ve doğrularını bilmek ve öğrenmek zorundadır.

Aynı zamanda; kimlerle teşriki mesai yaptığını da bilmesi, ona göre de, çocuğun gelişimi için plan yapması gerekir. Bu anlamda, arkadaş grubunu da iyi izlemeli, onları kendi evlerine de davet etmelidir.

Çocuklarının karnını doyurmak için verdiğiniz mesainin hiç olmazsa 1/3'ünü onların eğitimlerine ayırmadığınızda iyi ana-baba olmadığınızı da kabul etmemiz gerekir.

Çocukların, okulda, öğrendiklerinin tatbikini de izlemelidir.

Çocuklarımızın yarınları için, onları farklı kıstaslarla yetiştirmek de, temel ideallerimizden olmalıdır; herkes üniversite mezunu olsun ve devlette çalışsın fikri çok yanlış olduğu, bu gün için hemen herkesin kabul ettiği ve fakat terk de etmediği bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım terk edilerek, çocukların yeteneklerine göre, toplumun ihtiyaçları olan alanlarda çalışabilmesi için gerekli alt yapı hazırlanmalıdır.

IV- DİNİ VE MİLLİ BİR KURUM OLARAK AİLE KURUMU

Aile kurumu, tüm hukuk sistemleri ve hemen bütün dinler tarafından, toplumun temel birimi olarak kabul edildiği gibi, Müslümanlık dininde de, toplumun temeli olarak kabul edilmektedir. Diğer dinleri inceleme gibi, imkanımız olmadığı için, milli ve dini aile kurumunun sonsuza değin yaşaması için, çok sınırlı olarak Müslümanlıkta aile kurumuna kısa yer vermek zorunda kaldık.

Esasen, yeryüzünde mevcut dinlerin neredeyse tamamında evliliğin kuruluşuna ilişkin düzenlemeler vardır. Bu nedenle evlilik yapacak kadın ve erkeğin mensup oldukları dinin kuralları dairesinde evlilik işlemini gerçekleştirmek istemeleri çok doğaldır. Ancak tarafların mensup oldukları dinin kuralları gözetilerek yapılan evlilik işleminin ülkede geçerli olan hukuk düzeni tarafından da tanınması gereklidir¹⁵.

Tarih boyunca bütün alternatif arayışlarına rağmen; “Aile ve din müesseselerinin yerini, hiçbir özel kurum, kuruluş alamadığı gibi, herhangi bir kamu kurum veya kuruluşu alamamıştır.

Devletler kendi geleceklerini garantilemek için ailenin önemini belirterek, aileyi koruyucu ve kollayıcı hükümler koymakta ve aile konusunu, milli beka

olarak görmektedir. Bunun için, özellikle aile kurumunda gevşemenin görüldüğü devletlerde; aile kurumunu özendirici bir takım teşvikler vermekte ve çocuk sayısını arttırıcı politikalar izlemektedir.

Müslümanlıkta aile, doğrudan ve mutlak bir dini bir yapı olarak görülmemesine rağmen kişi ve toplum inşasında çok önemli yeri olan, fertlerinin huzur ve sükun içinde yaşamasını sağlayan bir kurum olarak kabul edilmektedir. Aile, muhtelif ayet ve hadislerle kuruluş aşamasından itibaren desteklenmekte, bir taraftan sevgi, merhamet, adalet gibi kavramlarla onun manevi yönüne dikkat çekilmiş ve diğer taraftan da evlilik ile oluşan hak ve sorumluluklar üzerinde durularak ailenin sağlıklı bir şekilde devamı hedeflenmiştir¹⁶.

Kur’an, aileyi “Misakı galiz (sağlam sözleşme)” olarak tanımladığı gibi, nikah ile kurulan aile, fertlerinin huzur ve sükun bulduğu, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşıladığı, sağlıklı nesiller yetiştirdiği bir kurum olarak önem taşımaktadır. “Sükûnet bulma” (Rum, 30/21.) olarak tanımlamıştır. Hayatın zorluklarından, günün karmaşasından, işin stresinden ve işlerin ağırlığından sükûnet bulunacak yer aile kurumdur.

Kur’an, evliliği sevgi, şefkat, merhamet temelinde ele almış ve pek çok faydasını zikretmiştir. Kur’an’ın canlı uygulaması

olan Peygamber Efendimiz de, aile müessesini, sevgi ve saygıya dayalı bir müessese kabul etmiş, en hayırlı insanların eşlerine en iyi davranan kimseler olduğunu bildirmiştir.

V- AİLEDE TARAFLARIN SORUMLULUKLARI

Aile kurumu, sadece bir kısım mensuplarının fedakarlıkları ile değil, bütün fertlerin fedakarlıkları ile mümkündür. Zira, aile kurumunda esas aranan gerçeklik, mutluluktur, karşılıklı iyi iletişimdir. Birbirine karşı samimi olmaktır. Bir başka ifade ile, “Aile sağlığı” bireysel olarak aile üyelerini ve bütün olarak aile sisteminin biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel bütün parametrelerini içeren dinamik bir iyilik halidir.

Aile kurumunun temel işlevlerinin toplumsal hayatta önemli sonuçları vardır. Örneğin, biyolojik işlev, toplumun nüfusunu artırır ve devamlılığını sağlar. Eğitim işlevi, bireylerin kültürel değerleri öğrenmesini ve aktarmasını sağlar. Dini işlev, bireylerin dini inançlarını ve pratiklerini geliştirir. Ekonomik işlev, bireylerin geçimini sağlar ve refahını artırır. Sevgi işlevi, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılar ve mutluluğunu sağlar. Koruyucu işlev, bireylerin güvenlik ve sağlık ihtiyaçlarını karşılar ve korur. Toplumsallaştırma işlevi, bireylerin topluma uyum sağlamasını ve katkıda bulunmasını sağlar. Boş

zamanları değerlendirme işlevi, bireylerin dinlenmesini ve eğlenmesini sağlar¹⁷.

Aile sağlığının tanımını yapmak mümkünken, sağlıklı ailenin tanımını yapmak oldukça güçtür.

Literatürde sağlıklı aile başarılı aile olarak tanımlanmaktadır.

Ancak temel olarak sağlıklı ailenin bir takım özelliklerinden bahsetmek mümkündür.

Sağlıklı ailenin özellikleri:

- Aile üyeleri arasında iyi bir iletişim vardır.
- Aile üyeleri birbirini destekler ve onaylar.
- Aile üyeleri rol, görev ve sorumluluklarının farkındadır.
- Aile üyeleri birbirine güvenirlir.
- Ailede neşe vardır boş zamanlar birlikte paylaşılır.
- Toplumsal yaşamdaki doğru ve yanlışlar öğretilir.
- Ailenin sahip olduğu gelenek ve görenekleri vardır.
- Aile üyeleri birbirinin mahremiyetine saygı duyarlar.
- Aile içi sorunlar, krizler birlikte çözülür. Tüm bu özelliklere ek olarak aile aslında bir güç birliğidir¹⁸.

VI- BM ÇALIŞMALARINDA AİLE KURUMUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Birleşmiş Milletler Genel Konseyinin 8 Aralık 1989 tarih ve 44/82 sayılı kararlarıyla, 1994 yılı “Uluslararası Aile Yılı” olarak ilan edilmiş ve yılın teması “Aile:

Değişen bir dünyada kaynaklar ve sorumluluklar” şeklinde belirlenmiştir. Söz konusu kararda yılın amacıyla ilgili olarak “Aile bilincinin artırılmasının yanı sıra ciddi problemlere çözüm getirecek genel politikaların yürütülmesini sağlamak üzere ulusal kurumlaşma kapasitesi de artırılmalıdır.” denilmekte, Aile Yılı’nın hedefi ise “Aile yapısı bilincini özel sektörle birlikte hükümetlerde de artırmak, ailenin önemine ışık tutmak, fonksiyon ve sorunlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak, aile ve aile bireylerinin hak ve sorumluluklarına dikkat çekmek olmalıdır” şeklinde tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletlerce 1994 Uluslararası Aile Yılı’nın tüm dünya ülkelerinde etkin bir şekilde kutlanması önerilirken, yürütülecek her türlü faaliyette İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan “Aile Toplumun tabii birimidir. Toplum ve devlet tarafından korunur” (madde 16/3) ilkesinin vurgulanması istenilmiştir¹⁹.

BM’ nin aile kurumunun korunması ve öneminin anlaşılmasına yönelik yaklaşımına rağmen, uygulamada, aile kurumundaki değerlerin gelişen teknoloji, değişen yaşam tarzı ve toplumsal değerlerin yeniden yönlendirilmesi ve kadınların ekonomik mal ve hizmet üretimindeki katılımının artmasıyla birlikte toplumsal değişimler nedeniyle, aile kurumunun etkilendiği de yine BM raporlarında

belirtilmiştir.

Toplumun varlığı için en önemli yapı taşı olan aile, 1980’li yıllarda Birleşmiş Milletler’in (BM) de üzerinde yoğun çalışmaya başladığı bir konu olmuştur. Ailenin refahının artırılması, sosyal ilerleme ve kalkınmanın ilerletilmesine yönelik küresel çabaların bir parçası olarak uluslararası iş birliğinin yoğunlaştırılması amacıyla, BM Genel Kurulu 1993 yılında aldığı kararla her yılın 15 Mayıs gününün Uluslararası Aile Günü olarak kutlanmasına karar vermiştir.

BM’nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDG) olarak adlandırdığı 17 hedeften oluşan eylem çağrısında dünyada refahı ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla; eğitim, temiz çevre, sağlık ve her alanda eşit yaşam şartlarına yönelik misyon belirlenmiştir. 2024 yılının ana konusu ise kalkınma hedeflerinin de üzerinde durduğu aile ve iklim değişikliği olmuştur. İklim değişikliğinin etkileri, kimi zaman ailelerin zorla yerinden edilmesine yol açarak; aile sağlığı ve refahını olumsuz etkilemektedir²⁰.

Bütün bu gayretlere rağmen, başta batı ülkelerinde olmak üzere, BM raporlarına da yansdığı üzere; her geçen gün “aile kurumu” na yönelik ilginin azaldığı da, yine BM raporlarında yer almaktadır.

1- Evlilik kurumu dışında ki cinsel beraberliklerin “çocuk

yapma” eğilimini azalttığı, bunun da, nüfus artış hızını çok düşürdüğü belirtilmiştir.

2- Öte yandan, evlilik dışı birlikteliklerin, tarafları birbirine mirasçı yapmadığı ve hukuken birbirlerine karşı, evlilik kurumunun getirdiği imkanlardan uzak tuttuğu konusuna değinilmektedir.

3- Kadının ekonomik özgürlüğü ile birlikte, ortaya çıkan boşanma duygusunun “Çocukların yaşamı”nda telafi edilemez sonuçlar ortaya çıkardığı belirtiliyor. Tek kişilik ebeveyn ile yaşamının, çocuklar için zorluğu ve hatta imkansızlığı konusu yer almaktadır. Zira, çocukların, çoğunlukla, sadece annelerin sorumluluğunda büyüdükleri belirtilmektedir.

4- Çocuksuz aile alışkanlıklarının artması nedeniyle, ne-

siller arasında dayanışmanın ve iletişimin sağlanamadığı ve yaşlı neslin yeni nesle aktaracaklarının devre dışı olduğu belirtilmektedir.

5- Aile kurumunun zayıflaması ve nesiller arasındaki ilişkilerdeki zayıflığı; duygusal ve fiziksel desteğinin azaltılması, çocukların kişilik gelişimini ve sağlığını doğrudan etkileyeceği belirtilmiştir.

Sonuç

Aile, her ne kadar, hukuki, sosyolojik ve tarihi bir kavram ise de; ailenin devamı ve huzur içinde sonsuza değin devam etmesi için, kanunların veya sözleşmelerin etkisinin, zannedildiğinin aksine, çok sınırlı olduğu görülmektedir. Aile, hukuk, din, ahlak ve toplumsal değerlerin iç

içe geçtiği ve ortak bir kabul ile toplumun temel taşı olarak kabul edilen en küçük “toplumsal birim” dir. Aile bireyleri, kanunun kendilerine yüklediği görevleri, büyük bir zevk ve aile içi sorumluluk gereği yerine getirmelidir.

Aile içinde, hem ebeveynlerin hem de diğer aile bireylerinin en fazla dikkat etmeleri gereken husus; fedakarlık ve tahammüldür. Bu iki güzide kavram, toplumumuzun bu güne değin çok güçlü bir şekilde gelmesinde, çok önemli rol oynayan mefhumlardır. Bu nedenle, aile içinde yapılması gereken ilk gerçeklik; aile bireylerinin fedakarlık ve tahammül duygularını artırmaktır.

Kaynakça

Toplumun genelinde gözlemlenen, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimler, doğrudan ve dolaylı olarak aileye yansımakta ve bunun sonucunda aile yaşamı devamlı olarak etkilenmektedir. Bu nedenle aile konusu işlenirken, ailenin durumu belirlenirken, ailenin içinde bulunduğu toplumdaki gelişme ve değişimleri birlikte incelemek gerekmektedir. Ailenin bugünkü durumunu bilmek, değişimleri izlemek için şart olmaktadır.

Eşlerin birbirine karşı sorumluluğu, evliliği bir rekabet haline dönüştürmemek, birbirlerini Allah'ın emaneti olarak görmektir. Varlıkta ve darlıkta, sevinçte ve tasada birbirine destek olmaktır. Anne babanın sorumluluğu, birbirlerine karşı saygılı ve tahammüllü olmak; çocuklarına da başta milli ve manevi değerlerimiz olmak üzere, her türlü pozitif hayat bilimlerinin öğretilmesini sağlamaktır.

"Aile sağlığı" bireysel olarak aile üyelerini ve bütün olarak aile sisteminin biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel bütün parametrelerini içeren ve her zaman hukuk kurumunun, toplumun temel taşı olarak kabul ettiği, dinamik bir iyilik halidir. Bu statüyü sonsuza değin korumak, tüm aile bireylerinin sorunu ve ödevidir.

1-AKINCI, Şahin, Medeni Kanun'da Kadın ve Aile, dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789840, E. T. 11.06.2025.

2-BAYBURTLUOĞLU, M. Uğur, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198207>, E.T. 21.06.2025.

3-DENİZ, Mehmet Bülent, Aile Hukuku, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, 2019, s.7.

4-ERTAŞ, Kasım, Editör, İlahiyat Alanında Uluslararası Araştırma ve Değerlendirmeler - Aralık 2023, Serüven Yayınevi, Ankara, 2023, s.127-139, <https://avesis.ogu.edu.tr/yayin/68b10610-deef-4408-b515-6d54893e7b52/aile-kurumunun-islevleri-neler-dir-ve-neden-onemlidir-sosyolojik-bir-arastirma>, E.T. 05.05.2025.

5-European valuesstudy.eu/about-evs/research-topics/family/ Percentage of people that think marriage is an outdated institution, E.T. 12.05.2025.

6-FREYER Hans, Sosyolojiye Giriş, Çeviren Nermin Abadan (Ankara Sevinç Matbaası, 2. Baskı, 1963), s.219.

7-KILIÇ, Fethi, KILIÇ, Ümmügülşüm, Türk Aile Hukukunda Ailenin Kuruluşu, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 19 S. 2, 2023.

8-NASR Seyyid Hüseyin , İslam İdealler ve Gerçekler, Çev. Ahmet Özel, İz Yayınları, İstanbul, 1996, s. 141 v.d.

<https://ibextimes.com/family-as-social-institution-definition-role-and-characteristics/> E. T. 04.06.2025.

9-SUNGUR, Erol, Sosyolojik ve Antropolojik Perspektiften Aile, Dinlerde Aile, Okur Akademi, İstanbul, 2022.

10- Szazadveg.hu/en/cikkek/the-importance-of-family-values-remains-indisputable-in-europe/ The importance of family values remains indisputable in Europe.

11- sbf.gelisim.edu.tr/tr/akade-

mik-haber-saglikli-aile-esittir-saglikli-toplum#:~:text=Toplumun%20ilk%20ve%20do%C4%9Fal%20%C3%A7ekirde%C4%9Fi,%C3%A7in%20en%20uygun%20ortam%20ailedir.

12-TURAN, Süleyman, ÜNAL, Asife, Dinlerde Aile, Okur Akademi, İstanbul, 2022.

13-<https://kacuv.org/ailenin-onemi-ve-aile-destek-merkezleri/#:~:text=T%C3%BCrk%20toplumunda%20aile%20%C3%B6nemli%20bir,bireyin%20geli%C5%9Fim%20s%C3%BCrecinde%20olduk%C3%A7a%20etkilidir.E.T.14.06.2025.>

14-<https://www.ahmetekin.av.tr/aile-hukukunda-tanimlar-ve-ilkeler/> E. T. 16.06.2025.

15-TİHEK, <https://www.tih.gov.tr/uluslararasi-aile-gunu-basin-aciklamasi>, E. T. 01.06.25.

16-ÜNAL, Asife, İslam'da Aile, Dinlerde Aile, Okurakademi, İstanbul, 2022.

Dipnotlar

- 1 SUNGUR, Erol, Sosyolojik ve Antropolojik Perspektiften Aile, Dinlerde Aile, Okur Akademi, İstanbul, 2022, s.11.
- 2 KILIÇ, Fethi, KILIÇ, Ümmügülsüm, Türk Aile Hukukunda Ailenin Korunması, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 19 S. 2, 2023, s. 482.
- 3 TURAN, Süleyman, ÜNAL, Asife, Dinlerde Aile, Okur Akademi, İstanbul, 2022, s.9.
- 4 FREYER Hans, Sosyolojiye Giriş, Çeviren Nermin Abadan (Ankara Sevinç Matbaası, 2. Baskı, 1963), s.219.
- 5 Szazadveg.hu/en/cikkek/the-importance-of-family-values-remains-indisputable-in-europe/ The importance of family values remains indisputable in Europe/ E.T. 03.06.2025.
- 6 Europeanvaluesstudy.eu/about-evs/research-topics/family/ Percentage of people that think marriage is an outdated institution, E.T. 12.05.2025.
- 7 <https://kacuv.org/ailenin-one-mi-ve-aile-destek-merkezleri/#:~:text=T%C3%BCrk%20toplumunda%20aile%20%C3%B6nemli%20bir,bireyin%20geli%C5%9Fim%20s%C3%BCrecinde%20olduk%C3%A7a%20etkilidir.E.T.14.06.2025.>
- 8 SUNGUR, s.33.
- 9 NASR Seyyid Hüseyin , İslam İdealler ve Gerçekler, Çev. Ahmet Özel, İz Yayınları, İstanbul, 1996, s. 141 v.d.
- 10 <https://ibextimes.com/family-as-social-institution-definition-role-and-characteristics/> E. T. 04.06.2025.
- 11 SUNGUR, s. 50.
- 12 AKINCI, Şahin, Medeni Kanunda Kadın ve Aile, dergipark.org.tr/tr/download/article-file/789840, E. T. 11.06.2025.
- 13 DENİZ, s.12.
- 14 <https://www.ahmetekin.av.tr/aile-hukukunda-tanimlar-ve-ilkeler/> E. T. 16.06.2025.
- 15 DENİZ, Mehmet Bülent, Aile Hukuku, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara, 2019, s.7.
- 16 ÜNAL, Asife, İslam'da Aile, Dinlerde Aile, İstanbul, 2022, Okurakademi, s. 155.
- 17 avesis.ogu.edu.tr/ya-yin/68b10610-deef-4408-b515-6d54893e7b52/aile-kurumunun-islevleri-nelerdir-ve-neden-onemlidir-sosyolojik-bir-arastirma, 13.05.2025.
- 18 sbf.gelisim.edu.tr/tr/akademik-haber-saglikli-aile-esitir-saglikli-toplum#:~:text=Toplunun%20ilk%20ve%20do%C4%9Fal%20%C3%A7e-kirde%C4%9Fi,%C3%A7in%20en%20uygun%20ortam%20aile-dir. E. T. 04.06.2025.
- 19 BAYBURTLUOĞLU, M. Uğur, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198207>, E.T. 21.06.2025.
- 20 TİHEK, <https://www.tihek.gov.tr/uluslararası-aile-gunu-basin-aciklamasi>, E. T. 01. 06.2025.

GÜÇLÜ BİR AİLE YAPISI İÇİN MAKRO ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Sinan YILMAZ

Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Kurumlar Sosyolojisi Anabilim Dalı

Toplumlar sürekli değişim ve dönüşüm halinde olan dinamik yapılardır. Aile kurumu ise değişim ve dönüşüme karşı en dirençli olan sosyal kurumdur. Ancak, sanayi devrimi ile başlayan hızlı toplumsal değişimler aile yapılarını da derinden etkiledi. Yaşanan ekonomik buhranlar ve küresel ölçekli büyük savaşlar nedeniyle aile kurumu güçlü yapısını bir müddet daha devam ettirse de 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan şartlar nedeniyle Batı toplumlarında aile hızlı bir çözülme yaşadı. 2000’li yıllara gelindiğinde ise aile, klasik yapı ve fonksiyonlarını neredeyse bütünüyle kaybetmiş, tek ebeveynli, parçalanmış, kutsallığını kaybetmiş ve eşlerin yerini partnerlerin aldığı bir yapıya dönüşmeye başladı.

Türk toplumunun Müslüman bir toplum olması ve geleneksel değerlere olan bağlılığı, Batı toplumlarına kıyasla Türk ailesini kısmen korusa da dijitalleşme ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, hızlı kentleşmenin getirdiği sosyo-kültürel değişim, ekonomik gelişmeye bağlı konfor ve refah arayışı gibi etkenler aile yapısındaki değişimi hızlandırmış, Batı toplumlarının karşılaştığı aile ile ilgili gerilim, değişim ve problemler Türk aile yapısında da görülmeye başlamıştır.

Hızlı değişimi tetikleyen en

önemli unsur aile ile ilgili değer yargılarında meydana gelen hızlı değişimdir. Öyle görünüyor ki, aile ile ilgili Batı toplumlarının kaybettiği değer yargılarının Türk toplumunda da kaybedilmeye başlamış olması, bizde de benzer süreçlerin yaşanacağını göstermektedir. Türkiye’nin Avrupa birliğine entegre olma çabaları ya da Batılı sistemlerin Türkiye’den beklediği kanuni düzenlemeler de bu değişimi hızlandırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 41. maddesi, aileyi Türk toplumunun temeli olarak tanımlayarak ailenin korunmasını anayasal güvence altına almıştır. “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın, çocukların ve engellilerin korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma hakkına sahiptir. Devlet, çocukların her türlü istismara ve şiddete karşı korunmalarını sağlar”. Bu maddesle birlikte aile sadece sosyal değil, hukuki bir kurum olarak da tanınmakta ve devletin onu koruma yükümlülüğü açıkça belirtilmektedir.

Aile yapısını korumak ve güçlendirmek için devletin yapması gereken şey, kanuni düzenlemeler yoluyla toplumsal değer yargılarını güçlü bir aile yapısının inşasına uygun hale getirmektir. Bunu gerçekleştire-

bilmek için **atılması gereken en önemli adımlar** şu şekilde özetlenebilir:

- Aileyi etkileyen unsurların doğru bir şekilde analiz edilerek uygun adımlar atılması,
- Aile ile ilgili kanun ve düzenlemeler Türk toplumunun sosyolojisine uygun hale getirilmesi,
- Ailenin kutsallığına olan vurgu ve anlayışın yaygınlaştırılması,
- Aileyi yıkıcı faaliyetlerin özgürlük alanından çıkarılması,
- Eşler arası ihtilafların mahkemede değil “aile hakem heyetleri” marifetiyle çözümü,
- Evlilik dışı birlikteliklere yaptırım uygulanması,
- Evlilik sonrası ihtilaflara yol açan belirsizlikleri giderecek kanuni düzenlemeler,
- Evlilikle ilgili israf ve gösteriş kültürünü engelleyecek adımların atılması,
- Evliliği kolaylaştırıcı ve özendirici pozitif ayırım uygulamaları,

Burada yer alan maddelerin her biri güçlü bir aile yapısının oluşabilmesi için gerekli olan zihinsel dönüşümlerin gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. 2025 Aile yılı kapsamında atılan ilk adımlar aileyi koruma noktasında olumlu olsa da ek adımların atılmaması durumunda ailedeki çözülmenin yavaşlaması ya da gerilemesi mümkün gözükmemektedir.

Aile ile ilgili değişimleri tetikleyen en önemli unsurlar; **kentleşme oranlarındaki artış, eğitim seviyesindeki yükselme, gelir seviyesindeki yükselme, bireyselleşmenin artması ve sekülerleşme oranlarının** yükselmesidir. Öncelikle bu unsurların aileye etkilerinin neler olduğu incelenmeli ve aileyi olumsuz etkileyen değişimlere karşı gerekli tedbirler alınmalıdır.

Yaklaşık yüzyıl önce Türkiye’de nüfusun sadece dörtte biri kentlerde yaşarken günümüzde bu oran %93,4 seviyesine kadar yükselmiştir. Üretim ve yaşam biçimlerinin farklılığı nedeniyle

kentsel bölgelere oranla kırsal bölgelerde nüfus artış hızı her zaman daha yüksek olmuştur. Tersine göçü destekleyecek politikalar ve kırsal nüfusun şehirlere göç etmesine neden olan dezavantajların ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar aileyi de desteklemiş olacaktır. %6,6’lık kırsal nüfus oranı gerçekten de düşük bir orandır. Kırsal nüfusun düşüklüğü nedeniyle Tarım arazilerinin yeterince değerlendirilememesi ve hayvancılığın gerilemesi aynı zamanda ekonomiyi de olumsuz etkilemektedir. Türk toplumu büyük oranda kentsel bölgelerde yaşamaya başlamış olsa da kökenlerinin bulunduğu kırsal bölgeleri bütünüyle terk etmiş değildir. Kış aylarında neredeyse tamamen boşalan köylerde yaz aylarında neredeyse boş hane bulunmamaktadır. Kentsel nüfus kırsal kökenlerine bütünüyle yabancılaşmadan atılacak adımlar hızlı bir şekilde meyvesini verecektir. Nüfusun yaşlanmasını dengeleyecek bir nüfus artış planlamasının başarıya ulaşabilmesi için ilk etapta en az %15’lik bir kırsal nüfus hedeflenmelidir.

Nüfus artış hızının gerilemesine neden olan en önemli etkenlerden birisi de eğitim seviyesindeki yükselmedir. Henüz çeyrek yüzyıl öncesine kadar Türkiye’de zorunlu eğitim sadece 5 yıl iken günümüze geldikimizde bu oran sadece 12 yıla çıkmakla kalmamış, Yükseköğ-

retim kurumlarının tüm yurda yayılması neticesinde neredeyse tüm gençler için Üniversite yolu açılmıştır. Böylece gençler için kendi ayaklarının üzerinde durabilme ve hayatlarını kendi başlarına sürdürebilme yaşı yükselmiştir. Ayrıca yüksek eğitim düzeyi, aile ile ilgili beklentileri yükseltmesi ve kadınların iş hayatına katılma oranlarını artırması nedeniyle de aile kurma yaşının ilerlemesine, yüksek doğurganlık yaşlarının ıskalanmasına ve çocuk sayısının azalmasına da yol açmaktadır. Aileyi korumak ve nüfus artış hızını dengelemek için elbette eğitimden taviz verilecek değildir. Ancak, zorunlu eğitim 18 yaşında bitecek şekilde düzenlemeler yapılmalı ve bu yaştan sonra gençlerin ortaöğretime devam etmelerine izin verilmemelidir. Bunun için, zorunlu eğitimin bir yıl azaltılması ya da anaokulunun da zorunlu eğitim sistemine uyarlandığı alternatif uygulamalar değerlendirmeye alınmalıdır.

Üniversite eğitiminin de gereksiz yere uzatılması ve mezuniyet sürecinin uzaması ailenin karşılaştığı önemli meydan okumalardan birisidir. Üniversitede istediği bölümü kazanabilmek için yıllarca sınava giren, sadece askerliği kısa dönem yapabilmek için 4 yıllık üniversite bitirmeye çalışan, dikey geçiş yaptığı üniversitede dersleri eşleştiremediği için 1. Sınıfa kaydı yapılan, başarı notuyla yatay geçiş

yaptığı üniversitede dersleri sayılmadığı için dönem ya da yıl kaybeden öğrenciler Türkiye'nin gerçekleridir. İlerleyen yıllarda, okuduğu bölümlerden memnun olmayan veya kısıtlı iş imkanlarına sahip bölümlerden mezun olanların ikinci bir Üniversite okuma oranlarında da artışlar görülecektir. Kısacası, Üniversite sınavına hazırlık sürecinden başlayarak Üniversite eğitiminin gereksiz yere uzamasına ve gençlerin çalışma ve aile hayatına başlamasının gecikmesine neden olan gereksiz ve hatalı uygulamalarla ilgili reformlar yapılmalıdır. Buna ilaveten, dünyada artan güvenlik endişeleri nedeniyle artması muhtemel askerlik hizmet sürelerinin, gençlerin iş ve aile hayatına katılmasını geciktirmemesi için Milli Savunma Üniversitesinin koordinasyonunda askerlik hizmetlerinin teorik eğitimlerinin, Üniversite eğitimi esnasında tamamlanabileceği bir modelin geliştirilmesi de faydalı olacaktır.

Nüfus artış hızının gerilemesine, evlenme yaşının gecikmesine, boşanma oranlarının artmasına ve kısacası ailedeki çözülmenin artışına neden olan en önemli etkenlerden birisi de gelir seviyesindeki yükselmedir. İyi bir gelir seviyesine sahip olmak, ailenin temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve ailedeki huzur ortamının tesis edilmesi için gerekli olsa da paradoksal bir şe-

kilde ailenin çözülmesine de etki etmektedir. Bunun nedeni, gelir seviyesindeki yükselmenin, aileyi etkileyen diğer pek çok etkenle bağlantılı olmasıdır. Örneğin, evlilik yaşının gecikmesi ve yüksek doğurganlık yaşlarının ıskalanmasına etki eden en önemli etkenlerden birisi olan eğitim seviyesindeki yükselme, aynı zamanda gelir seviyesinin de yükselmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gelir seviyesindeki yükselme, ailenin çözülmesine etki eden bir etken olarak görülse de bazen ailenin çözülmesine etki eden diğer etkenlerin dolaylı bir sonucu olmaktadır. Gelir seviyesindeki yükselmenin, aileyi doğrudan etkileyen en önemli fonksiyonu ise bireyselleşmeyi tetiklemesidir. Hükümetlerin en önemli hedeflerinden birisi olan ekonomik büyüme ve refah düzeyindeki artışın aileyi olumsuz etkilemesini engellemek için bireyselleşmenin aile üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltıcı önlemlerin de alınması gerekmektedir.

Bireyselleşme, sadece aileyi değil toplumdaki tüm muhafazakâr ve geleneksel unsurları olumsuz etkileyen bir süreçtir. Modernleşmenin en önemli göstergelerinden birisi olan bireyselleşme; Sanayileşme, Kentleşme ve Sekülerleşmenin dolaylı sonuçlarından birisidir. Bireyselleşmenin artması sosyal ağların zayıflamasına neden olmakta ve aile bağlarını zayıflatmaktadır. Bilişim teknolojilerinin zirvede

olduğu günümüz dünyasında ise bireyler, sosyal medya araçları üzerinden oluşturdukları sosyal çevrelerini, kendi aile ve arkadaş çevrelerinden oluşan sosyal çevrelerine tercih etmektedir. Bireyselleşmenin en önemli sonucu muhafazakâr değerlerden uzaklaşma ve sekülerleşme iken, bireyselleşmenin panzehiri muhafazakâr ve geleneksel değerlere dönüştür. ABD başkanının son dönemlerde yaptığı bir konuşmasında, "Dini ve Tanrı'yı çok güçlü bir şekilde hayatımıza geri döndürmeliyiz" sözlerini sarfetmesi ve erkek ve kadın olmak üzere sadece iki cinsiyetin bulunduğu sıklıkla vurgu yapması, Batı dünyasında muhafazakarlığa dönüşün güçlü sinyalleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de de bu tartışmalar bir süre daha devam edecek olsa da en azından aile konusunda muhafazakarlığa dönüş kaçınılmazdır. Türk halkının yaklaşık olarak %70'i kendisini muhafazakâr ve %17'si kendisini dindar olarak tanımlamakta olduğu dikkate alınacak olursa muhafazakâr değerlere dönüşün kaçınılmaz olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca yapılan araştırmalar, Türkiye'de kendisini demokrat ya da liberal olarak tanımlayan ve daha laik bir görünüm sergileyen kesimin de aile konusunda muhafazakâr değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Yaşlanmanın muhafazakarlığı desteklediği gerçeği

de dikkate alınacak olursa, nüfus projeksiyonlarına göre önümüzdeki yıllarda nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak muhafazakarlık da artacak ve hükümetlerin bu konuda atacakları adımlar kolaylaşacaktır.

Yazımızın başında da ifade ettiğimiz gibi evlilik ve aile kurumları toplumsal değişmeye karşı dirençli muhafazakâr kurumlardır. Dolayısıyla, sanayileşme ile başlayan sekülerleşme süreci bu muhafazakâr yapının bozulmasına neden olarak aile ve evlilik kurumlarını olumsuz etkilemiştir. Aslında sekülerleşme kavramı sosyolojik olarak açıklanması en zor ve en tartışmalı paradoksal kavramlardan bir tanesidir. Sekülerleşme, hayatın her alanında gözlemlenebilirken yaklaşık iki yüzyıllık sekülerleşme serüveni sonucunda toplumların neden tam olarak sekülerleşemedikleri sosyologlar tarafından tam olarak izah edilememektedir. Aslında bunun basit bir izahı vardır. Toplumsal hayatta muhafazakâr olmayan yapı ve unsurlar yok olmaya mahkumdur. Geleneksel aile yapısı zayıf, boşanma oranları yüksek, eşcinselliğin serbest olduğu, zinanın yaygın olduğu vs. bir toplumda bu unsurlar kendini yenileyemediği için yok olmaya mahkûm iken, muhafazakâr unsurların yaşadığı değer erozyonu nedeniyle bu alandaki boşluğu doldurması sekülerleşme olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla

muhafazakâr değerlere sahip bireyler sekülerleşirken, yok olan seküler unsurlar ve bu alanın doldurulmasıyla birlikte yaşanan sosyal hareketlilik sebebiyle aslında toplumlar sekülerleşmektedir. Bu sosyal hareketliliğin en yüksek oranda yaşandığı kesim gençler olduğu için sorunun çözümü de yine gençlerin değer yargılarını doğru şekilde oluşturacak politikalar üretilmesine bağlıdır.

Sağlıklı bir aile yapısının oluşmasında en önemli unsur olan evlilik müessesesinin, bir kısmı aileyi ve toplumsal yapıyı koruma amacı taşıyan bazı geleneklerle zorlaştırılması da zaman zaman sağlıklı bir aile yapısının oluşmasının önünde engel teşkil etmektedir. Geleneksel toplumlarda zaman zaman belirli kuralları ve yasakları getirilerek aileyi koruma amaçlı belirli düzenlemeler yapılmış, ancak bu düzenlemeler zamanla anlamlarını yitirdikleri halde gelenek halinde devam ettirildikleri için ailenin önünde yeni engeller olarak ortaya çıkmışlardır. Tarıma dayalı üretimin yaygın olduğu toplumlarda işgücü kaybını telafi amacı taşıyan başlık parası, kadının bireysel ekonomik özgürlüğünü garanti almayı amaçlayan mehir, savaş zamanlarında azalan erkek nüfusuna karşı toplumu ve kadını korumayı amaçlayan çok evlilik gibi bazı uygulamalar, anlamlarını kaybettikleri halde uygulanmaları durumunda

aile yapısını olumsuz etkileyen birer araca dönüşebilmektedir. Örneğin, mehir kadına bir hak olarak verilmişken, yüksek mehir miktarları evlilik kurumuna zarar verebileceğinden dolayı dini hükümler bir taraftan kadınlara mehir vermeyi emrederken diğer yandan mehrin fazla yüksek tutulmaması ve evliliğin kolaylaştırılması da teşvik etmektedir.

Günümüzde özellikle sosyal medyanın başını çektiği iletişim ve etkileşim araçlarının da etkisiyle yaygınlaşan israf ve gösteriş kültürü de evlilik müessesesini ve aileyi olumsuz olarak etkilemektedir. Bazı bölgelerde gelinin yakınları ve akrabalarından başlayarak köylülerine kadar hediyelerin dağıtıldığı gelenekler, aşiret düğünlerinde geline takılan kilolarca altınlar, lüks mekanlarda yapılan evlilik merasimleri, yüzyıl öncesinde İngiltere kraliçesinin giydiği gelinlik modelinin artık düğünlerin vazgeçilmez kıyafeti haline gelip tüm gelin adayları tarafından talep edilmesi, nişanlılık dönemindeki aşırı ve lüks harcamalar ve tüm bunların ötesinde gösteriş ve şov amaçlı sosyal medya paylaşımlarını gören gençlerin sanal dünya ile gerçekler arasındaki farkı tam olarak algılayacak bilinç düzeyine sahip olmamaları evlilik kurumunun kurulmasını geciktirmekte ve zorlaştırmaktadır. Evlilikle ilgili israf ve gösteriş kültürünün medya ya da sosyal medya aracılığıyla yayılmasının

engellenmesi noktasında gerekli adımların atılması gerekmektedir.

Sonuç olarak;

Güçlü bir aile yapısının yeniden inşası ve ailedeki çözülmemin durdurulabilmesi için gününbirlik tedbirler ve mikro çözümler artık fayda sağlamaktan çok uzaktadır. Güçlü bir aile yapısının oluşması için makro tedbirler alınmalı ve tüm kurumlar kendi üzerlerine düşen görevi yerine getirmelidir. Bunun için yapılması gerekenler yukarıda da ifade edildiği üzere 10 adım halinde özetlenebilir:

1. Aileyi etkileyen unsurların doğru bir şekilde analiz edilerek uygun adımlar atılması

Aile ile ilgili değişimleri etkileyen en önemli unsurlar yukarıda; kentleşme oranlarındaki artış, eğitim seviyesindeki yükselme, gelir seviyesindeki yükselme, bireyselleşmenin artması ve sekülerleşme oranlarının yükselmesi olarak ayrı ayrı açıklanmıştır. Aileyi ve sağlıklı bir nüfus artışını destekleyecek bir kırsal nüfus için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı'na önemli görevler düşmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı ve YÖK, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde, eğitim sürelerinin gereksiz yere uzamasına neden olan uygulamaları bertaraf etmelidir. Millî Savunma Bakanlığı askerlik hizmetinin evlilik yaşını geciktirmemesi için askerliği

teorik ve pratik olmak üzere iki aşamalı bir sistem halinde yeniden düzenlemelidir. Bireyselleşme ve Sekülerleşmenin olumsuz etkilerinden sakınmak için Milli Eğitim ve Diyanet İşleri Başkanlığı marifetiyle değerler eğitimi programları hazırlanmalıdır.

2. Aile kanunlarımızın Türk toplumunun sosyolojisine uygun hale getirilmesi

Aile kanunlarımız, Medeni kanun üzerinde son değişikliklerin yapılmasının üzerinden yaklaşık çeyrek yüzyıl geçmişken aile ile ilgili ihtilafların çözümüne bir katkı sağlamadığı gibi, ihtilafların büyümesine ve davaların artmasına neden olmuştur. Yaşanan güncel gelişmeler altında bazı aile kanunlarını kadük hale getirmiştir. Adalet Bakanlığı, aile kanunlarını toplumun sosyolojisine uygun hale getirecek şekilde topyekûn değiştirmeyi gündemine almalıdır.

3. Ailenin kutsallığına olan vurgu ve anlayışın yaygınlaştırılması

Ailenin günümüzde yaşadığı sorunlar, kutsallığından uzaklaşmış bir aile yapısının anlam ve önemini kaybedeceğini bir kez daha ortaya koymuştur. Başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili tüm paydaşlar ailenin kutsallığına olan vurguyu artırmalı, kişilerin devlet ve kanuna karşı sorumlulukları yanında Allah tarafından kendilerine yüklenmiş olan; eşler arasındaki sevgi ve

Bireyselleşme, sadece aileyi değil toplumdaki tüm muhafazakâr ve geleneksel unsurları olumsuz etkileyen bir süreçtir. Modernleşmenin en önemli göstergelerinden birisi olan bireyselleşme; Sanayileşme, Kentleşme ve Sekülerleşmenin dolaylı sonuçlarından birisidir.

saygının korunması, eşlerin karşılıklı görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesi, Allah'ın yasakladığı eylem ve söylemlerden uzak durulması, akrabalık bağlarının korunması vb. hususlarda bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. (Aile, hukuki, ekonomik, sosyal bir kurum olduğu kadar dini ve manevi bir kurumdur. Bu maneviyatın temeli ise sorumlulukların yerine getirilmesi ve saygı duvarının korunmasıdır...)

4. Aileyi yıkıcı faaliyetlerin özgürlük alanından çıkarılması

Hiçbir yapı, kendini yok edecek başka bir yapının faaliyetlerine özgürlük alanı tanımaz. Ailenin yıkılması da toplumun yıkılmasıyla eş anlamlı olduğu için, sadece eylem boyutu değil söylem boyutuyla da aileyi yıkıcı her türlü faaliyet özgürlük alanının dışında görülmelidir. Aile içi çarpık ilişkilerin ortaya döktüğü dizi, film, show vb. tüm

programlar RTÜK tarafından sıkı denetlemeye tabi tutulmalıdır. Aile kurumunu değersizleştiren, önemsizleştiren söylemler, röportaj veya görüşler takibe uğramalıdır. Eşcinsel evliliği meşrulaştıran söylem ve anlatılar yasaklanmalıdır.

5. Eşler arası ihtilafların mahkemede değil "aile hakem heyetleri" marifetiyle çözümü

Günümüzde ailedeki çözümün geldiği nokta ve artan ihtilaflar mahkemelerin iş yükünü aşacak boyuttadır. Ayrıca yaşanan uzun mahkeme süreçleri aileye ve ailenin kusursuz olan bireylerine ciddi zararlar vermektedir. Taraflardan birinin haklarını korumayı amaçlayan boşanma avukatlığı da Anayasa'nın aileyi koruyan maddeleri aykırılık nedeniyle sınırlandırılmalıdır. Ailedeki problemlerin çözümü için bir Sosyolog, Psikolog, Avukat ve Din görevlisinden

oluşan aile hakem heyetleri ivedilikle kurulmalı, bu heyetin görüşü alınmadan tarafların avukat tutması ve boşanma süreci başlatmasına müsaade edilmemelidir. Ailede ortaya çıkan sorunun tespitinde Sosyologlar, Psikolojik süreçlerin yönetilmesinde Psikologlar, hukuki problemlerin çözümü ve tarafların karşılıklı haklarının korunması için avukatlar ve dini nikah ve sorumlulukların neler olduğunun tespitinde din görevlilerinin rapor düzenlemesi sağlanmalıdır.

6. Geleneksel ya da dini nikah türlerinin sözleşmeli evlilik kapsamında kayıt altına alınması

Türkiye'de medeni nikahla birlikte geleneksel olarak dini nikah yaptırılması, TÜİK verilerine göre toplumun yaklaşık %90'ı tarafından uygulanan bir gelenektir. Bu yüksek toplumsal kabul, eşlerin babalarından kalan maaşı alabilmek için resmi

olarak boşanmaları, gayrimeşru birlikte yaşamaların meşrulaştırılarak aileyi yıkıcı bir araca dönüşmesi, boşanan eşe bir başkasıyla evlenmemesi için dini baskı aracına dönüşmesi, kadının ve doğan çocukların kanuni haklarını elde edememesi gibi pek çok soruna beraberinde yol açmaktadır. Yeni yapılacak kanuni düzenlemelerde dini nikah, sözleşmeli evlilik kapsamına alınmalı ve bu evliliği yapanların hangi hak ve yükümlülüklerle sahip olacakları Diyanet tarafından hazırlanacak tip sözleşmelerle belirlenmelidir. Bu sözleşmenin yapılmadığı tüm dini nikah türlerine de ciddi yaptırım ve cezalar getirilmelidir.

7. Evlilik dışı birlikteliklere yaptırım uygulanması

Yeni yapılacak kanuni düzenlemelerde evlilik dışı birlikteliklere yaptırım uygulanması mutlaka gündeme alınmalıdır. Bazı kanunların varlığı teorik olup uygulanabilir olmasa da toplumun bakış açısını düzenlemesi açısından önemlidir. Kısacası, evlilik dışı birlikteliklere yaptırım uygulanmaması, aldatma ve nikahsız birliktelikleri bunu yapanların gözünde meşrulaştırarak aile yapısının çözülmesine neden olmakta, reality show programlarında evli olduğu halde eşi başka birisiyle birlikte olan kişilerin tartışmaları toplum vicdanını yaralamaktadır. Zinaya hak mahrumiyeti getirilmeli, nikah kaydı olmamakla birlikte aile hayatı yaşadıkları tespit edilenler için

evliliğin külfetinden sorumlu tutulacakları, ancak evlilikten doğan kanuni haklara sahip olmayacakları düzenlemeler yapılmalıdır.

8. Evlilik sonrası ihtilaflara yol açan belirsizlikleri giderecek kanuni düzenlemeler

Kanunlar, toplumsal hayatı düzenleyen toplumsal sözleşmenin ana unsurlarıdır. Kanunların toplumun sosyolojik yapısına uygun olmaması ya da değişen toplumsal şartlar doğrultusunda güncellenememesi toplumsal düzenin bozulmasına yol açar. Yukarıda da ifade edildiği üzere aile kanunlarımız komple revize edilmeye muhtaçtır. Medeni kanunla yapılan son değişikliklerle birlikte uygulamaya konulan malbirliği rejimi uygulaması ailenin çözülmesinin ve boşanma sonrası ihtilaf ve davaların ana unsuru olmuştur. Malbirliği rejimi kadının haklarını koruyamadığı gibi eşlerin birbirlerine karşı dürüstlük ilkesini kaybetmesine de neden olmuştur. Yeni düzenlemelerle birlikte aile konutu ve aile aracı gibi belirli kalemler ve aileye sağlanan ekonomik ayrıcalıklara birlikte ortak olma dışında malbirliği uygulamasından tamamen vazgeçilmeli ve eşlerin karşılıklı kişisel mülkiyet hakları garanti altına alınmalıdır.

9. Evlilikle ilgili israf ve gösteriş kültürünü engelleyecek adımların atılması

Evlilikle ilgili israf ve gösteriş kültürünü önlemek tüm toplum kesimlerini ilgilendiren sosyal bir sorumluluktur. Özellikle evlilik konusunda israf ve gösteriş kültürünü özendirici her türlü reklam, film, dizi ve sosyal medya paylaşımları titizlikle takip edilmeli ve önleyici tedbirler alınmalıdır. Evlilikle ilgili toplumsal beklentileri karşılamak isteyen gençlerin, evlilik merasimlerinin ağır yükünü karşılayabilmek için evliliklerini geciktirmelerinin önüne geçilmeli, evlilik sonrasına bırakılan borçların ortaya çıkardığı aile için tartışma ve gerilimlerin aileye zarar vermemesi için yapılacak kanuni düzenlemeler ve evlilik sözleşmesine eklenecek maddelerle gerekli tedbirler alınmalıdır.

10. Evliliği kolaylaştırıcı ve özendirici pozitif ayırım uygulamaları

2025 aile yılı kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hayata geçirilen uygulamalar, evlenecek gençlere kredi verilmesi, çocuk yardımlarının artırılması vs. pek çok uygulama, aile ve çocuk sahibi olma konusunda toplumda olumlu bir hava oluşturmuş durumdadır. Bu adımların genişletilerek bu makalede belirtilen 10 adımlık eylem planının bütünüyle uygulanması ailedeki çözülmenin önlenmesi ve Türk aile yapısının korunması noktasında gerekli etkiyi sağlayacaktır.

ANNELİK: CENNETE AÇILAN KAPI SORUMLULUK VE HAKLAR EKSENİNDE ANNE OLMA SANATI

Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Annelik Nedir, Ne Değildir?

Anne... Dört harf, iki heceden oluşan bu kelime nice eşsiz duyguyu ve derin manayı içinde barındırır. Annelik ise limitsiz bir iyiliğin, şartsız ve karşılıksız sevginin, sonsuz merhametin, tükenmeyen sabrın, bitmeyen fedakârlığın adıdır. Anne kavramını telaffuz ederken tınısında bile bir sıcaklık hissederiz. Annenin kucağı bebek için güvenli bir liman ve huzur veren bir sığınaktır. Ak sütü yavrusunun bedenine, ninnisi ve ilgisi ruhuna gıdadır. Duası her derde devadır. Hem anne olmak hem de anneli olmak, “bir annem var” diyebilmek büyük bir lütuf ve bahtıyarlıktır. Millet olarak bizim için boşluğu doldurulmaz, paha biçilmez değerlerimizi “ana” ifadesiyle birlikte anmamız, üzerinde yaşadığımız vatan toprağına “Anadolu”, konuştuğumuz güzel lisanımıza “ana dili” dememiz annenin nezdimizdeki saygınlığının bir yansımasıdır.

Anne olmak Yüce Allah’ın kadın kullarına bahşettiği eşsiz bir nimet ve büyük bir sorumluluktur. Yaratanın mucizesine tanıklık yapmaktır. İçinde var edilen yavrunun gelişip büyümesine şahitlik etmek, varlığını an be an hissetmektir. Annelik, Allah Teala’nın “Rahman”, “Rahim”, “Hâlik” isimlerinin tecellisine mazhar olup ilahi emaneti yüklenmektir. İnsanın, içinde

teşekkül edip geliştiği, bu müstesna güzergahtan geçerek dünyaya yolculuğına koyulduğu, anne bedeninin o çok özel ve pek mahrem uzvuna geleneğimizde “rahim” isminin layık görülmesi oldukça manidardır. Günümüzde biyoteknolojinin sınır tanımaz çabalarının kendisini gösterdiği alanlardan biri de “artificial womb” çalışmalarıdır. Dilimize “yapay rahim” olarak geçen bu teknoloji ile yapılmaya çalışılanın “yapay” olduğunda kuşku yoksa da “rahim” olarak nitelendirilmesine katılmak mümkün değildir. Zira “rahmet” bunun neresinde? diye sormadan edemez insan.

Doğum mucizesi çift taraflı bir etkileşimdir. Yavrusunun doğumuyla birlikte anne de dünyaya âdeta yeniden doğar. Bebek hayata, onu taşıyan varlık da anneliğe gözlerini açar. Gebeliğin, doğumun ve sonraki her sürecin anne için ayrı bir anlamı, üzerinde bıraktığı farklı duygu ve öğretileri vardır. Örneğin yeni doğan annesi olmakla, iki yaşında bir çocuğun, on beş yaşında bir ergenin, yirmi yaşında bir gencin, otuz yaşında bir yetişkinin annesi olmak birbirinden oldukça farklı annelik süreçlerini tecrübe etmektir. Dünyaya gözlerini açan her yeni yavruyla annelik tekrar etmeyip yeniden anne olunur. Hayat okulunda annelik öğrenciliği ömür boyu devam etmektedir.

Annelik çocuk sahibi olmak

değildir. Zira “sahip olmak” kavramı nesnelere ve şeylere ilişkin bir nitelemedir. “Olmak” ise yaşantılara, duygulara ve içsel süreçlere dayanır.¹ Kelimelerle anlatılamaz lakin birlikte yaşanarak paylaşılır ve aktarılır. O yüzden annelik veya babalığı çocuğa sahip olmak şeklinde nitelemek yanlış olur. Ebeveyn, çocukla birlikte anne ve baba olmayı tecrübe eder. Malikü’l-mülk Allah Teala’dır ve yarattığı kulların gerçekte sahibi O’dur. Çocuk nesne olmayıp biricik ve özel bir ferttir. Aile olmak birbirinin sahibi olmak değil, birlikte eş, anne, baba, evlat, kardeş olmaktır. Annelik ve babalık hayat yolculuğunda ilahi emanet olan yavruya refakatçilik ve rehberlik etmek, her ne olursa olsun evlada sahip çıkmaktır.

Kimi zaman kendisine refakat edilen çocukla biyolojik bir bağ olmadan da annelik davranışları sergilenebilmektedir. Kültürel kodlarımızda bunun pek çok örneği mevcuttur. Kur’an-ı Kerim bize Hz. Musa peygamberi bebekliğinde Nil nehrinin sularından kurtararak himayesine alan Hz. Asiye’den söz etmektedir. Hz. Asiye bu yavruya merhametle kucak açmış, annelik şefkatiyle bağına basıp yetiştirmiştir.² Yine Resulullah Efendimizin (s.a.s) kıymetli eşleri Hz. Aişe validemiz birçok yetime annelik yapmış, okutup yetiştirmiş ve onları hayata kazandırmıştır.

Günümüzde de himaye ve özel bakıma ihtiyacı olan çocuklara, yuvasını ve gönlünü açan, sevgi ve ilgiyle koruyucu annelik, babalık yapan nice güzel örnek insan aramızda yaşamaktadır. Öte yandan ilim ve irfana ömrünü vakfetmiş, öğrencilerine şefkat kanatlarını germiş annelik makamında hocalarımız da vardır. Bu örnekler bize anneliğin pek çok farklı görünümlerinin olduğunu göstermektedir.

Annelik Rolünün Tezahürleri

Gebelikle başlayıp çocuğun dünyaya gelmesi ve yuvayı şereflelendirmesiyle devam eden annelik rolü, o güne kadar taşıyan kimliklerin ve sosyal rollerin hepsinin önüne geçmekte, anne olmakla hayatın öncelikleri değişmektedir.

Annelik, kişiye o vakte dek farkında olmadığı yönlerini görüp keşfetme ve kendini geliştirme imkânı vermektedir. Anne olduğunuzda hislerinizin gelişimine, duyarlılıklarınızın artışına tanıklık etmeye başlarsınız. Örneğin bebeğiniz ağlamaya başladığında bu ağlayışın acıkmadan mı, altının ıslanmasından ya da bir yerinin ağrımamasından mı mütevellit olduğunu sesinin tonundan anlar hale gelirsiniz.

İnsan hayatında gelişim safhalarına göre bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik dönemleri olduğu gibi annelik de kendi içinde böyle bir süreç takip etmektedir. Anne olmanın da acemilik, yetişkinlik, olgunluk dönemlerinden, annelik davranışlarının kemale doğru yürüyüşünden söz etmek mümkündür. Anne olmanın ilk dönemlerinde zaman zaman çocuğun tahammül etmekte zorlandığınız birtakım hareketlerine karşı, annelikte pişip tecrübe kazandıkça daha müsamahalı hale gelebilir, çocuğunuza daha anlayışlı ve olgun davranabilirsiniz. Anne oluş, çocukla kurulan iletişim, yaşanan etkileşim, hayatın içine yayılan bu karşılıklı öğrenme süreci insana daha sabırlı, merhametli, anlayışlı, affedici olmayı, olur olmaz şeylere incinmemeyi öğretmektedir.

Annelik aynı zamanda hayatın sıkıntı ve zahmetlerini, türlü çeşit imtihanlarını evlada duyulan sevgi ve bağlılıkla göğüsleyebilme, yaşama daha azimli ve kararlı bir şekilde tutunabilmenin de öğretisidir. Mis gibi cennet kokulu yavrusunu kucağına aldığı andan itibaren anne, bu minik canı yaratıp armağan

eden Yüce Allah'a duyduğu muhabbet ve minnettarlıkla, O'nun yardım ve keremiyle karşılaştığı pek çok zorluğun üstesinden gelebilmeyi başarır. Hayata "merhaba" diyen her yeni can, anne baba için yeni bir ümit ışığı olur. Masumiyetin, saflığın, temizlik ve güzelliğin sembolü olan çocuk, bir yandan yuvaya sevinç esintileri taşıırken diğer yandan da ev halkının bütün rutinlerini değiştirir. Özellikle ilk dönemlerde annenin uyku düzeninden yemek saatlerine kadar pek çok alışkanlığı değişirken, gündelik yaşamını yoğun ve külfetli bir mesai, yorucu ama tatlı bir telaş kaplar. Rahman'ın kalplere koyduğu sevgi ve merhamettir ki bütün bu zorlukların üstesinden gelinebilmekte, anne olmanın mutluluğu yaşanan tüm zahmetleri unutturmaktadır.

Anne, kimi vakit aile içinde evlat-baba arasında baş gösteren gerginlikte eşini sakinleştirip çocukları saygı zeminine çekerek ortamı yumuşatmanın gayretini verir; kimi zaman çocukları arasında âdeta düğüme dönüşen ilişkiler ağını sükûnet ve suhuletle çözebilme becerisini gösterir. Bazen de anne, aile büyükleriyle yaşanabilen

sorunlarda selim aklın ve vicdanın makuliyeti içinde hal yolunu bularak, ailenin kriz dönemlerinden güçlenerek çıkmasında öncü rol üstlenir.

Şunu da belirtmek gerekir ki iyi bir anne, fedakâr bir baba olacağım, çocuğumu görüp gözetecek, kollayıp koruyacağım derken, çocuğun yerine geçme hatasına düşülmemelidir. Şayet ebeveyn çocuğun yerine düşünür, planlar, yaparsa ona yaşayacağı bir hayat, sorumluluk üstleneceği bir alan, kendini gerçekleştireceği bir mekân, zorlukla mücadele edip bir şeyleri öğrenebilmesi için imkân bırakmamış olur.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus da toplumda zaman zaman karşılaşılan olumsuz anne davranışları, annelik örnekleridir. Anne olmak biyolojik bir süreç, doğal bir hadise olsa da annelik davranışı aynı zamanda öğrenmeye dayalı bir olgudur. Çocuğuna şiddet uygulamaktan onu terk etmeye kadar topluma yansıyan kötü örnekler, anneliğin temsiliyetindeki eksiklikten kaynaklı hatalar ve yanlışlıklardır. Bu durumda kişi biyolojik anlamda anne olmuş ama gerçekte anneliği özümseyememiştir.

Dinimizde Annenin Sorumluluğu

Anne olmak bir nasip meselesiyken, annelik yapmak ilahi ve iradi saikle özveri ve gayretin, sevgi ve fedakarlığın en derin yansıma biçimidir. Rabbimizin dilemesi sonucu bir çocuğa anne olmak beraberinde, ulvi bir emaneti üstlenmenin ve vakti gelince emanetin sahibine hesap verecek olmanın sorumluluğunu getirmektedir. Anne olmanın tadı ve mutluluğu yanında işin en zor kısmı belki de bu tarafıdır.

Peki çocuğa karşı üstlenilen bu yükümlülükler nelerdir? Diğer bir ifadeyle çocuğun annesi üzerinde ne gibi hakları vardır? Bebek beklediğini öğrendiği andan itibaren anne adayı, içindeki o minik emanetin mahremiyetini ve saygınlığını gözeterek, oturmasına kalkmasına, giyimine kuşamına, yemesine içmesine, sözüne sohbetine kısaca her hâline olduğundan daha bir özen gösterecektir. Ayrıca hem dinî hassasiyetler bakımından hem sağlık ve temizlik yönünden de itinalı olmaya gayret edecektir.

Yavrusu dünyaya gözlerini açtığı anda ona hayatı boyunca severek taşıyacağı, şahsiyeti üzerinde müspet etki oluştura-

cak güzel anlamlı bir isim vermek, bu esnada kulağına ezan ve kamet okuyarak doğar doğmaz bu canı yaratanın adıyla tanıştırmak gibi önemli bir sorumluluk bekler valideyni.. Anne kucağına her aldığı anda, her beslenme vakti geldiğinde beslemeyi tekrar ederek Allah'ın ismini bebeğin ruhuna adeta nakşeder. Yavrusunun sağlıklı gelişip büyümesi için gıdasına, temizliğine, öz bakımına nasıl dikkat ediyorsa, onun manen de beslenip gelişmesi için emek sarf eder. Karşılaşılabileceği maddi tehlike ve zararlara karşı çocuğu korumak üzere gerekli tedbirleri aldığı gibi nefsanî tehlike ve zararlardan korumak için de her türlü önlemi almaya çalışır. Allah'ı ve Resulünü sevdirmeye, dinin güzelliklerini öğretmeye, evi en az anne rahmi kadar sıcak ve güvenli bir yuvaya dönüştürme, huzurlu bir aile ortamı hazırlama anne babanın ortak sorumluluğudur. Her ikisi de yarın hayata atılıp da bin bir türlü tehlikeyle karşı karşıya geldiğinde, türlü çeşit çeldiriciyle yüzleştiğinde istikametten şaşmaması, doğruluktan ayrılmaması için çocuğuna gereken rehberliği yapmak durumundadır. Bu konuda babanın riyaset

ve sorumluluğuna özellikle dikkat çekmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'in Hz. Nuh'dan Hz. İbrahim'e, Hz. Yakub'dan Hz. Lokman'a baba evlat ilişkisi üzerinden yaptığı hatırlatmalar³, çocukların ruhlarına iman aşısı yapma, ibadetleri onlara sevdirmek ve güzel ahlak sahibi olmaları için itina gösterme hususunda babanın üstlenmesi gereken mesuliyeti ortaya koymaktadır. Resulullah Efendimiz (s.a.s) de bir babanın evladına bırakabileceği en güzel mirasın güzel ahlak olduğunu ifade ederken⁴ babanın çocukların davranış eğitimindeki rolüne dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu rolün hakkıyla yerine getirilmemesi çocukta davranış bozukluğu olarak kendini gösterebilecektir.

Öte yandan anne evlat ilişkisinin rengi ve derinliği ise çok başkadır. Doğumla birlikte bebeği anneye bağlayan kordon bağı kopmakta, bundan sonra aralarında ahirete kadar devam edecek sevgi ve güvene dayalı kopmaz bir bağ oluşmaktadır. Normal bir doğumda bebeğin ilk teması, ilk göz göze gelişi ve ilk iletişimi anneye olmaktadır. Anne yavrusunu göğsünde emzirirken sütüyle fiziksel olarak, sevgisiyle duygusal olarak beslemiş olur. Dolayısıyla annelerin mesuliyeti bir başkasına devredilemez olduğu kadar son derece de özen gerektirir. Dinî referanslarımızda evlat yetiştirirken istifade edeceğimiz rol model

şahsiyetlerden örnekler yer almaktadır. Âli İmran suresinde, ismi zikredilmeden Hz. Meryem'i dünyaya getiren annenin iman ve fedakarlığı anlatılırken,⁵ Sevgili Peygamberimizden de Hz. İsmail gibi bir evlat yetiştiren sabır ve teslimiyet timsali Hz. Hacer annenin hikayesini öğrenmekteyiz.⁶ "Hasbünallah-Allah bize yeter" virdini onun lisanından daha bir sevmekteyiz.

Vahyin ve Sünnetin

Öğretisinde Annenin Yeri ve Değeri

Kur'an-ı Kerim'de ve Resulullah Efendimizin (s.a.s.) hadislerinde çoğu zaman "valideyn" ifadesiyle anne ve baba beraberce zikredilmiş, evladın her ikisine de aynı derecede hürmet göstermesi gerektiği hatırlatılmıştır. Bununla birlikte annenin hamilelik, doğum ve emzirme süreçlerinde katlandığı zahmet, Yüce Allah'ın nezdinde vahye konu edilecek kadar anlamlı ve değerli görülmüştür. Bir zamanlar annelerimizin yaşadığı bizim ise hiç hatırlamadığımız o meşakkatli dönemler ilgili ayetlerde şöyle anlatılmaktadır:

*"Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır."*⁷

"İnsana, anne ve babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi

*onu zahmete katlanarak taşıdı ve zorluk çekerek doğurdu. Karnında taşıması ve sütten kesmesinin süresi otuz aydır. Nihayet çocuk olgunluğuna ulaşır kırk yaşına girince şöyle yakarır: "Rabbim! Bana ve anne babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl. Benden gelecek nesli hayırlı eyle, pişmanlıkla dönüp senin kapına başvurmaktayım ve ben şüphesiz sana boyun eğenlerdenim!"*⁸

Aslında ayet-i kerimelerde "vehnen alâ vehnin" ve "kürhen" kavramlarıyla ifade edilen, annenin üst üste yaşadığı zorluklar gebeliğin, doğumun, lohusalığın, uykusuz geçen gün ve gecelerin zahmetinden ibaret değildir. Hâlâ hangi yaşta olursak olalım, hayatta ise şayet başımız sıkıştığında, dara düştüğümüzde ilk aradığımız, sıkıntımızı paylaştığımız, derdimize ilk koşanımız annemiz oluyor. Onlar hâlâ zorluk üstüne zorlukla bizi yüklemeye devam ediyorlar. Annelikten emeklilik diye bir durum söz konusu olmuyor. O halde evlada da bu nimeti lütfeden Allah'a şükür, ebeveynine de minnettarlıkla hürmet ve teşekkür sorumluluğunu yerine getirmek düşüyor. Anne kaybedildi mi yerine bir anne gelmez, baba gitti mi bir daha baba bulunmaz. O yüzden hayattayken büyüklerimiz, varlıklarının kıymetini bilmemiz, bizim için taşıdıkları önemi onlara hissettirmemiz gerekiyor.

Peki, bu minnettarlığımızı

ve teşekkürümüzü nasıl ifade edeceğiz? “Anneciğim, babacığım iyi ki varsınız, sizi çok seviyorum” demek yeterli değil elbette. Yüce Rabbimiz anne babamıza karşı sorumluluğumuzu nasıl ifa edeceğimizi şöyle bildiriyor:

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et.”⁹

Valideynin yaşları ilerleyip de artık o etkin ve yetkin dönemleri geride kaldığında, adeta bir çocuk gibi ilgiye ve bakıma muhtaç hâle geldiklerinde ister kız ister erkek evlat olsun anne babasına yüzünü as-

madan, bıkkınlık göstermeden, “öf” dahi demeden hizmet edip gönüllerini yapmaya, fizikî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışacaktır. Kimi zaman evin büyükleri hayatın yaşanmışlıklarının yorgunluğu, yaşlılığın sıkıntıları ile asabi tavır takınabilir, kırıcı sözler sarfedebilirler. Bu durumda da evlada düşen sabır ve nezaketi elden bırakmamak, onlara anlayış ve hoşgörülle davranmaktır. Onlar bizi nasıl bir çiçeğe dokunur gibi incelik ve hassasiyetle sarmalayıp, sevgi ve merhametle büyüttü ise şimdi aynı incelik ve şefkatle kol kanat germe sırası bize gelmiştir. Biz nasıl onların dualarının bereketiyle bugünlere erişmişsek, Rabbimiz aynı içtenlik ve samimiyetle onları duamıza katmamızı istemektedir. Öyle ki her namazımızda *“Rabbenağfirlî ve livâlideyye ve li’l-mü’minîne yevme yekûmu’l- hisâb. Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağış-*

la!”¹⁰ diyerek dua etmekteyiz.

Büyüklerimizin “dört atanın dördü de haktır” cümlesiyle dikkat çektikleri üzere eşlerin anne babaları da birbirleri için “valideyn” makamındadır. Eşimizin dünyaya gelmesine vesile olan, emek verip onu büyüten bu insanlar en az kendi anne babamız kadar hürmeti hak etmektedir. Onlar evlilikle birlikte hayata sonradan dahil olsalar da Kur’an-ı Kerim kayınvalide ve kayınpederi, kişinin mahremleri arasında zikrederek¹¹ nikâhla oluşan sıhriyet ve yakınlığın kıymet ve önemine işaret etmektedir.

Rabbimiz tarafından müminlere en güzel örnek olarak takdim edilen, sevgili annesini çok küçük yaşta yitiren Efendimizin (s.a.s) nezdinde de anneler çok kıymetli bir yere sahiptir. Bunu şerefli sözleriyle dile getirdiği gibi kendisine anne şefkatiyle kucak açmış hanımlara gösterdiği hürmetle de ortaya koymuştur.

İslam'da annenin ve anneliğin böylesine kıymetli bir yeri ve değeri olmakla birlikte Müslüman toplumlarda, Batıda olduğu gibi anneler günü adı altında özel bir gün kutlanmasıyla ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Genel olarak söylemek gerekirse toplumların birbirlerinden etkilenmeleri doğal bir durum olup zaman içerisinde birtakım değerler etrafında ortak kabuller oluşabilmektedir.

Amine validemiz sağken de ahirete irtihal ettikten sonra da Efendimizin hayatında ona annelik yapmış çok kıymetli hanımefendiler olmuştur. Bu yüzden sevgili Peygamberimiz (s.a.s) dadısı Ümmü Eymen'e, süt annesi Halime hanıma, onu kendi evlatlarından önde tutan yengesi Fatıma hanıma karşı ancak bir anneye gösterilebilecek hürmet ve muhabbet dolu tavrı takınmış, hayatı boyunca her birini hayırla yâd etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadislerinde "birru'l-vâlideyn/ebeveyne iyilikle muamele" amel-lerin en üstünü olarak zikredilirken¹², "ukûku'l-vâlideyn-ebeveyne kötü davranma" ise büyük günahların en büyükleri arasında

anılmıştır.¹³ İyi davranılmaya en çok kimin layık olduğunu soran bir kişiye Efendimiz (s.a.s) "Annen, annen, annen; sonra baban, sonra sırasıyla yakın akrabandır."¹⁴ cevabını vererek, bu hususta önceliğin anneye ait olduğunu ifade etmiştir.

Malumdur ki hayat düz bir çizgi olmayıp inişli yokuşlu, baharlı kışlı bir yürüyüş, acı ve tatlı nice sınamalarla dolu bir yolculuktur. Efendimizin (s.a.s) ifadesiyle kişinin en çetin imtihanı evvel emirde anne babası, eşi, evladı yani ailesiyedir.¹⁵ Bazen anne veya baba evladı arasında maalesef ayırım yapabilmekte, birini kayırırken diğerini öteleyebilmektedir. Kimi zaman evlatla ebeveyn dünya görüşü ve hadiselerle bakışı ile birbirinin uzağına düşebilmektedir. Böyle de olsa Rabbimiz sıla-i rahmin koparılmasına asla onay vermemekte, ayrı dünyaların insanı olsalar da anne babaya iyilikle davranmaktan başka bir yolun olmadığını bildirmektedir.¹⁶ İlişkiler sürdürülemez hale gelmiş olsa bile çare akliselimi rehber edinmekte, hilim ve teenni ile hareket etmekte, "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş! Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir, yine buna ancak (erdemlerde) büyük pay sahibi olanlar ulaşabilir."¹⁷ ayetlerine can simidi mi-

sali tutunmaktadır. Unutmamak gerekir ki "Anne babası kişinin cennete girmesine vesile olacak ana kapılardan biridir. Bu kapıdan girme fırsatını kaybetmek veya değerlendirmek artık senin arzuna kalmıştır."¹⁸

Anneler Gününün Düşündürdükleri

İslam'da annenin ve anneliğin böylesine kıymetli bir yeri ve değeri olmakla birlikte Müslüman toplumlarda, Batıda olduğu gibi anneler günü adı altında özel bir gün kutlanmasıyla ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Genel olarak söylemek gerekirse toplumların birbirlerinden etkilenmeleri doğal bir durum olup zaman içerisinde birtakım değerler etrafında ortak kabuller oluşabilmektedir. Anneler günü meselesine de böyle bakılabilir. Bugün dünya üzerinde neredeyse çok farklı özelliğe sahip toplumların hemfikir olduğu bir gün hâline dönüşmüş durumdadır.

Bununla birlikte böyle bir günün neşet ettiği, yeşerip yeştiği kültür ortamını da dikkate almak gerekir. 18 yaşına gelmiş bir gencin çoğu kere ayrı eve çıktığı, ailevi bağların ve ilişkilerin gittikçe zayıfladığı, akraba ziyaretlerinin neredeyse randevuyla gerçekleştirilip resmîyete döküldüğü bir ortamda anneler günü ihdas edilmesinin bir anlam taşıdığı söylenebilir. Ancak "anneler/babalar günü"nın üretildiği coğrafyada, birkaç yıl önce dünyaca tecrübe ettiğimiz Covid19 salgını

sürecinde yaşlı anne babaların bakım evlerinde göz göre göre ölüme terk edilmiş olmaları da oldukça düşündürücüdür. Öte yandan bu tarz günlerin tüketim kültürünün çarklarının durmaksızın dönmesi için üstlendiği vazife de göz ardı edilmemelidir.

İnanan bir insan anne babasını ziyaret etmek, gönüllerini yapmak, ihtiyaçlarını görmek, dualarını almak ve rızalarını kazanmak için her günü bir fırsat bilir. Eğer hayatta iseler ve imkân varsa anne babanın yüzünü görmekten, sesini duymadan, duasını almadan ve onları duaya katmadan geçen her gün bir kayıptır. O yüzden asıl olan onların varlıklarının bizim için bir velinimet ve Rabbinizin lütfu olduğunu bilmemiz, evlatlık sorumluluğumuzu yerine getirme şuuru ve gayreti içinde olmamızdır.

Bitirirken

İlahi bir hediye olan annelik duygusunu yüreğinde taşıyan, biyolojik anlamda anne olsa da olmasa da çevresindeki çocukların her birine kendi çocuğuymuşçasına merhametle davranan, yetimlere, öksüzlere kol kanat gererek, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle sarp yokuşu aşan, tecrübesi, ilmi ve irfanıyla gençlere rehberlik yapan, yetiştirdiği evlatları İslam'ın ve insanlığın hizmetine adayan bütün annelerin hayatta olanlarına sıhhat ve afiyet, ukbaya hicret etmiş olanlarına da Yüce Allah'tan sonsuz rahmet temennisiyle..

Dipnotlar

- 1 Eric Fromm, Sahip Olmak Ya Da Olmak, Çev. Aydın Arıtan, Say Yayınları, İstanbul 2019.
- 2 Kasas Suresinde bu hadise şöyle anlatılmaktadır: "Mûsâ'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız' diye vahyettik. Böyle de oldu. Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalardı. Firavun'un karısı, 'O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz' demişti. Onlar işin farkında değillerdi." (Kasas, 28/7-9)
- 3 Hûd 11/42; es-Saffat 37/102; İbrahim 14/40; Yusuf 12/18; Lokmân 31/13, 16-18.
- 4 Tirmizî, "Birr", 33.
- 5 Âl-i İmran, 3/35-37.
- 6 Buhârî, "Enbiyâ", 9.
- 7 Lokmân, 31/14.
- 8 Ahkâf, 87/15.
- 9 İsrâ, 17/23-24.
- 10 İbrahim, 14/41.
- 11 Nisâ, 4/23; Nûr, 24/31.
- 12 Bir adamın Hz. Peygamber'e (s.a.s), "Amellerin en üstünü hangisidir?" diye sorması üzerine Efendimiz şöyle cevap vermiştir: "Vaktinde kılınan namaz ve anne babaya iyilik etmektir. Sonra da Allah yolunda cihat etmek gelir." (Buhârî, "Tevhid", 48)
- 13 Abdullah b. Ebû Bekre babasının şöyle anlattığını nakletmiştir: Resûlullah (s.a.s), 'Size büyük günahların en büyüğünü söyleyeyim mi?' diye üç kez sordu. Biz 'Evet Ya Rasullah' diye cevap verdik. Bunun üzerine, 'Allah'a ortak koşmak, anne babaya isyan ve eziyet etmektir' buyurdu." (Buhârî, "Edeb", 6)
- 14 Müslim, Birr, 2; Buhârî, Edeb, 2.
- 15 Buhârî, Mevâkîtu's-salât, 4.
- 16 "Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle; dönüşünüz yalnız banadır, O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim." Lokmân, 31/15.
- 17 Fussilet, 41/34-35.
- 18 Tirmizî, Birr, 3.

TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI HAREKETLER: *KÖKENLERİ, KARAKTERİSTİKLERİ, FARKLI İNANÇ DÜNYALARI AÇISINDAN DEĞİŞEN ANLAMLARI*

Prof. Dr. Alev ERKİLET

İbn Haldun Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

I.

Toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketler ya da literatürde geçtiği şekliyle “anti-gender hareketler” politika yapıcılar ve akademisyenler tarafından küresel bir olgu olarak tanımlanmakta ve takip edilmektedir. Bu hareketleri ayırıştıran en belirgin özellik, onların genel olarak toplumsal cinsiyet çalışmaları alanına, toplumsal cinsiyetle ilgili kuramlara ya da toplumsal cinsiyet ideolojisi olarak adlandırdıkları şeye yönelik muhalefetleridir. Bu muhalefetin temelinde gender kavramının ve gender çalışmalarının yaratılışı (Tanrı'nın yaratışına, fıtrata) ve aileye (bir kadın, bir erkek ve onların çocuklarından oluşan aileye) karşıt bir bakış açısının ürünü olarak görülmesi yatmaktadır. Toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketler geçen asrın sonunda ortaya çıkmış olsalar da özellikle 2010'lardan sonra ivme kazanmışlardır. Kendilerine özgü karakteristikleri olan spesifik bir hareket olarak değerlendirilmeleri gerektiği hakkında genel bir mutabakat oluşmuştur. Burada vurgulanmak istenen husus, onların sağ-muhafazakar kesimler ve hareketlerle iç içe geçmelerine rağmen onlardan ayrı olarak değerlendirilmeleri gerektiğidir.

Literatürde yaygın olan görüşe göre, toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketlerin kökeni

1994'te Kahire'de düzenlenen *IV. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı*'nda gender kavramının ve gender perspektifinin güç kazanmasına ve bir Eylem Planına dönüştürülmesine kadar geri götürülebilir. Bu görüşe göre, söz konusu gelişmelere tepki olarak Katolik Kilisesinin, özellikle de Vatikan ve Papalığın başını çektiği bir dizi itiraz ve protesto olmuştur (Careaga-Pérez 2016: 251). Careaga-Pérez bu hareketleri tetikleyen en önemli faktörün toplumsal cinsiyet kavramının ya da kategorisinin salt akademik bir tartışmanın konusu olmaktan çıkıp, kamusal ve sosyal politikalarda kendisini göstermeye başlaması olduğunu belirtir. Favier'e göre, 1995'te Beijing'de yapılan *BM Kadın Konferansı*'nda da toplumsal cinsiyetle (gender) ilgili önemli kararlar alınmıştır:

“[Konferansta] pek çok toplumda kadınlara dayatılan tabiiyet pozisyonunun birbiriyle etkileşen muhtelif etmenlerin bir sonucu olduğu konusunda mutabakata varılmıştı. Bu [tabiiyet] yalnızca hukuki faktörlerin (sivil haklara erişim gibi), sosyo-ekonomik faktörlerin (ücretli işe erişim gibi) hatta nüfus politikalarının (üreme haklarının) bir sonucu değildi; daha kültürel ve sembolik faktörlerin bir neticesiydi. Kadın ve erkek arasındaki eşitliğin geliştirilebilmesi için, artık, tüm kamu politikalarının erkeklere ve kadınlara tahsis

edilen toplumsal rollerle ve kültürel kalıp-yargılarla mücadele eden toplumsal cinsiyet ilişkilerini hesaba katması (gender mainstreaming olarak adlandırılan bir yaklaşımdır) talep ediliyordu”. (Favier 2015).

Bu uzun alıntıyı olduğu gibi buraya almamın nedeni, onun toplumsal cinsiyet çalışmalarının temel amacını ve mahiyetini mükemmelen özetlemesinde yatmaktadır. Gerçekten de toplumsal cinsiyet çalışmaları kadınların maruz kaldığı ekonomik, politik ve kültürel (sembolik susturulma) ayrımcılığa karşı mücadele edilmesi gerektiği ve bu amaçla da ayrımcılığın arkasında yatan kalıp-yargı ve önyargıların teşhis ve deşifre edilmesinin bir zorunluluk olduğu temel savına yaslanır. Ann Oakley “cinsiyetin biyolojik kadın-erkek ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyetin erkeklik ve kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yaptığını” söylerken tam da bu ayrımcılıklara ve eşitsizliklere işaret eder (akt. Marshall 1999: 98). Toplumsal cinsiyet alanında çalışanların diğer bir vurgusu da bu eşitsizliklerin kadınların biyolojik özellikleriyle açıklanmasına ve meşrulaştırılmasına yönelik itirazlarında karşımıza çıkar (Özbudun 2015: 163-166). Eşitsizlikler toplum içinde, toplum tarafından üretilmiştir; biyolojik farklılıklardan kaynaklanmazlar

aksine onlar tarafından meşrulaştırılırlar. Devamlılıkları da böylece sağlanır.

Toplumsal cinsiyet kuramı biyolojik cinsiyete dair farklılıkları kabul eder/tanır/reddetmez. Türkiye’de İslami çevreler tarafından konuyla ilgili olarak yapılan ilk toplantılardan biri olan *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* adlı tartışmalı ilmi toplantıda toplumsal cinsiyetle ilgili kapsamlı bir tebliğ sunan Tayfun Amman’ın da çok yerinde olarak vurguladığı gibi “gender kavramı toplumsal koşulları kadınlardan yana iyileştirmeye hizmet ederken, ‘erkek’ ve ‘kadın’ kategorilerini pekiştirmekte, bu yönüyle eşcinsel harekete rahatsızlık vermektedir” (2012: 16). Amman’a göre, tam da bu nedenle “eşcinselliğin kimi ku-

ramcıları” biyolojik cinsiyetin (sex) de bir toplumsal inşa olduğu savıyla gender kuramcılarının karşısına çıkmışlardır (2012: 16-17). Queer kuramı bu açıdan gender bakış açısının karşısında iken bugün geline nokta da sanki gender kuramını temsil edermiş gibi lanse edilmektedir. Bu, toplumsal cinsiyet konusunun doğru anlaşılmasının önündeki en önemli engellerden biridir. Ve Favier’e göre böyle bir anlayışı –belki de bilinçli olarak yaratan ve pekiştiren 1994 ve 1995 konferanslarından sonra bizzat Papalık Makamı olmuştur. Kiliseye göre toplumsal cinsiyet “cinsel kimliğin yeni ve farklı amaçlara uydurmak üzere tekrar tekrar uyarlanabileceğine dair” kaygılara neden olmaktadır (akt. Favier 2015).

II.

Toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketleri çalışan hemen tüm akademisyenler hareketlerin kaynağı olarak 1990’ları ve Papalık ile Katolik Kilisesinin rolünü öne çıkarmaktadırlar. Onlara göre, özelde Papa/Papalık genelde de Katolik kilisesi, kadın-erkek eşitliğinin uluslararası ölçekte ve kamu politikalarıyla teminat altına alınması çabasından rahatsızlık duymuştur. Hususen Papalık Makamı meseleyle yakından ilgilenmeye başlamıştır. Papa John Paul II’nin 1979-84 yılları arasında yaptığı Çarşamba derslerinin (genellikle ilmi hale dayalı eğitimler) derlenmesinden oluşan *Bedenin Teolojisi* başlıklı kitap (The Redemption of the Body and Sacramentality of Marriage: Theology of the Body) kilise açısından önemli bir hareket noktası oluşturmuştur. Papanın da ısrarla vurguladığı “kadın-erkek arasındaki tamamlayıcılık ilişkisinin zedelenmesinden” duyulan kaygı, konunun eşcinsellikle ilişkilendirilmesi yoluyla yeni bir boyuta taşınmıştır. Careaga-Pérez’e göre toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketlerin amacı “ahlaki bir paniğin fitilini ateşlemektir” (2016: 252). Bunu yapabilmek için de komplo söylemleri ortaya atarlar. Gender kökü-dışarıda bir kavram ya da topluma karşı bir komplonun aracı olarak nitelenir. Bir truva atı olarak görülen toplumsal cinsiyet kavramı/

alanı feminizm gibi kavramlarla benzer bir kaderi paylaşır. Toplumsal cinsiyet-karşıtı hareketlere göre, dışarıdan fonlanan sivil toplum kuruluşlarının; BM, AB gibi ulusüstü kuruluşların ya da LGBT lobisinin gündemimize soktuğu birer truva atıdır onlar. Favier'e göre Roma yani Vatikan 1994-1995 yıllarından bu yana, yorulmak bilmeden gender çalışmalarını muhtelif kanallar üzerinden lanetlemeye devam etmektedir. Aynı tavrı feminizme karşı da sergilediğini söylemeye gerek bile yok. Bunu yaparken kullanmayı tercih ettikleri *toplumsal cinsiyet ideolojisi* teriminin (gender ideology) ya çok genel ya da çok muğlak bir biçimde kullanıldığına dikkat çeken akademisyenler var.

Alanda öne çıkan isimlerden Stefanie Mayer ve Birgit Sauer (2016: <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/30442>) *European Consortium for Political Research* Genel Konferansı'nda gender-ideolojisine dair Avusturya'da üretilen söylemleri ele aldıkları bir sunum yapmışlardır. Onlara göre toplumsal cinsiyet-ideolojisi (ya da onun yerine kullanılabilen toplumsal cinsiyet teorisi) terimi, "... toplumsal cinsiyet-duyarlı pedagoji gibi uygulamalara karşı direnmek amacıyla LGBT'ler için eşitlik, kadınların özgürleşmesi, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve akademik toplumsal cinsiyet çalışmalarını

birbirine bağlayan söylemsel bir düğüm inşa eder". Bundan dolayı terim, ister istemez Laclau ve Mouffe'un tanımladığı üzere bir "boş gösteren" durumuna gelmektedir. Böylece cinsiyet ideolojisi kavramı birbirinden çok farklı mülhazaları "birbirine bağlayan denklik zincirleri yaratmayı olanaklı kılar ve onları yeniden ifadelendirerek **yalnızca görünüşte tutarlı olan** yeni bir söylem içinde toparlar" (Mayer & Sauer 2016). Mayer & Sauer'e göre bu söylem popülist bir söylemdir. Farklı kesimlerden muhafazakârları da harekete geçirebilen ince bir ideolojiye/ bir dünya görüşüne başarılı bir şekilde eklenilebilmektedir. Vatikan ve Katolik Kilisesi tarafından tetiklenen gender-karşıtı söylemler tam da bu nedenle toplumsal tabana doğru yayılabilmiştir. Bu yayılmayı kolaylaştıran kamusal entellektüeller diğer bir deyişle popüler araştırmacı ve akademisyenler olmuştur. Bu bağlamda farklı kaynaklarda zikredilen **üç isim özellikle öne çıkmaktadır.**

Belçika'da Anti-Gender Kampanyalar (Report on Anti-Gender Campaigns in Belgium) (Ana, Datta, Gustin & Paternotte 2024: 9) başlıklı raporda çalışmalarına atıfta bulunulan bu isimlerden biri Katolik gazeteci Dale O'Leary'dir. O'Leary Beijing konferansına katılmış ve gender kavramının "görünüşte" savunduğu kadın-erkek eşitliğinin

ötesine geçerek kürtaj, lezbiyen hakları, trans bireylerin hakları gibi konuları içinde taşıyan bir "denizaltı" ya da bir "Truva atı" olduğunu öne sürmüştür. Opus Dei adlı Katolik teşkilatla da ilişkili olan O'Leary 1997 yılında *Toplumsal Cinsiyet Gündemi: Eşitliği Yeniden Tanımlamak ve Kadının Yapısökümü* (The Gender Agenda: Redefining Equality & The Deconstruction of Woman) başlığını taşıyan bir kitap yazmış ve gerek bu kitapta gerekse diğer çalışmalarında ortaya attığı fikirlerle gender kavramının tanımının yukarıda zikredilen biçimlerde muğlaklaştırılmasına katkıda bulunmuştur.

Anti-gender hareketlerin yaslandığı fikir repertuarının inşasına katkıda bulunan diğer bir isim Belçikalı rahip Michel Schooyans olmuştur. Gerek Favier'nin gerekse *Belçika'da Anti-Gender Kampanyalar* raporunun zikrettiği isimlerden biri olan Schooyans Roma'da Papalık Konsilinde aileyle ilgili meselelerden sorumlu olan bir rahipti. *Birleşmiş Milletler'in Gizli Yüzü* (The Hidden Face of the United Nations 2001), başlıklı kitabında BM'yi eleştiriyor ve gender ideolojisini desteklemek suretiyle aileyi tahrip etmek istemekle suçluyordu (Favier 2015; Ana, Datta, Gustin & Paternotte 2024: 9-10). Ona göre gender ideolojisi kadın ve erkek arasındaki jenital farklılıkların bir önem taşımadığını öne sürerek kürtajı

ve eşcinselliği meşrulaştırıyordu (Favier 2015). Schooyans ile çalıştıktan sonra Brüksel’de Dialogue Dynamics on Human Identity and Global Governance adını taşıyan bir STK kuran popüler yazar/akademisyen Marguerite A. Peeters da anti-gender hareketlerin esin kaynaklarından bir diğeri olmuştur. *Gender Devrimi* kitabının da yazarı olan Peeters çeşitli Katolik Üniversitelerinde ders vermiş, toplumsal cinsiyetin Batı liberal düşüncesinin son aşaması olduğunu öne sürmüştür. Ona göre 18. yüzyıl Aydınlanması bu düşüncenin birinci aşamasına karşılık gelirken, 1950’lerdeki Varoluşçuluk akımı da ikinci aşamasına karşılık gelmektedir. “Gender teorisinin başlangıç noktası babalığa, analığa, evlatlığa diğeri bir deyişle kişiye düşman olan siyasal, eşit yurttaş görüşüdür” diyen Peeters’a göre yurttaş eşitliği asexüeldir (akt. Favier 2015).

Yukarıda zikredilen görüşler, Batı modernitesinin Batı içinden bir eleştirisi olarak görüldüğünden Müslümanlar tarafından olumlanma riski taşımaktadır. Oysa bunlar, özleri itibariyle İslami olmayıp Batı muhafazakârlığının tezahürleridir. Temel referansları da özünde kadın-karşıtı olan ve cinsiyet eşitsizliklerini kutsayan kilise yaklaşımlarına dayanmaktadır. Nitekim “Semavi Dinlerde Aile” başlıklı makalesinde Eşmeli de Müslümanlıktan farklı olarak

Hristiyan inancında kadın ile erkeğin yaradılıştaki eşit olmadığını belirtiyor. Eşmeli’ye göre “[ilk] günaha sevkedenin kadın olduğu kabulü Hristiyanlıkta kadına karşı negatif bir tutumun oluşmasında etkili olmuştur... Hristiyanlıkta ailede erkeğe mutlak bir yetki tanınmıştır” (2017: 67-68). İnanç sisteminde yer alan bu ve benzeri bakış açılarının da etkisiyle anti-gender hareketler Katolik Kilisesi hatta Vatikan merkezli olarak doğmuş ve gelişmişlerdir; daha sonra da ağırlıklı olarak Katolik Avrupa ülkelerinde ve Latin Amerika’da yaygınlaşmışlardır. Ancak anti-gender hareketlerin kökü Hristiyan ilahiyatına dayanmasına rağmen, onlar, Katolik zeminlerin ötesine geçerek Müslüman ülkelere de taşınmışlardır. Hatta bugün Türkiye’deki anti-gender hareketlerle ilgili yeni bir literatür de oluşmaktadır.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet alanında yapılan çalışmaların uzun bir akademik geçmişi olmasına karşın, meselenin kamuoyunun dikkatini çekmesi devletin İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmesi sürecinde olmuştur. Bu süreçte sözleşmenin bir cinsiyetsizleştirme çabasının ürünü olduğunu iddia edenler ile cinsiyetlerin eşitliğini sağlamak ve kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak amacına yönelik olduğunu öne sürenler arasında yaşanan tartışmalar, konunun Türkiye’de de halkın ve

medyanın gündemine girmesine yol açmıştır. Özkazanç (2020: 48) Türkiye’deki anti-gender hareketleri ultra milliyetçi ve İslamcı bir popülizmin neoliberal küreselcilğe meydan okuması bağlamında değerlendirmektedir. Türkiye’de Avrupa’dakine benzer anti-gender hareketler ya da anti-gender hareketler olarak adlandırılabilir oluşumlar gözlenmediğini belirterek meseleyi daha ziyade hükümetin toplumsal cinsiyet politikaları ekseninde ele almaktadır. Özkazanç’a göre, cinsiyet eşitliğine yönelik devlet kurumlarının aile destek hizmetlerine hasredilmesi, devlet bürokrasisinde kadın ve cinsiyet eşitliği terimlerinin marjinalleştirilmesi bu bağlamda zikredilebilecek örneklerdir. Özkazanç’ın makalesinin yazıldığı 2020 yılından bu yana gender meselesini sorunsallaştıran hareketlenmeler Türkiye’de de gözlenmeye başlamıştır. Ancak bu oluşumlar hakkında daha fazla sosyolojik araştırmaya ihtiyaç vardır.

III.

Sonuç olarak anti-gender hareketler toplumsal cinsiyet (gender) kavramının içini boşaltmış ve özgün bağlamını Mayer ve Sauer’in de çok yerinde vurguladığı gibi “LGBT’ler için eşitlik, kadınların özgürleşmesi, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve akademik toplumsal cinsiyet çalışmalarını

birbirine bağlayan söylemsel bir düğüm inşa ederek” farklı bir istikamete doğru kaydırmışlardır. Bu suretle biyolojik cinsiyeti veri kabul eden ve içinde yaşadıkları toplumların kadınları ekonomik açıdan nasıl yoksullaştırdığını, politik açıdan nasıl güçsüzleştirdiğini ve kültürel olarak nasıl susturduğunu tespit ve ifşa etme amacı taşıyan çalışmaları şeytanlaştırarak etkisizleştirme çabasına girmişlerdir. Oysa “kadın ve erkeğin tamamlayıcılığı”ndan idealde ulaşılmaya çalışılan bir hedef olarak bahsedilebilse bile, toplumsal gerçeklikte karşımıza çıkan bir tamamlayıcılıktan ziyade eşitsizliktir. Kadınların sadece kadın oldukları için eğitimden, geçinebilecekleri bir iş bulma ve eşit işe eşit ücret alma imkanından, temsil edilme ve temsil etme hakkından ve fikirleriyle kamuoyu oluşturma imkanından mahrum bırakılmasına yol açan sorunlar ve kadına yönelik şiddet bütün çıplaklığıyla önümüz-

de dururken, toplumsal cinsiyet çalışmalarına karşı gösterilen bu tepkiler, dini olmaktan ziyade muhafazakar tepkiler olarak görünmektedir. Bu muhafazakarlıkta Batı-tipi Katolik-kökenli muhafazakarlığın derin etkileri olduğunu yukarıda zikredilen tartışmalarla göstermeye çalıştık.

Müslüman ülkeler hariç tutulursa anti-gender hareketlerin daha ziyade Katoliklikle yakın bir ilişki içinde olduklarını daha önce söylemiştik. Buna rağmen 2010’lardan bu yana Katolik kilisesinin bazı kollarında dahi toplumsal cinsiyet çalışmaları alanının hangi veçhelerinin Katolik ilahiyatla bütünleştirilebileceğine dair tartışmalar yapılmaya başlamıştır. Favier’nin (2016) aktardığına göre, Cizvitlerin çıkardığı bir beşeri ve sosyal bilimler dergisi olan *Études*’de bu konuya ayrılmış makale ve yazılar bulmak mümkündür. Bu mecralarda yapılan tartışmalar arasında

Aileyi -kadını zayıflatarak değil- aileyi oluşturan tüm unsurları (kadın-erkek-çocuk) güçlendirerek sağlamlaştırmak gerektiğine inanan bir dinin temsilcileri olarak Müslümanların, toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla da kendi perspektiflerine uygun bir açıdan muhatap olması gerekir. Bu muhatap olma biçimi ister eleştirel olsun, isterse onu ilahiyatın ve sosyal bilimlerin yararlı bir kavramı şeklinde kullanmaya çalışan bir yaklaşımın ürünü olsun, her halükarda İslami anlamda özgün olmalıdır.

gender çalışmalarının özellikle biyolojik cinsiyeti reddeden verisyonlarının eleştirel bir analize tabi tutulması yer almaktadır ki, bu yaklaşım bile toptan reddiyeci olmayıp meselenin analitik bir perspektiften hareketle ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Diğer yanıyla bu tartışmalar toplumsal cinsiyet perspektifinin teoloji ve ahlak alanına dâhil edilerek kadınların toplumsal alanda deneyimlediği eşitsizlikleri, ayrımcılıkları, yoksulluğu, güçsüzlüğü ve susturulmuşluğu anlamamıza ve dini perspektiften çözümlememize katkı sağlayabileceğini ima etmektedir.

Aileyi -kadını zayıflatarak değil- aileyi oluşturan tüm unsurları (kadın-erkek-çocuk) güçlendirerek sağlamlaştırmak gerektiğine inanan bir dinin temsilcileri olarak Müslümanların, toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla da kendi perspektiflerine uygun bir açıdan muhatap olması gerekir. Bu muhatap olma biçimi ister eleştirel olsun, isterse onu ilahiyatın ve sosyal bilimlerin yararlı bir kavramı şeklinde kullanmaya çalışan bir yaklaşımın ürünü olsun, her halükarda İslami anlamda özgün olmalıdır. Batı muhafazakarlığının bir kopyası ya da tekrarı olmamalıdır. Ahlaki panik yaratma amacı güden komplocu yaklaşımlarla arasına mesafe koymalıdır. Özellikle de Nahl Suresi 57-59. ayetlerde Kuran'ı-Kerim'in de

toplumsal cinsiyet sorunsalına işaret ettiği düşünüldüğünde, konunun komplocu yaklaşımlarla üstü kapatılamayacak kadar önemli olduğu görülecektir: "Ve Allah'a kızlar isnat ederler, - Münezzehtir O! - bununla birlikte arzu ettiklerini de kendilerine! Çünkü onlardan birine bir kız duyurulduğunda, içi öfkeyle dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır; -bu utanca karşın onu yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün? - Ne kötü karar veriyorlar, değil mi?". Bu ayet yukarıdaki alıntılarda zikrettiğimiz kadına ilişkin kalıp-yargı ve önyargıların neler olabileceğine dair yalnız tek bir örnektir. Kadınların yaşama hakkının, yalnızca kadın oldukları için ellerinden alındığını gösterir. Bu yönüyle de toplumsal bir inşadır biyolojik temellere dayanmaz. Demek ki, biyolojik cinsiyetin üstüne çıkan, ötesine geçen bir toplumsal cinsiyet inşası söz konusudur. Bu da bize toplumsal cinsiyet kavramının anti-gender hareketler ve onların yarattığı ahlaki panik ortamı içinde gözden çıkarılamayacak kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

Amman, Tayfun (2012) "Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet," *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 13-57.

Ana, Alexandra, Neil Datta, Archibald Gustin & David Paternotte (2024) *Report on Anti-Gender Campaigns in Belgium*, Université Libre de Bruxelles,

Careaga-Pérez, Gloria (2016) "Moral Panic and Gender Ideology in Latin America," *Religion & Gender*, Vol: 6, No: 2, p. 251-255.

Erkilet, Alev (2012) "Toplumsal Cinsiyet ya da Tanrıların Elçileri Olarak Erkekler Sorunu," *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet 1*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 309-316.

Eşmeli, İsmet (2017) "Semavi Dinlerde Aile," *Aile ve Modernite*, Salih Aybey, Murat Akın & Tahyr Ashyrov (der.), Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, ss. 61-77.

Favier, Anthony (2015) "Catholics and Gender: A Historical Approach", translated by Kate McNaughton, *Books and Ideas*, 16 March 2015, <https://book-sandideas.net/Catholics-and-gender>.

John Paul II (2006) *The Redemption of the Body and Sacramentality of Marriage (Theology of the Body)* Libreria Editrice Vaticana. The electronic format is prepared as a courtesy by The Catholic Primer. https://stmarys-waco.org/documents/2016/9/theology_of_the_body.pdf.

Marshall, Gordon (1999) "Cinsiyet (Toplumsal) Maddesi," *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss. 98-100.

Mayer, Stefanie & Birgit Sauer (2016) "Conservatism Gone Populist: The Discourse on Gender Ideology in Austria", Presentation made for the *European Consortium for Political Research*

General Conference, <https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/30442>.

Özbudun, Sibel & Gülfem Uysal (2015) *Antropoloji (50 Soruda)*, 3.b., İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Özkazanç, Alev (2020) "Anti-Gender Movements in Europe and the Case of Turkey," *Baltic Worlds 2020*, Vol: XIII, No:1, Special Issue: Women and "the People", pp. 45-55.

AİLENİN ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslâm Hukuku Anabilim Dalı

Islam'ın aileye çok önem verdiği ve İslami hükümlerin ancak mutlu bir aile içerisinde icra edilebileceği malumdur. Yüce kitabımızın bize insanlığın ilk baba ve annesi olarak Hz. Adem ve Hz. Havva örneğini sunması, insan denen varlığın ancak aile ile fitratına uygun bir hayat yaşayabileceğini ve mutluluk kazanabileceğini göstermektedir. Zira cennette Hz. Adem'in yaratılışından sonra ona eş olarak Hz. Havva'nın yaratılmış olması bunun apaçık bir delilidir. Zira insan medeni bir varlık olduğundan yalnız yaşayamaz. Yaşasa da istediği mutluluk ve huzuru elde edemez.

Ailenin Tanımı

Aile, insanların en yakınlarıyla birlikte oluşturdukları sıcak, samimi ve yakın birlikteliğin adıdır. En dar anlamıyla bu birliktelikte ana, baba ve çocuklar vardır. Çocuk olmasa da çekirdek bir aile ana ve babadan meydana gelir. Çocuklardan sonra halka genişleyeceği için geniş ailelere geçilir. Çekirdek ailedeki çekirdek kelimesini tohum, ilk nüve anlamına da alabiliriz. Bu durumda aile toplumun ilk hali ve atomu olur. Koca bir toplum çekirdek bir aile ile başlar.

Aileye Neden İhtiyaç Duyulur?

Bu noktada şu soruları sormak ve bunlara makul cevaplar bulmak gerekir. Aile ne işe yarar?

Aileyi ne olarak görüyoruz? Mesela, cinsel tatmin aracı mı? Barınma ihtiyacını karşılayacak en yakın ve hesaplı lokanta mı, otel mi? Fitrat gereği birlikte yaşayıp mutlu olmak için oluşturulmuş bir yuva mı? Allah'ın emir ve yasaklarına birlikte riayet edip iyi bir kul olmak için bir vesile mi? Gelecek erdemli nesilleri yetiştirmek için ideal bir kurum mu?

Burada en merkezi soru, eşlerin birbirini ne olarak gördüğü, evliliği ve aileyi nasıl algıladığı ve birbirilerinden ne bekledikleridir. Mesela, erkek evleneceği hanımı ne olarak görüyor, onu nasıl bir varlık olarak algılıyor ve ondan ne bekliyor? Allah'ın emaneti mi, hayatın zorluk ve mutluluklarını beraber paylaştığı bir hayat arkadaşı, dert ortağı, yoldaş mı, yoksa cinsel obje mi, köle mi, çamaşır makinası mı, aşçı mı, stres topu mu?

Bu sorular içerisinde insan ve özellikle kadın onuruna ve haklarına uymayan sorular silinmeli, uygun olanların cevapları bulunarak yola devam edilmeli ki, mutlu ve huzurlu bir aile yuvası kurulabilsin. Buna göre Hz. Peygamber'in de ifade ettiği üzere, kadın kocasına ailesinin ve Allah'ın bir emanetidir. Aile birliği içinde onunla hayatın zorluklarına beraber tahammül edilir, dertleşilir, istişare edilir, zorluklar aşılır, mutluluklar beraber paylaşılır. Aile hayatında elbette cinsellik başat bir rol oynar ancak aileyi sadece buna indirgemek

tam anlamıyla onu basitleştirmek anlamına gelir. Eşler ev işlerinde elbette birbirine yardımcı olmak zorunda olduğundan bir kölelikten bahsedilemez. Aksine karşılıklı anlayış ve yardımlaşma söz konusudur.

Bir şairin dediği gibi,

....

O benim kollarım, bacaklarım, başımdır.

Yavrum, annem, karım, kızkardeşim, hayat arkadaşımıdır.

Öte yandan kadın kocayı ne olarak görüyor? Geçimini sağlayan bir işçi ve hizmetkar mı, gücünden yararlandığı bir hamal mı, kendisini koruyan bir badigard mı, yoksa kendisini tamamlayan bir eş ve hayat arkadaşı mı?

Ailenin önemini ve hayatımızdaki gerçek yerini tespit etmek için evlenecek adayların şu soruların cevabını makul bir şekilde vermeleri gerekir: Aile cinsel tatmin aracı mı, geleneksel bir mecburiyet mi, yemeği ucuza mal ettiğimiz bir lokanta mı, anahtarı daima cebimizde olan bir otel mi, yoksa bu basit düşüncelerin ötesinde fitrat gereği birlikte yaşayıp mutlu olmak için türlü fedakarlıklarla, aşk ve muhabbetle oluşturduğumuz sıcak ve huzurlu bir yuva mı, Allah'a birlikte kul olmak için başımıza çektiğimiz kutsal bir şemsiye mi, göz aydınlığı nesiller yetiştirmek için bir vesile mi?

Bu soruları cevaplarken aileyi basit düşüncelerin ötesinde, fitrat gereği birlikte yaşayıp

mutlu olmak için karşılıklı fedakarlıklarda bulunulan, iyi niyetlerle karşılıklı sevgi ve muhabbetle temelleri atılan, sekinet, meveddet ve rahmet üçlüsünün tecelli etmesi arzulanan, Allah'a kul olmanın birlikte icra edildiği ve göz aydınlığı nesiller yetiştirme idealinin eşlik ettiği bir kutusal yuva olarak görmek gerekir.

Ailenin kuruluş amacı hayatı paylaşmaktır. Buna eşlerin birbirine ünsiyet etmesi denilir. Zira kadın erkek için yaratılmış bir meta, zevklerini tatmin aracı ve hizmetçi değildir. Bunlar kadın erkek beraberliğinin en basit görüntüleridir. Evlenmedeki esas maksat iki farklı insan cinsinin birbirini tamamlaması ve ünsiyet kurmalarıdır. Cinsellik bu birlikteliğin amacı değil, sadece sonuçlarından biridir. Kadını sadece bir cinsel obje olarak görmek onu basitleştirmektir ve bu ona yapılacak en büyük saygısızlıktır. Âyet bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de yaratan Allah'tır...”*¹.

İnsan değişik ihtiyaçları olan bir varlıktır. Biyolojik ihtiyaçlar da bunlar arasındadır. Aile insanın bu ihtiyacını tabi, dengeli ve meşru yollardan tatminine yardımcı olur. Böylece aile, cinsel arzuların meşru olmayan yollarla karşılanmasını engelleyerek kişinin ahlaklı bir hayat sürdürmesine hizmet eder. Aynı zamanda aile sahibi olmak toplumdaki kadın-erkek ilişkilerine

de bir seviye, sınır ve sorumluluk getirir. Bu sebeple olmalıdır ki, Hz. Peygamber gençlere yönelik bir tavsiyesinde şu ifadeleri kullanmıştır: *“Ey gençler! Evliliğin sorumluluklarını yerine getirebilecek durumda olanlarınız evlensin. Çünkü evlilik gözü ve cinsel arzuları zinadan korur. Evlenmeye gücü yetmeyenler ise (zinadan korunmak için) oruç tutsun”*².

Şunu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, İslam cinsellikte prensip olarak ibâha anlayışını değil de hürmeti esas almıştır. Yani bir kimse, bir insanı belirli şartlarda verilmiş izin çerçevesi dışında, cinsel bir obje gibi göremez ve ondan cinsel olarak yararlanma yoluna gidemez, kendisini de bu amaçla kullandıramaz³.

İnsan neslinin sağlıklı, planlı ve ahlaklı bir şekilde devam etmesi için aileye ihtiyaç vardır

İslam'ın beş temel esastan biri nesli korumaktır. Bunun en iyi yolu da sağlam esaslara göre kurulmuş olan ailedir. Bundan dolayıdır ki, hem Kur'an'da hem de sünnette evlilik ve aile kurmak teşvik edilmiştir. Bir âyetle şöyle buyurulmuştur:

*“Aranızdaki bekârları, kölelerinizi ve cariyelerinizden (evlenmeye) elverişli olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir”*⁴.

Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: *“Üç kimse vardır ki, Allah onlara yardım etmeyi üzerine vacip kılmıştır: Allah yolunda gayret eden, iffetini korumak için evlenen ve hürriyetini elde etmek için efendisiyle anlaşma yapan köle”*⁵.

Başka bir hadiste ise şöyle buyurmuştur: *“Nikâh benim sünnetimdir. Benim sünnetime uymayan benden değildir. Evlenin, çünkü ben diğer ümmetler karşısında sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim”*⁶.

Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu da kaydedilmiştir: *“Yuva kurun (evlenin)! Şüphesiz o sizin için rızık elde etmeye daha elverişlidir”*.

Ancak Hz. Peygamber'in bu noktadaki tavsiyelerini, çocuk olsun da nasıl olursa olsun şeklinde mutlak olarak anlamak doğru olmaz. Hadiste de geçtiği üzere, neslin çok olmasında hedef başta Hz. Peygamber'in iftihar edebileceği kalitede olmasıdır. Nitekim Yüce Allah bize şöyle dua etmemizi öğretmektedir: *“Rabbimiz! Bize göz nuru olacak eşler ve çocuklar bahşet; bizi sana karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimseler için örnek ve öncü yap!”*⁷.

Aile kurmak akrabalık bağıni genişletmektir

Aynı zamanda aile, toplumda akrabalık ve hısımlık bağlarının kurulmasını sağlar ve toplumun birbirine kenetlenmesine yardımcı olur. Bu da toplumda dayanışma, birlik ve barış içerisinde

yaşamının en önemli yollarından biridir. Tarih, birbiriyle düşman olan nice kabilelerin birbirinden kız alıp vermek suretiyle nasıl dostluklar kurduklarının sayısız örnekleriyle doludur.

Aile çocuklar için ilk eğitim kurumudur

Çocuk ailede aldığı eğitimi hiçbir okulda alamaz. Bu yönüyle aile okuldan daha etkilidir. Kur'an, aile reislerine yönelttiği bazı hitaplarında aile fertlerine özellikle de yetişme çağındaki çocuklara sahip çıkmalarını, rehberlik etmelerini ve eğitmelerini emretmektedir. *"Ey müminler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz"*⁸ mealindeki âyet bunlardan biridir. İslam âlimleri bu âyetin hükmüne göre aile reisinin, eşinin ve çocuklarının eğitiminden sorumlu olduğunda görüş birliği etmişlerdir.

Hiz. Peygamber de bir hadi-

sinde şöyle buyurmuştur: *"Her bireriniz âdeta birer çobansınız ve emrinizdekilerden sorumlusunuz. Devlet başkanı tebasından sorumlu bir çobandır, erkek ailesinden sorumlu bir çoban, kadın kocasının evinden sorumlu bir çoban, hizmetçi efendisinin evinden sorumlu bir çobandır ve herkes kendi sürüsünden sorumludur"*⁹.

Hiz. Peygamber ailede alınan eğitimin önemini bir hadislerinde şöyle ifade etmiştir: *"Bir baba çocuğuna güzel ve yararlı eğitimden daha değerli bir miras bırakamaz"*¹⁰. Çocuğun eğitiminde ailenin önemli bir yer tutmasının en önemli sebebi, anne-babanın çocuğun en çok güvendiği kimseler olmasındandır. Çocuk anne-babasına hem kan hem de duygu bağıyla bağlıdır. Aile yuvasının sıcaklığı ve atmosferi çocuğun ruhî yapısında kalıcı izler bırakır. Bu durum sağlam ve olumlu aileler için olduğu gibi, bozuk aileler için de geçerlidir. Aile ortamından

Âyette evliliğin ve ailenin bir nimet olduğu şöyle ifade edilmiştir: "Allah, size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de size çocuklar, torunlar verdi ve sizi temiz ve hoş şeylerle rızıklandırdı. Hal böyleyken, insanlar kalkıp yine de asılsız, boş şeylere inanıp, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük mü yapacaklar?"

Nahl, 16/72.

mahrum veya bozuk bir aileye sahip olan çocuklar toplumda genellikle uyum problemi yaşıyan ve kötü alışkanlıkları benimseyip suça bulaşan kimseler olurlar. Akıl almaz cinayetleri işleyen kimselerin genellikle aile şefkatinden, terbiyesinden ve sıcaklığından mahrum olduğu araştırmalarla da ispat edilmiştir.

Aile en güzel huzur ve mutluluk ortamıdır

İnsan ruhunu geliştiren ve insanı mutlu kılan hususların başında huzur gelir. Huzur olmadığı sürece dünya insanın olsa fazla bir kıymeti olmaz. Ancak huzur olduktan sonra insan soğan ekmekle bile hayatını devam ettirebilir. Bu gün en varlıklı insanlar mı daha huzurludur yoksa en yoksul olanlar mı? diye bir soru sorulsa herhalde varlıkların huzurunu kaçırın şeylerin daha fazla olduğu söylenebilir. Onun için şayet başarılabirirse, aile yuvası insan için en iyi huzur kaynağıdır. Kur'an ailenin bu fonksiyonuna şu âyetle işaret etmektedir: "Allah'ın varlığının delillerinden biri de, kendileriyle kaynaşmanız (hayatı paylaşmanız) ve huzur bulmanız (ünsiyet kurmanız) için, size içinizden ve cinsinizden eşler yaratmasıdır. Şüphesiz düşünen topluluk için bunda apaçık deliller vardır"¹¹.

Bir başka âyette evliliğin ve

ailenin bir nimet olduğu şöyle ifade edilmiştir: "Allah, size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de size çocuklar, torunlar verdi ve sizi temiz ve hoş şeylerle rızıklandırdı. Hal böyleyken, insanlar kalkıp yine de asılsız, boş şeylere inanıp, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük mü yapacaklar?"¹².

Evlilik insan şeref ve haysiyetini korumayı sağlayan en önemli medeni ilişkilerdendir

Evlilik, Yüce Allah'ın hayvanlar ve bitkiler alemleri dahil kâinata koyduğu şerefli, asıl ve ulvî gayeleri olan bir kanundur. Bu kanun Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir:

"Her şeyi çift yarattık ki, (Allah'ın tek olduğunu) anlayabilesiniz"¹³.

"Ey insanlar! Sizleri bir tek candan (ruhtan) yaratan, ondan da eşini (Havva'yı) yaratan, ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbiniz'e karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun. Kendisi adına birbirinizden (haklarınızı) talep ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluk bilinci duyun ve bu akrabalık bağlarını gözetin. Şüphesiz Allah, üzerinizde daimi bir gözetleyicidir"¹⁴.

"Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve sizi kavimler ve kabileler haline getirdik ki, birbirinizi tanıyabilesiniz. Şüphesiz Allah katında en üstün ola-

nınız, O'na karşı derin bir sorumluluk bilincine sahip olanınızdır. Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır"¹⁵.

Yüce Allah kâinata çiftleşme kanununu koymuş fakat diğer canlılardan farklı olarak insan için bunu evlenme ve aile kurumuyla kayıt altına almıştır. Bu kayıt altına alma, asla insanın özgürlüğünü kısıtlama anlamında değildir. Aksine insanın şahsiyetini, haysiyetini, namus ve iffetini korumaya yöneliktir. Dolayısıyla evlilik ve aile sahibi olma, insanı şuursuz, doyumsuz ve sınırsız bir şekilde içgüdülerinin peşinde koşarak cinsel ihtiyaçlarını tatmin etmekten korur. Zira insan cinsel arzularının peşinde koşmak gibi adice zevkler için değil, Allah'ın halifesi olarak yüce gayelere hizmet için yaratılmış eşref-i mahlukat olan bir varlıktır. İnsan eşref-i mahlukat olma konumunu yakalayıp ona uygun hareket ettiği zaman melekler bile ona gıpta eder. Halbuki, adi işlerin ve hevasının peşinde koşmayı kendine yakıştırdığı zaman şeytan bile ondan iğrenir. Bu sebeple, ailelerin muvafakatı, tarafların rızası ile yapılan ve düğün yapılarak ilan edilen nikâh insan şerefine, ailelerin saygınlığına ve toplumların menfaatine hizmet eden mübarek ve medeni bir işlemdir. Nikâhın bulunduğu yerde insanî ilişkiler vardır. Çünkü

Dipnotlar

nikâh taraflara dinin ve hukukun da kabul ettiği hak ve vazifeler yükler. Gayr-i meşru ilişkilerin ise kanunu yoktur. O, tarafların özellikle de kadının sömürülmesi esasına dayanır. Kadın istifa- de edilecek durumda olmayınca ilişki de orada sona erer. Halbuki nikâh bağıyla evlenen Müslüman erkek ve kadın ömür boyu birbirine bağlı kalır ve birbirinin hatırlısı olurlar. Yatalak bir kadın kapı dışarı edilmediği gibi, hasta bir koca onun en gönüllü bakıcısı olur. Benzer durumda kocası yatalak duruma düştüğünde de hanımı onu terk eden değil, Allah için hizmetinde bulunan taraf olur.

İslam'ın sunduğu ideal ailenin oluşması, gelişmesi ve devam etmesi için şu hususlara dikkat etmek gerekir: Her yönüyle mükemmel bir insan yoktur, her insanın mutlaka eksik bir tarafı vardır. Dolayısıyla evlenen çiftler birbirini iyi tanıyarak her biri diğerinin eksik yönünü tamamlama gayreti içerisinde olmalıdır. Esasen evlilik Kur'an'ın veciz ifadesiyle eşlerin birbirini tamamlayacağı önemli bir kumdur.

1. Evlenmeden önce anne ve baba görüşü ihmal edilmemelidir. Belli bir yaşa gelmiş olan erkek ve kızın kendi kararlarını kendilerinin vermesi esas olmakla birlikte, evlilik aile denilen bir yapı oluşturup üçüncü

kişileri de içine aldığından dolayı özellikle anne ve babanın görüşü önem arz etmektedir.

2. Mümkün olduğu kadar evliliği geciktirmemek esastır.

3. Evlilikte sadece haklar değil hak ve vazife anlayışı ve dengesi hakim olmalıdır.

4. Aile sırlarının başkalarıyla paylaşılmamasına özen gösterilmelidir.

5. Mutlu ailenin formülü, karşılıklı sevgi, saygı, sabır ve sadakatten geçmektedir.

- 1 Ârâf, 7/189; Rûm, 30/21.
- 2 Buhârî, Savm, 10.
- 3 Kâsânî, Bedâyi, XI, 272.
- 4 Nûr, 24/32.
- 5 Nesâî, 6/16; İbn Mâce, 2518?
- 6 İbn Mâce, Nikâh, 1.
- 7 Furkân, 25/74.
- 8 Tahrîm, 66/6.
- 9 Buhârî, Cuma, 11; Nikâh, 81, 90; Müslim, İmâret, 20; Ebû Davud, İmâret, 1.
- 10 Tirmizî, Birr, 33.
- 11 Rûm, 30/21.
- 12 Nahl, 16/72.
- 13 Zâriyât, 51/49.
- 14 Nisâ, 4/1.
- 15 Hucurât, 49/13.

AİLEDE MANEVİYAT EĞİTİMİ

Prof. Dr. Davud IŞIKDOĞAN

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı

Aile, bireyin gözlerini dünyaya açtığı ilk ortam, yer ve kişilerin bulunduğu bir sosyal kurum olarak önemlidir. Sosyal kurum olması açısından daha büyük sosyal birlikteliklerin sağlıklı yürütülebilmesi için aileye oldukça fazla sorumluluk yüklenmektedir. Kişinin hayatında, ilişkilerinde, davranışlarında belirleyici etkilere sahip olan aile kurumundaki her bir birey anne, baba ve kardeşlerin sağlıklı bireyler olması ve rollerinin gereklerini normal ve belirli bir seviyede yürütmesi, bireyin sağlığı açısından önemlidir. Bireyler, içinde yetiştikleri ortamda bulunan kişilerin rollerine sadakati ve olumlu ilişkilerini sürdürdükleri sürece hayatlarının devamında ve kendi kuracakları aile ve ilişkilerinde o derece sağlıklı olabilecektir.

Aile, kendisine yeni katılan üyelerin sosyalleşmesini sağlayan, tüm boyutlarıyla davranışlarını yönlendiren ilk eğitim müessesesidir. Toplumun bu eğitim müessesesinin kıymetini ifade etmek için atalarımız, “İnsanı insan yapan evidir” demişlerdir. İnsanın duygusal ve moral açıdan doyuma ulaştığı, toplumun diğer kesimlerinden göremediği sevgi ve ilgiyi gördüğü başlıca yer aile ortamıdır. Taklit ettiği ilk davranış örnekleri ve modellerinin sergilendiği, bireylerinden gördüğü davranışları alışkanlıklara dönüştürdüğü, insan şahsiyetinin terbiye görerek bir şekle girdiği

bir karakter okuludur.¹

Bireyin, hayatının geri kalanını şekillendirmesinde büyük bir paya sahip olan bu kurumun önemi ile bu kurumun hayat vericileri olarak anne baba rollerine sahip bireylerin de önemi oldukça büyüktür. Gelişime dair yapılan bütün çalışmalar, gelişimi evrelere ayırırken bu evrelerin ilkinin, yani çocukluk dönemini bireyin kendisi dışındaki kişilerin bakımına en ihtiyaç duyduğu zamanlar olarak sınıflandırmaktadır. İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran biyolojik özelliklerinden biri, uzun süren bir bakım sürecine ihtiyaç duymasıdır. Diğer canlıların dünyaya gelişleriyle bireysel olarak yaşamlarını sürdürebilecek biyolojik özelliklere sahip olmalarına rağmen insan, canlı olarak yaşamını sürdürecektir ihtiyaçlarında başka bir canlıya ihtiyaç duymaktadır. Yalnızca biyolojik varlığı da söz konusu olmamaktadır, bunun yanında dini, ahlaki ve duygusal olarak da birtakım ihtiyaçları vardır ki bunun da en büyük sağlayıcıları ebeveynleri olmaktadır.

Her birey huy, mizaç denilen kendine has birtakım özellikler ile doğar. Ancak bu özelliklerini geliştirebilmesi ve dengeli bir kişiliğe sahip olabilmesi için uygun ortamın sağlanması görevi aileye düşmektedir. Ailelerin, çocukları ile iyi bir iletişim kurmaları gerekir ki bunun yolu onları iyi tanımalarından geçmektedir. Çocuğun aileye güvenmesi ve

duyduğu sevgi, yeme içme kadar gereklidir ve çocuğun istenilen duyguları geliştirmesini sağlamak, istenilmeyen duyguları da denetlemesini sağlamakta ailenin rolü büyük olmaktadır.² Çocuğun, ailesinden yeterli sevgiyi alması, onun kişilik gelişiminde, ileriki yaşamında kuracağı ilişkilerde ve diğer insanlarla iletişiminde oldukça önemlidir.

Tüm dinlerde ve inanışlarda aile kurumu hem bireyin sağlığı ve hem de toplumun genel sağlığı açısından oldukça önemli görülen bir kurumdur. Aileye verilen önem, bu kurumun oluşmasından çok önce evlilik ile alakalı hususlarla başlamaktadır. Kişilerin doğru ve sıhhatli bir evlilik yapmaları, aile kuruma ve yetiştirilecek çocuklara verilen önem ile alakalıdır. Aile, çocukların inançlı anne ve babalarının gözetimlerinde ve onların verecekleri eğitim ile insanlığa faydalı bireyler olarak yetiştirilmelerinde önemli olmaktadır. Verilen bu önem özellikle İslam hukukunda, aile, evlilik, eşlerin aralarındaki haklar ve münasebetler, çocukların hakları, akrabalık gibi birçok açıdan incelemeye açılmış, gerek Kur'an'da ve gerekse Peygamberimizin hayatından birçok örneklere yer verilmiştir. Bu yüzden de aslında iyi çocuk yetiştirmenin birinci şartının, bireyin kendini yetiştirmesi olduğu üzerinde durulmuştur. Kendini ahlaki ve dini anlamda yetiştiren birey adeta ayna gibi yetiştireceği

çocuk üzerinde de etkili olacaktır. İslam tarihinde de çocuğa verilecek eğitim üzerinde durulmuş, bu konuda aileye düşen sorumlulukların yanında bireyin kendini geliştirecek bir rehber, öğretmene olan ihtiyacı üzerinde de durulmuştur.³

Model ne kadar olumlu ve sağlıklı ise, çocuğun davranışlarına yansımaları da o nispette sağlıklı olacaktır. Bu bakımdan çocuk, bir fotoğraf makinesi, video veya teyp gibi kayıt makinesine benzetilebilir. Öyleyse aile çevresinde anne-baba ve büyüklerin çocuğun yanında yaptığı hareketlerde daha dikkatli davranmaları gerekmektedir. Çocuk ile aile arasındaki ilişkilerin çocuğa etkisini araştıran araştırmacılar, başarılı aile ilişkileri içerisinde yetişmeyen, anne-babasının şid-

etine şahit olmuş veya yoğun baskı altında büyümüş çocukların hem evlilik hayatında hem de toplum hayatında başarılı ilişkiler geliştiremedikleri sonucuna varmışlardır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanabilen ergenlik döneminde, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu köprü evresini kolay atlatabilmesi, ergenin geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır.⁴

Birey, pek çok tutum ve davranışları ilk önce ailesinde gözlemler ve sevgi, güven, merhamet, doğruluk vb. temel duyguları da yine ailesinden öğrenir. Her bir birey, ailesinin bedensel özelliklerini taşıdığı gibi, inançlarını, tutum ve davranışlarını da taşır.⁵ Aynı zamanda çocuklar dinî yaşam biçimini ilk defa anne-ba-

balardan, aile fertlerinden öğrenir ve onları taklit ederek onlar gibi davranmaya çalışırlar ve bu şekilde büyük oranda dinî hayatları şekillenir.⁶ Bu gerçeği Peygamberimiz Hz. Muhammed “fitrat” hadisinde “Her doğan, fitrat üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Yahudi veya Hristiyan veya Mecusi yapar.” şeklinde ifade etmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de dini-ahlaki değer ve pratiklerin taklit gibi usullerle baba ve atalardan, dolaşısıyla aile büyüklerinden edinildiği hususunun tarihi-sosyal bir hakikat olduğuna dikkat çekilmiştir. Hz. Nuh’un, bedduasında “Rabbim yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma, çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlaksız ve inkârcı çocuklar doğururlar” şeklindeki duasında, kafir çocuklarının kafir olarak doğduklarına değil, dini inanç ve tutumlarının kazanılmasında en etkili çevrenin aile ve bu noktada en etkili dönemin de ilk çocukluk devresi olduğuna delalet ettiğini ifade etmektedir.⁷ Ailede din eğitimi, çocuğun dini eğilimlerinin şekillenmesinde iki boyutlu bir süreci içermektedir.⁸ Eğitimin kasıtlı davranış değiştirme faaliyeti oluşundan hareketle, ebeveynin, çocuklarının sahip olmalarını istediği dini davranışları kasıtlı olarak öğretmeleri, ailede din eğitiminin birinci boyutudur. Eğitimin kültürleme ve sosyalleştirme faaliyeti oluşundan hareketle dini

kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini yaşarken çocuğun şahit olduğu bu model davranışları kopyalayarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece kendi dini kişiliğini oluşturmaya da ailede din eğitiminin ikinci boyutudur.

Dini gelişim konusunda birçok unsurun etkili olduğu, bu süreçlerden birinin sosyal öğrenme ve taklit olduğu, bu süreçte özellikle ebeveynin taklit edilmesinin ön plana çıktığını söyleyen Karaca'ya göre, din görevlileri ve dini temsil eden kişilerin taklit edilmesi son derece önemlidir. Çocuğun onaylanma ve aidiyet ihtiyacıyla ikiye katlanan gruba uyum beklentisi, çocuğun dini kişilik geliştirmesinde etkili rol oynar.⁹ Yapılan araştırmalarda çocuklar ve gençlerin kendilerine sevgi, ilgi ve şefkat gösteren aile bireyleri ile birlikte olmaktan hoşlandıkları ve onlarla özdeşlik kurdukları ifade edilmektedir.¹⁰ Aile büyüklerine düşen olumlu örnekler sergilemek ve özdeşlik kurulan olabilmektedir.

Bütün dinlerde çocuğun eğitime önem verilmekle birlikte, İslamiyet'te, Allah'ın emaneti olan çocuğu Allah inancıyla yetiştirme sorumluluğu, dini terbiyeye gereken hassasiyetin gösterilmesini zorunlu kılmıştır. Çocuğun günahkâr ve asi olmasından anne-babası sorumlu tutulmuş, ihmalkarlıklarından dolayı cezalandırılacakları belirtilmiştir.¹¹ Salih evlat yetiştirenlerin ise, öldükten sonra bile amel defterlerinin kapanmayıp, evlatlarının sevap hanesine yazılan iyiliklerin bir mislinin kendi sevap hanelerine yazılmaya devam edeceği ifade edilmiştir.¹² Yüce Allah, ana-babaya çocuklarını eğitmelerini emretmiş, onları buna teşvik etmiş ve "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateşten koruyun!"¹³ buyurarak, onlara bu konuda sorumluluk yüklemiştir. Hz. Ali'nin, "kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun" sözünün, "kendinize ve ailenize hayrı öğretiniz" anlamına geldiğini söylediği rivayet edilmiştir.¹⁴ Bu konuda Hz. Ömer'in, Peygamberimize, "Kendimizi ateşten koruruz, ama çocuklarımızı nasıl koruyacağız?" sorusuna Peygamberimiz (sav)'in, "Allah'ın sizi yasakladığı şeylerden onları engellersiniz. Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emredersiniz. Böylece onları korumuş olursunuz" şeklinde cevap verdiği rivayetler arasındadır.¹⁵

Peygamberimizin; çocuğun güzelce terbiye edilmesinin, çocuğun anne ve babasının üzerindeki haklarından biri olduğunu ve bir babanın çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakmadığını ifade eden hadislerinde de anne-babanın, çocuk eğitimindeki önemi ve sorumluluğuna değinmiştir. Bu bağlamda çocuğu hayata hazırlamak, ona güzel ahlakı kazandırmak için gerekli bilgilerle donatmak her

anne-babanın öncelikli görevi ve ebeveynin çocuk üzerindeki sorumluluğudur.¹⁶ Zira yüce Allah, Tahrim suresi altıncı ayetinde anne babanın, çocuğun din eğitimi konusundaki sorumluluğunu vurgulamakta ve bu ayet, bu sorumluluğun bir zorunluluk olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Buna göre anne-babalar, çocuklarına Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmeli ve buna uygun bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli eğitim ve öğretimi vermelidirler. İslam fıkıhçılarına göre de ailenin, en öncelikli görevlerinden biri çocuğa iyi bir eğitim vermektir.¹⁷ "Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz/mesulsünüz. Yönetici bir çobandır. Erkek, aile halkının çobanıdır. Kadın, kocasının evi ve çocukları için çobandır. Hepiniz çobansınız ve hepiniz çobanlık yaptıklarınızdan sorumlusunuz."¹⁸

İslam Dini'nde her anne baba, çocuğuna dinini öğretmekle yükümlüdür. Aile, öncelikle çocuklarına sağlam bir iman, kuvvetli bir inanç vermeli, her fırsatta bunu onlara telkin etmelidir.¹⁹ Din eğitimi, her şeyden önce çocuğun sıcak ilişkilerin yaşadığı dini bir atmosfer içerisinde yaşamasıyla mümkün olabilir. Bu atmosferi sağlama görevi de anne-babalara düşmektedir.

Çocuğun eğitiminde anne ve babanın sorumluluk alanları hususunda, çocuğa verilecek terbiyenin şekli, araç ve metotlarının

tespitiyle beraber annenin çocuk eğitimi hususunda eğitimi ve yetiştirilmesi, aile reisinin sorumlulukları sınıfına dahildir. Çocuk eğitiminde filili görev yapacak olan annenin, çocuğun eğitimiyle ilgili her türlü hususta gerekli bilgi donanımına sahip olması ve uygulamalarını bu bilgiler ışığında yapmasıyla beraber çocuğun eğitimi sürecinde sevgi ve şefkat ilkesini elden bırakmaması da annenin sorumluluk alanıdır.²⁰ Çocuk eğitiminde ana ve babaya düşen, çocuğun gelişim özellikleri hakkında geniş bilgi sahibi olma ve onu anlamaya çalışmadır. Ona ve geleceğine ilişkin ilgi, saygı ve sorumluluk duymalı ve çocuğa zengin ve tutarlı ilişkilerin yaşandığı bir çevre sağlamalıdır.

Mesela Lokman Suresi'nde, Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerinde her anne-babanın kendi çocuğunun din eğitimiyle ilgili dersler mevcuttur. Çocuğa şefkatli bir üslupla hitap edilmesi, tevhid akidesinin çocuğa bildirilmesi, Allah'ın kudretinin yeryüzündeki yansımalarının çocuğun anlayışına uygun bir dille ifade edilmesi, Allah'ın rızasına uygun hareket edilmesi, emrettiklerinden kaçınılması, başına geleceklere sabredilmesi, kibrin çirkin ve kaçınılması gereken bir fiil olduğu, yürüyüşte itidalli olunması Allah'ın, yüce hitabı Kur'an'ın diliyle²¹ bütün anne-babalara evlat yetiştirmede yapmaları gereken

tebliğ metodlarını ve üslubunu gösteren tedbirlerdir.

Fıtrat hadisine göre çocukta doğuştan var olan inanma eğilimi, ailesi tarafından eğitime tabi tutulduğu nispette düşünce ve davranışa dönüştürülebilir. Çocuk buluş çağına gelinceye kadar dini açıdan bir sorumluluğu yok ise de anne-baba, çocuğunu kendi başına dini ibadetlerini yapabilecek şekilde yetiştirmekle yükümlüdür. Çocukların, hayatın sonraki dönemlerindeki dindarlığı ya da dinden uzaklaşması üzerine etki eden faktörlerle ilgili araştırmalarda, daha sonraki dindarlık üzerinde, özellikle dinden soğuma ve irtidat etme konusunda en iyi göstergelerden bir tanesinin, bir kişinin çocukluk dönemi ev hayatı olduğu tespit edilmiştir.²²

Peki bu bilgilerin partikte uygulaması nasıl olmalı?

Maneviyat eğitiminin aile içinde etkili bir şekilde verilebilmesi için bazı önemli noktalar bulunmaktadır:

• **Sevgi Temelli Yaklaşım:** Din eğitiminin temel hareket noktası sevgiye dayalı etkileşim ve iletişim olmalıdır. Sevginin olmadığı ortamda endişe ve tedirginlik oluşur, bu da eğitimin verimliliğini düşürür.

• **Rol Model Olma:** Anne, baba ve diğer aile fertleri, çocuklara manevi değerleri aktarırken en önemli rol modelleridir. Davranışlar ve sözler arasındaki tu-

tarlılık, çocuğun eğitimi için kritik öneme sahiptir.

• **Hikayeler ve Örnekler:** Çocukların dünyasına hitap eden peygamber kıssaları, dini hikayeler ve yaşanmış örnekler aracılığıyla manevi değerler somutlaştırılabilir. Bu, çocukların soyut kavramları daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

• **Birlikte Yaşama:** Ailece yapılan ibadetler, dini sohbetler, sosyal sorumluluk projelerine katılım gibi etkinlikler, çocukların manevi deneyimler yaşamasını ve inançlarını pekiştirmesini sağlar.

• **Doğru Bilgilendirme:** Çocukların yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun bir şekilde dini kavramlar açıklanmalı, merak ettikleri sorular sabırla ve doğru bir dille cevaplanmalıdır. Allah tasavvuru, sevgi ve merhamet ekseninde anlatılmalıdır.

• **Oyun ve Eğlence:** Peygamberimizin çocuklarla iletişim kurarken zaman zaman oyun ve şaka yapması gibi, maneviyat eğitimi de eğlenceli ve ilgi çekici hale getirilebilir.

Sonuç olarak; Ailede maneviyat eğitimi, sadece dini bilgilerin aktarımından ibaret değildir; aynı zamanda çocuğun duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimini destekleyen bütüncül bir yaklaşımdır. Sağlam temeller üzerine kurulmuş bir manevi eğitim, çocukların hayatın iniş ve çıkışlarında ayakta kalabilen, topluma faydalı, vicdanlı ve er-

demli bireyler olarak yetişmelerini sağlar. Aile, toplumun çekirdeği olması ve bireyin iletişim kurduğu ilk insanlar ile karşılaştığı kurum olarak önemli olmaktadır. Bu kurumda karşılaştığı ilk insanlar olarak ve çocuğun gerek fizyolojik gerek ruhsal bakımdan ihtiyaçlarını gidermekle sorumlu olan kişiler olan çocuğun anne babası önemli olmaktadır. Bununla birlikte aile hayatının temeli sevgiye, ilgiye, emniyete, sadakate ve karşılıklı anlayışa dayanır. Bu itibarla aile yuvası, çocuğun genel eğitiminin ve din eğitiminin en müsait ortamıdır. Pürüzsüz, yalansız bir aile hayatı içinde büyüyen çocuğun kabiliyetleri dini değerleri istikametinde gelişir. Baba, daha çok irade, anne daha çok duygu bakımından çocuğun karakteri üzerinde derin izler bırakır. Çocuğun ilk ve en yakın çevresi ailesidir. Ailenin dini yapısı, çocuğun dini inancının ve anlayışının şekillenmesinde temel etkindir. Çocuğun hangi dine mensup olacağını, dine yönelik sevgi, korku veya nefreti, ilgisi ya da ilgisizliğinin temelinde aile ortamında çocuğun yaşadığı ya da şahit olduğu dine yönelik tutum, davranış ve yaşantılar vardır. Aile, bunları iradesiyle düzenleyerek çocuğa sevdirmek istediklerini sevdirebilir, çocuğun kaçınmasını istediklerinden de nefret ettirip kaçındırabilir. Kendi benimsediği dini sevdirep ve inanmadığı ve benimse-

mediği dinden de soğutabilir, ürkütebilir ya da ilgisini köreltebilir. Çocuğun dini inancının şekillenmesinde belirleyici rol oynar.²³ Anne ve babanın bu sorumluluğu yerine getirip getirmediği veya ne kadarını yerine getirdiği üzerinde durulmalıdır. Ayrıca aile bireylerinin davranış, kişilik, dini ve duygusal gelişimleri üzerinde ebeveynin oldukça yüksek oranda rolü bulunmaktadır. Anne babanın çocuğun eğitimi üzerindeki bu etkisi dikkate alındığında annelik ve babalık anlamında hazırlayıcı eğitimlerin verilmesi zorunluluğu ortadadır. Özellikle şahsiyetin şekillendiği ilk yaşlarda yön verme ve rehberlik etme anlamında ebeveyn önem arz etmektedir. İslam'da da çocukların ilk yaşlarındaki eğitimlerine verilen önem, ibadetlere başlama yaşları dikkate alındığında ebeveyn rolü daha iyi anlaşılmaktadır.

Tüm dinlerde ve inanışlarda aile kurumu hem bireyin sağlığı ve hem de toplumun genel sağlığı açısından oldukça önemli görülen bir kurumdur. Aileye verilen önem, bu kurumun oluşmasından çok önce evlilik ile alakalı hususlarla başlamaktadır. Kişilerin doğru ve sıhhatli bir evlilik yapmaları, aile kurumuna ve yetiştirilecek çocuklara verilen önem ile alakalıdır.

Kaynakça

Ailede ebeveyn kontrolünde ve din eğitimi verilen kurumlarda verilecek olan maneviyat eğitimi, bireylerin ve toplumun genel sağlığı için büyük bir öneme sahiptir. Çocukluk dönemi, bireyin kişiliğinin, değer yargılarının ve dünyaya bakış açısının şekillendiği temel yıllardır. Bu dönemde verilen manevi eğitim, çocukların hayatları boyunca karşılaşacakları zorluklar karşısında güçlü durmalarını, ahlaki ve etik değerlere sahip olmalarını sağlar. Bu yolla;

- Maneviyat eğitimi, çocukların iç huzura ulaşmalarına, kaygı ve stresle başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Dini inançların sunduğu güven ve sığınma hissi, çocukların zor zamanlarda daha dirayetli olmalarını sağlar.

- Sevgi, saygı, empati, dürüstlük, adalet, hoşgörü, yardımlaşma gibi evrensel değerler, maneviyat eğitimi aracılığıyla çocuklara kazandırılır. Bu değerler, çocukların hem kendi hayatlarında hem de toplumsal ilişkilerinde doğru kararlar vermelerine rehberlik eder.

- Manevi değerlerle yetişen çocuklar, toplumda dini ve ahlaki normlara uyum sağlamakta zorlanmazlar. Ayrıca, sosyal sorumluluk bilinci gelişmiş, başkalarına karşı duyarlı ve yardımsever bireyler olarak topluma katkı sağlarlar.

- Çocukların kendilerine

özgü bir manevi kimlik oluşturmaları, hayatlarına anlam katmalarına ve geleceklerine umutla bakmalarına yardımcı olur. Bu kimlik, onların güçlü, dengeli ve tutarlı bir kişilik geliştirmelerini destekler.

- Manevi değerlerle beslenen bireylerin zorluklar karşısında moral bakımından daha güçlü olduğu ve problemleri çözmede daha dirayetli davrandığı görülmektedir. Allah'a sığınma ve O'ndan yardım dileme duygusu, çocuklara büyük bir rahatlık ve huzur verir.

Kuran-ı Kerim Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.

Apaydın, Yunus. "İslam Hukukunda Aile". *Günümüzde Aile*. ed. Heyet. İstanbul: Ensar Yayınları, 2007.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ailede Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b.İsmail. *Sahih-i Buhari*. Dimaşk: Daru'l-Ulûmu'l-İslamiyye, 1993.

Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Erdil, Kemalettin. *Aile Okulu*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Gazali. *Ey Oğul*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Teorileri*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2007.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi -İman ve İbadet Eğitimi". *Diyanet İlmi Dergi* 44/2 (2008), 7-26.

Kılavuz, Mehmet Akif. "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi". *Gençler Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.

Köylü, Mustafa. "Ailede Dini Sorumluluk Eğitimi". *Aile ve Eğitim*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayınları, 2014.

Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim Bin El-Haccac El-Kuşeyrî en-Neysabûri. *Sahih-i Muslim*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1971.

Peker, Hüseyin. "Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları". *Diyanet İlmi Dergi* 21 (1985), 1.

Süveyd, Muhammed Nur. *Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi*. çev. Zekeriya Güler. Konya: Uysal Kitabevi, 1998.

Dipnotlar

Tekin, Muhammet Ali. *Hadis Tekniği Açısından Fıtrat Hadisinin İnşası*. Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları, 2005.

Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Huzur Yayınevi, 1998.

Yıldırım, Bilal. "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1997), 119-136.

Yiğit, Ayşegül. "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (ts.), 179-203.

- 1 Kemalettin Erdil, Aile Okulu (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 7.
- 2 Mustafa Köylü, Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi (İstanbul: Nobel Yayınları, 2014), 27.
- 3 Gazali, Ey Oğul (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 35.
- 4 Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 134.
- 5 Mehmet Zeki Aydın, "Ailede Din Eğitimi", Din Eğitimi, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafik Yayınları, 2012), 288.
- 6 Hüseyin Peker, "Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Esasları", Diyanet İlmi Dergi 21 (1985), 1.
- 7 Muhammet Ali Tekin, Hadis Tekniği Açısından Fıtrat Hadisinin İnşası (Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003), 89.
- 8 Cemal Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş (Ankara: Pegem Yayınları, 2005), 160.
- 9 Faruk Karaca, Dini Gelişim Teorileri (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2007), 29.
- 10 Mehmet Akif Kılavuz, "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi", Gençler Din ve Değerler Psikolojisi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), 221.
- 11 Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, Sahih-i Buhari, Nikah:81 (Dimaşk: Daru'l-ULûmu'l-İslamiyye, 1993).
- 12 Ebu'l-Huseyn Muslim Bin El-Haccac El-Kuşeyrî en-Neysabûri Muslim, Sahih-i Muslim, Vasiyet:14, (Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1971).
- 13 Kuran-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008).
- 14 Muhammed Nur Süveyd, Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi, çev. Zekeriya Güler (Konya:

Uysal Kitabevi, 1998), 22.

- 15 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili (İstanbul: Huzur Yayınevi, 1998), 8/462.
- 16 Mustafa Köylü, "Ailede Dini Sorumluluk Eğitimi", Aile ve Eğitim (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 298.
- 17 Yunus Apaydın, "İslam Hukukunda Aile", Günümüzde Aile, ed. Heyet (İstanbul: Ensar Yayınları, 2007), 148.
- 18 Buhari, Sahih-i Buhari, Nikah:91.
- 19 Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi -İman ve İbadet Eğitimi", Diyanet İlmi Dergi 44/2 (2008), 11.
- 20 Abdurrahman Dodurgalı, Ailede Din Eğitimi (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 173.
- 21 Kuran-ı Kerim Meâli.
- 22 Ayşegül Yiğit, "Çocuğun Gelişim Özellikleri ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 22 (ts.), 179-203.
- 23 Bilal Yıldırım, "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2 (1997), 132.

PROF. DR. YASİN AKTAY: KÜRESEL SEKÜLER İKTİDAR KENDİ AİLE MODELİNİ HERKESE ZORLA DAYATMAKTADIR

Prof. Dr. Yasin Aktay Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji bölümünde görev yapmaktadır. Aktay, akademisyen kimliğinin yanında siyasetçi, yazar, aynı zamanda entelektüel birikimini medya ve farklı mecralarda etkin bir şekilde kullanan ve derin izler bırakan sadece Türkiye’de değil ABD’nin farklı üniversitelerinde de ders veren Türkiye’nin son 30 yılına damga vuran fikir insanlarından birisidir. Sosyoloji alanında özellikle din, modernleşme, kimlik, oryantalizm ve küreselleşme gibi temalarda önemli akademik katkılar sunan Aktay ile aile krizi üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

Toplumsal yapımızdaki bir çok değişme ve gelişme hiç şüphesiz aile yapımızı da derinden etkiledi. Öyle ki Türkiye’de aile krizi uzun süredir kendisini hissettirmekte, çeşitli kişi ve çevreler tarafından bu husus dile getirilmektedir. Bu durumu siz nasıl tanımlarsınız? Bu krizin temel sebepleri sizce nelerdir ve bu durumu bir milli beka meselesi olarak görmenizdeki en önemli sebepler nelerdir?

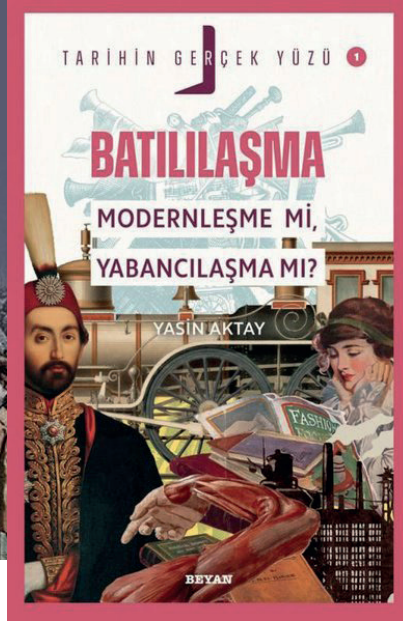
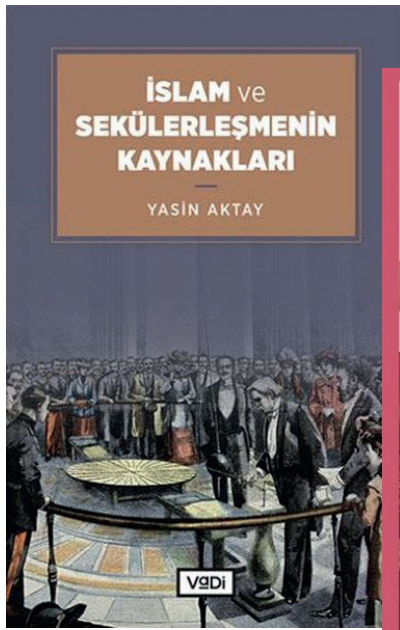
Toplumsal yapıdaki değişikliklerin bir çok şeye etkisi gibi aileye etkisi de kaçınılmaz bir durum. Tarım ve kırsal toplumun ailesi ile sanayi ve şehir toplumunun ailesinin aynı olması, hele tarımdan sanayiye doğru gelişen bir toplumda ailenin her haliyle aynı kalması mümkün değildir. Her zaman öngörülebilir bir değişim vardır bu konuda. Kırsal topluma özgü geniş ailenin işlevleri ile sanayi toplumunda ailenin işlevleri arasında çok büyük farklar vardır. Tarım toplumunda Aile üretimin de eğitimin de siyasetin de boş zaman alışkanlıklarının da merkezidir. Genişliği aynı zamanda toplum biriminin gücünün ve verimliliğinin de işaretidir. Kalabalık daha fazla siyasi güç, daha yüksek ve verimli bir üretim demektir. O yüzden herşey daha geniş aileyi bir arada tutmak üzere gelişmiştir. Aile yapısı da kültürü de değerleri de. Çok çocuk emek gücü olarak talep

edilir ve bütün çocukların bir aradalığı, aile üyelerinin birbirlerine bağlılığı etrafında bir kültür, gelenek ve değerler gelişir. Aynı yapının sanayi toplumunda hele kentleşme sürecinde sürdürülmesi mümkün değil. Bu ailenin hemen yok olduğu ve olacağı anlamına gelmez elbet. Aile her durumda var olmaya devam eder ama dönüşür. İşlevleri değişir. Yaşanan biraz da bu sosyolojik dönüşümün bir ifadesi. Aile artık üretim merkezi değil mesela, eğitim merkezi de değil, siyaset merkezi de. Çok çocuk gücün değil, aile üzerindeki yükün bir işaretine dönüşür bu yüzden. Eğitim aile içinde değil, yine başka kurumlara, okullara, sosyal çevrelere devredilmiştir ve aile bireyleri birbirinden bağımsız siyasal tercihlere yönelmeye eğilimli hale gelmiştir. Bunlar sanayi toplumunda her yerde yapısal dönüşüm dolayısıyla görülebileceğimiz temel değişiklikler. Ama bu dönüşümün içinde yine de ailenin gereğinden fazla erimesi, hatta yozlaşması gibi bir sorunla karşı karşıya kalabiliyoruz. Bu kısmıyla mevzu sadece bir sanayileşme veya kentleşme olmaktan çıkar. Aile en temel işlevi olarak nüfusun yeniden üretimini sağlayamadığı yerde bir krizden söz edebiliriz ki bugün karşı karşıya olduğumuz, bize bir tehlike sinyali veren durum bu.

Modernleşme, kentleşme ve küreselleşme süreçlerinin, aile

yapımız üzerindeki dönüştürücü etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu etkiler, ailenin geleneksel işlevlerini ne yönde değiştirmiştir?

Belki aile üzerindeki asıl yozlaştırıcı etki sanayileşmenin kendi dinamikleri ile işleyen bir süreç olmaması, bir de modernleştirici, yabancılaştırıcı değerlerin yukarıdan aşağıya empoze edilerek yaşanmış olması. Türkiye’de modernleşme de kendi dinamikleriyle yaşanmamış bir dönem devlet eliyle batılı değerlerin ve yaşam tarzlarının halka benimsetilmeye çalışılmasıyla gerçekleşmiştir. Aile değerleriyle dini değerler arasında her zaman ve her yerde yakın bir ilişki vardır. Aileyi koruyan geliştiren değerlerin çoğu dini ahlak ve tasavvurlardan kaynaklanır. Cinsler arası ilişkiler, cinsiyet kültürleri, ailedeki erkek-kadın ve çocuk rollerinin kurulması ve sürdürülmesinde dini değer ve sınırların önemli bir rolü olur. Din eğitiminde yaşanan aksaklıklar, eksiklikler doğrudan aile hayatına da yansıyor. Çünkü Türkiye’nin geleneksel aile yapısı büyük ölçüde dini referanslara ve kökenlere sahiptir. Neredeyse yüzyıldır din eğitimi üzerindeki kısıtlamalar doğrudan aile hayatına da yansımaktadır. Cinsiyet rollerini belirleyen sınırlar ve kuralları vardır. Bu sınırlar ve kuralların yok sayılması ailenin de alanını belirsizleştirir ve giderek aşındırıp önemsizleştirir.

Türkiye’de insanlar batılılaşıma-ya özendirildi. Bir batılılaşıma programı uygulandı. Oysa aşikâr olan şey doğulu bir insanın batılılaşımasının ontolojik olarak mümkün olmaması. Oysa uygulanan program doğuluyu Batılılaştırmıyorsa da başka bir şeye dönüştürüyor. Batılı da olmayan bu yeni durum her halükârda bir kendine yabancılaşmadır. Neticede hiçbir şeye benzemeyen, hiçbir sınırı olmayan bir durum. Türkiye’de din ve eğitim politikaları ile aile ve kültür politikaları içiçe ve hepsi de aile değerlerini aşındıran etkileriyle yaşanmıştır. Bugün ise işin içine bir de küreselleşme, hedonizm, bireysellik gibi kültürlerin gelişimi girmiştir. Bu etkiler altında aile bambaşka etkiler altında kalmıştır. Nereye doğru gideceği konusunda kaygı verici sinyaller vermesi son derece doğal.

Sizin de birçok yazınızda ve konferanslarınız değindiğiniz gibi, doğum oranlarının düşmesi, evlilik yaşının ilerlemesi ve boşanmaların artması gibi demografik değişimlerin ardında yatan sosyo-ekonomik ve kültürel faktörler nelerdir? Özellikle gençlerin evliliğe ve aile kurmaya bakış açısındaki değişimleri neye bağlıyorsunuz?

İş tabii ki tek başına sosyo-ekonomik faktörlerle açıklanamaz. Aynı sosyo-ekonomik faktörler başka toplumlarda başka etkiler yapabiliyor. Bir de siyaset, zihniyet ve ideoloji boyutları da var işin. Hızlı kentleşmemiz ve üniversiteleşmemizin yan etkilerini yaşıyoruz. Her ikisi aslında Türkiye’de kalkınma ve gelişme dinamikleri açısından çok arzulanan, talep edilen gelişmelerdi. İkisi de Türkiye’yi daha da demokratikleşecek

dinamikler olarak arzulanan sonuçlardı. 1950 yılına kadar Türkiye’de doğru dürüst iki büyük üniversite vardı ve nüfusun yüzde 75-80’i kırdaki yaşıyordu ve ülke tek parti otoriterliğiyle yönetiliyordu da kimsenin gıkmıydı. 1950 yılından itibaren yani Demokrat Parti’nin iktidarıyla birlikte Türkiye hızla şehirleşmeye başladı ve o gün bugündür zaman zaman hızı değişmekle birlikte Türkiye kentleşmeye devam etti, ta ki kentleşme oranı yüzde doksanların üzerine çıktı. Üstelik bugün kırdaki yaşayanların da siyasi bilinçleri alabildiğine açık ve canlı. Buna paralel olarak üniversite sayısı 2002 yılına geldiğimizde sadece 76 üniversitenin bulunduğu üniversiteleşme oranının ise en fazla yüzde 2-3 dolaylarında olduğu bir genel tablo var. Bu yetersizdi tabii. Bunu hızla geliştirmek gerekiyordu. Eski yöneticiler ise üniversiteleşmeye başka kaygılarla direniyordu. Ülkeyi demokratikleştirecek, eski elitlerin konumunu sarsacaktı çünkü. Oysa dünya değişiyor ve üniversite eğitiminin değişen dünya istihdam piyasasında çok merkezi bir yeri vardı. O yüzden başta bütün dirence karşı hızlı bir üniversiteleşme programı başlatıldı, sonradan kırılmış dirençle birlikte hız daha da arttı. Bir nevi aşırı hız sendromuna yakalandı. Aşırı üniversiteleşme seviyesine gelindi. Dünyada en fazla üniversiteleşmenin yaşandığı

ülke haline geldik şimdi. Bunun anlamı hem istihdama hem aile hayatına katılım yaşının gittikçe ötelenmesidir. Ayrıca üniversite, kampüs ve etrafındaki müstemilatla çok farklı bir yaşam ve tüketim kültürü yayıldı. Aile kültürünü, yaşam tarzını aşındıran ve bireyselci yaşam kültürlerini güçlendiren enteresan bir kültür.

Medya, dijital platformlar ve popüler kültürün, aile içi ilişkiler ve gençlerin değer yargıları üzerindeki etkilerini nasıl analiz edersiniz? Bu etkilerin olumsuz yansımalarını hafifletmek için ne tür stratejiler geliştirilebilir?

Buna dair sürekli güncellenmesi gereken araştırmalar yapılmalı tabi. Kesin, genel bir eğilimi tespit edebilmek için bunu yapmak lazım. Ama genel olarak gördüğümüz şey dijital kültürün yeni alışkanlıklar, yeni kültürleri, yeni mahremiyet tarzlarını getirdiği. Dijital ilişkiler aile içinde de, insanlar arasında da daha yoğun bir ilişkiye kıskırtıyor. İnsanların sürekli birbirleriyle irtibat halinde olduğu, birbirlerini kontrol ettiği, birbirleri üzerinde baskılar oluşturduğu samimiyet düzeyleri. Bu kadar muhabbet tez ayrılıklar da getirebiliyor. Bunun kendi kriterleri, yükümlülükleri de oluşuyor. Medya aynı zamanda mesajın kendisidir ya. Yeni medyalar ilişkinin tabiatını da belirlemeye başlarken aile bireyleri arasında bir üçüncü aktör gibi, bir kuma gibi devre-

de oluyor. Zamanla buna karşı belli bir bilinç düzeyi gelişir mi bilemiyorum, ama bu kültürün bu ilişki düzeyinin çok şikayet konusu olduğu belli.

Ekonomik koşulların ve işsizliğin özellikle de artan hayat pahalılığının, aile kurumunu ve aile içi dinamikleri nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Ekonomik nedenler, evlilik kararlarını ve çocuk sahibi olma eğilimini nasıl şekillendiriyor?

Kendimi bildim bileli insanlar ekonomik sorunlar yaşar. Hayat pahalılığı hep bir artış içindedir. Fakirlik hep vardır. Ekonomik nedenlerle çocuk sahibi olmamak aslında zannedildiği gibi tipik bir trend değildir. Aksine ekonomik düzeyi düşük olan insanlar daha fazla çocuk yapma eğilimine sahiptir. İnsanlar zenginleştikçe çocuk sayısında anlamlı bir düşüş seviyesi kaydediliyor. İstatistikler bunu söylüyor. Bu durumda aile kurmak ve çocuk yapmanın zenginlikle veya maddi zorluklara bir ilişkisi yok. Sanırım daha çok hayat tarzlarındaki değişim, aileye, çocuğa ve genel olarak hayata bakış tarzındaki değişim etkili oluyor. Ekonomik geliri yükseldikçe insanlar belli bir konfor seviyesinde çocuğu bu konforu bozan bir yük olarak görüyor. Bununla tabii ki bugün evliliği zorlaştıran birtakım durumların olduğunu söylemiyoruz. Maalesef düşün dernek kültürleri de evliliği çok

zorlaştırıyor. Ailesinin biricik oğlunun veya kızının dillere destan bir düşün olmadan hayat evine girmesine gönlü razı olmayan ebeveyn duygusallığı, evliliği aşılması çok zor bir eşiğe koyuyorlar. Aynı şekilde çocuğu iyi yetiştirmek adına düşünülen veya zorlanılan standartlar da çocuk yapmayı daha büyük bir yük haline getiriyor. Hayat pahalılığından ziyade tüketim kültürümüz de bu pahalılığı daha da artıran bir etki yapıyordur. Ancak yine de bunun üstüne bir pahalılık da var tabi.

Kadın-erkek ilişkilerindeki dönüşümler, aile içi dengeyi ve uyumu nasıl etkiliyor? Geleneksel rollerin sorgulanması ve modern yaşamın getirdiği beklentiler, aile içi çatışmaları artırıyor mu? Gender ideolojinin temelleri hakkında neler söylemek istersiniz?

Kesinlikle onlar da etkiliyordur. Kadın erkek ilişkilerindeki roller kadını ayaklarının üstünde duran, ekonomik bağımsızlığı olan bir özne olarak kurguladıkça biraz da erkekleştirmiş oluyor. Bu yolda mesafe kateden kadınlar eğitim hayatında erkeklerle aynı kulvarlarda yarışıp yüksek eğitim seviyesine sahip olmaya yöneldiğinde evlilik yaşını kaçırmış oluyorlar. Kadınlarda evlilik yaşı otuzların üstüne çıkınca hayatına bir evlilik tecrübesi yaşayan kadın oranında trajik bir düşüş yaşanıyor. Evinde oturup çocuklarını yetiştirmekle

uğraşan bir kadın profiline karşı yüzyılın başında başlatılmış savaş başarıya ulaşmış gibi. Ama bu aynı zamanda kadının kadın olarak, anne olarak ölümünü de beraberinde getirmiş bulunuyor. Ne kadar trajik bir durumdayız tam olarak bilmek için sayısal verilere ulaşmak lazım ama görebildiğimiz kadarıyla kadınlara biçilen erkeksi roller zamanla erkekleri de kadınsılaştırmaya başlıyor. Roller birbirine girmiş insanlardan güçlü aile modeli çıkmıyor işte. Bugün kadını erkekle eşit gören bir yasal ve sosyolojik zemin var ama bu eşitliğin dengesi tamamen erkeğin aleyhine dönmüş durumda. Bugün artık kadın-erkek eşitliğini erkeklerin maruz kaldıkları eşitsizlikleri gidermek için talep edecek noktaya gelmiş bulunuyoruz. Her tartışmada kadının beyanını esas alarak erkeği hiç dinlemeden erkek aleyhine karar vermeyi bir norm haline getirmiş bir yargımız var. Bu yargı sadece mahkemelerde işleyen bir süreç değil. Toplumun bütün katmanlarında benimsenen bir süreç ve erkeği iyice ezen, iğdiş eden bir rejime dönüşmüş durumda. Erkeğin erkekliğini bastırıp kadının kadınlığını kışkırtan söylemler, kadını eşitlik ve güçlü olma adına kapitalist çalışma hayatına sürerek erkeklerle yarıştıran, buna rağmen boşanma durumunda erkeğin nafakasına bağlayan çelişkilerle dolu bir sistem var. Kadının kocası hak-

kındaki her tür şikayetini kadının beyanını esas alarak hemen kabul eden ve erkeğe karşı sorgusuzca tedbir almaya kalkışan yargı kadın ve erkek rollerini de iyice tahrif eden bir işlevi yerine getirir. Bu tahrifin son merhalede ürettiği şey şiddettir. Kadını sözümona güçlendirme adına alınan bütün tedbirlerin varıp kadına yönelik şiddet denilen olguyu daha fazla besliyor olması gibi bir paradoksumuz var. Aslında işin paradoks bir tarafı yok. Herşey gün gibi ortada Allah sonunu hayretsin.

“Çözüm adına, aile krizine yönelik paradigmatal bir dönüşüm için hangi felsefi ve teorik yaklaşımları önerirsiniz? Soruna sadece semptomatik değil, kökten çözümler getirecek bir bakış açısı nasıl geliştirilebilir?”

Tabi paradigmatal dönüşümü bütün toplumu kapsayacak şekilde önerebilmek kolay da bunu uygulamak kolay değildir. Farklı aile kültürleri bir yerden sonra tercihtir ve birçok insan bu tercihi inançlarıyla, değerleriyle, ideolojisiyle veya hayata bakış tarzıyla ilgili bir özgürlük alanı olarak görür. Kimseye zorla kendi aile modelinizi dayatamazsınız. Ama bilelim ki bugün içinde yaşadığımız küresel seküler iktidar kendi aile modelini herkese zorla dayatmaktadır. Herkes Müslümanların daha baskıcı olduğunu kendi yaşam tarzlarını başkalarına dayatmaya çalıştığını iddia eder, ama

durum bunun tam tersidir. LGBT kültürüne bakınız. Müslümanların aslında geleneksel tavırları bu konuda mümkün mertebe sessiz kalmak, bu tercihte bulunanları gözardı etmektir. Kendi yaşam tarzlarını kimseye dayatmadıktan sonra İslam bir tecessüsle insanların özel hayatını irdeleyerek bir kriminal durum ortaya çıkarmaya çalışmaz. Ancak tıpkı Lut kavminde olduğu gibi, bugün LGBT ideolojisi alabildiğine emperyal bir yayılcılıkla herkese kendi yaşam tarzını dayatmaya çalışmakta, kendi modelin normal olduğunu herkesin kabul etmesini temin etmeye ve kendi modeline herkesi özendirmeye saldırganca devam etmektedir. Lut kavmi de kendi yaşam tarzları dışında kalan hiç kimsenin varlığına izin vermeme noktasına gelmişti. Bu karakter her zaman bu tercihi yapanların çoğalmasıyla birlikte kaçınılmayan bir model haline gelmektedir.

Tabi Müslüman olarak bir-birimize tavsiye edebileceğimiz modeller, davranış tarzları veya aile kültürleri vardır. En azından inanan insanların güçlü bir aile hayatına inançlarının bir gereği olarak sarılması gerekiyor. Esasen aileyi de inanç kurtarır, geliştirir. Müslüman bir hayat tarzının insan için bu dünya ve ahiret sadeti için tek yol olduğunu yeni nesillere çok iyi anlatmak gerekiyor. İslam bir bütün ve bu bütünlüğün içinde sağlıklı bir aile hayatı bir zorunluluk.

Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının, aile kurumunu güçlendirme ve destekleme noktasında üstlenmesi gereken roller nelerdir? Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet-Sen gibi kurumların bu süreçteki misyonunu nasıl tanımlarsınız?

Kuşkusuz devletin aile hayatının korunması konusunda tartışılmaz bir rolü vardır. Bugün aile hayatımızın bu noktaya gerilemiş olmasında önceki hükümetlerin veya devlet politikalarının önemli bir rolü olmuştur. İslam'ın toplumsal hayat üzerindeki etkisinin kırılması devletin birincil görevi gibiydi. Devletin bu rolü misyonu haline getirdiği bir durumda ailenin de bundan etkilenmemesi düşünülemez. Bugün çok şükür dine veya aileye düşman bir devletimiz yok. Bilakis dini de aileyi de güçlendirmeye çalışan bir devletimiz var. İkisi birbirinden bağımsız düşünülemez. Türkiye'de ailenin en büyük dayanağı dindir. Dini zayıflattığınız zaman aile de kendiliğinden zayıflar. Ancak bugün devletin aileyi güçlendirme konusunda başvuracağı politikalar konusunda yeterince güçlü olmadığını söylemek zorundayız. Birinci derecede üstlenmiş olduğu kalkınma politikaları uygulamada aileyi zayıflatan politikalar mesela, sekülerleştiricidir aynı zamanda, zaten ikisi bir arada olmasa olmaz. Ancak kalkınma politikaları kapsamında istihdama ve aileye geç

Kendimi bildim bileli insanlar ekonomik sorunlar yaşar. Hayat pahalılığı hep bir artış içindedir. Fakirlik hep vardır. Ekonomik nedenlerle çocuk sahibi olmamak aslında zannedildiği gibi tipik bir trend değildir. Aksine ekonomik düzeyi düşük olan insanlar daha fazla çocuk yapma eğilimine sahiptir. İnsanlar zenginleştikçe çocuk sayısında anlamlı bir düşüş seviyesi kaydediliyor. İstatistikler bunu söylüyor. Bu durumda aile kurmak ve çocuk yapmanın zenginlikle veya maddi zorluklara bir ilişkisi yok. Sanırım daha çok hayat tarzlarındaki değişim, aileye, çocuğa ve genel olarak hayata bakış tarzındaki değişim etkili oluyor.

katılıma yol açan eğitim sistemimizdeki düzenlemelerin bu etkisi sanırım yeterince hesaplanamadı. Bir radikal politika değişikliği lazım bu konuda ve bu devlet eliyle yapılabilecek bir şeydir. 12 yıllık eğitim zorunluluğun kaldırılması ve gençlerin erken yaşta hem istihdama hem de aile hayatına katılımı sağlanmalıdır. Sivil toplum kuruluşları ve bilhassa sendikalar ve bilhassa Diyanet-Sen'in bu konuda yapabileceği çok şey vardır elbet. Hatta devletin genel politikaların dışında aradaki büyük-küçük boşlukları doldurmak üzere Sivil toplum kuruluşlarının devreye girmesi lazım. Devlete tek başına terk edilemeyecek alanlar vardır. Gençleri başta erken evlen-

meye teşvik etmek, evliliğin önündeki kültürel, ideolojik ve ekonomik engelleri kaldırmak. Allah'a tevekkül yok ne gençlerde ne ailelerinde. Evlilik için şartlar o kadar zorlaştırılıyor ki, bunun için çok önceden büyük, tüketici, yıldırıcı hazırlıklar gerekiyor. Buna da kültür deniyor, gereklilikler deniliyor. Evliliği zorlaştıran ideolojilerle ilgilidir çoğu halbuki. Sivil Toplum kuruluşları, cemaatler, sendikalar hem bu ideolojilerle mücadele etmekte hem de evliliği kolaylaştırıp teşvik etmekte çok önemli işlevleri yerine getirirler. Tarih boyunca da öyle olmuştur. Unutmayalım Kuran'ı Kerim'de insanlara "evleniniz" demiyor, "evlendiriniz" diyor. Evlatları, gücünün yettiklerini

evliliğe hem teşvik etmek hem de evlilik için gerekli şartları sağlamak, kolaylaştırmak sivil toplum kuruluşlarının ve gücü yeten herkesin Kur'ani sorumluluğudur.

"2025 Aile Yılı" ilanını bu bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu yılın sadece bir farkındalık oluşturma ötesine geçerek somut ve sürdürülebilir politikalara dönüşebilmesi için ne tür adımlar atılmalıdır?

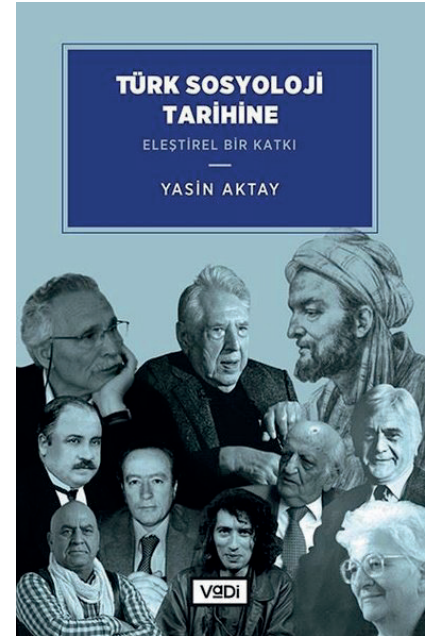
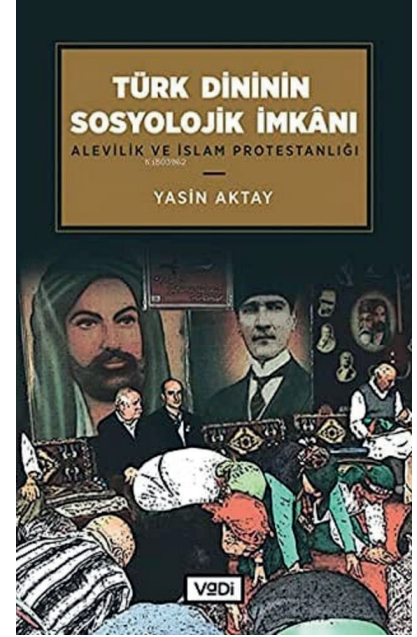
Hem makro düzeyde hem de toplum düzeyinde ailenin içine girdiği krizin önemli bir kısmının devletin önceki politikaları olduğu aşikâr. Bugün aile dostu bir devletimiz var. Bu zannedildiği kadar her devletin kendiliğinden benimsediği bir politika değil.

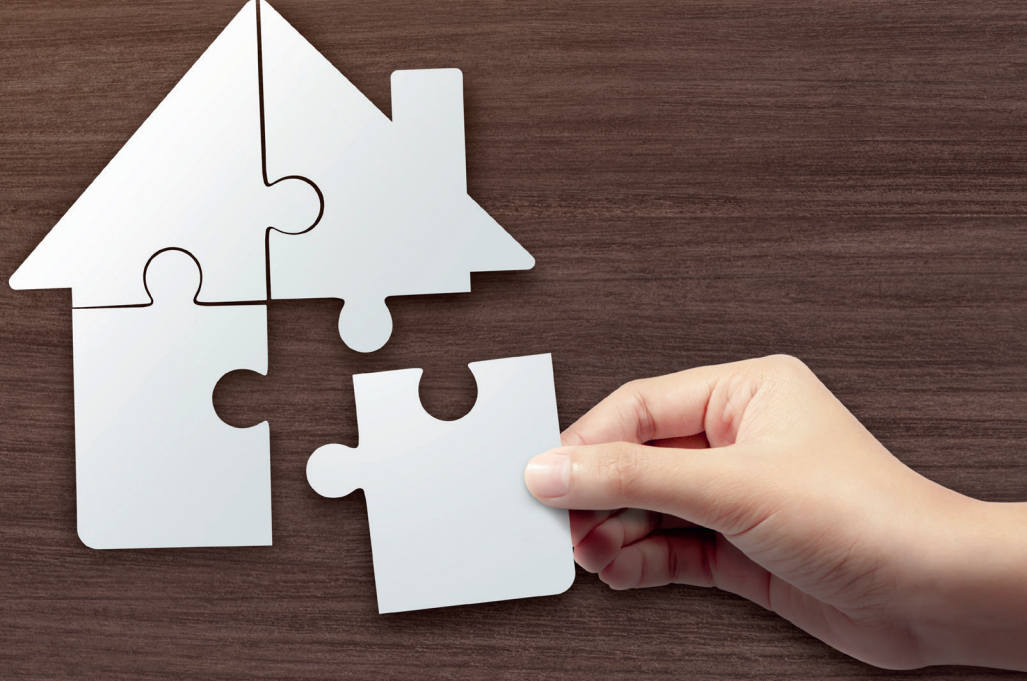
Bugün birçok ülkede aile düşmanı LGBT politikaları benimseniyor. Geçmişte de Türkiye’de devletin aile dostu olduğunu söylemek mümkün değil. 2025 Aile Yılı ilanı ailenin gidişatı konusunda bir farkındalık yaratıyor zaten ama bunun da ötesinde daha somut, etkili politikalara da yönelmelidir. Konunun eğitim politikalarıyla, istihdam politikalarıyla, din ve kültür politikalarıyla da ilgisi var. Televizyon dizilerinde aileye karşı modellerin teşvik edilmesinin önüne geçme konusunda sergilenen bir hassasiyet var ama bu daha da ileri düzeye taşınmalı.

Eğitim sistemi ve gençlik politikaları, aile değerlerinin ve sorumluluk bilincinin genç nesillere aktarılmasında ne kadar etkili olabilir? Bu alanda yapılması gereken temel reformlar nelerdir?

Baştan itibaren söylediklerimi toparlamama fırsat veren bir soru bu. Aile politikaları birçok başka alanlardaki politikalarla yakından ilişkilidir. Eğitim sistemimizde aile değerlerinin verilmemesinden önce 12 yıllık eğitim zorunluluğunun bir kaldırılması gerekiyor. İnsanların gereksiz alanlarda uzun yıllar eğitimle oyalanması gerekmiyor. Kabiliyetlerine göre doğrudan istihdam hayatına katılabilecekleri alanlara yönltilmesi gerekiyor. Ayrıca Liselerde karma eğitimin etkileri tartışılmalı. Aile veya dini değerleri eğitim müfredatında

istediğiniz kadar verebilirsiniz ama eğitim sektörünün etrafında oluşan eko-sistemler veya habitatlar Hedonist kültürün etkisi altına girmişse verdiğiniz bütün değerleri kadükleştirir, tüketir. O yüzden değerlere uygun fiili ortamların da eğitim sisteminde oluşturulması ve yerleştirilmesi gerekir. Karma eğitimin tartışmaya açılması tabii ki çok büyük, radikal bir adım olur, bunun adının telaffuzunun bile ne kadar büyük bir sansasyon etkisi olduğunu biliyoruz. Ancak şu anda geldiğimiz noktanın aile hayatımız açısından, dolayısıyla geleceğimiz açısından arz ettiği tehdidin büyüklüğü karşısında çözümün de aynı ölçüde radikal çıkışlar gerektirdiğini bilmeliyiz.

AİLEYE YENİ FORMAT MÜMKÜN MÜ?

Prof. Dr. Emir KAYA

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Bireyci ve özgürlük-
çü söylemlerin her
cihetten pompalan-
dığı bu çağda kitleci ve koru-
macı söylemlerin ve kurumların
başarı şansı pek bulunmuyor.
Günümüz insanının beyni, dahil
olmaya değil, müstakil olmaya
meyyal. Dahil olduğu yapılarda
bile bireysel, müstakil gayeleri
koalamaya meyyal. Bunu bir
kınama konusu yapmadan önce
olduğu gibi kabul etmek, sorun
tespitlerimizin ve çözümlerimi-
zin başlangıcı olmalıdır.

Ailenin zayıflamasını sayısız
faktörle açıklayabiliriz. Ama ben
ana faktörün, az önce söylediğim
özgür olma, birey olma, birlikte-
lik içinde bile kendini önceleme
eğilimi olduğunu düşünüyorum.
Bu çizgide bir doz aşımı söz ko-
nusu olabilir. Bu eğilim, art ni-
yetle ve yapay olarak köpürtül-
yor da olabilir. Kendilerini birey
ve özgür zanneden kişiler aslın-
da daha ince bir frekansta gü-
dülüyor, tanımadıkları odakların
kölesi haline geliyor da olabilir.
Her halükarda bu gidişat kötüye
olabilir. Mamafih gidişatın kötü-
lüğü ayrı, gerçekliği ayrı bir ol-
gudur. Kaldı ki ben gidişatın her
bakımdan kötüye olduğunu dü-
şünmüyorum. Geçmişten gelen
bazı haksız anlayışların gözden
geçirilmesine yaradığını, olumlu
bir yönünün de olduğunu düşü-
nüyorum. Fakat gidişatın iyiliği
de asıl mesele değildir. Asıl me-
sele, gidişatı anlamaktır.

Aile krizinin kök sebebi, bir

yandan içinde bulunduğumuz
çağın getirdiği dönüşümleri la-
yıkıyla anlamadan yaşamak ve
yaşatmak, diğer yandan bu dö-
nüşümlere eskici, kutsalcı ref-
lekslerle direnmektir. Aile, ta-
biidir. Aile, önemlidir. Fakat aile
tarih boyunca tek bir formatta
var olmamıştır. Ailenin yıkılma-
sı, bizim şimdiyi anlamaya karşı
koymamız sebebiyledir. Günü-
müzün atmosferini, insanını ön-
yargısız ve objektif olarak teşhis
edebilirsek bu teşhis bize yeni
bir aile formatı ilham edecek-
tir. Aile ya yeni bir formatta var
olacak ya da elbette yıkılacaktır.
Geleneksel formatın devamı ha-
yat şansı yoktur.

Geleneksel format denin-
ce ne anlaşıldığı da önemli bir
bahistir. Mesela İslami gelenek-
te ailede kadının erkeğin sülale
adını alması yoktu. Bu uygulama
Cumhuriyet döneminde kadın-
lara dayatıldı, gelenekleştiril-
di. Ve bu yanlışlığı düzeltmek
doksan yıl aldı. Bir başta örnek
ise resmi evlenmelerin yanın-
da devam eden imam nikahıdır.
Bizce imam nikahı bir tercihtir
ve haktır. Yaygın olarak da uygu-
lanmaktadır. Fakat imam nikahı
İslami bir umde değildir. Osman-
lı Devleti'nin resmiyet kaygısı-
yla takip ettiği bir uygulamadır.
İslam'ın özünde nikahta imam
şartı yoktur. İmam bulunması
örfüne itiraz da yoktur. İslam'ın
özünde nikah için icap-kabul
ifadeleri ile şahitler yeterlidir.

Hal böyleyken, gelenek de-

diğimiz pratikler ne kadar sahih,
ne kadar zorunlu şeyler? Gele-
nek denilince nereye kadar geri
gidilecek? Geleneklerin hangisi-
ne, neden sahip çıkılacak? Bun-
ları sorgulamadan geleneksel
aile tahayyüllerimizin çöküşün-
den ıstırap duyuyoruz. Oysa bu
tahayyüllerin bir kısmı belki de
çökmesi yararlı şeylerdir. Yeni
tahayyüller de öyle. Vazgeçilme-
zimiz haline getirdiğimiz mo-
dern uygulamalar ailenin doğası
açısından ne kadar yararlı veya
gerekli? Bu sorular teorik ve
yöntemsel olarak cevaplanma-
dıkça aile, tahayyüllerin savaş
alanı olmaya devam eder.

Aile krizinin çözümünün İsl-
am'da olduğundan en küçük bir
şüphe duymuyorum. Günümüz
din adamlarının, İslam'ın özü ile
Müslüman toplumların örflerin
birbirinden ayırma kabiliyetin-
den ise ciddi şüphe duyuyorum.
Bir de bunun üzerine modernist,
sekülerist, devletçi, sistemci da-
yatmalar eklenince hür Müslü-
man tefekkürüne alan kalmıyor.
Aile, her cihetten kalıplanırken
her cihetten kırılğanlaşıyor. Sıkı-
cı, riskli, bunaltıcı bir hal alıyor.
Boşanma oranları artıyor diye
üzülüyoruz; aynı oranda devam
eden zoraki evli kalmaların, bo-
şanamamaların varlığını sorun
etmiyoruz. Zira nicelik çağında-
yız. Nitelik kaygısında değiliz.
Devam eden ailelerin sağlığını
değil, bir şekilde devam etme-
sini baz alıyoruz. Ailedeki krizin
köküne inip, yeni bir insan algısı,

yeni bir devlet algısı, yeni bir özgürlük ve hukuk algısı gerektiğini kabullenemiyoruz.

İslam'a göre Allah'ın el-Cami (toplayan) ismi olduğu gibi el-Ferd ismi de vardır. İnsanın ferdiyeti kemale ermedikçe manevi kemali ve tecellisi eksik kalır. Onun topluma katılığı da kaliteli olmaz. Hürriyet de, keza, sahici kulluğun dayanağıdır. Kişi ancak hürriyeti miktarınca Allah'a kul olabilir. Hikmet gözüyle bakılırsa İslam'ın yalın özünün, bireyci ve özgürlükçü iddiaları taşımaya gayet müsait olduğu görülür. Lakin Müslüman kültür, özellikle Doğu'da, birey ve özgür olmaya karşı durduğu ve bu karşı duruşunu dinle gerekçelendirebildiği için insanlığın yaşadığı dönüşüme adapte olamıyor. Aileyi bir yandan korumaya çalışıyor; diğer yandan demode kılıyor, yıkanların değirmenine su taşıyor.

Ailenin ihyası yolunda bazı ayrımlar hayati önem taşımaktadır. Birincisi, din-kültür ayrımı. Dinin özünde asgari meşruiyet prensipleri mevcuttur. Sıkı sıkıya sahip çıkılması gerekenler bundan ibarettir. Kültür, dine aykırı olmadıkça caizdir. Değişen zaman karşısında kültüre gömülü kalmanın dinin özüne zarar verdiğini fark etmek gerek. Kültür vazgeçilebilir ise kültürdür. Boyunumuzda zincir haline geldiyse o da bir din, İslam dışı bir din olmuş demektir.

Bir diğer ayırım ise bilim-i-

deoloji ayırımıdır. Günümüzde hukuk çok büyük oranda ideolojidir. Toplumu şu veya bu kalıba sokma çabasıdır. Fakat bilimsiz gibi yansıtılmaktadır. Bir yandan devlet otoritesi, diğer yandan bilim propagandası derken hukuka itiraz etmek, hukuk dediğimiz kurallar sistematığının mantığının hastalıklı olduğunu iddia etmek imkansızlaşmaktadır. Oysa hakikat budur. Ailenin hızlı yıpranmasında, evlenmenin tehlikeli algılanmasında birinci faktör, hukuk adı altında devletin, daha doğrusu devleti manipüle etmeyi başaranların ideolojik ajandalarıdır. Hukukun bilimsel hüviyetinin pek olmadığı, ideolojilerin emrinde olduğunu fark etmek, ideolojik çözümlemeler yapmak ailenin asli manasına dönmesini kolaylaştıracaktır.

Bir diğer ayırım ise güç-hikmet ayırımıdır. Kamu gücünün kullanımının her zaman hayırlı sonuçlar doğurmadığını anlamak lazımdır. Hikmetten uzaklaştıkça niyetler ve politikalar ne kadar iyi görünürse görünsün kötülüğe hizmet eder. İstanbul Sözleşmesi, 6284 sayılı Kanun, süresiz nafaka, aile içi hadiselerde uzlaşma yasağı, velayet gibi konularda kadını koruma ve öncelikle adına devreye giren kamu gücü, erkeklerde evlilik fobisini psiko-sosyal bir olgu haline getirdi. Eril gücü azaltma yolunda erkeklik budandı. Sadece erkeklerin değil kadınların

da memnun olmadığı bir kaos ortamı zuhur etti. Zira hukuk politikalarında yasa gibi, mahkeme gibi güç unsurlarına dayanıldı. Hikmetler göz ardı edildi.

Sonuç olarak, ailede taşlar yerinden oynamıştır. Geleneksel ailenin doğal ve huzurlu devam şansı pek yoktur. Zoraki devam eden evlilikler rol model olamaz. Boşanmaların kendisi de boşanma süreci çirkinlikleri de müthiş rahatsızlık verecek boyuta ulaştı. Bunda en önemli faktör olan kamu politikalarının mimarları, kafalarını ve ellerini yanlıştan çıkarmadan doğruyu aradıklarını, bulduklarını iddia ediyorlar. Çağı okumaktan, değişen insanı okumaktan, vazgeçilebilir olanı teşhis etmekten uzaklar. Bir yandan gelenekçi, diğer yandan devrimci takıntıların etkisi altındalar. Halbuki eski aile tahayyülleri gibi bu çağın cinsiyetsizliğe ve ailesizliğe kapı aralayan ideolojileri de kurtarıcı değildir. Artısıyla eksisiyle yeni çağı, yeni insanı konuşmalıyız ki yeni aile mümkün olsun. Ailenin tamamen yok olmasını istemiyorsak çağa uygun, hikmete uygun formatını araştırmalı, inşa etmeliyiz.

DİJİTALLEŞMENİN AİLEYE ETKİSİ

Prof. Dr. Orhan KOÇAK

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

Aile, insanlık tarihi boyunca toplumların varlığını sürdürmesinde temel unsur olmuştur. İlk eğitimin verildiği, ebeveyn rol modelinin alındığı, değerlerin ve sosyal ilişkilerin öğretildiği en küçük toplumsal birimdir. Bireyin sosyalleştiği, nesiller arası bilgi ve tecrübelerin aktarıldığı, insani ihtiyaçların meşru zeminde karşılandığı ve neslin devamını sağlayan biyolojik, sosyal, psikolojik, ekonomik ve dini bir kurumdur (Koçak, 2024). Diğer toplumsal kurumlarla kurduğu ilişkilerle, üyelerini sosyal sorunlara karşı koruyan bir baş etme mekanizması işlevi de görür.

Aile, toplumun en temel sosyal birimi olarak bireylerin sosyalleşmesinde, değerlerin aktarılmasında ve duygusal destek mekanizmalarının işletilmesinde merkezi bir role sahiptir (Arı, 2023). Ancak dijitalleşmenin hız kazandığı günümüzde, bu geleneksel işlevlerin yerine getirilme biçimleri değişmekte; iletişim yöntemleri, roller ve aile içi ilişkiler yeniden tanımlanmaktadır. Özellikle Türkiye gibi hem geleneksel aile değerlerinin hem de modernleşme süreçlerinin bir arada yaşandığı toplumlarda, dijitalleşmenin aile üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak incelenmeyi gerektirir.

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin toplumsal yaşamın

her alanına nüfuz etmesi olarak tanımlanabilir. Özellikle 21. yüzyılın başından itibaren internet, akıllı telefonlar, sosyal medya platformları ve yapay zekâ tabanlı uygulamaların yaygınlaşması, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde köklü değişimlere yol açmıştır (Anttiroiko, 2015). Bu dönüşüm, yalnızca bireysel düzeyde değil; aile, eğitim, ekonomi ve kültür gibi temel toplumsal kurumlar üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır.

Artık günümüz teknolojileri bireylerin hayatlarına o kadar dâhil olmuştur ki bilinçli, sorumlu ve hedefli kullanılmadığı takdirde bağımlılık yapmaktadır. Bu anlamda önceleri teknoloji bağımlılığı olarak görülen bağımlılık, zamanla internet, akıllı telefon, sosyal medya, dijital oyun ve pornografi bağımlılığı gibi alt kategorileri içeren bir kavram olmuştur. Bu bağımlılık türleri, bireylerin uyku düzenini bozabilir, akademik başarısızlığa yol açabilir, sosyal izolasyonu artırabilir ve kaygı gibi psikolojik sorunlara neden olabilir. Aile içinde teknoloji bağımlılığı olan bir bireyin varlığı, diğer aile üyelerini de olumsuz etkileyebilir ve aile sisteminin genel işleyişini bozabilir.

Özellikle sosyal medya platformları, bireylerin sosyalleşme, bilgi edinme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılama potansiyeline sahip olsa da, aşırı ve kontrolsüz kullanımı durumunda bağımlı-

lık riskini ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin günlük yaşam aktivitelerini, sosyal ilişkilerini ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyen ciddi bir sorun olmaktadır (Çevik et al., 2021; Koçak et al., 2025).

Dijitalleşmenin aile üzerindeki etkileri konusunda yapılan araştırmalar, genellikle iki ana eksende yoğunlaşmaktadır: birincisi, dijital teknolojilerin aile içi iletişimi ve etkileşimi nasıl dönüştürdüğü; ikincisi ise, bu teknolojilerin aşırı kullanımının veya bağımlılığının aile bireylerinin psikolojik sağlığı ve aile dinamikleri üzerindeki olumsuz etkileri. Bazı çalışmalar, dijital platformların aile bireylerinin uzaktan iletişim kurmasını kolaylaştırdığını ve coğrafi mesafeleri azalttığını belirtirken, diğerleri, yüz yüze iletişimin azalması ve sanal dünyaya aşırı odaklanmanın aile içi kopukluklara yol açabileceğini vurgulamaktadır.

Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerindeki Etkiler

Dijitalleşme, aile içi iletişimi hem güçlendiren hem de zayıflatan unsurlar barındırmaktadır. Olumlu açıdan bakıldığında, coğrafi olarak farklı şehirlerde veya ülkelerde yaşayan aile bireyleri, görüntülü konuşma ve anlık mesajlaşma uygulamaları sayesinde duygusal bağlarını sürdürebilmekte, önemli anlarını anında paylaşabilmektedir.

Özellikle uzak mesafelerde yaşayan aileler ve üniversite eğitimi için şehir değiştiren gençler açısından bu imkânlar, aile bağlarının devamlılığına katkı sunmaktadır (Greenwood & Hougham, 2015; Thulin et al., 2020).

Bununla birlikte, teknolojinin aşırı ve kontrolsüz kullanımı, “aynı evde ayrı dünyalar” olarak tanımlanan bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Aile bireyleri fiziksel olarak aynı mekânda bulunabilirler, her biri kendi dijital cihazına odaklanarak yüz yüze iletişimden uzaklaşabilmektedir. Sosyal medya platformlarında geçirilen uzun süreler, aile üyeleri arasında gerçek zamanlı etkileşimleri azaltmakta; bu durum, duygusal yakınlıkta zayıflamaya ve ilişki doyumunun düşmesine yol açabilmektedir (Khalili et al., 2024).

Dijital platformların en yaygın olanı sosyal medyanın kullanım biçimleri, kuşaklar arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Gençler daha çok kısa video içeriklerine ve anlık paylaşımlara yönelirken; orta yaş ve üzeri kullanıcılar daha çok Facebook gibi platformlarda sosyal ağlarını koruma eğilimindedir (Aydın et al., 2021a). Bu farklılıklar, aile içinde teknoloji kullanımı konusunda kuşak çatışmalarına yol açabileceği gibi, ortak dijital deneyimler üzerinden kuşaklar arası bağları güçlendirme fırsatları da sunabilir.

Sosyal medya, dijitalleş-

menin en görünür ve etkili boyutlarından biridir. Facebook, Instagram, Twitter/X, TikTok ve YouTube gibi platformlar, aile üyelerinin gündelik iletişim ve etkileşim biçimlerini derinden etkilemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TUIK, 2024) verilerine göre, hanelerde internet kullanım oranı %95’in üzerindedir ve kullanıcıların büyük çoğunluğu sosyal medyada aktif olarak yer almaktadır. Bu durum, aile kurumunun hem işlevlerini hem de ilişkilerinin niteliğini dönüştürmektedir. Sosyal medya üzerinden kurulan ilişkiler, aile içi güven dinamiklerini de etkileyebilmektedir. Eşler arasındaki mahremiyet ihlalleri, dijital kıskançlık veya çevrim içi arkadaşlık ilişkilerinden doğan gerginlikler, evlilik uyumunu olumsuz etkileyebilir.

Sosyal medya, aile bireyleri arasında bilgi ve duygu paylaşımını kolaylaştırmakta; özellikle fiziksel mesafenin olduğu durumlarda ilişkileri sürdürmeyi mümkün kılmaktadır. Göçmen aileler, farklı şehirlerde eğitim gören gençler veya iş nedeniyle ayrı kalan eşler için sosyal medya, fotoğraf, video ve mesaj paylaşımı yoluyla duygusal bağın korunmasına hizmet etmektedir. Ayrıca ebeveynler, sosyal medya grupları aracılığıyla çocuk bakımı, eğitim ve sağlık konularında bilgi alışverişinde bulunabilmektedir.

Sosyal medyanın aşırı ve

kontrolsüz kullanımı, sosyal medya bağımlılığına yol açarak, bireylerin yüz yüze iletişimden uzaklaşmasına ve aile bağlarının zayıflamasına yol açmaktadır (Simion, 2024). Bunun yanı sıra, “sosyal karşılaştırma” olgusu, aile üyelerinin kendi yaşamlarını sosyal medyada gördükleri idealize edilmiş yaşamlarla kıyaslamasına neden olarak memnuniyetsizlik ve gerginlik yaratabilmektedir. Evlilik ilişkilerinde ise çevrim içi flörtleşme, gizli yazışmalar ve dijital kıskançlık gibi sorunlar güven bunalımlarına yol açabilmektedir (Allen, 2024).

Sosyal medya bağımlılığı, özellikle genç nesiller arasında yaygınlaşan ve aile ilişkilerini doğrudan etkileyen önemli bir sorundur. Araştırmalar, sosyal medya bağımlılığının ergenlik dönemindeki kimlik gelişimi ve sosyal beceriler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini göstermektedir (Koçak, 2021). Aile içinde sosyal medya kullanımının artması, bireylerin birbirine ayırdığı zamanı azaltabilir, empati eksikliğine yol açabilir ve çatışmaları artırabilir. Ebeveynlerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları da çocukların davranışlarını etkileyebilir ve aile içi iletişimde sorunlara neden olabilir.

Sosyal medyada aile yaşamına dair içeriklerin kontrolsüz paylaşılması, hem çocukların hem de diğer aile bireylerinin

mahremiyetini tehlikeye atmaktadır (Özgörü et al., 2024). Araştırmalar, ebeveynlerin önemli bir kısmının çocuklarının fotoğraf ve videolarını sosyal medyada paylaştığını; bunun da çocukların dijital ayak izini erken yaşta oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, ilerleyen yıllarda kimlik ve veri güvenliği açısından risk oluşturabilir (Kılınç & Kılınç, 2014).

Sosyal medya bağımlılığı depresyonu ve yalnızlığı artırmakta, aile aidiyetini zayıflatmaktadır. Maneviyat ve psikolojik sağlamlığın dijital bağımlılıkla mücadelede kritik bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Özellikle sosyal medyanın bireyler üzerinde yol açtığı olumsuzluklarla baş etmede ailelerin, sağlıklı iletişim, sosyal destek, dijital okuryazarlık ve benlik saygısı gibi becerileri destekleme konularında aktif rol almasının önemini vurgulamaktadır (Aydın et al., 2021b; Keşan et al., 2025; Koçak, Ak, et al., 2021).

Ebeveynlik, Çocuk ve Gençler Üzerindeki Etkiler

Dijitalleşme, ebeveynlik pratiklerini köklü biçimde değiştirmiştir. Dijital ebeveynlik kavramı, ebeveynlerin hem kendi dijital cihaz kullanım alışkanlıklarını yönetmesini hem de çocuklarının çevrim içi dünyada güvenli biçimde varlık göstermesini sağlama sorumluluğunu ifade etmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalar,

ebeveynlerin önemli bir kısmının çocuklarının internet kullanımını denetleme konusunda bilgi eksikliği yaşadığını ve sınır koyma konusunda zorluk çektiğini göstermektedir (Özgörü et al., 2024).

Çocuk gelişimi açısından dijital araçlar hem fırsatlar hem de riskler barındırır. Eğitici uygulamalar, çevrim içi öğrenme platformları ve yaratıcı içerikler, bilişsel ve dil gelişimini destekleyebilir. Ancak uzun süreli ekran maruziyeti, dikkat dağınıklığı, uyku bozuklukları ve sosyal beceri eksiklikleri gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir. Özellikle erken yaşta ekran bağımlılığı riski, çocukların oyun, hareket ve yüz yüze etkileşim gibi gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyebilir (Koçak et al., 2025).

Gençler açısından ise sosyal medya kullanımı, kimlik gelişimi

ve aidiyet duygusunu etkileyen önemli bir faktördür. Çevrim içi ortamlar, akran desteği ve sosyal sermaye yaratma açısından fırsatlar sunarken, siber zorbalık, dijital taciz ve uygunsuz içeriklerle karşılaşma risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin, çocuk ve gençlerin dijital deneyimlerine aktif olarak katılması, yalnızca denetleyici değil rehberlik edici bir rol üstlenmesi gereklidir.

Psikososyal ve Kültürel Dönüşüm

Dijitalleşme, aile kurumunu sadece iletişim ve ebeveynlik pratikleri açısından değil, aynı zamanda sosyo-kültürel yapılar ve psikososyal süreçler açısından da dönüştürmektedir. Geleneksel aile rollerinde, erkeklerin ekonomik geçim sağlayıcı, kadınların

Dijitalleşme, aile yaşamını çok boyutlu olarak dönüştüren bir süreçtir. İletişim biçimleri, ebeveynlik pratikleri, kültürel roller ve psikososyal dinamikler, dijital teknolojilerin etkisiyle yeniden şekillenmektedir. Bu dönüşüm, hem fırsatlar hem de riskler barındırdığı için dengeli ve bilinçli bir yaklaşım gerektirmektedir.

ise bakım verici rolü ön plandayken; uzaktan çalışma imkânları, esnek iş modelleri ve çevrim içi gelir kaynakları bu rollerin sınırlarını esnetmektedir. Evden çalışma, babaların ev içi bakım süreçlerine daha fazla katılımını teşvik edebilirken; kadınların iş gücüne katılımını da artırabilmektedir (Bayer, 2020).

Kuşaklar arası ilişkiler de bu dönüşümden etkilenmektedir. Dijital okuryazarlık düzeyleri arasındaki fark, dijital uçurum olarak adlandırılan bir eşitsizliğe yol açmakta; genç kuşakların teknolojiye adaptasyon hızının yüksek olması, yaşlı kuşaklarla iletişimde farklılıklar doğurmaktadır. Bu durum, hem kuşak çatışmalarını artırma hem de teknoloji aracılığıyla kuşaklar arası köprüler kurma potansiyeline sahiptir.

Mahremiyet ve güvenlik konuları da dijitalleşmenin öne çıkan etkilerindendir. Aile üyelerinin kişisel verilerinin korunması, çevrim içi paylaşımların sınırları ve dijital etik kuralları, aile içi ilişkilerde yeni tartışma alanları yaratmaktadır. Özellikle çocukların fotoğraf ve videola-

rının reyting amaçlı ebeveynler tarafından sosyal medyada ve diğer dijital platformlarda paylaşılması, hem etik değil hem de çocukların gelecekte dijital platformları problemlili kullanmaları açısından da ciddi riskler barındırmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Dijitalleşme, aile yaşamını çok boyutlu olarak dönüştüren bir süreçtir. İletişim biçimleri, ebeveynlik pratikleri, kültürel roller ve psikososyal dinamikler, dijital teknolojilerin etkisiyle yeniden şekillenmektedir. Bu dönüşüm, hem fırsatlar hem de riskler barındırdığı için dengeli ve bilinçli bir yaklaşım gerektirmektedir.

Günümüz toplumunda dijitalleşmenin akademik ve mesleki etkileri göz ardı edilmemelidir. Çocukların akademik başarısındaki düşüş ve ebeveynlerin iş-yaşam dengesindeki bozulmalar, ailelerin genel refahını etkileyen önemli faktörlerdir. Eğitim kurumları ve işverenler, dijitalleşmenin bu yönlerini dikkate alarak, bireylerin ve ailelerin sağlıklı bir denge kurma-

rına yardımcı olacak politikalar geliştirmelidir. Bilinçli ve hedefli teknoloji kullanımı eğitimleri, ailelere yönelik rehberlik hizmetleri ve iş yerinde esnek çalışma düzenlemeleri, bu sorunların çözümüne katkı sağlayabilir.

Politika düzeyinde, ailelere yönelik dijital okuryazarlık programlarının yaygınlaştırılması önemlidir. Bu programlar, hem ebeveynlerin kendi teknoloji kullanımını yönetmesini hem de çocuklarını güvenli dijital deneyimlere yönlendirmesini sağlamalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle düzenlenecek eğitimler, toplumsal farkındalığı artırabilir. Ayrıca, çocukların çevrim içi güvenliği sağlamak amacıyla yasal düzenlemeler güçlendirilmeli; siber zorbalık, dijital taciz ve veri güvenliği konularında caydırıcı önlemler alınmalıdır.

Dijitalleşme sürecinin aile üzerindeki etkilerini yalnızca teknolojik araçların kullanımı olarak değil, bütüncül bir toplumsal dönüşüm çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu yaklaşım, aile kurumunun dijital çağda güçlü, dayanıklı ve uyumlu bir şekilde varlığını sürdürmesine katkı sağlayacaktır. Ailenin güçlenmesi için mekânsal açıdan güvenli, sağlıklı ve birlikte vakit geçirilebilecek yaşam alanları oluşturulmalı ve sosyal açıdan aile içi iletişimi ve toplumsal dayanışmayı artıracak

etkinlikler desteklenmelidir. Ayrıca, manevi olarak değerler, inançlar ve kültürel bağların güçlendirilmesi ve eğitim açısından ise aile bireylerinin yaşam boyu öğrenme fırsatlarına erişiminin sağlanması ve ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesi önemlidir.

Kaynaklar

- Allen, K. (2024). *The Role of Social Media on Digital Jealousy and Relationship Satisfaction*. <https://hdl.handle.net/20.500.14721/25770>
- Anttiroiko, A.-V. (2015). *Networks in Manuel Castells' theory of the network society*.
- Arı, Y. (2023). Sosyalleşme Sürecinde Aile: Dinî Rol ve İşlevleri. *Journal of ILSAM Academy*, 3(2), 199–216. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10054714>
- Aydın, S., Koçak, O., Shaw, T. A., Buber, B., Akpınar, E. Z., & Younis, M. Z. (2021a). *Investigation of the Effect of Social Media Addiction on Adults with Depression*. <https://doi.org/10.3390/healthcare9040450>
- Aydın, S., Koçak, O., Shaw, T. A., Buber, B., Akpınar, E. Z., & Younis, M. Z. (2021b). *Investigation of the Effect of Social Media Addiction on Adults with Depression*. *Healthcare 2021, Vol. 9, Page 450*, 9(4), 450. <https://doi.org/10.3390/HEALTHCARE9040450>
- Bayer, A. (2020). Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık. In *Tevilat* (Vol. 1, Issue 1, pp. 35–60). Selcuk University. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4414805>
- Çevik, O., Koçak, O., Younis, M. Z., & Çevik, E. (2021). The Mediating Role of Gaming Disorder in the Effect of Narcissism on Happiness in Children. *International Journal of Environmental Research and Public Health 2021, Vol. 18, Page 7137*, 18(13), 7137. <https://doi.org/10.3390/IJERPH18137137>
- Greenwood, D. A., & Hougham, R. J. (2015). Mitigation and adaptation: Critical perspectives toward digital technologies in place-conscious environmental education. *Policy Futures in Education*, 13(1), 97–116. <https://doi.org/10.1177/1478210314566732>
- Keşan, F. N. S., Koçak, O., Keşan, M., & Solmaz, U. (2025). The Mediating Role of Anxiety Severity in the Relationship Between Family Cohesion and Social Media Addiction. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/26408066.2025.2480398>
- Khalili, B. G., Qargha, R., & Quraishi, T. (2024). The Influence of Social Media Networks on Families Dynamics: Opportunities and Challenges. *APLIKATIF: Journal of Research Trends in Social Sciences and Humanities*, 3(1), 1–11. <https://doi.org/10.59110/APLIKATIF.V3I1.334>
- Kılınç, B., & Kılınç, E. P. (2014). Yeni Medya Ortamında Çocuk Birey Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya Pedagojisinin Önemi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 22, 9–23. <https://doi.org/10.31123/AKIL.441825>
- Koçak, O. (2024). Transhümanizm Eşiğinde Birey ve Ailenin Dönüşümü – Cihannüma Dergi. *Cihannüma Dergi*. <https://cihannumadergi.com/prof-dr-orhan-kocak-transhumanizm-esiginde-birey-ve-ailenin-donusumu/>
- Koçak, O., Ak, N., Erdem, S. S., Siinan, M., Younis, M. Z., Erdo, A., & Gan, ̇. (2021). The role of family influence and academic satisfaction on career decision-making self-efficacy and happiness. *Mdpi.Com*. <https://doi.org/10.3390/ijerph18115919>
- Koçak, O., Çevik, O., & Şimşek, O. M. (2025). Flourishing through Social Development Activities and Social Support: A Holistic Strategy for Problematic Smartphone Use. *Psychiatric Quarterly 2025* 96:2, 96(2), 257–287. <https://doi.org/10.1007/S11126-025-10126-W>
- Koçak, O., İlme, E., & Younis, M. Z. (2021). Mediating Role of Satisfaction with Life in the Effect of Self-Esteem and Education on Social Media Addiction in Turkey. *Sustainability*, 13(16), 9097. <https://doi.org/10.3390/su13169097>
- Özgörü, H., Tutar, Ş., Şensoy, Ö., Demirel, S., Eğirdir, Ü., Hizmetleri, S., Yüksekokulu, M., Sağlık, Ü., Fakültesi, B., Sağlığı, Ç., Hemşireliği, H., Dalı, A., Üniversitesi, İ., Fakültesi, H., İstanbul, T., Yazar, S., Corresponding, /, & Tarihi, G. (2024). Ebeveynlerin Gözünden Çocuklarının Problemlili Medya Kullanımı Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(4), 620–629. <https://doi.org/10.34087/CBUSBED.1490099>
- Simion, F.-L. (2024). THE CONTEMPORARY COUPLE: JEALOUSY, TRUST AND VIRTUAL LIFE. *Revista Universitară de Sociologie*, X(1), 218–226.
- Thulin, E., Vilhelmson, B., & Schwanen, T. (2020). Absent Friends? Smartphones, Mediated Presence, and the Recoupling of Online Social Contact in Everyday Life. *Annals of the American Association of Geographers*, 110(1), 166–183. <https://doi.org/10.1080/24694452.2019.1629868;-SUBPAGE:STRING:FULL>
- TUIK. (2024). *TUIK INSTITUTIONAL*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/In-dex?p=45500>

İFSAD PROJELERİ KARŞISINDA İKTİDARLARIN EZİKLİĞİ

Av. Muharrem BALCI

Araştırmacı Yazar

‘Ne ki, yasalarla güvence altına alınmıştır, bu artık devlet politikasıdır’

Giriş

1 979’da CEDAW Sözleşmesi ile başlayan toplumsal cinsiyet eşitliği projesi, henüz adını koymamış olsa da cinsiyetsizliğin, feminizmin, LGBT’nin, aileyi bitirmenin taşlarını döşüyordu. 26 yıl sonra İstanbul Sözleşmesi, Lanzarote Sözleşmesi ve bu çerçeve sözleşmelerin hükümlerinin yasalara işlenmiş olması, kimi kâğıt üzerinde feshedilmiş olsa da döşenen taşlar üzerinde yürüdüğümüz inkâr edilemez. Bu gerçekliği son yıllarda konuşmaya başlamış olsak da toplum genel itibarıyla bu gerçeklerin farkında değil. Sadece başından geçen olaylarla arızı olarak bilinçlenmiş somut mağdur insan kitlesi var. O halde konuya tarihi süreçleri kısaca aktararak başlamak gerekir. Zira ‘ne ki, yasalarla güvence altına alınmıştır, bu artık devlet politikasıdır’. Yukarıda saydığımız sözleşmeler, kavramlar ve düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti yasalarınca güvence altına alınmış olduğundan bunun bir devlet politikası olduğu da aşîkardır. Bu anlamda bu düzenlemelerin ve devlet politikasının iyi incelenip anlaşılması gerekir. Aksi halde bugün ailenin dağılmasına karşı tedbirler alınmasına ilişkin en yukarıdan baş-

layan talepler ve bu taleplerin samimiyeti anlaşılamaz. Şu an devletçe dile getirilen ihtiyaç ve teklifler sadece sonuç kabilinden birer sentezdir. Analiz (bir konuyu (maddi veya düşünsel) temel parçalarına ayırarak, daha sonra parçaları ve aralarındaki ilişkileri tanımlayarak sonuca gitme yolu) yapılmadan sentez (birbiriyle ilgili fikir ve düşünceleri aralarında bir bağ kurarak bir bütün hâline getirme) yapılmasının, bu düzenlemelerin yapıldığı 1999 – 2021 aralığındaki mantıksızlıkla eşdeğer olduğu gerçeğiyle yüzleşmekteyiz. Nitekim kendilerini bireysel kimlik düzeyinde de olsa dindar olarak tanımlayan bir kadronun uzun süredir (23 yıl) yönetimde olduğu günümüz Türkiye’sinde, kadın ve aile politikaları feminist algının ağır bastığı bir bakışla yürütülüyor. Bunları sorgulamadan bir sonuca varmak mümkün değildir.

Tarihi Süreç

Türkiye, Osmanlı’dan beri yönünü Batı’ya çevirmiştir. Bu yüzden de medeniyet iddiasıyla batıdan gelen bütün tehlikelerle yüz yüze kalmıştır. Bu durum küresel aktörlerin daha yoğun çalışmalarıyla büyük bir risk unsuru taşımaktadır. Batı’da ne kadar ifsad projesi üretilmişse bunun ilk durağı Türkiye olmaktadır. Kanuni devrinde Fransa’da ortaya çıkan ‘dans’ adı altındaki ifsadı bir fermanıyla yasaklayıp erteletecek gücü yok artık Türk devletinin.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana bu ifsad projelerinin yansımaları olarak, Nüfus ve Aile Doğum Kontrolleri, 5 yıllık Kalkınma Planları vb. çalışmaların tahlili, başka bir makalenin konusu olmuştur.¹ Burada CEDAW (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi) ile başlayan süreci değerlendireceğiz.

İstanbul Sözleşmesinden 26 yıl önce CEDAW Sözleşmesi ile imzacı devletler:

“Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek, kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinde ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için eğitim birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim ve metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi” ile yükümlü tutmuştur.²

2004 yılında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda (TCK) yapılan değişiklikler ile; ırz, namus, ahlak, ayıp, edebe aykırı davranış gibi “erkek egemen” söylemler TCK’dan çıkarıldı. Bakire, bakire olmayan ayrımı,

kadın-kız ayrımı kaldırıldı. Bu yasal(!) düzenlemelerde hem yeni Türk Medeni Kanun (TMK) unda hem de yeni TCK'daki değişikliklerde Türkiye'deki feminist ve LGBT derneklerin öncü bir rolü olmuştu. Türkiye'deki feminist aktivizmi konu alan ve Sosyoloji Araştırmaları dergisinde yayınlanan ³ makalede, 2005 yılında yürürlüğe giren yeni TCK'ya feminist hareketin 30 madde soktuğu belirtilmektedir.⁴

4 Temmuz 2006 yılında ise 2006/17 sayılı "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler" başlıklı Başbakanlık Genelgesi Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.⁵ Genelge "toplumsal cinsiyet eşitliğini" merkeze alarak hazırlanmıştı.⁶

2007 yılında 3 yıl sürecek (2007-2010) Kadına Şiddet Ulusal Eylem Planı hazırlanıp uygulamaya konuldu. 2008'de

5 yıl sürecek "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı" hazırlanıp uygulandı. 2011'de İstanbul Sözleşmesi imzalandı ve hemen arkasından 2012'de "İstanbul Sözleşmesi esas alınarak" 6284 Sayılı Aileyi Koruma ve Kadına Şiddeti Önleme Kanunu çıkarıldı. 2012-2015 ve 2016-2020 yılları arasında ikinci ve üçüncü kez Kadına Şiddet Ulusal Eylem Planları hazırlanıp uygulandı. 2014-2018 yılları arasında ikinci kez Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlandı. 2018 yılında ise 2023'e kadar devam edecek olan üçüncü Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı uygulamaya konuldu.⁷

12. Kalkınma Programı (2023-2028) doğrultusunda, "Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)" hazırlanmıştır. Eylem Planı kapsamında aile kurumunun öneminin vurgulanması, aile içindeki birlik ve bera-

berliğin korunması, mevcut riskler karşısında ailenin topyekûn desteklenmesi amacıyla 2025 yılı, Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından "Aile Yılı" olarak ilan edilmiştir. Yukarıdan itibaren sayılan düzenlemelerin, ailenin dağıtılmasına, nüfus yapısının Avrupa ortalamasının altına düşmesine sebep olmasıyla siyasi iktidar nispeten de olsa ayıkmış, ailenin korunması beka meselesi sayılmış ve gelecek endişesi dört bir yanı sarmıştır.

Sosyal hayatımızda, aile hayatımızda; kadınlık ve erkeklik algılarımızda köklü değişiklikler öngören bütün bu mevzuat değişimi kamunun farklı kesimlerinde tartışılmadan, "*feminist perspektifle*" ve "*toplumsal cinsiyet kavramı temel alınarak*" hazırlanıp uygulamaya konulmuştu. 2018 yılında Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un ETCEP ile ilgili açıklamalarına kadar da aile yapımızı ilgilendiren bu önemli gelişmeler neredeyse hiç tartışma konusu olmadı, olduysa da çok dar ve kısıtlı çevreler de tartışıldı.⁸ ME Bakanı Ziya Selçuk önce projenin 162 okulda uygulandığını söyledi, hemen ardından projenin sonlandırıldığını duyuruldu⁹

2018 yılına kadar Türkiye'nin aile ve kadın politikalarının temelini oluşturan toplumsal cinsiyet eşitliği projesi geniş ölçekli olarak bir tartışmaya konu olmadı. Ama bugün

artık toplumsal cinsiyet kavramı toplum tarafından bilinmekte ve uygulanan politikalar halkta ciddi rahatsızlıklar uyandırmaktadır. Kimi siyasetçiler, akademisyenler, düşünce adamları, STK temsilcileri konuyla yeterli düzeyde olmasa da ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim 2021 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğini dayatan İstanbul Sözleşmesi Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 20 Mart 2021’de kâğıt üzerinde feshedilmiştir. Kâğıt üzerinde dememizin nedeni, bir çerçeveye sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi’nin tüm hükümleri kanunlarda uygulamada iken söz konusu fesih sadece kâğıt üzerinde kalmaktadır.¹⁰

Uluslararası ve Ulusal İfsad Düzenlemeleri

CEDAW (1979. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi). Türkiye Yürürlük Tarihi 1985)

CEDAW Madde 5/a; “*Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların kökünün kazınması/ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek,*”

Madde 10/c; “*Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şeklinde ve kademesinden kaldırılması ve bu amaca ulaşılması için eğitim*

birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim ve metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi” ile yükümlü tutmuştur.

İstanbul (Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi) **Sözleşmesi**

İstanbul Sözleşmesi Madde 12/1; Taraflar, kadın ve erkek için kalıp rollere dayanan önyargıları, örf ve âdetleri, gelenekleri ve tüm diğer uygulamaların kökünü kazımak/ortadan kaldırmak amacıyla kadın ve erkeklere ilişkin toplumsal ve kültürel davranış modellerinde değişim sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

Madde.12/5; Taraflar, kültür, gelenek, görenek, din ya da “sözde namusun” işbu sözleşme kapsamındaki herhangi bir şiddet eylemi için gerekçe oluşturmamasını sağlar”.

Sözleşmenin feshedilmesinden sonra bu hükümlerin yasal düzenlemelerden (TCK-TMK ve 6284 s. Kanun) de çıkarılmış olduğunu kim iddia edebilir.

Ayrıca, İstanbul Sözleşmesini kâğıt üzerinde fesheden devlet iradesi, İstanbul Sözleşmesi ile benzer hükümler taşıyan CEDAW’daki iradesinden dönmemiştir. Bu durum devlet aklı ve iradesinin bu sözleşmelerdeki ifsad hükümleriyle pek de ilgili olmadığını göstermektedir. Reel politik aşkına yapılan sözde fe-

sih beyanlarının millet iradesi ile ilgisini kurabilmek gerçekten mümkün görülüyor.

Üstelik başka bir facia hiç dokunulmadan sözleşmede ve yasalarda uygulamada iken:

Lanzarote (25 Ekim 2007. Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması) **Sözleşmesi**. Türkiye yürürlük tarihi: 10 Eylül 2011

Batı’nın ikiyüzlülüğü Lanzarote Sözleşmesinde de apaçık ortada iken, Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin Batılı düzenlemeler karşısındaki acziyeti/ezikliği de ortadadır. Batı, bir yandan çocukların cinsel sömürü ve istismara karşı korunmasını savunurken, diğer yandan çocukların rızaî cinsel birlikteliklerini, çocuk pornografisi üretmelerini, bulundurmalarını ve paylaşmalarını, bilgi ve iletişim yöntemleri

Aile için beka sorunu ve SOS çağrıları yapıldığı günümüzde devlet politikalarında esaslı bir değişiklik görülüyor. Yasalarda küresel ifsad projelerinin yansıması düzenlemeler yerinde duruyor ve uygulanırken, bir başka deyişle devlet politikası olarak kabullenilip uygulanırken SOS çağrıları anlamsız kalıyor.

ile çocuk pornografisi sitelerine ulaşım serbestisini, yetişkinlerin -kısaca cebri filleri hariç- cinsel rıza yaşındaki çocuklara yönelik her türlü rızâ cinsel aktivitelerini gizli perdeler arkasında savunacak kadar ikiyüzlüdür.¹¹

10 Eylül 2011 tarihinde 28050 Sayılı Resmî Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren Lanzarote Sözleşmesinde imzası olan yetkililer:

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül,

Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan,

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin,

Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu,

Avrupa Birliği Bakanı Ege-
men Bağış,

Adalet Bakanı Sadullah Er-
gin.

Sözleşmenin 18/2. Madde-
sinde tarafların her biri, çocukla
hangi yaştan itibaren cinsel faali-
yetlere girişilemeyeceğine karar
verecektir. Türkiye’de cinsel rıza
yaşı 18’dir. Bazı ülkelerde cinsel
rıza yaş 13 yaşa kadar düşebil-
mektedir. Yani yasal yaşa/cinsel
rıza yaşına ulaşmış ama hala
çocuk olan bir bireyin cinsel iliş-
kide bulunabilmesine imkân ta-
nıyan bir maddeden söz etmek-
teyiz.¹²

TCK m. 104/1

Reşit Olmayanla Cinsel İliş-
ki Suçu TCK Madde 104

(1) Cebir, tehdit ve hile ol-
maksızın, on beş yaşını bitirmiş

olan çocukla cinsel ilişkide bu-
lunan kişi, **şikâyet üzerine**, iki
yıldan beş yıla kadar hapis ceza-
sı ile cezalandırılır.

(2) Suçun mağdur ile arasın-
da evlenme yasağı bulunan kişi
tarafından işlenmesi halinde,
şikâyet aranmaksızın, on yıldan
on beş yıla kadar hapis cezası ile
cezalandırılır.

(3) Suçun, evlat edineceği
çocuğun evlat edinme öncesi
bakımını üstlenen veya koru-
yucu aile ilişkisi çerçevesinde
koruma, bakım ve gözetim yü-
kümlülüğü bulunan kişi tarafın-
dan işlenmesi halinde şikâyet
aranmaksızın ikinci fıkraya göre
cezalandırılır.

Görüldüğü üzere, on beş ya-
şını doldurmuş ve on sekiz ya-
şından küçük olan iki çocuk ara-
sında karşılıklı ve rızaya dayalı
cinsel ilişkiyi yaptırım altına al-
mayan bu madde, on beş yaşını
doldurmuş ama on sekiz yaşın-
dan küçük bir çocuk ile karşılıklı
rıza dahilinde on sekiz yaşından
büyük bir yetişkin birey arasın-
da yaşanan cinsel ilişki suçunu
‘şikâyet şartında da bağlayarak’
yaptırım altına almıştır.¹³

Çocuklarla yetişkin bireyle-
rin cinsel ilişkide bulunmasının
suç olması gerektiğini öngören
Sözleşme, iki çocuğun karşılık-
lı ve birbirleri ile rızâ her türlü
cinsel ilişki ve aktivitelerinin ya-
sal yaptırıma bağlanması konu-
sunu düzenleme amacı dışında
tutmuştur. Ve dahi yetişkinlerle
cinsel rıza yaşına ulaşmış çocu-

ğun rızası dahilinde cinsel ilişki-
sini de düzenleme amacı dışında
tutmuştur. Türkiye Cumhuriye-
ti de bu düzenlemeyi kabul ve
onaylamış, TCK’nda da hüküm
altına almıştır. Yani yasal ergin-
liğe ulaşmamış ama cinsel rıza
yaşına ulaşmış bir çocuk ile her
türlü küçük-büyük bireyin cinsel
ilişkide bulunması sözleşmeye
göre serbesttir, Taraf Devletlere
bu konuda saklı tutabilecekleri
bir hak tanınmaktadır.

Sözleşmenin imzacısı ve
onaycısı politikacılar bazı soru-
lar elzem olmuştur:

- 25 Ekim 2007 tarihinden
bu yana niçin bu mesele günde-
me alınmadı?

- ‘Çocukların Cinsel Sö-
mürü ve Cinsel İstismardan Ko-
runması Terimler ve Kavramlar
Kılavuzu’ Başlıklı 28 Ocak 2016
tarihli Lüksemburg Raporundaki
endişe ve eleştiriler nasıl göz-
den kaçırıldı?

- Sözleşmedeki sorunlu
hükümlere hatta Sözleşmenin
tamamına ilişkin eleştirel bir
bakış neden oluşturulmadı?

- Toplumumuz, Lanzarote
Sözleşmesinin imza ve onay sü-
reçlerinde neden bilgilendiril-
medi?

- Çocuk Hakları mücadele-
si veren STK’lar Sözleşme içeriği
ve Raporda değinilen endişe ve
uyarılar hakkında neden toplu-
ma bilgi vermedi?

- Devletin siyasal ve bürok-
rasi yetkililerinin skandal gaflet
hatta ihanet niteliği taşıyan bu

tür uluslararası düzenlemelerin her türlü olası etki ve uygulamalarının ortadan kaldırılması için gereken üst düzey performansı sergilemesinin gerekliliğini ne zaman anlayacağız?

- Ailenin dağılması ve benzeri, ülkenin beka meseleleri hakkında özeleştirme yapmadan bu sonuçların düzelebileceğine dair öngörü bırakın samimiyeti akıl ve mantık dışı değil midir?¹⁴

Bu durumda yukarıdaki tespit ve hükmümüzü Lanzarote Sözleşmesi için de tekrar etsek abartılı bir duruma düşmeyiz:

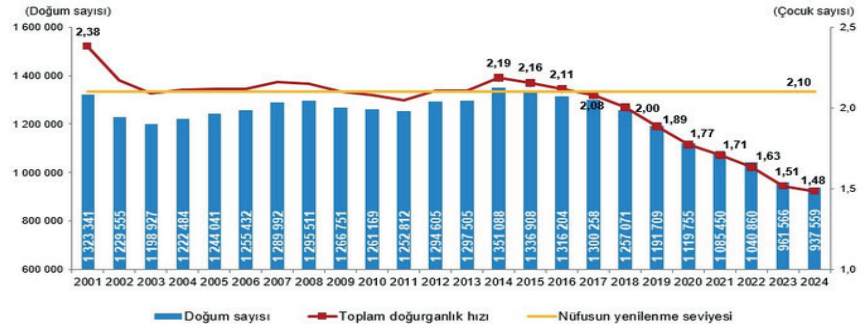
İstanbul Sözleşmesini kâğıt üzerinde fesheden devlet iradesi, İstanbul Sözleşmesi ile benzer hükümler taşıyan Lanzarote Sözleşmesi'ndeki iradesinden dönmemiştir. Bu durum devlet aklı ve iradesinin bu sözleşmelerdeki ifsad hükümleriyle pek de ilgili olmadığını göstermektedir. Reel politik aşkına yapılan sözde fesih beyanlarının millet iradesi ile ilgisini kurabilmek gerçekten mümkün görülüyor.

Beka Sorunumuz

Ne hikmettir ki, beka sorunumuz sadece doğurganlık hızımıza endekslendi. Tüm duyarlılıklar nüfusumuzun yaşlanması, genç nüfusun azalması üzerine ve bir beka sorunu olarak algılandı, algılatıldı. TÜİK, Türkiye'deki doğurganlık hızı¹⁵ grafiğini paylaştı. Toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,38 çocuk iken 2014 yılından itibaren aralıksız düşüş eğilimine girerek

2024 yılında 1,48 çocuk olarak gerçekleşti.¹⁶

unsurunun ayrıca tatad edilmesi ve güvenceye alınması, partner

Meşhur sözdür, “Aydınlar sebepleri, sokaktaki insan sonuçları konuşur.” İlginçtir en tepeden aşağıya milletçe sonuçları konuşuyoruz. Daha doğrusu sonuçlara odaklandırıyoruz. Beka sorunumuzu hazırlayan sebepleri konuşmamıza izin verilmiyor.

6284 sayılı Aileyi Koruma ve Kadına Şiddeti Önleme Kanunu¹⁷

Şu tespitler önem arz etmektedir:

“İnsan hakları açısından şiddette ayırım gözetilmemelidir. Kadın kadına veya erkek erkeğe partner yaşayanlar birbirlerinden şiddet nedeniyle şikayetçi olduklarında, İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun güvencesinde olacaklar. Eşcinsel bir erkek, eşcinsel partneri, eşcinsel bir kadın, eşcinsel partneri hakkında şiddet atfı ile şikâyetinde bulunduğunda 6284 sayılı Kanun tedbirleri uygulanacak. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bu güvenceler Ceza Kanunumuzda zaten vardır. Sözleşmede partner ilişkisi ve aralarındaki şiddet

ilişkisinin güvenceye alınmasıdır. Aynı zamanda teşvik anlamı nadir. Öyle ya, homoseksüeller ve zinaya, fuhşa yatkın kimseler için bu Sözleşme can simidi olmuştur. Bu güvence İzmir’de iki homoseksüelin aile fertleri arasında –çocuklar da dâhil– aleni düğün¹⁸ yapmalarına da imkân tanımıştır. İstanbul Sözleşmesi bu güvenceyi vermektedir.¹⁹

Bir başka garabet, 6284 sayılı Kanun’un dayanak maddesinde (madde 1/a) dayanak yasal düzenleme olarak hala İstanbul Sözleşmesi görünüyor.

Ayrıca Kanun ve uygulamalarında babalarla ilgili bir güvence de yok. Bir nevi, babalar aileden sayılmıyor:

“Baba, salt biyolojik bedendir. Ekonomik partnerdir. Ekonomiden ve biyolojiden öte bir değeri yoktur. Bu nedenle hem saygınlığını hem de anlamını kaybediyor. Saygın, tecrübeli, büyük, aileyi evirip çeviren ve sırtın dayanacağı bir çınar olmaktan çıkıyor. Post-modern sürgündür baba. Ailesinden sürgün, saygınlığından sürgün,

büyükliğünden sürgün. Şimdi babanın sürgün zamanları Türkiye'ye de uzandı. Türkiye'de de baba sürgündedir artık. Evinden atılandır. Ev, otoritesizdir, başsızdır. Bütün başların rahat girip çıkmasına açık hale gelmiştir. Artistler, patronlar, şarkıcılar... Çocuklarımız şimdi onların otoritesinde paramparça.”²⁰

6284 Sayılı Kanun, temel bir kanun olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununa ve hukukun temel ilkelerine aykırılıklar içermektedir. **Masumiyet karinesinin** bir sonucu olan Ceza Muhakemesinin temel prensiplerinden en önemlisi **“in dubio pro reo”** yani **“şüpheden sanık yararlanır”**, (affirmanti incumbit probatio) ispat yükü, iddia eden üzerindedir. Suçta ve cezada kanunilik ilkeleriyle, adil ve doğru yargılanma hakkı, lekelenmeme hakkı karşısında 6284 sayılı Kanun'la getirilen düzenlemelerle bu temel haklar ihlal edilmektedir.

İnsanlık tarihinin, tüm semavi dinler ve beşerî sistemlerin belki de tek ortak evrensel ilkesi **ibahadır**. “Mecelle’de de Küllî Kaidelerden sayılan “aslolan ibahadır” yani “yasaklanmamış, mubah olandır” ilkesidir. Bir diğer deyişle aslolan masumiyettir, yani kanunlarımızda ifadesini bulan “suçsuzluk karinesi”dir. Bir kimse suçu ispat edilene kadar masumdur. Müddei iddiasını ispat etmekle yükümlüdür. Böy-

lesine güçlü ve insanlığa mal olmuş evrensel bir karinenin görmezden gelmekten de öte, hukuka ihanet edercesine kanunlardan çıkarılması maalesef Türkiye'ye nasip olmuştur.

Hukuk tarihinde “DELİL VE BELGE ARANMAZ” şeklinde 6284 sayılı Kanundan başka hiçbir kanun metninde böyle bir hüküm mevcut değildir.²¹ Yerel Mahkemeler, tedbir talepleri üzerine delil ve belge aranmaksızın tedbir kararı vermektedirler. O kadar ki, evli bir adamla birlikte yaşadığını kabul eden bir sunucu, birlikte yaşadığı adamın nikâhlı eşine, birbirleri aleyhine sosyal medyada fake hesaplardan mesajlar yazılmasını gerekçe göstererek 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma tedbiri olarak uzaklaştırma kararı aldırabiliyor.²²

6284 sayılı Kanun'un hüküm ve uygulamalarına ilişkin kitap olabilecek kadar eleştiri yapmak mümkündür ancak bir makalenin sınırlarını aşmak da mümkün değil.

Sonuç

En başta dediğimiz gibi, “ne ki, yasalarla güvence altına alınmıştır, bu artık devlet politikasıdır”. Aile için beka sorunu ve SOS çağrıları yapıldığı günümüzde devlet politikalarında esaslı bir değişiklik görülüyor. Yasalarda küresel ifsad projelerinin yansıması düzenlemeler yerinde duruyor ve uygulanı-

yorken, bir başka deyişle devlet politikası olarak kabullenilip uygulanıyorken SOS çağrıları anlamsız kalıyor. Devlet politikası ailenin yıkımından yana düzenleme ve uygulamalar içerirken, samimi de olsa bu bilinçsiz çağrılar muhataplarını ikna etmemektedir. Nitekim nüfus doğum oranlarının sürekli düşmesi bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bu sonuçta ekonomik sıkıntıların ağırlığı inkâr edilememekle birlikte yukarıda değerdendirdiğimiz uluslararası ve ulusal düzenlemeler de önemli etkenlerdir. Basit bir örnekle 16 yaşında porno üretebilip her tür cinsel ilişkiyi rızası (!) dahilinde ve yasal (!) olarak gerçekleştirebilen birey, evliliği ve çocuk yapmayı düşünebilir mi? Bunca ekonomik zorluklar karşısında ve iş yoğunluğunda çalışan anneler çocuk sahibi olmak isterler mi? İsteseler de ne kadar mümkün olabilir? Çalışmayan anne devletten hiçbir yardım almıyorken veya çalışan annelerle eşit şartlarda değilken nasıl üç veya fazlası çocuk yapabilir? En küçük uyuşmazlık veya tartışmada evden konulma, uzaklaştırma kararı alınabilecek eş evlenmeyi ne kadar düşünebilir? Aile içi uyuşmazlıklarda arabuluculuk ve uzlaştırma yöntemlerinin yasaklandığı bir hukuksuzluk sisteminde hala evlenmeyi düşünenlere hatırı sayılır bir madda yerine geçecek hukuki ve ekonomik güvenceler verilmeli

değil mi? En önemlisi de evliliğin sorumluluğunu idrak edememiş bireylere hayat boyu birlikteliğin mahiyeti ve ülkenin doğurganlık oranında geline baka sorununu yeteri kadar anlatmadan nikah masasına oturtmak çok önem verdiğimiz(!) ailenin geleceğine bir katkı sağlayabilir mi? Şiddetin en önemli unsuru olan bağımlılıklar hakkında bilgilendirilmeyen toplumun bireyleri evlilik sorumluluğunu taşıyabilir mi? Bu düzenlemeler sağlıklı karşılıkları ile değiştirilmeden sağlıklı sonuçlar beklenmemelidir.

Tepeden aşağıya hala bir kurtuluş ümidi taşımaktayız. Aile birliği oluşturacak bireylerin “zorunlu, sertifikalı” şiddet, bağımlılıklar ve aile konusunda bilgilendirici eğitim kurslarından geçirilerek nikah masasına oturtulması projemizin arkasındayız.

Kendilerini bireysel kimlik düzeyinde de olsa dindar olarak tanımlayan bir kadronun uzun süredir (23 yıl) yönetimde olduğu günümüz Türkiye’sinde, kadın ve aile politikaları feminist algının ağır bastığı bir bakışla yürütülüyor. Bunları sorgulamadan bir sonuca varmak mümkün olmadığı gibi asıl baka sorunu-muz, bu kısırlaştırıcı düzenlemeler ve karşılık bulmayan çağrılar olmaktadır.

Dipnotlar

- 1 Muharrem BALCI, “2025 Aile Yılı’nda Küresel İfsad Projelerine Bir Okuma”. Diyanet-Sen Kadın ve Toplum Dergisi, Sayı 2025.
- 2 CEDAW, Madde 5/a.
- 3 Hande Eslen ZİYA, Türk Ceza Kanunu Değişiminde Kadın Aktivistler: Bir Lobicilik Hikâyesi, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosars/issue/11399/136117>
- 4 Mücahit GÜLTEKİN, İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN İNSANI VE AİLEYİ KORUMAK/Muharrem BALCI, Kitabına Önsöz’den.
- 5 https://vatandas.jandarma.gov.tr/KYSOP/uzaktan_egitim/Documents/Genelge.pdf
- 6 Mücahit GÜLTEKİN, a.g.m.
- 7 Mücahit GÜLTEKİN, a.g.m.
- 8 Mücahit GÜLTEKİN, a.g.m.
- 9 “Eğitim Sen’den Ziya Selçuk’a istifa çağrısı”, <https://www.gazetemek.net/egitim-senden-ziya-selcuka-istifa-cagrisi>
- 10 Muharrem BALCI, İstanbul Sözleşmesi Feshedilse ne olur, edilmese ne olur? <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/tce/1102.pdf>
- 11 Ebubekir Esad BAŞ, Lanzarote Sözleşmesinin Hukuki Tahlili, <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/tce/1074.pdf>
- 12 Ebubekir Esad BAŞ, a.g.m.
- 13 Ebubekir Esad BAŞ, a.g.m.
- 14 Ebubekir Esad BAŞ, a.g.m.
- 15 Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubunda doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir.
- 16 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/In dex?p=Dogum-Istatistikleri-2024->
- 17 Resmî Gazete Yayım tarihi 20/3/2012
- 18 İzmir’de Eşcinsel Düğün Merasimi, https://twitter.com/arabul_mesut/status/1185888114860052480?s=20
- 19 Muharrem BALCI, İNSANI VE AİLETİ İSTANBUL SÖZLEŞMESİNDEN KORUMAK, s. 83.
- 20 Ergün YILDIRIM, Babanın Ölümü: Evden Sürgün Yiyen Adam, <http://www.haber7.com/yazarlar/ergun-yildirim/2941798-babanin-olumu-evden-surgun-yiyen-adam/?detay=1>
- 21 6284 s. Kanun m. 8/3 (3) Koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz. Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir. Bu kararın verilmesi, bu Kanunun amacını gerçekleştirmeyi tehlikeye sokabilecek şekilde geciktirilemez.
- 22 Ece Erken, Benan Mahmutyazıcıoğlu hakkında uzaklaştırma kararı aldırdı, <https://www.milliyet.com.tr/cadde/galeri/ece-erken-benan-mahmutyazicioglu-hakkinda-uzaklastirma-karari-aldirdi-6195052/2>

AİLE, KADIN, DEĞERLER VE ÇALIŞMA HAYATI

Doç. Dr. Neşe YILDIZ

Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı

Kadın konusu ekonomiden siyasete, eğitimden kültüre hemen her alanında giderek popülerleşmiştir. Kadınların katılım mekanizmalarında nasıl daha fazla temsil edileceği, istihdama katılımının nasıl artırılacağı, eğitim fırsatlarından nasıl daha fazla yararlanılacağı, kadın girişimciliğin nasıl artırılacağı, mobbingden ve her türlü şiddetten nasıl korunabileceği, gibi konular üzerinde çalışmak oldukça yaygınlaşmıştır.

Kadın konusu sadece kadın odaklı faaliyetler yürüten kadın kuruluşlarının değil, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok sivil toplum kuruluşunun, işçi-kamu görevlisi sendikaların, işveren kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, ayrıca uluslararası kurum ve kuruluşların da gündemindedir. Bütün bu kuruluşların çalışmalarını ve söylemlerini ağırlıklı olarak bir taraftan “kadının güçlendirilmesi”, diğer taraftan “kadına yönelik şiddetin önlenmesi” kavramı etrafında yoğunlaştırdığı söylenebilir. Bu çalışmada kadının güçlendirilmesi etrafında bazı değerlendirmelere yer verilmektedir.

Kadınların Güçlendirilmesi ve Değerler

Birçok durumda kadın üzerinden yapılan tartışmalar, kadını koruma ve güçlendirme, kadına yönelik şiddeti önleme adı altında zaman zaman kadını ai-

leden bağımsız bir varlık olarak ele alan ve aileden kopartmaya çalışan, aile kavramının içini boşaltmayı amaçlayan yaklaşımlara kapı aralamakta, hatta kimi zaman maalesef insan fitratına aykırı tercihlere meşruiyet sağlanmasına imkân vermeyi amaçlayan bir yapıda gündeme gelmektedir.

Bu noktada ciddi anlamda popüler söyleme boyun eğmeden, yenilmeden, esir düşmeden, tartışmaların akışına ve heyecanına kapılmadan ve de en önemlisi aileyi iskalamadan, aile içindeki diğer bireyler gibi ve esasında “aileyi güçlendirme” çatısı altında “kadını güçlendirme” kavramını ele almak gerekmektedir.

Bu kapsamda “kadınların güçlendirilmesi” kavramı kullanılacaksa içeriğini bizim doldurmamız, aile kavramına da sahip çıkacak şekilde kendi değerlerimize, inancımıza ve kültürümüze göre şekillendirmemiz gerekir. Kadınların güçlendirilmesi kavramını; kadınların ailenin bir ferdi olarak fitratının ve onurunun farkına varması, hayatının her döneminde kaliteli eğitim imkanlarına sahip olması; mesleki gelişim olanaklarının desteklenmesi; sağlık, güvenlik, huzur ve refahının sağlanması, iş dünyası- aile hayatı alanında dengenin kurulmasına yönelik tedbirler alınması, ulusal ve uluslararası düzeyde yasal haklarının ve sorumluluklarının

Kadının güçlendirilmesi kavramı çerçevesinde değerlendirmelerde bulunurken, her zaman kadını erkeklerle yarıştıran ve kıyaslayan, kadın konusu üzerinden fitrata aykırı tartışmalara ve kampanyalara pencere açan yaklaşımlar yerine fitrat, onur, liyakat, yetkinlik, vakar sahibi olma, iş-aile dengesinin sağlanması, evliliğin ve ailenin korunması, güvenli, insan onuruna yaraşır iş kavramları gibi temel değerler üzerinden değerlendirmeler yapmak anlamlı olacaktır.

farkına varması, dijital dönüşüm fırsatlarından yararlanması, çocukların yetiştirilmesindeki sorumluluğunun bilincinde olarak nesillerin inşasındaki rolünün farkında olması, aileden kopmadan ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal olmak üzere toplumsal alanın her bir noktasında karar alma süreçlerine aktif katılımı için kendini hazırlaması ve hazır hissetmesi noktasından ele alırsak hususlarına ağırlık verilmesi şeklinde konuyu doğru yönde ele almamızı sağlayacaktır.

Unutulmamalıdır ki, güçlendirme kavramı bir olgunlaşmayı ve ahlaklı olmayı beraberinde getirmektedir. Kadının güçlendirilmesi kavramı çerçevesinde değerlendirmelerde bulunurken, her zaman kadını erkeklerle yarıştıran ve kıyaslayan, kadın konusu üzerinden fitrata aykırı tartışmalara ve kampanyalara pencere açan yaklaşımlar yerine fitrat, onur, liyakat, yetkinlik, vakar sahibi olma, iş-aile dengesinin sağlanması, evliliğin ve ailenin korunması, güvenli, insan onuruna yaraşır iş kavramları gibi temel değerler üzerinden değerlendirmeler yapmak anlamlı olacaktır. Bu kapsamda değer odaklı kadın çalışmalarının yapılmasına önemli ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışma Hayatında Kadınlar

Kadınların güçlendirilmesi kavramı etrafında öncelikli konulardan biri kadınların istihdam katılımının artırılması başlığı-

dır. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye’de 12 milyonun üzerinde kadın işgücü piyasasında, 11 milyona yakın kadın istihdamda yer almaktadır. Bu rakamlar işgücüne katılım oranının kadınlarda %36,5, istihdam oranının %32,2 oranında olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, kariyer mesleklerine bakıldığı zaman bazı rakamlar dikkat çekmektedir. Örneğin 1932 yılında ilk kadın diplomat göreve başlıyor, Türkiye tarafından ilk kadın büyükelçi 1982’de atanıyor. 2014 yılında 32 kadın büyükelçi mevcut iken 2024 yılında kadın büyükelçi sayısı 83 ve oran olarak % 27,3’tür. Üniversitelerde kadın profesör oranı 2025 yılında % 35’in kadın doçent oranı % 43’ün üzerindedir. Ancak bu oranların ileride

daha da artacağı rahatlıkla tahmin edilebilir. Çünkü neredeyse son 10 yıldır kadın araştırma görevlileri sayısı erkeklerden daha fazladır, mevcut durumda bu oran % 55’tir. Üst düzey yönetici kadın oranı 2012 yılında % 14.2 iken 2023 yılında % 20.6. Kadın hakim-savcı oranı 2025 yılında % 38’dir. Bu rakamlardan bakıldığında kadınların çalışma hayatına katılımında da kariyer mesleklerine katılımında bir artış eğilimi söz konusudur.

Bu rakamlar kadınların aktif ve güçlü bir biçimde çalışma hayatının tam içerisinde yer aldığını göstermekte, somut olarak, fiziki olarak ilerleme sürecinde olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan özellikle aile ile bağlantılı noktalarda maalesef birçok sıkıntı dikkat çekmektedir.

Evlilik yaşının yükselmesi, çocuk sahibi olmanın ertelenmesi/ doğurganlık hızının düşmesi ve artan boşanmalar gibi negatif gelişmeler tam da kadınların çalışma hayatında güçlü bir biçimde yer aldığı dönemde aynı anda yaşanmaktadır.

Evlenmeler, Boşanmalar ve Doğurganlık Hızı

TÜİK'e göre, kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı 2001 yılında 22,7 iken 2024 yılında 25,8'dir. Eğitim seviyesi arttıkça bu rakamlar yukarıya doğru çıkmaktadır. 'Toplam doğurganlık hızı', 2001 yılında 2,38 çocuk iken 2024 yılında maalesef 1,48 çocuğa düşmüştür. Bu durum, doğurganlığın nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un bir hayli altında yer almaktadır. Diğer taraftan 2024'te en yüksek

toplam doğurganlık hızı okuma yazma bilmeyen/okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen anneler için 2,65 çocuk iken, en düşük toplam doğurganlık hızı yüksek öğretim mezunu anneler için 1,22 çocuk olmuştur. Diğer bir deyişle eğitim düzeyi arttıkça doğurganlık hızı ciddi düşüş sergilemektedir. Doğumlarını 2001 yılında gerçekleştiren annelerin ortalama yaşı 26,7 iken 2024 yılında 29,3 olmuştur. Diğer bir deyişle, eğitim seviyesi arttıkça, evlenme yaşı yükselmekte, doğurganlık hızı düşmektedir.

Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı 2021 yılında 8,35 iken, aynı rakam 2024 yılında binde 6,65 olmuştur. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden 'kaba boşanma hızı'

2001 yılında 1,41 iken, 2024 yılında binde 2,19 olmuştur. Bu veriler, evlenme oranlarının düşerken, boşanma hızının arttığını göstermektedir. Diğer taraftan bu eğilimlere bağlı olarak, Türkiye'de hane yapısında da değişimler yaşanmaktadır. Özellikle boşanmadan kaynaklı tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranı 2014 yılında %7,6 iken 2024 yılında %10,9'a yükselmiştir. Diğer bir deyişle aile bütünlüğünün ciddi anlamda zedelenmeye başlaması rakamlarla da görünür hale gelmiştir.

Bir taraftan çalışma hayatında kadınların aktif varlığı söz konusu iken, diğer taraftan evlilik ve aile odaklı boyutlu negatif gelişmelerin yaşanması, kadınların manen, ruhen ve değerlerle de güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Mevcut durumda, çalışma hayatındaki güçlenme ile aile hayatında savrulmalar eşzamanlı olarak yaşanmakta, kadınlar, çalışma hayatında yükseldikçe boşluğa düşmektedir. Kadınların çalışma hayatının bir aygıtına dönüşmemesi ve aileyi önceleyen değerlere sahip çıkması gerekiyor. Değerlere sahip çıkılması noktasında, tüm aile fertlerine sorumluluk düştüğünün altı çizilmelidir.

Bir taraftan çalışma hayatında kadınların aktif varlığı söz konusu iken, diğer taraftan evlilik ve aile odaklı boyutlu negatif gelişmelerin yaşanması, kadınların manen, ruhen ve değerlerle de güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Mevcut durumda, çalışma hayatındaki güçlenme ile aile hayatında savrulmalar eşzamanlı olarak yaşanmakta, kadınlar, çalışma hayatında yükseldikçe boşluğa düşmektedir.

İş - Aile Uyumunun Sağlanması Sorumluluklar ve Ailenin Korunması

Yukarıda bahsedilen süreç ve veriler esasında iş- aile uyumunun sağlanmasının önemini ortaya koymaktadır. İş- aile uyumu için bütün sosyal taraflara önemli rol ve sorumluluk düşmektedir. Hem devletin hem işverenlerin hem de çalışanların hem iyi bir planlama yapmasına ihtiyaç var. Türkiye uzun zamandır dünyadaki popüler söyleme uygun olarak kadınların güçlendirilmesi yönünde çalışmalar yürütmekte, politika belgeleri üretmekte, kadınların katılım mekanizmalarına artırıcı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Ancak geline nokta, evlilik yaşındaki uzamayı, doğurganlık hızındaki temel değişiklikleri, evlenme- boşanma verilerini vb. dikkate alarak, özellikle, evliliği teşvik edecek, doğurganlık oranlarını destekleyecek bütüncül aile politikalarını bir an önce gerçekleştirme yönünde adımlar atmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle çocuklu aileleri destekleyen doğum sonrası gelir güvencesinin, evde bakım imkânı olmayan aileler için kreş fırsatlarının, sosyal güvenlik kaybı yaşamaksızın esnek çalışma modellerinin, ilgili sektörlerin özellikleri dikkate alınarak uzaktan çalışma imkanlarının yaygınlaştırılmasına çalışılmalıdır. İşverenlerin de bu süreçte yasal zorunlulukları yerine getirmesi önemlidir.

Çalışanların bu süreçte iyi bir planlama yaparak, özellikle, aile içi destek mekanizmalarından destek alması kadınları rahatlatacak önemli bir unsurdur. Aile, toplumun bütün bireyleri için, kadın veya erkek herkes için; çocuk, genç, yetişkin veya yaşlı herkes için en doğal ve temel ortamı ve mekânı oluşturmaktadır. Bireylerin yarınları hazırladıkları, inancı, ahlaki değerleri, muhabbeti, sevgiyi ve saygıyı, iletişimi ve diyalogu, sorun çözme yöntemlerini ilk olarak öğrendiği, karakterin öncelikle şekillendiği alan aile olmaktadır. Aile kelimesinin kökünü oluşturan "ayl" kelimesinin anlamlarından biri "tek başına durmaya çalışan ama tek başına duramayan" demektir. Aile kelimesinin de tek başına durmadığı için birine yaslanan bir manası bulunmaktadır. Tek başına dursa yıkılan, birinden yardım alarak, birine yaslanarak destek olarak ayakta duran demektir aile. Aile kavramı, yardımlaşma ve birbirine destek almak üzerine kuruludur. Çocuk bakım sürecinde de sağlığı ve zamanı olan aile bireylerinden gelecek destek, ailenin korunması, nesiller arası iletişimin güçlü bir şekilde sağlanması, tecrübenin, inancın, değerlerin ve kültürün aktarımına da katkı sağlayacaktır. Aile büyükleri de aile içinde katkılarını ortaya koydukça ailenin güçlenmesine vesile olunacak, gelecek nesiller birlikte inşa edilecektir. Böylece aile kelimesinin

kök anlamında yer aldığı şekilde tek başına eksik kalan, ayakta duramayan aile bireyleri birbirini tamamlamış olacaktır.

Çalışma hayatında kuşkusuz bir rekabet ortamı söz konusudur. Bu rekabete kapılan kadınlarda zaman zaman 'fıtrattan uzaklaşma' şeklinde tavırlar ortaya çıkmaktadır. Ancak bu noktada özellikle kadın çalışanların fıtratından şaşmadan, savunmasız bir biçimde, başka bir kimliğe bürünmeden, sürüklenmeden, fıtratında yer alan merhameti ve sevgiyi bırakmadan kâmil insan olma yönünde çabalaması, yarıdılıştan gelen özelliklerin, özünü ve esasını ve farklılıklarını bileerek çalışma hayatında bir etki ortaya koyması yararlı olacaktır. Çalışma hayatında vakarı, değerleri güçlendirecek açılımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Çalışma hayatında bir haksızlıkla karşılaştığı zaman da hakkını belli bir ahlak ve nezaket içerisinde ortaya koyması yerinde olacaktır.

Özetle denilebilir ki, kadınların çalışma hayatında daha fazla güçlenmesi ve ilerlemesi konusu, birçok göstergede olumlu seyretmesine rağmen, aile bağlantılı konularda gerilemelerin yaşanması üzücüdür. Böyle bir durum amaçlanana terstir. Bunu dönüştürmenin en önemli yolu haklarla ve sorumluluklarla bezenmiş değerleri ve fıtratı hatırlamaktan, onlara sahip çıkmaktan ve aileye değer vermekten geçmektedir.

Kaynaklar

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, Toplum Görünümü, 2024, İstanbul, 2025, İLKE Yayınları: 255 Alan İzleme Raporları: 22, Toplumun Görünümü Raporu: 4

TÜİK (2018), İstatistiklerle Aile, 2018, Yayın Tarihi: 08 Mayıs 2019 SAYI: 3072 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2018-30726>

TÜİK (2025), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024, Yayın Tarihi: 24 Şubat 2025, Sayı: 54194 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2024-54194>

TÜİK (2025), İstatistiklerle Kadın, 2024, Yayın Tarihi: 06 Mart 2025, Sayı: 54076 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadın-2024-54076>

Yıldız N. (2020). Uluslararası Kuruluşların Sözleşmelerinde "Aile"ye Bakış, Disiplinlerarası Yaklaşımla Aile Kongresi, Bildiriler Kitabı, ISBN: 978-605-80687-8-0 2. Baskı: Şubat, 2021 269- 281

<https://www.youtube.com/watch?v=mV4LO95z50g>

<https://aydin.diyanet.gov.tr/cine/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&contentid=306>

İSLAM'DA EŞ SEÇİMİ VE EVLİLİKTE DENKLİK MESELESİ

Doç. Dr. Emine GÜMÜŞ BÖKE

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı

Giriş

Insanlığın başlangıcına kadar uzanan evlilik, tarihin her döneminde bütün toplumlar da önemli bir müessese olarak kabul edilmiş, daima din bağlarıyla pekiştirilmiş ve yüceltilmiştir. Evlilik, İslâm'da hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli bir kurumdur. Eş seçimi ise bu kurumun en temel basamaklarından biridir. Kur'an ve Sünnet, eş seçiminde belirli ilkeleri ortaya koymakta, bireyin dünya ve ahiret saadetini temin edecek niteliklere dikkat çekmektedir. İslâm'a göre evlilik sadece bir akit değil; sevgi, merhamet, sadakat ve karşılıklı anlayışa dayalı bir hayat ortaklığıdır. Bu ortaklığın sağlam temellere dayanabilmesi için eş seçiminde belirli ölçütlerin dikkate alınması zaruridir.

Evlilik sosyal ve dinî bir yükümlülük olduğundan Kur'an-ı Kerim onu ağır ve önemli bir sözleşme (misâk-ı galiz) olarak vasıflandırmıştır¹. Bu önemli anlaşmaya girmeden önce tarafların iyi düşünmesi, ömür boyu sürecek beraberliğin mesut geçmesi için gereken tedbirlerin alınması hususunda İslâm hukuku erkek ve kadın arasındaki eş seçimine ve kefâetin göz önünde bulundurulmasına ehemmiyet vermiştir. Sağlam bir temel üzerine evlilik kurmak için daha işin başındayken eşlerin vereceği karar oldukça önemlidir. Kefâet

de eşlerin evliliğe karar verecekleri aşamada söz konusu olan bir husustur. Geçmişten günümüze kadar eşlerin uyum halinde yaşamaları için her toplumun kendine has, denklik kriterleri olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, evlilik birliğinin sağlam temeller üzerine kurulması ve sağlıklı bir şekilde işlemlerini temin edici çeşitli tedbirler ve öğütler yer almakla birlikte, kefâet konusu doğrudan ele alınmamaktadır. Hadis literatüründe ise kefâet, hukuki bir zorunluluk veya şart olarak değil, daha çok eşler arasındaki uyumu ve aile birliğinin devamlılığını temin eden bir tavsiye veya sosyal gerçekliğin ifadesi şeklinde görülmektedir.

İslam hukukunun evlilik öncesine verdiği önem, evliliğin sağlam temeller ve prensipler üzerine bina edilmesini amaçlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak böyle kurulan bir evlilikten beklenen hayırların gerçekleşmesi mümkün olabilir. Bu hayırlar; evliliğin devamlılığı, ailenin mutluluğu ve istikrarı, ailevi çözümlerin engellenmesi, evlilik bağının çatışma ve huzursuzluklardan korunması gibi temel unsurları kapsamaktadır. Çocukların sevgi dolu ve huzurlu bir ortamda büyüebilmeleri, eşlerin birbirlerinde sükûnet ve iç huzur bulabilmeleri de ancak bu şekilde mümkün hale gelir.

A. Evliliğin İslâm

Hukukundaki Yeri ve Önemi
Toplumun temel taşı sayı-

lan, aile müessesine ve bunun başlangıcı olan evlenme hususuna İslâm hukuku ayrı bir önem vermiştir. Evliliğe verilen bu ehemmiyet, İslâm hukukunun asli kaynaklarından olan Kur'an ve Sünnette çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "*Aranızdaki bekârları kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışlı olanları evlendirin*"² buyrulurken insanın evlenmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Hz. Muhammed de "*Nikâh benim sünnetimdir*"³ ifadesiyle evlenmeyi kendisinin bir sünneti olarak bildirmiş, "*Sünnetimden yüz çeviren benden değildir*"⁴ buyurarak evlenmeyi terk edenleri şiddetle uyararak; sadece kendini ibadete vermek gayesiyle de olsa bekâr kalmayı uygun görmemiştir.

İslâm'da evliliğin gayesi; eşler arasında ünsiyet, neslin devamı, birtakım biyolojik ihtiyaçların karşılanması ve zinadan korunma şeklinde sıralanabilir. Kur'an-ı Kerim'de "*Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır*"⁵ denilmektedir. Yine Kur'an'da bu hususta, "*İçinizden, kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp; aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, O'nun varlığının belgelerindendir*"⁶ buyrulmaktadır. Bu ifadeler, evlilikteki temel gayenin, eşler arasında sevgi ve ünsiyet oluşturulmasını, eşlerin birbiriyle huzura ve sükûna

ulaşmasını temin etmek olduğuna ortaya koymakta⁷ ve aile muhitinin insanın ruh sağlığı için ne kadar gerekli olduğunu da açıkça ifade etmektedir⁸.

Kur'an'ı Kerim'de kadınların erkekler için, erkeklerin de kadınlar için birer örtü oldukları açıklanmaktadır⁹. Çiftlerden her birinin ötekine elbise, örtü olması; onu örtmesi, şehvet hislerinin açığa çıkıp kötü yollara düşmesini önlemek demek olduğu gibi, her birinin ötekine muhtaç olup birbirlerini her bakımdan tamamlaması manasına da yorumlanmaktadır¹⁰. Bu konuda Hz. Muhammed'in şu hadisi de, evliliğin zinadan koruma gayesi taşıdığını ortaya koymaktadır: *"Ey gençler topluluğu, sizden evlenmeye gücü yetenler, hemen evlensin, çünkü evlenmek gözü haramdan sakındırır, iffeti daha çok korur. Evlenmeye gücü yetmeyenler oruç tutsun, zira oruç şehveti kırar"*¹¹. Aynı hususta Kur'an-ı Kerim'de, fakirlik sebebiyle evlenmeyenlerin, Allah, lütfu ile onları zenginleştirenceye kadar iffetli davranmaları tavsiye edilmektedir¹². Bu ayet evlenmenin iffeti korumayı sağlayacağına delil teşkil etmektedir.

Evlenme bir taraftan Kur'an'ı Kerim'de ve hadislerde teşvik edilirken, diğer taraftan bu önemli müessesenin gayri meşrû tutum ve davranışlarla lekelenmemesi için köklü tedbirler alınmış ve cezaî müeyyideler konmuştur. Yüce Allah Kur'an'da

*"Sakın zinaya yaklaşmayın, doğru-su bu çirkindir, kötü bir yoldur"*¹³ buyurarak müminlerin ona yaklaşmamasını emretmektedir. Yine Kur'an *"Mümin erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; mahrem yerlerini korusunlar"*¹⁴ emriyle erkeklere; *"Mümin kadınlara da söyle, gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetini esirgesinler"*¹⁵ emriyle de kadınlara, harama bakmayı yasaklamakta; iffeti korumayı istemektedir. Hz. Muhammed de hadislerde zinanın haram olduğunu vurgulamıştır¹⁶.

Kur'an'ı Kerim'de meşrû evlilik için *"muhafazalı olmak, korumak, iffetli olmak"* anlamına gelen *"İhsan"*¹⁷ tabirinin kullanılması da çiftlerden her birinin, evlenmekle günahattan, şehvetin baskısından, hayatın tehlikelerinden korunmuş olacağını göstermektedir¹⁸. Ancak şehvî arzuların giderilmesi ve böylece zinadan korunma, evliliğin asıl hedefi olmayıp, eşler arası ünsiyet ve neslin devamı gayelerinden sonra gelen amacdır. Nitekim, beraberliğin biyolojik yönü sona ermiş olan yaşlılık, hastalık gibi hallerde de evlilik devam etmektedir. Hatta yaşlılar arasında dayanışma daha da artmaktadır. Çünkü yaşlılarda ünsiyete, sohbete, teselliye ihtiyaç artmaktadır.

İslâm'da evlilik akdi, alış-veriş, icâre ve diğer akidler gibi basit bir akit değildir. İslâm in-

sanlığın mutluluğu, sağlıklı nesiller yetiştirilerek, fertlerin ve toplumun devamını sağlamak için evlilik bağının, nikâh müessesesinin gerekliliğini ve kutsiyetini belirterek, nikâhı ağır bir misak olarak vasıflandırmış ve evliliği şerefli bir akit haline getirmiştir¹⁹.

B. Kavram Olarak Kefâet

Evlilikte denklik fıkıh literatüründe kefâet olarak ifade edilmektedir²⁰. Kefâet *"kâfee"* fiilinden alınma bir masdar olup aslında *"küfüv"*den türetilmiştir. Beraberlik, eşitlik, benzerlik, yeterlik gibi anlamlara gelmektedir²¹. İtibar, değer, kıymet ve mertebe yönünden müsavi ve benzer olan kimseler arasındaki yakınlığa da *"küfüv"* denir²². Diğer bir ifadeyle küfüv, şerik, ortak, eş, nazir, akran, benzer, misil ve denk manalarına gelmektedir²³. Kur'an-ı Kerim'de de İhlâs suresinde bu anlamda kullanılmıştır²⁴. Elmalılı küfüv'ün, beraber, eşit, adalet sahibi, denk, eş, hemayar, akran, kafadar, yar, misil ve nazir (benzer) anlamlarına geldiğini belirtmiştir²⁵.

Eşler arasında denklik her iki tarafın da birbirine denk olması manasına gelmekle beraber İslâm Aile Hukukunda denklik (kefâet), erkeğin kadına din, nesep, meslek, mal gibi hususlarda denk olması şeklinde anlaşılmaktadır²⁶. Bu konuda pozitif bir ayrımcılık yapılmış ve bazı durumlar hariç kadının erkeğe değil erkeğin kadına denk

olması aranmıştır²⁷. Ömer Nasuhi Bilmen'in kefâeti "*erkeğin alacağı kadına eşit veya ondan daha şerefli olması*" şeklindeki tanımı erkeğin kadından üstün olmasını ifade etmesi bakımından dikkat çekicidir²⁸. Aile Hukuku Kararnamesi'nde ise kefâet "*mal ve hırfet gibi konularda erkeğin kadına küfûv olması*" şeklinde tanımlanmıştır. Modern İslâm hukukçuları ise kefâeti, evlenecek çiftler arasında itikadî, ahlakî, içtimaî, iktisadî ve kültürel seviye bakımından yakınlık veya denkliğin var olması şeklinde tarif etmektedirler. Kefâetin, evlilik hayatında istikrarı ve huzuru sağlayacağı, hem kadını hem de velileri örfî olarak kocayla ayıplanmasından korumaya vesile olacağı düşünülmüştür²⁹.

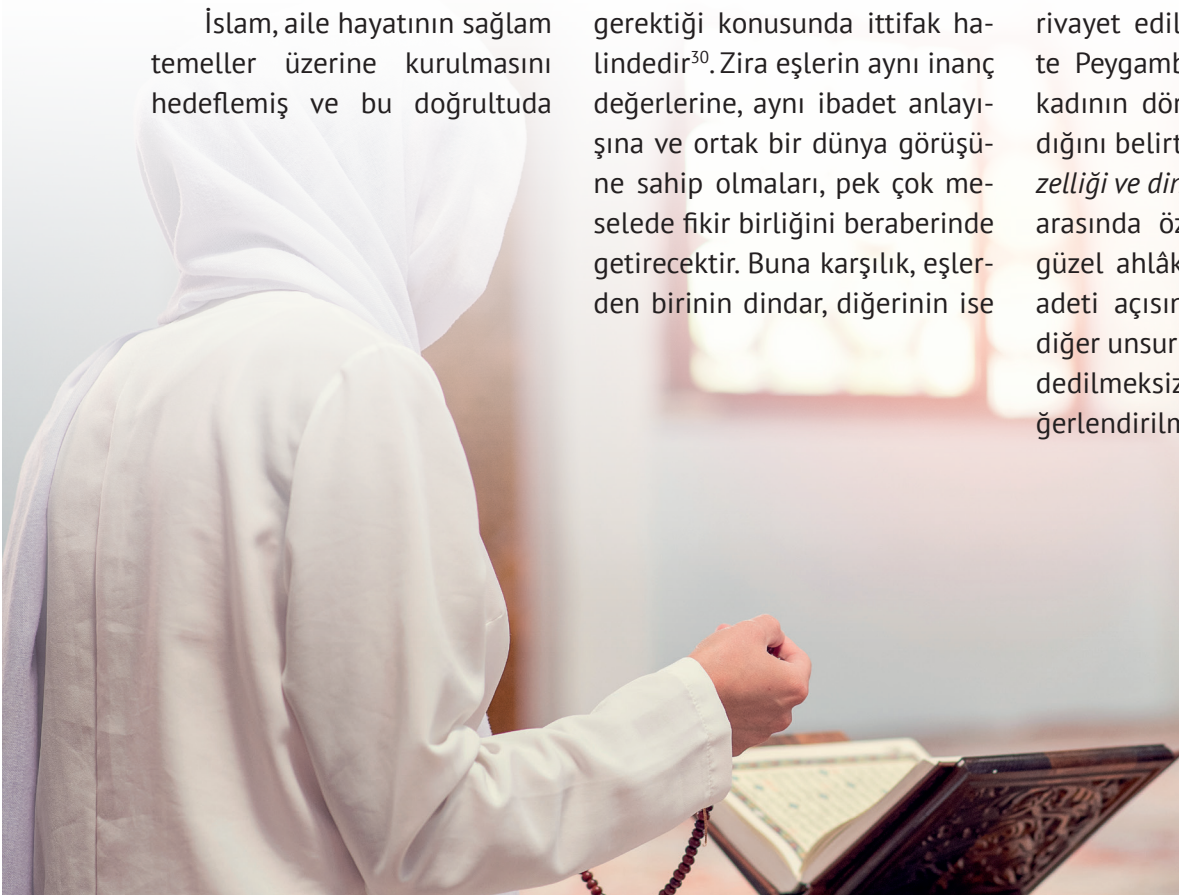
C. İslâm'da Kefâetin Önemi ve Hedefi

İslam, aile hayatının sağlam temeller üzerine kurulmasını hedeflemiş ve bu doğrultuda

eşler arasındaki uyumun önemi özellikle vurgu yapmıştır. Söz konusu uyumun sağlanabilmesi için evlenecek bireyler arasında dindarlık, soy ve asalet, sosyal statü, hürriyet, ekonomik durum **ve** fizikî yapı gibi unsurlarda bir denklik (kefâet) bulunması gerektiği kabul edilmiştir. İslam hukukçuları, bu unsurların evlilikten beklenen amaçların gerçekleşmesinde olumlu katkılar sağlayacağı görüşündedir. Kefâet konusu, birçok fıkıh kaynağında bazı naslarla birlikte sosyokültürel temellere dayanarak ele alınmıştır. Ancak kefâetin hangi alanlarda ve ne ölçüde aranacağı konusunda İslam hukukçuları arasında görüş farklılıkları mevcuttur. Bununla birlikte, tüm İslam hukukçuları, evlilikte kefâet arayışında dindarlığın öncelikli unsur olması gerektiği konusunda ittifak halindedir³⁰. Zira eşlerin aynı inanç değerlerine, aynı ibadet anlayışına ve ortak bir dünya görüşüne sahip olmaları, pek çok meselede fikir birliğini beraberinde getirecektir. Buna karşılık, eşlerden birinin dindar, diğerinin ise

dini değerlere uzak olması durumunda, hayatın birçok alanında fikir ayrılıklarının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu durum, istek ve beklentilerin çatışmasına yol açarak, evlilikte uyumun sağlanmasını ve birlikteliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini zorlaştıracaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in emrine uygun olarak iffetli kadın ve erkeklerle evlenilmesi³¹ tavsiye edilmiştir. Bu bağlamda, evlilikte öncelikle dindarlık ve ahlâk açısından bir denklik sağlanması esastır. Ancak bu temel koşulun yanında, evliliğin sürekliliği ve uyumu açısından, taraflar arasında zevkler, beklentiler, hayat tarzı, kültür seviyesi ve sosyal itibar gibi alanlarda da imkânlar ölçüsünde bir denkliğin gözetilmesi faydalı görülmektedir³². Nitekim Buhârî ve Müslim'de rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.s), kadının dört sebeple nikâhlandığını belirtmiştir: *malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı*.³³ Bu unsurlar arasında özellikle dindarlık ve güzel ahlâk, aile huzuru ve sadeti açısından öne çıkarılmış; diğer unsurlar ise tamamen reddedilmeksizin ikinci planda değerlendirilmiştir³⁴. Zaten İslam

hukuk doktrinde denkliğin hangi hususlarda aranması gerektiği konusundaki görüşlerin ayrıntılarına inildiğinde, bütün bu yaklaşımların ailenin sağlam temeller üzerine kurulması ve korunması amacına yönelik olduğu açıkça görülmektedir³⁵.

Sağlıklı, dengeli ve ahenkli bir toplum düzeninin tesisi, şüphesiz evlilik kurumunun sağlam temeller üzerine inşa edilmesiyle mümkündür. Bu sebeple, İslam dini evlilik öncesi eş seçimi konusuna büyük önem atfetmiş, Hz. Muhammed (s.a.s) de pek çok hadisinde bu konuda çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Zira insanlar, tabiatları gereği farklı fizikî özelliklere, güzellik anlayışlarına, mal-mülk durumlarına ve sosyal çevrelere sahiptirler. Evlilik ise sadece bir sözleşme değil; uyum, sevgi, anlayış ve gönül birliğini gerektiren bir ortaklıktır. Bu nedenle, birbirini anlayan, seven, saygı duyan ve tamamlayan bireylerden oluşan aile yapıları daha sağlam ve kalıcı olmaktadır³⁶. Bu bağlamda İslam'ın, sonradan yaşanabilecek olumsuzluklara karşı önceden bir tedbir olarak denkliği (kefâet) esas alması, kişinin en sağlıklı ve huzurlu aile hayatını, kendisine denk bir eşle sürdürebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Böyle bir yaklaşım, sadece bireysel mutluluğu değil, toplumsal istikrarı da hedeflemektedir.

Hiz. Muhammed de bir hadi-

sinde denklik konusuna dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: “*Kadınların en hayırlılarıyla evlenmeye bakın. Denginiz olan kadınlarla evlenin ve emsâliniz kızları isteyin*”³⁷. Hiz. Muhammed bir başka hadisinde de “*Eğer denk iseler kadınları istedikleri ile evlendirin*”³⁸ buyurarak evlilikte denkliğin ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Eşler arasındaki denklik, onların birbirlerine daha yakın hissetmelerini sağlamakta; bu yakınlık ise sevgi, nezaket ve bağlılık duygularının daha güçlü olmasına vesile olmaktadır. Sevgi, muhabbet ve nezaket zemininde bütünleşme potansiyeli taşıyan bireyler arasında kurulacak bir eşitlik, evlilik ilişkisinin sağlamlığı açısından daha uygundur. Bu bağlamda, eşler arasında fikir ve düşünce birliğinin bulunması, değer yargılarının ve tutumlarının birbirine yakınlık göstermesi, sevgi ve bağlılığın en kritik belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, eş seçimi sürecinde kefâet ilkesine riayet edilmesi, sadece dini ya da sosyal bir gereklilik değil, aynı zamanda duygusal uyum ve aile içi huzurun teminatı olarak da değerlendirilmektedir. Çocukların sevgi ve huzur içinde büyümeleri, eşlerin birbirlerinde huzur ve iç rahatlığını bulmaları ancak böyle gerçekleşebilir³⁹.

İslam hukukçuları, erkek ve kadın arasında –özellikle kadın aleyhine olacak şekilde– açık bir denksizliğin bulunması

durumunda, bu durumun hem kadın hem de erkek açısından rahatsızlık ve mağduriyet doğuracağı kanaatindedirler. Bu tür evliliklerin uzun vadede sağlıklı bir şekilde sürdürülebilme ihtimali oldukça düşük görülmektedir. Bu nedenle hukukçular, aile içi ihtilaflar ortaya çıktıktan sonra müdahalede bulunmak yerine, önleyici bir tedbir olarak evliliğin başında eşler arasında denklik bulunmasını özellikle kadının haklarını koruma amacıyla gerekli görmüşlerdir⁴⁰. Ayrıca evlilik hayatının huzur ve istikrar içerisinde devam etmesini sağlamak, erkeğin dinî, iktisadî ve sosyal yönleriyle kadına uygunluk arz etmesi ve kadının ve ailesinin toplum nezdinde olumsuz bir değerlendirmeye maruz kalmasını önlemek gibi gerekçelerle, erkek tarafının kadına yakınlık ve denklige sahip olması gerektiği düşünülmüştür. Bu durumun hem eşler hem de aileleri arasında mutluluğa, huzura ve sevgiye vesile olacağı kabul edilmiştir⁴¹. Dolayısıyla, ailelerin sosyal yapılarının, kültürel seviyelerinin, dinî anlayışlarının ve yaşam standartlarının belirli ölçülerde benzerlik göstermesi, evliliğin sağlıklı ve huzurlu bir şekilde devam etmesinde önemli bir etkidir⁴². Bu itibarla, taraflar arasında sohbet, ülfet, muâşeret ve akrabalık bağlarının tesis edilmesi ve bu ilişkilerin samimi şekilde sürdürülebilmesi, büyük ölçüde

denk bireyler arasında mümkün olmaktadır⁴³.

Evliliğin başarıyla yürütülmesi, eşlerin karşılıklı ilişkilerinde samimiyet ve sükûnet içinde bir birliktelik sürdürebilmeleri açısından; taraflar arasında azami ölçüde düzen, uyum ve benzerlik bulunması gerektiği açıktır. Alışkanlıklar, kişilik özellikleri, yaşam tarzı, ailevi gelenekler, sosyal ve ekonomik durumlar ile eğitim düzeyindeki paralellik, evliliğin başarı şansını artırmaktadır⁴⁴. Bu bağlamda, eş adayları arasında denklik arayışının günümüzde de evliliğin sağlıklı ve sürekli olması açısından önem taşıdığı açıktır⁴⁵. Kadının erkekte kefâet araması ile erkeğin kadında kefâet araması arasında İslam hukuku açısından belirgin farklar bulunmaktadır. Erkeğin, sosyal ve ekonomik yönden kendisine denk olmayan bir kadınla evlenmesi caiz olup, bu durum nikâhın geçerliliğini etkilemez ve herhangi bir hukukî yaptırıma da yol açmaz⁴⁶. Bu farklılığın temelinde, toplumda erkekten daha aşağı statüdeki bir kadınla evlenmenin ayıplanmaması, ancak kadının denk olmayan bir erkekle evlenmesinin sosyal açıdan sakıncalı görülmesi yatmaktadır. Ancak kadının erkeğin ailesine intisap etmesi sebebiyle, kadının kendisine denk olmayan bir erkekle evlenmesi uygun görülmemiştir. Bu tür evliliklerde, kadının velisi, denklik bulunmadığı gerekçesiyle nikâ-

ha itiraz edebilir ve mahkeme-ye başvurarak fesih talebinde bulunabilir⁴⁷. Denilebilir ki, evlilik eşlerin karşılıklı birbirlerine denk olmalarına dikkat etmek, evliliğin ahenkli ve huzurla devamı açısından gerekli bir tedbir olmakla beraber, bu ahenkliğin hukuku ilgilendiren ciheti, sadece erkeğin kadına denk olup olmaması hususudur.

Günümüzde ise bireyler arasındaki sosyal farklılıkların daha belirgin hale gelmesi, kültürel çeşitliliğin artması ve bireysel özgürlüklerin öne çıkması, eş seçiminde denklik ilkesini daha da önemli kılmaktadır. Özellikle dijitalleşen iletişim ortamlarında farklı sosyal ve kültürel kesimlerden bireyler çok daha kolay tanışabilmekte; bu da evliliklerde temel değer farklılıklarından doğan uyumsuzluk riskini artırmaktadır. Ayrıca ekonomik koşulların karmaşıklığı, aile yapılarındaki dönüşüm ve toplumsal beklentiler, eşler arasında daha fazla anlayış ve ortak zemine duyulan ihtiyacı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, eş adayları arasında denklik arayışının günümüzde de evliliğin sağlıklı ve sürekli olması açısından önem taşıdığı açıktır⁴⁸. Evliliğin temel amacı olan huzur ve mutluluğun sağlanabilmesi için eşler arasında belirli asgari müştereklerin bulunması gereklidir. Karakter yapısı, sosyal çevre, ekonomik düzey ve kültürel birikim açısından birbirine denk

olan bireyler arasında uyum ve anlaşma daha kolay sağlanmaktadır. Bu açılarından eşler arasında ciddi farklılıkların bulunması, çoğu zaman evlilik bağının zayıflamasına ve nihayetinde kopmasına neden olabilmektedir⁴⁹. Ailelerin sosyal yapıları, kültürel düzeyleri, dini anlayışları ve yaşam standartları benzer seviyelerde olduğunda, kurulan yuvalarda mutluluk ve huzurun hâkim olması daha mümkündür. Aile fertlerinin benzer özellikler taşıması, aralarındaki uyumu ve kaynaşmayı hızlandırmaktadır. Aksi takdirde, yalnızca eşler arasında değil, aileler arasında da gerçek bir dostluk ve samimiyet ilişkisi kurmak zorlaşmaktadır⁵⁰.

Sonuç itibarıyla, aile içi ilişkilerin istenilen biçimde sürdürülmesi ve evlilikte mutluluğun devamlılığı büyük oranda eş seçiminin doğru yapılmasına bağlıdır. Bu bağlamda, eşler arasındaki ortak niteliklerin artmasıyla birlikte aile içi ilişkilerde mutluluk oranının yükselmesi beklenmektedir. Ancak, aile mutluluğu üzerinde, eşler arasındaki farklılıkların etkilerinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Benzerliklere odaklanan evlenecek bireyler, sadece birbirlerinin olumlu yönlerini görmeye eğilimli olup, farklılıkların zamanla uzaklaştırıcı etkisini gözlemleyemeyebilirler. Bu nedenle, evlilik adaylarının çok yönlü değerlendirme yapmaları ve birbirlerine denk kişilerle evlilik kurmaları,

Evlilikte denklik fıkhî literatüründe kefâet olarak ifade edilmektedir. Kefâet “kâfee” fiilinden alınma bir masdar olup aslında “küfüv”den türetilmiştir. Beraberlik, eşitlik, benzerlik, yeterlik gibi anlamlara gelmektedir. İtibar, değer, kıymet ve mertebe yönünden müsavi ve benzer olan kimseler arasındaki yakınlığa da “küfüv” denir. Diğer bir ifadeyle küfüv, şerik, ortak, eş, nazir, akran, benzer, misil ve denk manalarına gelmektedir.

mutluluğun sağlanması açısından son derece önemlidir. Zira, evliliklerin başlangıç aşamasında eşlerin karakterleri, mizacı, eğitim düzeyi, sosyal konumu, dini inançları, ekonomik durumu ve fiziksel özellikleri dikkate alınmadan yapılan birlikteliklerde, zamanla ortaya çıkan uyumsuzlukların evlilik birliğini zedeleyerek boşanmalara yol açtığı görülmektedir.

Günümüzde ise, eşlerin din-darlık, ahlak, kültür, ekonomik durum ve meslek gibi açılardan denkliğinin sağlanması, hukuki bir zorunluluk olmaktan ziyade tarafların inisiyatifine ve toplumun sosyal yaptırımlarına bırakılmaktadır. Çünkü eşler arasındaki denklik hususunun hukuki yaptırımlarla düzenlenmesinin birtakım olumsuzluklar doğurabileceği düşünülmektedir. Ancak, modern toplumda yaşanan hızlı sosyal değişimler ve aile kurumundaki dönüşümler, kadının sosyal rol ve statüsündeki farklılıklar sebebiyle denklik konusunu yeniden gündeme getirmektedir. Özellikle kadının iş hayatında yer alması, eğitim ve üretim süreçlerine katılması, sosyal statüsündeki farklılıkların artmasına ve dolayısıyla eş seçiminin önem kazanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde eşler arasındaki ekonomik, sosyal, eğitim ve kültürel farklılıklar temelinde boşanmaların, “geçimsizlik” faktöründen kaynaklandığını

anlamak mümkündür. Elbette ki, normal şartlarda bireyler boşanmayı amaçlayarak evlenmemekte, çoğunlukla kendileri için en uygun gördükleri kişilerle evlilik kararı almaktadırlar. Ancak, evlilikler birçok umut ve beklentiyle kurulduğundan, bu beklentilerin gerçekleşmemesi durumunda zamanla ciddi uyumsuzluklar ve boşanma süreçleri ortaya çıkabilmektedir⁵¹.

Sonuç

Evlilik hayatında istikrarın sağlanması ve evlenmenin gayesine ulaşılabilmesi için eşler arasında kefâetin bulunması büyük önem arz etmektedir. Kefâet, özellikle evlenecek erkeğin içtimaî, iktisadî, itikadî ve fizikî bakımlardan kadına denk olması hâlidir. Bu prensip, evliliğin sürdürülebilirliği, tarafların birbirlerini anlaması ve aralarındaki uyumun sağlanması açısından dikkate alınması gereken önemli bir ilkedir. Evlilikte kefâet prensibi, yalnızca İslâm hukukuna mahsus olmayıp, İslâm öncesi Arap toplumlarında da evlenme adetlerinde yer alan bir uygulamaydı. Ancak İslâm, bu uygulamayı kadın lehine olacak şekilde düzenlemiş ve onu hukuki bir güvenceye dönüştürmüştür. Kadının izni olmaksızın zorla evlendirilmesini yasaklayan İslâm, onun kendisine denk bir eş seçme hakkını tanımıştır. Böylece kadın, evlenme iradesini kendi rızasına dayandırma

imkânı bulmuş ve sosyal statüsü yükseltilmiştir.

Günümüzde ise kefâet ilkesi çoğunlukla göz ardı edilmekte, bu durum evliliklerin istikrarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Evlilikten beklenen sonuçların elde edilebilmesi için bu ilkenin nikâh öncesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Taraflar arasında belirgin farklılıkların bulunması, ilişkide egemenlik mücadelesine yol açabilmekte ve bu da evlilik bağına zayıflatılabilmektedir. Bu nedenle eş seçimi sürecinde kefâet, ciddi şekilde göz önünde bulundurulmalıdır.

Her ne kadar kefâet (denk olma) şartı evlilik açısından yerinde ve önemli bir ilke olarak kabul edilse de, bu şartın içeriği sabit ve değişmez değildir. Bu nedenle klasik kaynaklarda denkliğe önem verilmiş olmakla birlikte, denkliğin kapsamı hakkında kesin, değişmez ve ayrıntılı açıklamalardan kaçınılmıştır. Zira denklik, toplumun örf ve âdetlerine, tarafların bilgi ve kültürel düzeylerine, aldıkları eğitime ve benimsedikleri değer sistemine göre farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bu bağlamda, eş seçimi sürecinde toplumun alışkanlıkları, gelenek ve görenekleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü birey, evlilikten sonra da aynı toplumun bir parçası olarak yaşamını sürdürecektir ve çevresindeki insanların bu evliliği yadırgamaması, aksi-

ne uygun bulması, evliliğin toplumsal kabulü açısından önem arz edecektir.

Günümüzde bireysel özgürlüklerin artması ve dijitalleşmenin yaygınlaşması, bireylere eş seçiminde daha geniş bir yelpazeye ulaşma imkânı sunmuştur. Ancak bu çeşitlilik, beraberinde temel değer farklılıklarına dayalı çeşitli sorunları da getirmiştir. Modern eş seçiminde maddi unsurların ön planda tutulması, dindarlık ve ahlaki değerlere yeterince önem verilmemesi, evlilik kurumunun sağlam temellere oturmamasına ve dolayısıyla boşanma oranlarının artmasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra, sosyal medya ve internet aracılığıyla kurulan ilişkiler, bireylerin birbirlerini yüzeysel bir şekilde tanımalarına yol açmakta, bu da evlilik sürecinde karşılıklı beklenti uyumsuzluklarını beraberinde getirmektedir. Tüm bu gelişmeler ışığında, İslâm'ın önerdiği kefâet (denk olma) ilkesi yalnızca klasik dönem toplumları için değil, çağ-

daş toplumlar açısından da geçerliliğini ve önemini korumaktadır.

Sonuç olarak, eşler arasında karşılıklı denklik arayışı, evliliğin uyumlu ve huzurlu bir şekilde sürdürülmesi açısından önemli bir tedbir olarak değerlendirilmektedir. Ancak hukukî anlamda kefâet, esas itibarıyla erkeğin kadına denk olup olması ile sınırlı tutulmuş; kadının haklarını koruyucu bir norm olarak yer bulmuştur. İslâm'da eş seçimi, yalnızca duygusal değil; aynı zamanda aklî, dinî ve ahlakî muhakemeye dayanan bir süreçtir. Dindarlık, ahlakî olgunluk, sosyal ve kültürel uyum gibi faktörlerin dikkate alınması, hem bireylerin hem de toplumun huzuru açısından büyük önem taşımaktadır. Evliliğin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi, sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve çocukların uygun şekilde yetiştirilebilmesi açısından eşler arasında ortak değerlerin bulunması büyük önem taşımaktadır. Evlenecek bireyler, İslami

ölçüler çerçevesinde birbirlerini tanımalı; aralarında ruhî bir yakınlık ve sıcaklık bulunmalı; evlilik süresince Allah'ın rızasına ulaşma niyetini esas almalıdır. Bu bağlamda, eşler arasında uyumun sağlanması, hem bireysel mutluluğun hem de aile içi düzenin temininde belirleyici rol oynamaktadır. Dolayısıyla, eş adaylarının makul ölçüler dâhilinde aralarında ortak paydaların ve asgari müştereklerin bulunmasına özen göstermeleri, dinin genel ilkeleriyle ve sağduyunun gereklilikleriyle örtüşen en isabetli yaklaşım olacaktır.

Kaynakça

AFZALUR RAHMAN, (1990), *Encyclopedia Of Seerah Sîret Ansiklopedisi*, İstanbul: İnkılâb Yayınları.

AKTAN, H. (1997), *Kefâet, İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Anlayış Ansiklopedisi*, İstanbul: MÜİF Vakıf Yayınları.

ANSAY, S. Ş. (1958), *Hukuk Talihinde İslâm Hukuku*, Ankara: Ajans Türk Matbaası.

ARMAÇAN, M. (1990), "Kadın", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, İstanbul: Risale Yayınları.

AYNÎ, E. M. (ts), *el-Binayetü fi Şerhi'l-Hidayeti*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

AYDIN, M. A. (1985), *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları.

BİLMEN, Ö. N. (1968), "Hukuku-ı İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu", İstanbul: Bilmen Yayınevi.

BUHÂRÎ, M. (1982), *Sahih*, Cilt: V-VIII, İstanbul: Çağrı Yayınları.

BUHÛTÎ, M. Y. (1997), *Keşşâfu'l-Kına'an Metni'l-lkna*, Cilt IV, Beyrut: Alemü'l-Kütüb.

CERRAHOĞLU, İ. (1991), *İslâm'da*

Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon, *Diyanet Dergisi Aile Özel Sayısı*, 27 (2), 15-24.

CİN, H. (1988), *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

DİKMEN, M. (1996), "İslâm'da Kadın Hakları", İstanbul: Cihan Yayınları.

DİRİK, M. (2015), "İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (26).

DÖNDÜREN, H. (1983), *Delilleriyle İslâm Hukuku*, İstanbul: Erenler Matbaası.

EBU ZEHRÂ, M. (1957), *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Kahire: Daru'l-Fikru'l-Arabi.

ERGÜNEY, H. (1973), *Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar*, İstanbul: Yenilik Basımevi.

FEYZİOĞLU, N. F. (1986), *Aile Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

GÜLEÇ, H. (1996), *İslâm Hukukunun Kur'an'daki Genel Prensipleri*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

GÜMÜŞ, E. (1999), *İslâm Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik (Yüksek Lisans Tezi)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İBN ÂBÎDÎN, M. (1983), *Reddül-Muh-tarale'd-Dürü'l-Muhtar*, İstanbul: Şamil Yayınevi.

İBN'UL-HUMÂM, K. (1315), *Fet-hu'l-Kadir*, Beyrut: Dârü'l-Fikr.

İBN KUDÂME, M. (1972), *el-Muğnî*, Cilt VII, Beyrut: Darü'l Kutubi'l-Arabi.

İBN MÂCE, E. A. M. (1981), *Sünen*, Cilt 1, İstanbul: Çağrı Yayınları.

İBN MANZÛR, C. (ts), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâr Sâdir.

KARAMAN, H. (1996), *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: Nesil yayınları.

KÂSÂNÎ, A. (1982), *Bedaiu's-Sanaî*, Beyrut: Daru'l-Kitabu'l-Arabî.

KESKİOĞLU, O. (1984), *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Ankara: DİB Yayınları.

KUTUP, S. (1997), *Kadın ve Aile*, trc: Halit Yılmaz, İstanbul: İhtar Yayıncılık.

MEVDÛDÎ, E. A. (1994), *İslâm'da Aile Hukuku*, trc: Memiş Tekin, İstanbul: Esra

Yayınları.

MEVSİLÎ, E. F. (1985), *el-İhtiyar li Ta'li'l-Muhtar*, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye,

MÜSLİM, E. H. (1981), *Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları,

ÖZÖN, M. N. (1979), *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri.

PEKDEMİR, Ş. (2015), "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15 (1).

SERAHSÎ, E. M. (1982), *el-Mebsût*, İstanbul: Çağrı Yayınları,

SİBÂÎ, M. (1997), *Şerhu Kânunu'l-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Beyrut: el-Mektebül-İslâmi.

SİBÂÎ, M. (1993), *İslâm'da Kadın Hakları*, Ankara: Rehber Yayınları.

ŞABAN, Z. (1989), *El-Ahkâmü's-Şer'iyetü li'l-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Bingazi,

ŞAHİNKAYA, R. (1981), *Aile İlişkileri*, Ankara: Kardeş Matbaası.

ŞELEBÎ, M. M. (1977), *Ahkâmü'l-Usra fi'l-İslâm*, Beyrut: Daru'n-Nahda elArabiyye,

ŞEYBÂNÎ, M. (1996), *Camîu's-Sağir*, ter: Mutlu & Döğen & Hatip, İstanbul: Yeni Asya Neşriyat Araştırma Merkezi

ŞİMAÇ, M. (1995), *el-Müfîd mine'l Ebhasi fi Ahkâmiz-Zevac ve't-Talâk*, Beyrut: Daru'l-Kalem.

TİRMİZÎ, M. (1981), *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

TOPALOĞLU, B. (1988), *İslâm'da Kadın*, İstanbul: Yağmur Yayınları.

ÜNAL, A. (1994), *Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAZIR, E. H. (ts), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım.

YILMAZ, M. K. (1994), *Kur'an Ailesi*, Urfa: Hilal Yayınları.

ZEYDAN, A. (1993), *el-Mufasssal fi Ahkâmü'l-Mer'e*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

ZUHAYLÎ, V. (1994), *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, İstanbul: yy.

Dipnotlar

- 1 Nisâ, 4/21.
- 2 Nûr, 24/32.
- 3 İbn Mâce, "Nikâh", 1/592.
- 4 Buhârî, "Nikâh", 1.
- 5 A'râf, 7/189.
- 6 Rûm, 30/21.
- 7 Seyyid Kutup, Kadın ve Aile, trc: Halit Yılmaz, (İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1997), 68-69.
- 8 Musa Kazım Yılmaz, Kur'an Ailesi, (Urfa: Hilal Yayınları.1994), 20.
- 9 Bakara, 2/187
- 10 Bekir Topaloğlu, İslâm'da Kadın, (İstanbul: Yağmur Yayınları.1988), 38; Yılmaz, 1994, 67.
- 11 Buhârî, "Nikâh", 117; Müslim, "Nikâh", 1019.
- 12 Nûr, 24/32.
- 13 İsrâ, 17/32.
- 14 Nûr, 24/30.
- 15 Nûr, 24/31.
- 16 Buhârî, "Nikâh", 156.
- 17 Nisâ, 4/24.
- 18 Topaloğlu, 1988, 37.
- 19 İsmail Cerrahoğlu, "İslâm'da Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon", Diyanet Dergisi Aile Özel Sayısı, 27 (2), 1991, 8.
- 20 Emine Gümüş, İslâm Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 14.
- 21 İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, (Beyrut: Dâr Sâdir. ts.), 1/139; Mehmet Dirik, "İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler arasında Denklik", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2015, sayı: 26, 231.
- 22 Hilmi Ergüney, Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar, (İstanbul: Yeni-lik Basımevi. 1973), 259.
- 23 İbn Manzûr, ts.: I/143; Osman Kesioğlu, Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku, (Ankara: DİB Yayınları. 1984), 231; Sabri Şakir Ansay, Hukuk Talihinde İslâm Hukuku, (Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1958), 202.
- 24 İhlâs, 112/4
- 25 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, (İstanbul: Azim Dağıtım, ts), 10/114.
- 26 Ebu'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsili, el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 3/ 98-99
- 27 İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtara-le'd-Dürü'l-Muhtar, (İstanbul: Şamil Yayınevi. 1983), 5/422; Zeydan, el-Mufasssal fî Ahkâmî'l-Mer'e, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale. 1993), 6/325; Muhammed Ebû Zehra, el-Ahvalü's-Şahsiyye, (Kahire: Daru'l-Fikru'l-Arabi.1957), 137.
- 28 Ömer Nasuhi Bilmen, "Hukuku-ı İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu", (İstanbul:Bilmen Yayınevi.1968), 2/65.
- 29 Mehmet Akif Aydın, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, (İstanbul: MÜİF Vakfı Yayınları. 1985), 27; Vehbe Zuhaylî, İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi, (İstanbul: yy., 1994), 9/182; Mustafa Sıbaî, Şerhu Kânunu'l-Ahvâlü's-Şahsiyye, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmi, 1997), 1/147; Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, (İstanbul: Nesil yayınları. 1996), 1/310.
- 30 İbn Kudâme, el-Muğnî, (Beyrut: Darü'l Kutubî'l-Arabi. 1972), 7/374; Bilmen, 1985:2/65-68; Zeydan, 1993: 6/331-332.
- 31 el-Mâide, 5/5.
- 32 Asife Ünal, Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslâm'da Evlilik (Yüksek Lisans tezi), (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), 123.
- 33 Buhârî, "Nikah", 16.
- 34 Buhârî, "Nikâh", 6/123; Müslim, "Rıdâ", 11/1086.
- 35 Hamza Aktan, Kefâet, İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Anlayış Ansiklopedisi, (İstanbul: MÜİF. Vakıf Yayınları, 1997), 3/17;
- 36 Cerrahoğlu, 1991:27/17.
- 37 İbn Mâce, "Nikâh", 48.
- 38 Muhammed b. Hasan Şeybânî, Camiu' s-Sağır, ter: Mutlu& Döğen& Hatip, (İstanbul:Yeni Asya Neşriyat Araştırma Merkezi, 1996), 1/204.
- 39 Zuhaylî, 1994: 9/ 11.
- 40 Aktan, 1996:3/17; Şevket Pekdemir, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2015, 15 (1), 113-114.
- 41 Zuhaylî, 1994:10/19; Hasan Güleç, İslâm Hukukunun Kur'an'daki Genel Prensipleri, (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996), 143.
- 42 Mevdûdî, İslâm'da Aile Hukuku, trc: Memiş Tekin, (İstanbul: Esra Yayınları, 1994), 29; Rezzan Şahinkaya, Aile İlişkilei, Ankara: Kardeş Matbaası. 1979), 141.
- 43 Feyzi Necmettin Feyzioğlu, Aile Hukuku, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986), 89-90.
- 44 Afzalur Rahman, Encyclopedia Of Seerah Sîret Ansiklopedisi, (İstanbul: İnkılâb Yayınları.1990), 11/92.
- 45 Feyzioğlu, 1986:89
- 46 Bilmen, 1985:2/72; Mehmet Dikmen, İslâm'da Kadın Hakları, (İstanbul: Cihan Yayınları. 1996), 100.
- 47 Kâsânî, 1982:2/320; Buhûtî, 1997:III/39; Aktan, 1997:III/16; Aynî, el-Binayetü fî Şerhi'l-Hidayeti, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/154; İbnu'l-Humâm, Fethu'l-Kadir, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1315), 2/418.
- 48 Feyzioğlu, 1986:89.
- 49 Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları1988), 158.
- 50 Mevdûdi, 1994: 29-30; Zeydan, 1993: 6/337.
- 51 Gümüş, 1999:128.

EVLİLİKTE MANEVİYATIN SESSİZ GÜCÜ

Doç. Dr. Hıdır APAK

Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Evlilik, iki yetişkinin hayatlarını birleştirmek, sevinçleri ve hüznleri paylaşmak, ortak bir gelecek inşa etmek ve soylarını sürdürmek amacıyla kendi istekleriyle oluşturdukları bir birlikteliktir (Tarhan, 2013; Işık, 2023). Evlilik, sosyal ve duygusal boyutlarıyla her zaman insanların yaşamında merkezi bir yer tutmuştur. Ancak günümüzde, birçok birey evlilik konusunda ki beklentilerini artırırken, aynı zamanda bu birlikteliklerin kırılma eğilimini artıran durumlarla da karşı karşıya kalmaktadır.

Modern toplumlardaki evlilik anlayışı, geleneksel normların aşınması ve bireysel beklentilerin yükselmesi sonucu önemli bir evrim geçirmiştir. Çağdaş toplumda evliliğin kırılma eğilimi, özellikle aşırı bireyselleşme, tüketim kültürü ve romantik ilişkilerde maneviyatın azalması gibi birbirleriyle ilişkili birçok faktöre bağlanabilir. Günümüz evlilikleri genellikle bireysel isteklerin ve kendini gerçekleştirme arzularının ortak taahhütleri ve paylaşılan sorumlulukların önüne geçtiği toplumsal normlardaki değişimi yansıtmaktadır. Dahası, tüketim kültürü ilişkiler ve evliliğe dair algıları önemli ölçüde etkilemektedir. Bu kültürel değişimlere ek olarak, ilişkilerin manevi boyutu da modern toplumda giderek daha sessiz hale gelmiştir. Paylaşılan manevi değerlerdeki düşüş, birçok

evliliğin üzerine inşa edildiği temel zayıflatabilir.

1. Evlilik maneviyatı

Sağlıklı bir evliliğin temelinde önemli olduğu düşünülen birçok faktör arasında evlilik ve aile sisteminin manevi boyutu da yer almaktadır. Maneviyat, bireyin doğuştan sahip olduğu ve yaşamı boyunca bireyde mevcut olan içsel gücünü ortaya çıkarmaya yönelik bir unsur (Ekşi, 2022) veya kutsal olanı arama süreci (Pargament, 2007) olarak tanımlanabilir. Maneviyatın merkezinde din, sevgi, empati ve kabul, bağışlama, gizeme açıklık, yolculuğa bağlılık, dönüşüm, samimiyet ve umut kavramları yer almaktadır. Evlilik bağlamında ise fizyolojik, psikolojik veya sosyolojik gibi ayrı bir sistemin aksine evlilik ilişkilerinin duygusal, bilişsel ve davranışsal unsurlarının kapsayıcı ve birleştirici bir boyutu olarak anlaşılabilir (Giblin, 1997).

Evlilik maneviyatı dini, manevi ve kutsal unsurların evlilik ilişkisine entegre edilmesini ifade eder (Hurt, 2012). Evlilik maneviyatı ilişkinin kutsal ya da ilahi bir öneme sahip olarak algılanması şeklinde ortaya çıkabilir. Burada çiftler evliliklerini Allah'ın bir hediyesi ya da manevi bir antlaşma olarak görebilirler. Ayrıca dini/manevi inançları, uygulamaları ve değerleri evlilik ilişkisine dahil etme şeklinde de olabilir. Bu, birlikte dua etmeyi, dini ayinlere katılmayı ve dini

Evlilikte maneviyatın yokluğu ise, tükenmişlik, anlamsızlık ve huzursuzluk gibi çeşitli zararlı psikolojik ve ilişkisel sonuçlara yol açabilir. Araştırmalar, ortak bir dini veya manevi amaç duygusundan yoksun olan çiftlerin daha fazla evlilik çatışması yaşadığını ve genel evlilik memnuniyetinin azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

ahlaki taahhütleri yerine getirmeyi içerebilir (Lambert & Dolahite, 2007).

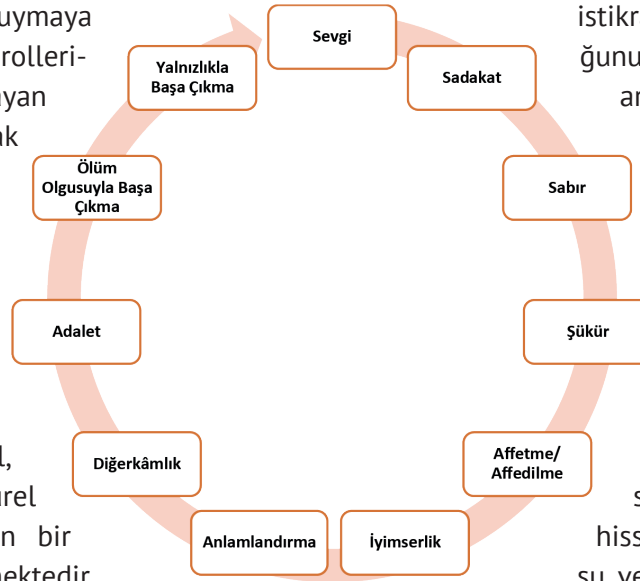
Müslüman evlilikler bağlamında ise evlilik maneviyatı, eşler arasında kutsal bir bağ olarak evliliğin manevi boyutlarını vurgulayan çok yönlü bir kavramdır. Bu bağ sadece fiziksel bir birlik değil, aynı zamanda İslami öğretilerle uyumlu derin bir manevi bağlılıktır. Evlilikte maneviyatın önemi, evliliği her iki tarafı da ilahi emirlere uymaya ve inanç ortakları olarak rollerini yerine getirmeye zorlayan güçlü bir sözleşme olarak gören İslam hukuku ve kültürel uygulamalarla da ilişkilidir (Lubis et al., 2024; Rohaya & Supendi, 2020). Özellikle Müslüman toplumlarda evlilik, sadece bireysel bir seçim değil, aynı zamanda dini, kültürel ve toplumsal değerlerin bir yansıması olarak görülmektedir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde evlilik, ibadet boyutu da olan kutsal bir bağ olarak tanımlanmıştır. Müslüman bir yaşam tarzını benimseyen bireyler için maneviyat, evlilik ilişkilerinde sevgi, saygı, sadakat, affedicilik ve sabır gibi erdemlerin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır.

2. Maneviyatın evliliğe katkısı

Eşler arasında yaşanan sorunların temelinde genellikle karşılanmamış manevi ihtiyaç-

lar bulunur. Bu ihtiyaçlar (Karağöz ve Gümüş Böke, 2020) Şekil 1'de ifade edilmiştir. Dolayısıyla, eşler arasındaki sorunları aşmak ve ilişkilerini derinleştirmek için bu manevi ihtiyaçları anlamak ve karşılamak büyük önem taşır. Evlilik maneviyatı tam da bu konuda evli bireylerin ihtiyaçlarını da karşılamaktadır.

Şekil 1. Evli Bireylerin Manevi İhtiyaçları

Din ve maneviyat, kültürler arası aile yaşamının merkezi bir parçasıdır ve ailelerin zorluklar ve acılar karşısında anlam yaratma biçimlerini de etkiler. Yapılan araştırmalar, evlilikte maneviyatın rolünün önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Evlilik maneviyatının şu alanlarda olumlu katkılar sağladığı bulunmuştur:

- Evlilik kalitesi ve memnuniyetini artırmak,

- Eşlerin birbirine olan bağlılığını güçlendirmek,
- Evlilik sürecinde karşılaşılan sorunlarla başa çıkma becerilerini geliştirmek,
- Evlilik doyumu ve genel memnuniyeti yükseltmek,
- Stres ve psikolojik gerginliği azaltmak,
- Ruhsal ve duygusal iyilik halini desteklemek.

Dini ve manevi faaliyetlerin evlilik memnuniyeti ve istikrarıyla nasıl ilişkili olduğunu anlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar, artan dindarlığın/maneviyatın evlilik süreçlerini çeşitli mekanizmalar aracılığıyla etkilediğini göstermektedir. Bu mekanizmalar arasında kutsal bir ilişkiye duyulan bağlılığın artması, ilişkinin sürmesi için Allah'a karşı hissedilen sorumluluk duygusu ve evliliğin başarısız olması durumunda dışsal onaylamama riskinin yükselmesi yer alır. Ayrıca, cinsel tek eşliliğe ve sadakate daha fazla vurgu yapılması, daha yüksek şefkatli sevgi duygularının gelişimi, zorluklarla dini yollarla başa çıkma ve kişinin kendi zayıflıklarını daha iyi anlama gibi faktörler de önemli rol oynar. Bu durum, başkalarının hatalarını daha fazla affetme eğilimini artırırken, evlilik için bir fedakarlık duygusu geliştirmeye ve dini faaliyetlere

karşılıklı katılımı teşvik etmeye de yardımcı olur (Yorgason, 2015).

Ayrıca, evlilik bağlamında maneviyat ve psikolojik sağlık arasındaki etkileşim de göz ardı edilemez. Evliliklerine manevi bir mercekten bakan çiftler genellikle daha fazla anlam ve tatmin bulmakta, bu da evlilik uyumunu tehdit eden stres faktörlerine karşı psikolojik dayanıklılığı artırabilmektedir (Ellison vd., 2011; Sabey vd., 2014). Bu durum, bir evlilikte manevi yapıların yokluğunun bireysel anlamsızlık duygularına katkıda bulunabileceği ve ilişkisel gerilimleri şiddetlendirebileceği çift yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir. Buna ek olarak evlilik maneviyatı çiftlerin krizleri daha güçlü aşabilmelerine yardımcı olabilmektedir. Bireylerin inançlarından aldıkları anlam ve amaç, kısırlık, sadakatsizlik, has-

talık veya diğer evlilik çatışması kaynakları gibi stres faktörlerine karşı bir tampon görevi görebilir (Mahoney, 2010).

Evlilikte maneviyatın yokluğu ise, tükenmişlik, anlamsızlık ve huzursuzluk gibi çeşitli zararlı psikolojik ve ilişkisel sonuçlara yol açabilir. Araştırmalar, ortak bir dini veya manevi amaç duygusundan yoksun olan çiftlerin daha fazla evlilik çatışması yaşadığını ve genel evlilik memnuniyetinin azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Özellikle, ilişkilerinde genellikle ortak dini uygulamalarla ifade edilen bir kutsallık duygusunu besleyen çiftler, beslemeyenlere kıyasla daha yüksek düzeyde küresel evlilik uyumu, daha düşük çatışma ve çatışmalar sırasında daha fazla sözel işbirliği bildirmektedir (Mahoney, 2010). Bu durum, altta yatan bir maneviyat duygusu veya paylaşılan kutsal

değerler olmaksızın, çiftlerin daha yüksek düzeyde memnuniyetsizlik ve çatışma ile mücadele edebileceğini göstermektedir.

3. Maneviyatı evliliğe nasıl davet edebiliriz?

Evlilikte maneviyatın derin önemi göz ardı edilemez, ancak bu maneviyatı evliliğe nasıl dahil edeceğimiz sorusu kritik bir yere sahiptir. Maneviyat, evliliğe dört farklı ana yolla davet edilebilir: Ortak dini ritüeller, eşlerin birbirinin iç dünyasına saygı duyması, manevi paylaşımlar, var ise çocuklara örneklik.

İlk olarak, ortak dini ritüeller vasıtasıyla eşler arasındaki bağ güçlendirilebilir; birlikte yapılan ibadetler veya dini bayram kutlamaları buna örnek teşkil eder. Buna örnek olarak cemaatle namaz kılmak, belirli zamanlarda birlikte Kur'an okumak ve okunan ayetlerin anlamı ve günlük yaşama yansımaları üzerine

konusmak, evliliklerinin selameti, çocukları veya aile bireyleri için birlikte dua etmek, birlikte iftar hazırlığı, Hac ya da Umre ibadetini çift olarak gerçekleştirmek ve bu süreçte manevi deneyimleri birlikte paylaşmak gösterilebilir. Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Ortak dini ritüeller ile evlilik, sadece iki kişinin değil, Allah'ın huzurunda bir olma çabasına da dönüşme yolu açabilir. Araştırmalar, dua gibi ortak manevi uygulamalara katılan çiftlerin, daha düşük saldırganlık seviyeleri ve daha yüksek çatışma çözme yetenekleri ile karakterize edilen daha sağlıklı ilişkilere sahip olma eğiliminde olduklarını göstermiştir (Ellison ve ark., 2010; Rauer ve Volling, 2015).

İkinci olarak, eşlerin birbirinin iç dünyasına saygı duyması büyük önem taşır; her iki tarafın da birbirlerinin inançlarına, değerlerine ve ruhsal yolculuklarına hoşgörüyle yaklaşması, evlilikte karşılıklı anlayışın temelini oluşturur. Örneğin, bir eşin tasavvufa ilgi duyması ya da belirli dua pratiklerini düzenli olarak sürdürmesi durumunda, diğer eşin buna mesafeli olsa bile saygılı bir tutum sergilemesi; ya da bir eşin içe dönük tefekkür zamanlarına ihtiyaç duyması hâlinde, diğer eşin bu ihtiyaçlara anlayışla yaklaşması, maneviyatın evlilikte bir çatışma değil, bir zenginlik kaynağı hâline gelmesini sağlar.

Üçüncü olarak, manevi paylaşımlar sayesinde evlilik daha anlamlı hale gelir; eşlerin ruhani deneyimlerini, inançlarını ve bu konulardaki düşüncelerini birbirleriyle açıkça paylaşmaları, ilişkilerine derinlik katar. Örneğin eşe dua etmek, dua istediğini söylemek, ruhsal kırılganlığı paylaşmak bu manevi paylaşımlardan birkaçıdır. Her türlü konuşmanın evlilik memnuniyetini artıracığını söylemek basit ve yanlış olsa da, diğer ortak dini faaliyetler gibi, ortak dini iletişim de evlilik memnuniyetini artırabilir. Çiftlerin dini iletişimi, evlilik kalitesiyle olumlu yönde ilişkilidir (David ve Stafford, 2015)

Son olarak, eğer çocuk varsa, onlara maneviyatı yaşayarak ve göstererek örnek olmak, aile içinde güçlü bir manevi mirasın oluşmasına yardımcı olur. Bu bağlamlar, evliliğin yalnızca fiziksel ve duygusal bir birleşme olmadığını, aynı zamanda ruhani bir bütünlük de taşıdığını vurgular. Burada eşler maneviyatı yalnızca anlatan değil yaşayan ebeveynler olmaktadır. Örneğin, eşlerin birbirinin iç dünyasına saygı duyması ve bunu çocuklarına hissettirmesi, çocuklarla da manevi paylaşımlar yapılması, anne-babanın birlikte namaz kılması, sofrada birlikte dua etmesi, Cuma günleri birlikte camiye gitmeleri ya da Ramazan ayında ailece iftar yapıp Kur'an-ı Kerim okumaları gibi pratikler;

çocukların maneviyatı sadece sözel olarak değil, günlük yaşamın doğal bir parçası olarak deneyimlemelerine olanak tanır. Bu da onların ilerleyen yaşlarda manevi değerlere sahip bireyler olarak yetişmesine katkı sağlar.

Sonuç olarak, evlilikte maneviyatın yokluğu, daha yüksek düzeyde tükenmişlik, yaygın bir anlamsızlık duygusu ve artan ilişkisel huzursuzluk gibi önemli olumsuz etkilere yol açabilir. Manevi uygulamaları ve bakış açılarını evlilik ilişkilerine entegre etmek, sağlıklı bir evliliği sürdürmek için kritik öneme sahip olan daha güçlü bağları teşvik eder, çatışma çözümüne yardımcı olur ve genel refahı artırır.

Sözlerimi, sözlerin en güzel olan Kur'an-ı Kerim'in şu hikmetli ayetiyle tamamlamak istiyorum. Bu ayet, evliliğin yalnızca dünyevi bir birliktelik değil, aynı zamanda huzur, denge ve maneviyatla örülü derin bir yolculuk olduğunu bizlere hatırlatmaktadır:

'Onda sükûn bulasınız diye size eşler yaratması...' (Rum, 21).

Kaynakça

- David, P., & Stafford, L. (2015). A relational approach to religion and spirituality in marriage: The role of couples' religious communication in marital satisfaction. *Journal of Family Issues*, 36(2), 232–249. <https://doi.org/10.1177/0192513X13485922>
- Ekşi, H. (2022). *Manevi yönelimli psikolojik danışma* (2. basım). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Wilcox, W. B. (2010). The couple that prays together: Race and ethnicity, religion, and relationship quality among working-age adults. *Journal of Marriage and Family*, 72, 963–975.
- Ellison, C., Henderson, A., Glenn, N., & Harkrider, K. (2011). Sanctification, stress, and marital quality. *Family Relations*, 60(4), 404–420. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00658.x>
- Giblin, P. R. (1997). Marital spirituality: A quantitative study. *Journal of Religion and Health*, 36, 333–344. <https://doi.org/10.1023/A:1027481125385>
- Hurt, T. R. (2012). Toward a deeper understanding of the meaning of marriage among Black men. *Journal of Family Issues*, 34(7), 859–884. <https://doi.org/10.1177/0192513X12451737>
- Işık, E. (2023). Social dimension of marriage and homogamy marriage. In M. S. İpar (Ed.), *Academic research and evaluations in social sciences – II* (pp. xx–xx). Özgür Publications.
- Karagöz, S., & Gümüş Böke, E. (2020). Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti. In S. Düzgüner & A. Ayten (Eds.), *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti* (ss. 60–68). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Lambert, N. M., & Dollahite, D. C. (2007). The threefold cord: Marital commitment in religious couples. *Journal of Family Issues*, 29(5), 592–614. <https://doi.org/10.1177/0192513X07308395>
- Lubis, M., Daulay, S. R., & Fauziyah, F. (2024). Social and economic impacts of increasing early marriages during the COVID-19 pandemic: A study in Mandailing Natal and South Tapanuli Districts. *Journal of Islamic Economics Lariba*, 10(1), 69–82. <https://doi.org/10.20885/jielariba.vol10.iss1.art4>
- Mahoney, A. (2010). Religion in families, 1999–2009: A relational spirituality framework. *Journal of Marriage and Family*, 72, 805–827.
- Pargament, K. I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. Guilford Yayınları.
- Rauer, A., & Volling, B. (2015). The role of relational spirituality in happily-married couples' observed problem-solving. *Psychology of Religion and Spirituality*, 7(3), 239–249. <https://doi.org/10.1037/rel0000022>
- Rohaya, N., & Supendi, S. (2020). Legal protection of wife and children in self marriage. *JHR (Jurnal Hukum Replik)*, 8(2), 10. <https://doi.org/10.31000/jhr.v8i2.3580>
- Sabey, A., Rauer, A., & Jensen, J. (2014). Compassionate love as a mechanism linking sacred qualities of marriage to older couples' marital satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 28(5), 594–603. <https://doi.org/10.1037/a0036991>
- Tarhan, N. (2013). *Evlilik psikolojisi*. Timaş Yayınları.
- Yorgason, J. B. (2015). Exploring daily religious/spiritual activities among older couples: Religious/spiritual influence moderating the effects of health symptoms on marital interactions. *Journal of Religion, Spirituality & Aging*, 27(2–3), 201–221. <https://doi.org/10.1080/15528030.2014.989463>

GECİKEN EVLİLİKLER: NEET GENÇLİK VE EĞİTİM-İSTİHDAM DENGESİ ÜZERİNDEN BİR TOPLUMSAL OKUMA

Doç. Dr. Fatih ALTUN

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Günümüz toplumla-
rında evlenme yaşı
her geçen yıl biraz
daha yükseliyor. Türkiye’de de
benzer bir eğilim gözlemleni-
yor. Kadınlar ve erkekler, önce-
ki kuşaklara kıyasla daha geç
yaşta evlenmeyi tercih ediyor¹.
Bu bağlamda 2001 yılında ka-
dınlar 21,93 erkeklerde ise
25,31 olan ilk evlenme yaşı² or-
talaması, TÜİK verilerine göre,
2024 itibarıyla kadınlarda 25,8
erkeklerde ise 28,3 olarak ölçül-
müştür³. Bu gecikmenin neden-
leri arasında bireysel tercihler,
kültürel dönüşüm, kariyer önce-
liği ya da kişisel özgürlük arayış-
ı gibi pek çok unsur sayılabilir.
Ancak bu eğilimi yalnızca birey-
sel iradeyle açıklamak, daha der-
rin ve yapısal bazı gerçekleri göz
ardı etmek anlamına gelir.

Zira evlenme kararı, sadece
duygusal bir birlikteliğin başlan-
gıcı olmayıp aynı zamanda eko-
nomik, sosyal ve psikolojik bir
sürecin sonucudur. Bu nedenle
ilk evlenme yaşının yükselmesi,
bireylerin içinde bulundukları
ekonomik koşullar, eğitim ha-
yatları, iş gücü piyasasına giriş
süreçleri ve sosyal aidiyet duy-
guları ile yakından ilişkilidir.

Bu yazıda, özellikle “ev gen-
ci” ya da uluslararası literatürde
bilinen adıyla NEET (ne eğitim-
de ne istihdamda ne de mesleki
eğitimde olan) gençler⁴ bağla-
mında evlenme yaşındaki gecik-
menin bazı nedenleri üzerinde
duracağız. Amacımız, ülkemizin

genç nüfusuna dair verileri ve
gözlemleri bir araya getirerek
yapıcı öneriler sunmak ve sosyal
bütünlüğümüzü korumak adı-
na çözüm odaklı bir bakış açısı
ortaya koymaktır. Zira gençlerin
üretim sürecine daha erken ve
sağlıklı bir biçimde dâhil olması,
yalnızca bireysel başarıları de-
ğil, toplumsal huzuru ve gelecek
vizyonumuzu da doğrudan etki-
lemektedir.

NEET Gençlik: Göz Ardı Edilemeyecek Bir Gerçeklik

Son yıllarda gerek akade-
mik çalışmalarda gerekse kamu
politikası tartışmalarında öne
çıkan kavramlardan biri de “Ev
Genci” ya da literatürdeki ifa-
deyle NEET gençliktir. “Ne eği-
timde ne istihdamda olan” anla-
mına gelen bu tanım, 15–24 yaş
grubundaki bireylerden eğitim
kurumuna devam etmeyen ve
herhangi bir işte çalışmayan-
ları kapsar. TÜİK’in 2024 veri-
lerine göre, Türkiye’de bu yaş
grubundaki gençlerin yaklaşık
%22,9’u NEET statüsündedir. Bu
oran, kadınlarda %30,1’e kadar
çıkmakta; erkeklerde ise %16,2
seviyesindedir⁵. Yaş aralığı 15-
29 olarak ele alındığında ise
bu oran %25,9’a çıkmaktadır⁶.
Oranlar, dikkatle değerlendiril-
mesi gereken bir tabloya işaret
etmektedir.

NEET olmak, bireyin hayatı-
nın en verimli ve üretken döne-
minde sistemin dışında kalması
anlamına gelir. Bu durumun,
sadece bireyin ekonomik gele-

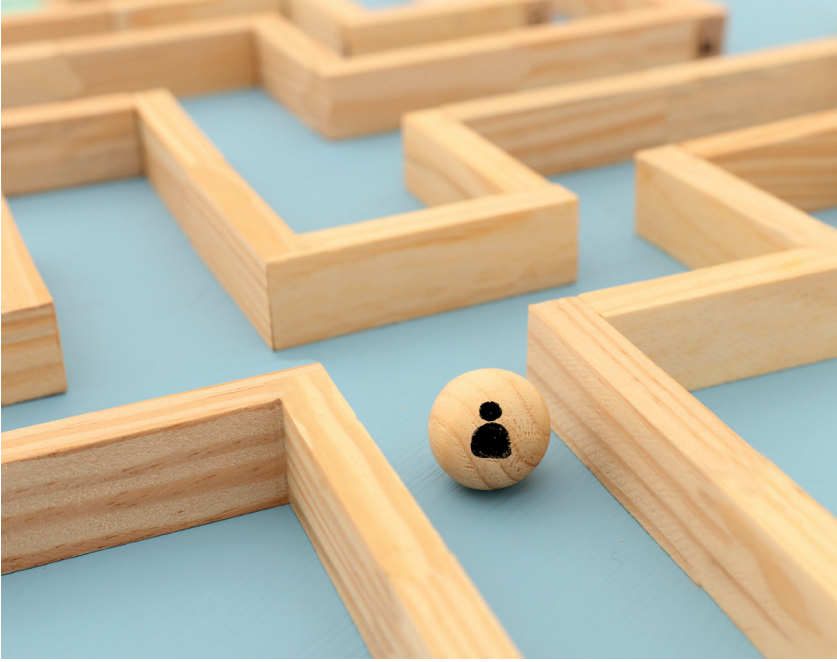
ceği açısından değil, toplumun
sosyal yapısı ve kalkınma süreci
açısından da önemli sonuçla-
rı vardır. Genç bir insanın uzun
süre eğitimden ve istihdamdan
uzak kalması hem özgüvenini
zedeler hem de toplumsal aidi-
yet duygusunu zayıflatır. Zaman-
la bu bireylerde geleceğe dair
umut ve motivasyon eksikliği
oluşabilir. Bu da evlilik gibi uzun
vadeli ve sorumluluk gerektiren
kararların ertelenmesine, hat-
ta bazen gündemden tamamen
çıkmasına neden olabilir.

Bununla birlikte NEET
gençliğin ortaya çıkışı, sadece
bireysel tercihlere bağlanamaz.
Bu olgu, çoğu zaman yapısal
nedenlerin bir sonucudur. Eği-
tim sistemine erişimde yaşanan
kopukluklar, iş gücü piyasasına
geçişte karşılaşılan zorluklar,
mesleki yeterliliklerin piyasayla
uyuşmaması gibi faktörler, genç-
lerin üretim süreçlerinden uzak-
laşmasına yol açmaktadır.

Bu tabloyu görmezden gel-
mek, ülkenin sahip olduğu genç
nüfus potansiyelinin etkin kul-
lanılmasını engeller. Bu nedenle
NEET olgusu, sosyal politikalar
açısından dikkatle değerlendiril-
mesi ve çözüm yolları geliştiri-
lmesi gereken bir başlık olarak
karşımızda durmaktadır.

NEET Durumu ve Kültürel Dönüşüm

Bugünün dünyasında, birey-
sel yaşam biçimlerinin çeşitlen-
mesi, yalnızca bireysel tercihler-
le sınırlı olmayıp aynı zamanda

medya, dijital platformlar ve küresel kültürel akımların etkisiyle şekillenmektedir. Geleneksel aile yapısına alternatif olarak sunulan evlenme dışı birliktelikler, tek başına yaşam tarzı, bağıllık olmadan birlikte yaşama gibi modeller, özellikle gençler arasında daha görünür ve daha normalleştirilebilir hale gelmiştir.

Bu kültürel iklim, gençlerin değer dünyasını doğrudan etkilemekte; sorumluluk, bağıllık ve uzun vadeli birliktelik gibi kavramların yerini, özgürlük, bireysellik ve anlık tatmin gibi kavramlara bırakmasına zemin hazırlamaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus ise, ekonomik ve toplumsal sistemden kopuk kalan gençlerin bu yaşam biçimlerine daha açık hâle gelebilme ihtimalidir.

NEET gençler ekonomik olarak üretim süreçlerinden uzak,

sosyal olarak toplumla bağları zayıflamış ve psikolojik olarak geleceğe dair motivasyonunu kaybetmiş bir noktada bulunmaktadır. Bu kopukluk, bireyin sosyal normlardan ve geleneksel değerlerden uzaklaşmasına zemin hazırlamaktadır. İş hayatına katılmayan, eğitimle bir hedefe yönlendirilmeyen genç bireyler, zamanla sosyal aidiyet hissini kaybedebilir ve evlenme gibi uzun vadeli sorumluluklar yerine, daha kısa süreli ve bağılayıcılığı düşük yaşam biçimlerine yönelmeye daha yatkın hâle gelebilirler.

Bu eğilim sadece bireyin değil, toplumun genel yapısının da dönüşmesine neden olabilir. Zira aile kurumu, sadece bireylerin bir tercihi değil; aynı zamanda sosyal dayanışmanın, kültürel devamlılığın ve nesiller arası aktarımın temelidir. NEET

durumunun yaygınlaşması, genç nüfusun bu sürece katılımını sekteye uğratarak aile kurumunun geleceğini de zayıflatabilecek bir sürece dönüşebilme riski taşımaktadır.

Bu bağlamda üretilecek her tür politika, gençleri üretme, sosyal etkileşime ve değer merkezli bir hayata dâhil edecek şekilde tasarlanmalıdır. Gençlerin karşılaştığı zorluklara karşı duyarlı, çözüm odaklı ve şefkatli bir yaklaşım, onları yalnızca ekonomik olarak değil, kültürel ve manevi açıdan da destekleyecektir.

Üniversiteleşme Politikası: Kalkınma ve Fırsat Eşitliği

Öte yandan, Türkiye'nin son yirmi yılda yükseköğretim alanında kaydettiği ilerleme, sayısal verilerle olduğu kadar, sosyal anlamda da dikkat çekici boyutadadır. Ülke genelinde üniversite sayısının 200'ün⁷ üzerine çıkması ve her ilde en az bir üniversitenin açılmış olması, eğitimde fırsat eşitliğini artıran önemli bir hamle olmuştur. Bu sayede Anadolu'nun farklı şehirlerinde yaşayan gençler, büyükşehirlere taşınmadan yükseköğretime erişim fırsatı elde etmiş, böylece bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda anlamlı bir adım atılmıştır.

Eğitim alanındaki bu yaygınlaşma, yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda sosyoekonomik dönüşümü de desteklemiştir. Yeni kurulan

üniversiteler, bulundukları şehirlerin istihdamına, kültürel hayatına ve altyapı yatırımlarına katkı sağlamış; böylelikle yerel ekonomileri canlandırmıştır. Bu bağlamda üniversitelerin sayıca artması, başlı başına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Ancak burada dikkatle bakılması gereken asıl konu, üniversite sayısından ziyade, bu üniversitelerin eğitim ve kontenjanlarının niteliği ve planlamasıdır. Kontenjanlar artırılırken, her bölümün mezunlarının iş gücü piyasasında ne ölçüde karşılık bulacağı, yerel ihtiyaçların ve ulusal kalkınma hedeflerinin ne olduğu gibi kriterlerin daha belirleyici olması gerekmektedir.

Özellikle bazı küçük şehirlerde öğrenci sayısının 30 bin-40 bin gibi çok yüksek seviyelere ulaşması, bu şehirlerin sosyal ve fiziksel altyapısını zorlayabilmektedir. Konut arzı, ulaşım sistemleri ve diğer kamu hizmetleri açısından zaman zaman dengesizlikler oluşabilmekte; öğrenciler barınma ve geçim konularında güçlük yaşayabilmektedir.

Bu noktada, üniversitelerin ve öğrenci sayılarının dağılımının daha dengeli ve ihtiyaç odaklı bir planlama süreciyle yürütülmesi gerekmektedir. Yeni kurulan üniversitelerin altyapı açısından güçlendirilmesi, akademik kadro kalitesinin artırıl-

ması ve kontenjan belirlenirken yerel kapasitenin göz önünde bulundurulması hem öğrenciler hem de şehir sakinleri açısından daha sağlıklı bir dengeyi mümkün kılacaktır.

Kontenjan Planlaması ve Mezuniyet Sonrası Belirsizlik

Diğer yandan, üniversiteye girişin kolaylaşması, pek çok gencin yükseköğretime erişimini sağlamış ve bu durum, kısa vadede sosyal hareketliliği artırıcı bir etki yaratmıştır. Ancak uzun vadede mezun sayılarındaki hızlı artış, bazı alanlarda iş gücü piyasasıyla uyumlu olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

Bugün birçok bölüm, mezunlarını piyasada karşılığı sınırlı olan alanlara yönlendirmekte ya da mezun sayısı, sektörün ihtiyaçlarının çok üzerinde seyretmektedir. Bu durum, gençlerin üniversiteden mezun olduktan sonra kendi alanlarında istihdam edilme ihtimallerini düşürmekte, mezuniyet sonrası dönemi belirsizlikle dolu bir sürece dönüştürebilmektedir.

Elbette bu tablo, tüm üniversiteler ya da tüm bölümler için geçerli değildir. Ancak genel eğilim, gençlerin önemli bir kısmının mezuniyet sonrası iş arama sürecinde uzun süre beklemeleri, farklı sektörlerde geçici ve alan dışı işlere yönelmeleri gibi örüntüleri ortaya koymaktadır. Bu süreç yalnızca ekonomik olmayıp, psikolojik olarak da yıpratıcıdır. Mezun bir gencin,

aldığı eğitimin karşılığını alamaması, emeğine ve yönelimine dair bir hayal kırıklığı yaşamasına sebep olabilmektedir.

Bu durumun evlenme kararlarına etkisi de doğrudan gözlemlenebilir. Ekonomik istikrarını sağlayamamış, gelir düzeyi henüz belli bir düzeye ulaşmamış bir gencin evlenme kararı alma süreci doğal olarak gecikebilir. Çünkü evlenmek, ekonomik yükümlülükleri de kapsayan ciddi bir adımdır. Çalışma hayatına geç atılan bir birey için bu yükümlülüğü üstlenmek kolay değildir. Bu nedenle, gençlerin daha ileri yaşlarda evlenmeye yönelmesi, bir tercih olduğu kadar bir zorunluluk olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Burada önerilmesi gereken yaklaşım; kontenjan planlamalarının sadece arz yönlü değil, istihdam öngörülerıyla eşgüdümlü olarak ele alınmasıdır. Sektör ihtiyaçları, bölgesel gelişim öncelikleri, teknolojik dönüşüm gibi göstergeler ışığında hangi bölümlere ne kadar öğrenci alınacağına dair veriye dayalı bir planlama yapılması, mezuniyet sonrası belirsizlikleri azaltacaktır.

Mesleki ve Uygulamalı Eğitimin Güçlendirilmesi

Bununla birlikte, Türkiye’de yükseköğretim, uzun süredir hem bireylerin hem de ailelerin gözünde bir toplumsal başarı simgesi olarak kabul edilmektedir. Elbette üniversite eğitiminin

Son yıllarda gerek akademik çalışmalarda gerekse kamu politikası tartışmalarında öne çıkan kavramlardan biri de “Ev Genci” ya da literatürdeki ifadeyle NEET gençliktir. “Ne eğitimde ne istihdamda olan” anlamına gelen bu tanım, 15–24 yaş grubundaki bireylerden eğitim kurumuna devam etmeyen ve herhangi bir işte çalışmayanları kapsar.

bireyin entelektüel gelişimine, sosyal çevresine ve kariyer planlamasına katkısı büyüktür. Ancak bu gerçek, her birey için üniversite eğitiminin tek ve en doğru yol olduğu anlamına gelmemelidir.

Bugünün dünyasında iş gücü piyasaları hızla değişmekte; özellikle dijitalleşme, yapay zekâ ve otomasyon teknolojilerinin etkisiyle bazı meslekler gelecekte tamamen ortadan kalkabilecekken, bazı alanlarda ise ihtiyaç hızla artmaktadır. Dolayısıyla sadece bugünün değil, yarının da ihtiyaçlarını öngören bir eğitim planlamasına ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda mesleki ve teknik eğitim, artık sadece alternatif bir yol değil; aynı zamanda stratejik bir alan olarak görülmelidir. Özellikle dijital dönüşüme uyum sağlayabilecek teknik becerilere sahip insan kaynağına olan ihtiyaç, önümüzdeki yıllarda daha da artacaktır. Örneğin robotik sistemler, yapay zekâ uygulamaları, veri analitiği, siber güvenlik gibi alanlar, klasik bölümlerin yerine hızla istihdam alanı oluşturan yeni meslek kümeleri hâline gelmiştir.

Meslek liseleri ve meslek yüksekokulları (MYO), bu dönüşümün gereklerine uyumlu hale getirilerek, uygulamalı eğitim ve sektör iş birlikleriyle desteklenmelidir. Bu kurumlarda sadece geleneksel zanaatlar değil, aynı zamanda dijital beceriler,

yazılım, e-ticaret ve teknolojik üretim gibi alanlar da güçlendirilmelidir. Böylece gençler hem güncel ihtiyaçlara uygun donanım kazanacak, hem de iş hayatına çok daha hazırlıklı bir şekilde adım atabileceklerdir.

Bu yaklaşım, gençlerin ekonomik bağımsızlığını erken yaşta kazanmasını sağlamakla kalmayıp özgüvenini de artırır, toplumsal sorumluluk üstlenme motivasyonlarını destekler. Genç, kendisini üretken bir yapının parçası olarak gördüğünde; evlenme, aile kurma ve uzun vadeli planlar yapma konusunda da daha güçlü adımlar atabilir.

Bu noktada toplumsal algının da dönüşmesi önemlidir. Meslek liseleri ve MYO’ların, yalnızca akademik başarıda alt sınırlarda kalanlara önerilen bir yol olmamalıdır. Kendi başına değerli, saygın ve gelecek vaat eden bir eğitim rotası olduğu daha açık biçimde ortaya konmalıdır. Başarılı mezun örneklerinin görünür kılınması, bu kurumlara olan ilgiyi artıracak ve kalite çitasını da yükseltecektir.

Sonuç

Türkiye’de ortalama ilk evlenme yaşı son 20 yılda dikkat çekici şekilde yükselmiştir. Bu artış, yalnızca bireysel tercihlerin bir sonucu olarak değerlendirilmemeli, arka plandaki sosyal, ekonomik ve psikolojik dinamikler de dikkatle ele alınmalıdır.

Gençlerin evlenme kararını

geciktirmesinin sebeplerinden biri, iş hayatına geç atılmaları ve maddi olarak bağımsızlıklarını sağlamakta zorlanmalarıdır. Özellikle mezuniyet sonrası iş bulma sürecinin uzaması ya da elde edilen gelirlerin evlenme gibi ciddi bir adımı finanse etmeye yetmemesi, bu kararı sürekli öteleyen bir dinamik yaratmaktadır. Genç bireyler, sorumluluk altına girmeden önce kendilerini güvende hissetmek istemekte ancak bu güven ortamı çoğu zaman geç oluşmaktadır.

Bununla birlikte, toplumsal yapıdaki değişimlerin de etkili olduğu açıktır. Aile kurmak, önceki kuşaklar için doğal ve neredeyse kaçınılmaz bir adım olarak görülürken günümüzde bireysel gelişim, kariyer hedefleri, kişisel alan ihtiyacı gibi öncelikler daha çok öne çıkmaktadır. Bu durum, sadece Türkiye’de değil, dünyanın pek çok ülkesinde benzer bir eğilime işaret etmektedir.

Ayrıca dijitalleşme, sosyal medya ve küresel kültürel akımların etkisiyle gençler arasında “bağımsız yaşam” fikri giderek daha fazla yaygınlaşmaktadır. Evlenme dışı yaşam biçimleri, kimi zaman medya ve popüler kültür aracılığıyla özendirici şekilde sunulabilmektedir. Bu da bazı gençler için evliliği yalnızca geciktiren değil, sorgulatan bir faktöre dönüşebilmektedir.

Ancak burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta vardır:

Gençlerin evlenme kararını ertelemesi, evliliğe karşı oldukları anlamına gelmemektedir. Aksine pek çok genç, uygun şartlar oluştuğunda evlenmek ve aile kurmak istemektedir. Bu nedenle çözüm, gençlerin hayat koşullarını iyileştirmekte; onları sosyal, psikolojik, manevi ve ekonomik olarak destekleyecek mekanizmalar geliştirmekte yatmaktadır.

Burada temel yaklaşım, gençliği “sorun” olarak görmekten ziyade, onları geleceğin taşıyıcısı olarak görmekten geçmektedir. Gençlerin sistem dışında kalmasını önlemenin yolu onları eğitmek, desteklemek ve hayatla bağ kurabilecekleri alanlar oluşturmaktır. Bu noktada kamu kurumları, yerel yönetimler, medya ve sivil toplum arasında güçlü bir iş birliği gerekmektedir.

Aile, toplumun temel taşıdır. Gençlerin aile kurma yolundaki engellerle yalnız bırakılmaması, ülkemizin sosyal bütünlüğü ve demografik yapısı açısından da önemlidir. Bu çerçevede, evlenme kararını kolaylaştıracak adımların atılması; konut, istihdam, psikososyal destek ve değer eğitimi gibi alanlarda gençlere yönelik çalışmaların artırılması, evlenme yaşının yeniden istikrarlı bir zemine oturmasına katkı sağlayacaktır.

Referanslar

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>

<https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/temporal-change-of-marriage-and-divorce-rates-at-provincial-levels-in-turkey20012015.pdf>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>

<https://www.oecd.org/en/data/indicators/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.html>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2024-54077>

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training

<https://istatistik.yok.gov.tr/>

Dipnotlar

- 1 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>
- 2 <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/temporal-change-of-marriage-and-divorce-rates-at-provincial-levels-in-turkey20012015.pdf>
- 3 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>
- 4 <https://www.oecd.org/en/data/indicators/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.html>
- 5 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2024-54077>
- 6 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training
- 7 <https://istatistik.yok.gov.tr/>

ZOR KARARLARIN EŐİŐİNDE: GELECEŐİN ANNELERİ

Doç. Dr. Zeynep KAYA

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakóltesi
Din Eğitimi Anabilim Dalı

Giriş

Dünya küresel bir 'nüfus kıyametine' mi gidiyor?" çarpıcı bir başlık değil mi? 2024 yılının son aylarında Anadolu Ajansı'nın yaptığı bir haberin başlığı, özellikle Avrupa ve Amerika ama genel olarak -şimdilik Afrika hariç- tüm dünyada azalan doğum oranlarının küresel etkilerinin neler olabileceğini gündeme taşıyordu. Bilindiği gibi II. Dünya savaşından sonra başlayan ve 1960'lı yıllara kadar süren "Bebek Patlaması" olarak adlandırılan, doğum oranlarının artışta olduğu bir dönem yaşandı. 20. Yüzyıldan itibaren ise modernleşme, kentleşme, teknolojik gelişmeler ile beraber aile yapıları küçülmeye ve buna bağlı olarak çocuk sayıları da azalmaya başladı. Günümüze gelindiğinde Güney Kore, Japonya başta olmak üzere Amerika, Almanya, İtalya, Romanya ve diğer Avrupa ülkelerinde doğum oranları son 20 yılın en düşük seviyesinde seyrediyor. Türkiye'ye özel olarak bakıldığında ise 2024 yılında doğurganlık hızı 1,48 olarak gerçekleşti. Bu oranla Türkiye, hem nüfus yenilenme eşiği olan 2,1'in hem de Avrupa ortalaması olan 1,51'in altına düşmüş oldu. Tüm bu gelişmeler dünya üzerindeki diğer devletleri nüfus politikalarını gözden geçirmeye zorlarken ülkemizde de konuya dair çalışmalara hız verildi

ve kamuoyunda bir farkındalık oluşturmak amacıyla 2025 "Aile Yılı" olarak ilan edildi.

Bugün "aile" kavramı, cinsiyet farklılığı hatta insan olma kriteri aranmaksızın, duygusal ve ekonomik bağlarla tanımlanmakta ve bu şekilde meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak İslam dini açısından aile; kan bağı yoluyla oluşur ve anne, baba ve çocuklar bu toplumsal birimin doğal üyeleridir. Çocuk, her ne kadar aile olmanın gerek koşulu olmasa da yeter koşuludur. Bundan 25-30 yıl önce insanlar için evlenmek ve ardından çocuk sahibi olmak son derece doğal, sorgulanmadan takip edilen bir yaşam döngüsü idi. Ancak günümüzde başta evlenmek sonrasında çocuk sahibi olmak, üzerinde çok detaylı olarak düşünüülüp karar verilmesi gereken bireysel bir tercih meselesidir. Hali hazırda modernleşme olgusu ve feminizm hareketlerinin etkisi ile kadınlar için çocuk doğurmak neslin devamına hizmet eden fitri, biyolojik ve belki de toplumsal bir sorumluluk olmaktan çok bir "tercih" meselesine dönüşmüş durumdadır. Doğum oranlarındaki ciddi düşüşler bize giderek daha çok sayıda ailenin çocuk sahibi olmayı bilinçli biçimde tercih etmediğini göstermektedir. Bu durum, "gönüllü çocuksuzluk" gibi yeni kavramların literatüre girmesine neden olmuştur. Öte yandan post modern zamanın kültürel

dinamikleri, anneliği tercih eden kadınlar için bu süreci idealize etmekte ve ulaşılamaz standartlarla donatmaktadır. Mükemmel annelik, süper annelik gibi söylemler; anneleri doğal annelik içgüdülerini sergilemekten alıkoymakta, onları sürekli bir yetersizlik hissiyle baş başa bırakmaktadır.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin nüfus ve toplum yapısının gelecekte nasıl şekilleneceği, bugün gençlik çağında olan ve ileride anne olma potansiyeline sahip kızların vereceği kararlara bağlı olarak şekillenecektir. Bu yazı, geleceğin annelerini odağına almakta; onların anneliğe giden yolda karşılaşılabilecekleri zihinsel ve duygusal gerilimleri, annelik

biçimi ile ilgili karar süreçlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu maksatla konu, bazı alt başlıklara ayrılarak kritik olduğu düşünülen dönemeçler üzerinden detaylandırılacaktır.

Evlenmek ya da evlenmemek, işte tüm mesele bu...

Aile kurmanın ve ebeveyn olmanın ilk basamağı olan evlilik, insanın yaşam döngüsü içinde yer alan en önemli kararlardan biridir. Günümüzde yetişkinler, gençlerin evlenmek istemediği ya da geç yaşlarda evlendiği yönünde bir kanaate sahiptirler. Bu kanaati destekleyen veriler de mevcuttur. TÜİK verilerine göre 2024 yılı itibarıyla evlenme çağında olan ancak hiç evlenmemiş gençlerin oranı artarak 19 milyon 485 bin 977'ye ulaşmış durumdadır. Evlenme oranında- 2023'e göre çok büyük bir fark oluşturmamakla birlikte- 2022 yılına oranla 100 bine yakın bir azalma göz çarpmaktadır. Ortalama ilk evlenme yaşı ise 2024 yılında erkeklerde 28,3 iken kadınlarda 25,8 olarak tespit edilmiştir. Gençlerin evlenmesinin arkasında yatan sebeplere bakıldığında ekonomik zorluklar, değişen öncelikler, eğitim ve kentleşme, sorumluluk almak istememe, doğru adayı bulma endişesi, zorlayıcı adet ve gelenekler gibi faktörlerin sıralandığı görülmektedir. Dolayısıyla evlilik, gelecekteki gençler için karar verilmesi gereken önemli bir mesele olarak

durmaktadır. Bu karar üzerinde etki oluşturabilecek pozitif ve negatif etkenler bulunmaktadır.

Araştırmalar eğitim düzeyinin, kadınların evlilik yaşının artmasında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yükseköğretim mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştaki kadınların oranı 2023 itibarıyla %22,7'dir. Eğitim imkanlarının gerek örgün gerekse çevrimiçi olarak genişlemesi, yıllara göre bu oranın daha da atması ile sonuçlanabilir. Bu durumda geç yaşta evlenme olgusu sürecek gibi gözükmektedir. Diğer taraftan üniversite eğitimi alma ile sonrasında istihdam edilme oranları arasındaki farkın giderek açılması gençleri iş beklentisi ile farklı arayışlara itebilir. Kadınlar açısından bakıldığında yüksek öğrenim görme isteği sürse de istihdamın ertelenmesi zaruriyetinden dolayı evlilik öncelikli bir alan olmaya aday görülebilir.

Dijital bir çağda yaşamamız hasebiyle internet ve özellikle sosyal medya gençlerin hayat akışlarının bir parçası haline gelmiş bulunmakta hatta bu kuşak internet kuşağı olarak da adlandırılmaktadır. Sosyal medya, saatlerini bu tarz mecralarda geçiren gençleri, bilgi edinmeden tüketim alışkanlıklarına düşünce biçimlerinden, değer anlayışlarına kadar pek çok alanda etkisi altına almaktadır. Sosyal medyaya yansıyan evlilikler ile ilgili içerikler, bir kıyaslama kül-

türü de doğurması hasebiyle bu kuşağın evliliğe karşı bir mesafe oluşturmada etki edebilmektedir. Öte yandan sabah kuşağı programlarındaki aile içi ilişkiler, popüler dizilerdeki aileye dair olumsuz algılar da bu mesafeyi pekiştirmektedir. Son zamanlarda evliliğin, erkeklerden daha çok kadınlar için getirdiği duygusal ve fiziksel yüklerle dikkat çeken ve bekar kadınların daha mutlu oldukları, yaşam memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunda dair araştırma sonuçlarının paylaşılması buna paralel olarak dijital mecralarda ileri yaş bekarlığına övgüler dizen paylaşımların yapılması dikkat çekmektedir. Sıralanan etkenler, gençlerin evlilik ile ilgili düşüncelerini etkileyecek potansiyele sahiptir. Ancak gençlerin evliliğe bakışına dair yapılan araştırmalar, gençlerin evliliği konusunda iyimser olmamıza imkân tanıyacak niteliktedir. *"Türk Dünyası Üniversite Gençliğinin Gözünden Aile ve Evlilik"* araştırması sonucuna göre 22-26 yaş arası gençlerin %60-70'i evliliği hedefleri arasında görmektedir. Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir başka araştırmada gençlerin aile kurma isteklerinin sürdüğü ifade edilmektedir. Bir başka tespite göre; evlenme yaşı yükselse de evlilik toplumumuzda yine de çok kuvvetli bir kurum olarak sürmektedir. Yani gençlerin büyük bir çoğunluğu yine de evlenmeyi tercih etmekte, evlilik

oranındaki düşüşün en önemli nedeni ekonomik nedenler olarak görülmektedir.

Tüm veriler dikkate alındığında gelecekte, gençler tarafından evlilik kararının zorluklar ve riskler içeren bir süreç olacağı bilinci ile alınacağını öngörmek mümkündür. Yani evlenmek mi bekar kalmak mı ikilemini evlilikten yana kullanan gençlerimiz, bu aşamayı geçtikten sonra bu çağın şartları dikkate alındığında ikinci bir zor kararla karşı karşıya kalacaklardır.

Annelik mi? Kariyer mi?

Hayat mı?

Sosyolojik açıdan ailenin işlevlerinden biri de neslin devamını sağlamaktır. Ancak giriş kısmında ifade edildiği üzere Türkiye genelinde-bölgesel farklar olmakla beraber- doğum oranlarında ciddi bir azalma söz konusudur. O halde şu sorunun cevabı anlamlı hale gelmektedir: İnsanları çocuk sahibi olmayı istemekten alı koyan nedir?

Bu sebeplerin arasında ekonomik faktörlerin yanında önceki nesillere göre daha iyi “eğitim” alan kadınların, aynı zamanda iyi bir kariyere sahip olma istekleri etkilidir. Genel olarak en düşük doğurganlık oranına sahip ülkeler, kadın istihdam oranının en yüksek olduğu ülkelerdir. Statüleri arttıkça kadınlar, aile içinde alınan sosyo-ekonomik kararlarda daha çok söz sahibi olmaktadır. Bu durum ise genellikle geç evlenme, daha az

çocuk yapma veya ikinci-üçüncü çocuk sahibi olma fikrini erteleme şeklinde sonuçlanmaktadır. Günümüzde kadınların eğitim seviyesinin her geçen yıl arttığı bilinmektedir. Eğitim ile beraber bir kariyer beklentisi ve kariyerin gerektirdiği çalışma şartları da anne olma konusunda kadınların geri adım atabilmesine neden olmaktadır. 2000’li yıllarda başından itibaren bir motto haline gelen “Çocuk da yaparım kariyer de.” bakış açısının gerek anne gerekse çocuk açısından bir slogana sığmayacak kadar bedel gerektirdiği de fark edilmiş durumdadır. Özellikle çocuğa yüklenen anlamın değişmesi ve çocuğu hayatın merkezine yerleştiren anlayışın benimsenmesi ile çocuğun daha iyi koşullar altında yetiştirilmesi fikri, ebeveynlere yüklenen maliyeti daha da artırmıştır. Bu durum, çalışma hayatı sebebiyle çocuğun her ihtiyacını tam olarak karşılayamayacağını düşünen kadınları ya hep ya hiç mantığı ile çocuksuzluğa itebilmektedir.

Çocuk sahibi olmama düşüncesi elbette sadece kadının çalışma hayatı ile ilgili değildir. Çocuk büyütmenin getirdiği sorumluluk ve belli orandaki kısıtlayıcılığın özgürlüğü zedelediğini ifade eden, bunun yerine gezmeyi ve hayatı yaşamının daha mantıklı olduğunu düşünen evli çiftler olduğu gibi; artan nüfus, savaşlar, iklim krizi gibi nedenler dolayısıyla böyle

bir dünyaya çocuk getirmenin anlamsız olduğuna bizi ikna etmeye çalışan pek çok akım mevcuttur. Özellikle son dönemlerde sosyal medyada evli ama çocuksuz olmanın çok havalı ve konforlu olduğu yönünde, sürekli eşlerle birlikte gezilen yerlerin paylaşılması ile oluşturulan bir algı da söz konusudur.

Tüm bu şartlar altında evli çiftlerin, özelde ise kadının, çocuk sahibi olmaya karar vermesi-aslında doğal bir süreç iken- maalesef; dini, felsefik, biyolojik ve sosyolojik argümanlar ile desteklenmesi gereken kritik bir hamleye dönüşmektedir. Sonuçta, anne olmayı seçmek diğer taraftan başka bir gerilimin kapısını aralamak anlamına da gelmektedir.

Tereddüt ve kaygı

sarmalında anne olmak

Bugün anne olmak hamilelik dönemi öncesinden çocuğun doğumuna kadar bilim ve tıp merkezli olarak geçirilen bir süreç haline gelmiştir. Annenin hamile kalmadan önce yapması gerekenler, hamile iken hangi ayda ne yemesi gerektiği, hangi tür duygu ve davranışlarının bebeği nasıl etkileyeceği adım adım jinekologlar ve çocuk gelişimi uzmanları tarafından belirlenmektedir. Annelik deneyimi daha önceki kuşakların tecrübe ettiklerinden çok farklı olarak bilimsel bilginin otoritesine dayanmaktadır. Bu nedenle annelik kolay ve rahat olmanın ötesinde

artık teknik bir mesele haline gelirken dijital iletişim kanallarının hegemonyası ile beraber, geçmişte kuşaktan kuşağa aktarılan annelik bilgisi, elektronik dünyaya geçmekte anneliğe ilişkin yaşantılar ev içinden çıkarak sanal aleme taşınmaktadır. Özellikle bilginin üretiminde ve paylaşılmasında yaşanan form, hız ve içerik değişikliği “yeni nesil annelik”, “sosyal medya anneliği”, “insta-mom”, “social mom” şeklinde tanımlanan annelik tarzları üretmiştir.

Sosyal medya anneliği ile ortaya konulan annelik tarzı, modern annelik formuna uygun olarak “ideal anne”, “süper anne” mitlerini destekleyecek şekilde inşa edilmektedir. Bu annelikte anne, çocuğun bilişsel, psikolojik gelişimi yanında çocuğunun yiyecek ve giyeceklerinin organik olup olmamasından tutun da nasıl eğitim vermesi ve ne tür bir disiplin anlayışı benimsemesi gerektiği konusunda bilgili olmaya ve hata yapmamaya zorlanmaktadır. Eğer çalışan bir anne ise hem iş yerinde başarılı bir kadın olmalı, hem de annelik konusunda dört dörtlük bir performans sergilemelidir. Çünkü, bilgi edinme kaynağı olarak kullandığı sosyal anneler bu konuda bir yakalanması gereken bir standardı oluşturmaktadır. Bu şartlar altında *Neyi ne zaman yapmalıyım? İdeal anne nasıl olurum? İyi annelik için kimi hangi zamanı takip etmeliyim?* Soru-

ları annelerin zihninde dönen deli sorulara dönüşmektedir. Diğer taraftan bu kadar geniş bir yelpazede tanımlanmış görev ve sorumluluklar genç anneleri yeterli olup olmadıkları konusunda derin bir kaygı ve tereddüte sürüklemekte hem kendilerinin hem de bebeklerinin ruh sağlığını tehlikeye atmaktadır.

Yaşadığımız çağın; tüm zamanlara göre daha yaşam şartları bakımından güvenli olduğu söylenebilir. Ancak gerek fiziksel olarak gerekse sanal ortamda yaşanan istismar, taciz olayları

gerekse çocuklara yönelik şiddet eylemlerine şahitlik etmek pek çok bekar gencin daha evlenmeden “*bu çağda nasıl çocuk yetiştireceğiz?*” kaygısı yaşamalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar açısından çocuk sahibi olma kararını almak tüm bu ihtimalleri izale edebilecek ve gerçekte anneliğin ne olduğuna dair meydan okumalarla başa çıkmaya yetecek bir inanç, irade ve güç gerektirmektedir. Bu aşamanın geçilmesi halinde ise diğer kritik karar eşiği sırasını beklemektedir.

Ebeveynlik yaklaşımları arasında kaybolmak

Ebeveyn olmak pek çok insan için getireceği mutluluk dolayısıyla heyecanla beklenen bir zaman dilimi olmakla beraber çocuğun varlığı daha önce tecrübe edilmeyen endişe, zorluk, sorunları da beraberinde getirir. Aile dinamikleri içerisinde en önemli unsurlardan biri anne babaların çocukları ile nasıl bir iletişim kuracakları, ne tür bir yetiştirme tarzı benimseyecekleridir. Bilginin ve bilgiye ulaşma yollarının çoğulcu bir yapı arz etmesi, diğer taraftan bu çağa ait yeni şart ve risklerin kendini dayatması geleneksel ebeveynlik yaklaşımlarının terk edilmesine ve yeni nesil ebeveynlik denen pek çok yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Helikopter ebeveynlik, kar küreyici ebeveynlik, doğal ebeveynlik, eko ebeveynlik, yavaş ebeveynlik, aşırı ebeveynlik, dijital ebeveynlik .. liste böyle uzayıp gitmektedir. Bu tarz yaklaşımlarla birlikte modern çağda ahlaki değerlerin yozlaşması ebeveynleri dini ve ahlaki değerlerle donanmış çocuklar yetiştirme konusunda hassas davranmaya itmiştir. *Özgüven sahibi çocuk nasıl yetiştirilir? Sorumluluk sahibi çocuk nasıl yetiştirilir? Çocuğa karakter eğitimi nasıl verilir? Din eğitimi kaç yaşta başlamalıdır?* Gibi sorular ebeveynler açısından cevaplanması elzem sorular listesindedir. Peki, tüm bu yak-

laşımlardan hangisi ya da hangileri doğrudur? Modern çağda her şeyin bir trendi olduğu gibi ebeveynliğin de trendleri vardır ve bu durum ebeveynleri çocuk yetiştirirken neyi nasıl yapmaları gerektiği konusunda çoğu zaman çaresiz bırakmaktadır.

Çocuk yetiştirme tarzını belirleme anne ve babanın ortak kararı ile olması gerekirken çocukla ilgili hemen hemen her uygulamada annelerin daha aktif ve belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun annelik duygusu, kadının kendine has özellikleri, annenin çocuğun yaşamının ilk yıllarındaki önemi, mükemmel annelik baskısı gibi pek çok nedeni olabilir. Ancak netice itibarıyla bu durum çocuk yetiştirmede annelerin daha çok sorumluluk, kaygı ve yük hissetmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu şartlar altında, sosyal medyanın aktif kullanıcısı olan dijital-hatta post-dijital-çağın anne adayları çocuk büyütmede taşların içinden pirinci ayıklamak ve anne olma bilincinin gereklerini akli selim ile keşfetmek mecburiyeti ile yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar.

Son Söz Yerine

Bu yazıyı okuyan anne adaylarının “işimiz gerçekten zor” demeleri ihtimal dahilindedir. Ancak yazının amacı; ümit kırıcı bir tablo çizmek şöyle dursun, tam tersine gençlerin post modern dönemde evlilik ve annelik ile ilgili oluşturulmuş karmaşayı,

Sosyal medya anneliği ile ortaya konulan annelik tarzı, modern annelik formuna uygun olarak “ideal anne”, “süper anne” mitlerini destekleyecek şekilde inşa edilmektedir.

tuzakları fark etmelerini sağlayarak bu süreçteki köşe taşları hakkında bir erken uyarı sistemi oluşturmaktır. Bu sayede aslında yaratılışın ve sünnetullahın bir gereği olan yaşam döngüsünün, kuşaktan kuşağa aktarılan belirli bir değer sistemine dayanan annelik tecrübesi ve çocuk yetiştirme usulünün -çağın gerekleri göz ardı edilmeksizin- değeri yeniden hatırlanabilir. Diğer yandan buradaki ifadeler genç kızları olan annelerin de çocuklarının evlenme ve çocuk yapma konularındaki tutumlarını anlamlarına ve durumun kendi zamanlarındakinden büyük ölçüde farklılık arz ettiğini idrak etmelerine katkı sunabilir. Aile yılında şu anın ve geleceğin annelerinin dayanışma içinde bir yol yürütmesi ümit ediyorum ki hayırlara vesile olacaktır.

Kaynakça

Boğaziçi Üniversitesi, (BÜ). “Eğitim düzeyinin bireylerin evlenme davranışlarında nasıl bir rolü var?” Erişim 12 Temmuz 2025. <https://bogazicindebi-lim.bogazici.edu.tr/content/egitim-du-zeyinin-bireylerin-evlenme-davranisla-rinda-nasil-bir-rolu-var>

Erol, Sevgi, Işık. “Küresel Bir Sorun Olarak Demografik Dönüşüm: Nedenle-ri, Etkileri ve Alınması Gereken Önlem-ler”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 37 (2016). 75-123.

Gül, Zeynep. *Sekülerleşen Türkiye’de Aileye Bakış: Üniversite Öğrencileri Üze-rine bir İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniver-sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Macit, Yunus. “Çocuk Sahibi Olmak ve Ebeveynlik”. *Uluslararası Sosyal Hiz-met Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2021). 30-40.

Sadıkoglu, Zehra Zeynep. *Yeni An-neliğin Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayın-ları, 2023.

Şener, Sami-Yiğit, Beyza Nur. “Sos-yal Medyanın Gençlerin Düşünce ve De-ğerlerine Etkisi”. *Apjir* 5/3 (Aralık 2021), 529-553.

Travers, Mark. “4 Reasons Why Single Women Are The Happiest Peop-le On Earth”. *Forbes*. (09, Kasım 2024). <https://www.forbes.com/sites/travers-mark/2024/11/09/4-reasons-why-sing-le-women-are-the-happiest-peop-le-on-earth-by-a-psychologist>

Tükmen, Gülüş. *Anneliğin Ötesin-de*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.

Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). “İstatistiklerle Gençlik, 2024,” Erişim 12 Temmuz 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genc-lik-2024-54077>

Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). “İstatistiklerle Kadın, 2024,” Erişim 13 Temmuz 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Ka->

din-2024-54076

Türkiye İstatistik Kurumu, (TÜİK). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024.” Erişim 13 Temmuz 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ev-lenme-ve-Bosanma-Istatistikle-ri-2024-54194>

Üsküdar Üniversitesi, (ÜÜ). “Türk Dünyası gençleri evliliğe nasıl bakı-yor?” Erişim 12 Temmuz 2025 <https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7273/turk-dun-yasi-gencleri-evlilige-nasil-bakiyor>

PROF. DR. AHMET DAĞ: AİLE, SADECE NESİL AKTARIMI SAĞLAYAN BİR YAPI DEĞİL AYNI ZAMANDA DEĞER DÜNYASI VE HAFIZADIR

Uludağ Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Ahmet Dağ, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesidir. Başlıca çalışma alanları arasında transhümanizm, yapay zeka, dijitalleşme ve insan-İslam ilişkisi gibi modern felsefe konuları yer almaktadır. Bu konularla ilgili çok sayıda kitabı, bilimsel dergilerde makaleleri olan Prof. Dağ ile Kadın ve Toplum Dergimizin aile özel sayısı için bir söyleşi gerçekleştirdik.

Türkiye'nin modernleşme serüveninde ailenin yapısı ve işlevleri nasıl bir dönüşüm geçirdi? Geleneksel aile yapısındaki değişimin getirdiği zorluklar veya varsa fırsatlar nelerdir?

Dünyada en radikal modernleşme tecrübesine sahip bir ülkeyiz diyebilirim. Bu radikal modernleşmeden aile de nasibini aldı. Osmanlı'nın son dönemindeki modernleşme (Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet) çabaları; aile formunu, işlevini, kültürel dokusunu ve işlevini farklılaştırmaya başlamıştı. Modernleşme; sanayileşme ve kentleşme ile daha da derinleşerek bireyselleşme, demokratikleşme ve sekülerleşme durumunu sürecini doğurdu. Böyle bir süreçte geleneksel aile formlarının dönüşmesi de gayet normal. Kentleşmenin etkisiyle öncelikle geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçişin olması ailenin yapısını ve işlevlerini değiştirdi. Kentlerdeki fabrikalarda çalışan insanların artması tek veya iki çocuklu çekirdek aile tipini meydana getirdi. Şimdilerde çocuksuz ve birlikte yaşamayı tercih eden sadece kadın-erkek birlikteliği söz konusu. Son dönemde ise partner kavramı üzerinden LGBT+ bireylerin birlikteliğine "aile" deniliyor. Hatta "Kadın-erkek ve çocuktan oluşan birlikteliğe aile denir." tanımına bile tepki gösteriliyor.

Geleneksel ailenin erimesi;

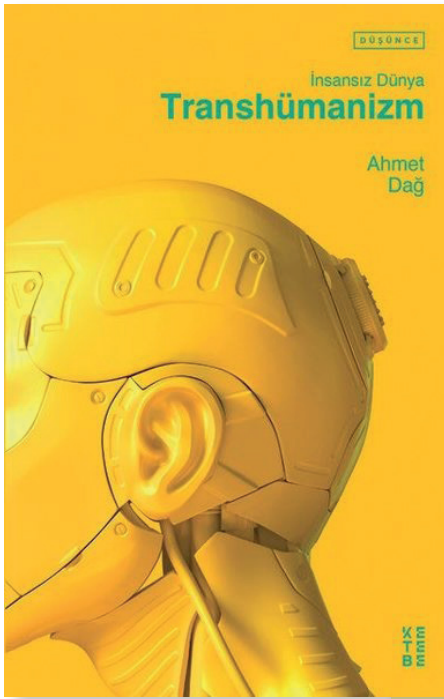
evliliğin geciktirilmesine veya azalmasına, boşanmaların artmasına neden olduğu gibi çocuk sayısının azalmasına da neden oluyor. Modernleşme, aile bağlarını zayıflattığı gibi yeniden tanımladığı aileye olumlu katkılar sunuyor. Başta barınma olmak üzere eğitim süreçleri öncesine göre iyileşti. İş hayatına dahil olan ve ekonomik bağımsızlık kazanan kadınların, geleneksel ailede yaşadıkları sıkıntılar ortadan kalktı sayılır. Daha eşitlikçi hâle gelen kadın-erkek ilişkilerinde kararlara katılma ve iş bölümü rolleri daha dengeli oluyor. Fakat bu sürecin sağlıklı yürütülmediği ailelerde kadın, hem evin hem de işin yükünü yüklenerek çift vardiya yükleniyor. Kentleşen ve modernleşen ailede otoritesini ve saygınlığını yitiren yaşlılar, çekirdek ailenin içine dahil edilmediği için yalnızlık, dışlanma, ve terk edilmişlik durumuna düşüyorlar. Mahalle ve sokağını yitiren gençler, büyük ebeveynlerinden de uzak kalınca dijital veya sanal dünyanın içine düşüyorlar. Dijital bağımlılığa bağlı olarak dikkat dağınıklığı, toplumsal normlardan kopuş ve topluma karşı yabancılaşmayı yaşıyorlar. Modernleşmeyle birlikte sanalın meydana getirdiği bireyselleşme; değer kaybına ve ahlaki çözülmeye yol açarak yanlış evliliklere ve yaşam biçimlerine neden oluyor.

Nihayetinde dönüşüm çok

radikal olsa da "Türk ailesi" diye bir gerçeklik var. Bu gerçeklik, modern ile geleneği birleştirmeye yeteneğine sahip. Evlilik ve merasimleri hâlâ gençler için değerli. Modernleşme, aile yapımızı sadece çözümüyor aynı zamanda aileyi dönüştürerek yeniden yapılandırıyor. Bu dönüşüm sürecinde imkanları göz önünde bulundurarak kültürel kodlara uygun, bilinçli ve bütüncül yapıyı sağlayacak geleneği ihmal etmeden çağın gereklerine uygun ailenin kendisini yapılandırmasına imkân sağlanmalıdır. Kastım aileye yönelik mühendislik faaliyetleri değil tabii ki. Süreci yönetmekten ziyade, ailenin süreci yönetebileceği bilinç kazandırılmalıdır.

Modernleşme ile birlikte bireyselleşmenin arttığı bir dönemde, aile değerleri ve aidiyet duygusu nasıl bir değişim geçiriyor? Ailenin toplumsal bağları güçlendirmedeki rolü hala geçerli mi?

Modernleşme ve bireyselleşmenin aile değerlerini ve aidiyet duygusunu değişime veya dönüşüme uğratmadığını iddia etmek doğru olmaz. Bu dönüşümde bireysel arzular öne çıkmış, geleneksel rollerin etkisi azalmıştır. Kendine hem ekonomik olarak hem de kültürel olarak yeten geniş ailenin yerini alan çekirdek ailenin değerleri daraltmadığını, aidiyeti azaltmadığını söylemek mümkün değil. Batı toplumlarında aile,

geleneksel rollerden uzaklaşıp daha çok bireysel tercihlere dayalı bir yapıya dönüşürken bizde gelenek tamamıyla tasfiye edilmemiştir. Sanayileşme, kentleşme ve küreselleşme gibi etkenlerle çözölen geniş ailenin yerini alan çekirdek aile, kolektif işlevleri zayıflatmış bireysel tercihleri güçlendirmiştir. Bireyselleşmenin artması, olumlu görülse de boşanmaları artırmış, birlikte yaşam biçimlerini meydana getirmiştir. Modernleşme ve bireyselleşme ile daha kırılğan ve esnek hâle gelen aile formları belirsizleşmiştir.

Kentleşme, iş hayatı ve kadınların da iş hayatına katılması ailenin birliktelik zamanını

azaltmış ve ailedeki aidiyeti organiklikten mekânîliğe dahil etmiştir. Sürece dijitalleşme ve sosyal medyanın eklemlenmesi ve aile hayatının mahremiyetinin ihlal edilmesi aile değerlerini zayıflatmıştır. Tüm bunlara rağmen aile bireyleri, bir araya gelerek sosyalleşme, dayanışma ve güven duygusunu kavi hâline getirmelidir. Çünkü aile hâlâ sosyalleşme, diğerkâmlık, dayanışma ve paylaşım gibi değerlerin merkezidir. Modernleşme, küreselleşme ve bireyselleşme sürecinde aile, anlamın, değer, huzurun ve güvenliğin yegâne sığınadır, limandır. Sevgi, güven ve dayanışma ortamı olan aile, modern dünyanın so-

runlarını sağaltacak geleneğin (doğallığın) aktarım zeminidir. Hem önceki nesillerin tecrübelerini aktarmada hem de bağların korunmasında önemli faktör olan aile, dönüşmüş olsa da hâlâ toplumsal bağları kuvvetlendirir. Cemiyet ilişkilerinin ahlaki ve hukuki olarak sağlıklı biçimde yürümesinin teminatı olan aile, bireyin toplumla bağ kurmasını ve dünyayla kurulan ilişkiyi anlamlandıran bir köprü ve bağıdır.

Aile kurumunun bu denli saldırıya açık hale gelmesinin içsel nedenleri nelerdir?

Hem dışarıdan (küresel odaklar) hem de içeriden saldırıya uğrayan aile, sorunları ortadan kaldırma iddiasında olan kurumların baskısı altında. Geleneği ve manevi değerleri aşınan ve daha kırılğan hâle gelen aile yapısının, ahlaki kimliğinin çözölməsi doğal. Ailede meydana gelen içsel zayıflıklar, ailenin çözölməsini hızlandırdığı gibi toplumsal ve kültürel dönüşümleri daha da derinleştirir. En çok saldırıya uğrayan ailenin başlangıcı olan evlilik kurumu. Zira hususiyetle magazin dünyasında kısa süreli birlikteliğe dayanan evlilikler veya evlilik yerine evliliksiz birliktelikler, adanma ve bağlılığın yerini biyolojik birlikteliğe bırakıyor. Biyolojik birlikteliği tercih eden çiftler için anne-babanın da, hasbelkader dünyaya gelecek çocuğun da, komşunun da anlamı yok, onlarsız dünya daha güzel.

Sevgi, deneyim olarak aktarılmadığı için kocaman ruhsal boşluklar meydana gelir. Şirkete dönen ve “mantık evliliği” adı verilen birliktelikler, çıkara dayalı bir organizasyona veya proje ortaklığına dönüşür. Bu süreci, nesillerin farklılığı veya nesil çatışması daha da derinleştirir. Hususiyetle çocukların ve gençlerin büyüklerini “demode” olarak görmeleri, yaşlıların tecrübelerini, irfanlarını ve hikmetlerini paranteze almaları geçmiş yük, gelenekleri engel olarak görmelerine yol açtı. Ailesiz de olabileceği düşüncesi; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında köprüünün (ailenin) imha edilmesi anlamına gelir. Ailenin böyle bir saldırıyla karşı karşıya kalması, kişinin kimlik edinmesine ve insanlaşmasına vesile olan doğal bir ortam ve bağlam olan zeminin ortadan kalmasını doğurdu.

Ailenin en çok vurulduğu nokta, kışkırtılan cinsellik ve bozuma uğratılan cinsiyetler meselesidir. Cinselliğin ölçüsüzleştirilmesi ve cinsiyetlerin bozulması ailenin yapısını dumura uğrattırıyor. Cinsellik konusunda dinî ve geleneksel tanımlamasının “ilkel” olduğu söylemleri, hazzı amaçlayan cinsellik olgusunu meydana getirdi. Evliliğin bir parçası olan cinsellik, partnerlik (trans, lezbiyen, biseksüel, queer tiplerin birlikteliği) adı altında kadın-erkek evliliğinin tasfiye edilmesine yol açıyor. Birlikte yaşama pratiklerinin

artmasıyla normalleşen evlilik dışı ilişkiler, salt biyolojik işleve indirgenir. Böylesi bir zeminde bireylerin duygusal ve zihinsel olarak sağlıklı olması kolay değil.

“Transhümanizm, insanın ve dünyanın değişimi” kitabınızda insanlığın geleceğine dair önemli tartışmaları gündeme getiriyor-sunuz. Transhümanizmin temel felsefesi nedir? Aile açısından konuyu ele almak gerekirse neler söylenebilir?

İnsanlığın geleceğine dair bilim-kurgusal perspektif sunarak insanın mevcut sınırlarını aşmak isteyen transhümanizm, biyolojik/organik varlığın kusurlu olduğunu düşünerek insanı teknolojiye dayalı bir evrimle dönüştürmek ister. Yapay zekâ (YZ), genetik mühendisliği, nörobilim, robotik, sibernetik ve nano-teknoloji gibi alanlardaki gelişmelerle insanı zihinsel, fiziksel ve psikolojik olarak geliştirmeyi amaçlar. Batı düşüncesi-nin Aydınlanma, bilimsel devrim ve seküler hümanizm birikimi üzerine inşa olunan transhümanizm, hümanizmin radikalleşmiş biçimidir. Geleceğe yönelik ütopyacı bir vizyona sahip olan transhümanizm, bilim ve teknoloji aracılığıyla ideal bir insan ve ideal bir toplum yaratma amacı taşır. İnsanı dönüştürmek isteyen ve etik, sosyal ve kültürel doğuracak olan transhümanizm; cinsiyet, cinsellik, üreme ve ebe-

veynlik gibi konularda öngördüğü değişimlerle, aile yapısını dönüştürecektir. Biyoteknolojik gelişmelerle cinsiyetin biyolojik temelleri aşarak post-cinsiyetçiliğe yani akışkan ve seçilebilir cinsiyet rollerine geçilebilir. Üreme süreçleri yeniden tanımlanacak. Yardımcı üreme teknikleri, yapay rahimler ve genetik mühendislik sayesinde biyolojik temellerden uzaklaşacak olan ebeveynliğin ve genetik yapısı seçilebilecek veya zihinsel kapasitesi artırılacak çocukların olduğu bir dünyada, kuşaklar arası bağlar, aile içi ilişkiler ve sorumluluklar yeniden tanımlanacak.

Toplumsal eşitsizlikleri de derinleştirecek olan transhümanist teknolojiler kapitalle doğrudan ilişkili olduğu için “geliştirilmiş insanlar” ile “doğal kalanlar” arasında ayrım ortaya çıkarabilir. Ekonomik imtiyaz, genetik ve bilişsel ayrımcılığı yaratabilir. Böylelikle aile, bireyin aidiyet duyduğu yer olmayıp yatırım ve mühendislik alanına dönüşür. İnsan doğasının dönüştürülmesi, değerler sistemini aşındırabilir. “Empati, şefkat, merhamet” gibi insani duyguların yerini “verimlilik, hız ve mükemmellik” gibi transhümanist idealler alabilir ve aile bağları zayıflayabilir. Ömrü uzatmak duygusal boşluğu meydana getirerek nesil çatışmasını ve boşanmaları artırabilir. Ailede köklü değişiklikleri ve kimlik kaybını meydana getirebilir. Tüm

kodlarını, değerlerini ve şimdiye kadar yapılan tanımlarını kaybeden birlikteliğe “aile” demek ortada aile olduğunu göstermez.

YZ ve dijitalleşme ile sosyal medyanın her türlü toplumsal yapı ve ilişkileri dönüştürdüğü bir zeminde geleneksel evlilik kurumu ve aile başta olmak üzere bizi nasıl bir gelecek bekliyor?

Kapitalizmle ve dijitalleşmeyle bireyselleşme, modernleşme ve küreselleşme daha da derinleşti. Derinleşen bu süreçler, tüm yapıları olduğu gibi ailenin iletişim biçimini, ekonomik yapısını, toplumsal rolünü ve mahremiyet anlayışını dönüştürdü. Bu dönüşüm sürecinde geleneksel evlilik kurumu ve aile yapısı, hem fırsatlara hem tehditlere maruz kalıyor. Dijital ve YZ teknolojileri, aileyi gün geçtikçe kırılğan hâle getiriyor. Dijitalleşme, iletişimi artıran bir faktör gibi görülse de farklı ekranlara gömüldüğü aile fertleri arasındaki yüz yüze iletişimi azaltıyor. Aynı mekânda bulunanları mekânsızlaştırarak iletişim dünyasında iletişimsizliği doğuruyor. Ekran başında zaman geçiren ebeveynler ve çocukların birlikte olması gereken zaman ortadan kalktığı için çocuklar ve ebeveynler arasında kopuş meydana getiriyor. Hem araç hem tehdit olan YZ ve dijital teknolojiler, kültürel homojenleşmeyi meydana getirerek, aile değerlerini ve normlarını

çözerek ailenin derin kimlik sorununu yaşamasına yol açıyor. Dijital ve YZ teknolojilerinin kullanılmasına bağlı olarak çocuklar arasında derin dijital uçurumlar meydana getirerek hem bireyler hem de kuşaklar arasında kopuş ve eşitsizliklere neden oluyor.

Bireylerin gözetlendiği, kişisel verilerin ifşa edildiği, kişisel verilerin veri dünyasında fütürsüzca kullanıldığı dünyada etik de hukuk da rafa kaldırılabilir. Böylesi bir durumda evliliğin ve ailenin dönüştüğü bir dünyaya hazır olmalıyız. Bir yandan dijitalleşme ve teknolojikleşme sürecine ayak uydurmak zorunda kaldığımız gibi bir yandan da insanî tutumlarımızı sürdürmek gibi zor bir ikilemin içinde kalıyoruz. Dijitalleşmenin ve YZ teknolojilerinin hızla geliştiği süreçte evliliği ve aileyi “bilinçsiz” bir ortam olan sanalın ve algoritmik dünyanın insafına terk etmemiz doğru olmaz. Bu akıntıyı bilinçli bir şekilde yönlendirerek ailenin hâlâ güven, aidiyet, mahremiyet, sevgi ve birliktelik gibi temel değerleri barındıran bir yapı olarak nasıl varlık sürdüreceği üzerinde düşünmemiz gerekiyor. Geleneksel evlilik de aile formları da dönüşmeden nasibini alıyor. Evliliğin biyolojik, beşerî bir eylem olmayıp sosyal, duygusal, kültürel ve metafizik beşeri davranış olduğu bilincinin fertlerin bilincinde sürdürülmesi gerekir. Asıl meselemiz; evlilik ve ailede olan

dönüşümü inkâr etmekten veya bu dönüşümden yakınmaktan çok etik, bu süreci adil ve insan odaklı bir biçimde yönetmek olmalı. Ailenin gereksizliğini, farklı partnerlerle birlikte olmanın veya tek ebeveynli aile kurguları ve projelerini bertaraf etmenin yollarını aramalıyız.

Teknolojinin ve dijitalleşmenin aile içi ilişkilere etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Özellikle genç neslin aileyle kurduğu bağlar bu durumdan nasıl etkileniyor?

Daha önce belirttiğim gibi teknolojikleşme veya dijitalleşme, sadece kendine ait bir ilerlemeyi veya gelişmeyi sağlamıyor. Bu alanlardaki gelişmeler ve ilerlemeler; dünyayı, insanı ve hayatı da dönüştürüyor. Teknolojikleşme, dijitalleşme ve sosyal medya kullanımı; her ne kadar iletişim, bildirim ve etkililiği artırıyor gibi görünse de bireyleri yalnızlaştırıyor. Sanal dünyada adeta kendi evresinde yaşayan birey, “sadakat, dürüstlük ve mahremiyet vb.” değerleri evlilik veya bir aile kurma ile edinerek daha güçlü biçimde pekiştirebilir. Gerek evlilikle gerekse aile ilişkileriyle içselleştirebilecek olan değerlerin hazmedilememesi “sadakat, aidiyet, vefa vb.” hasletlerin layıkıyla edinilememesine yol açarak kişiliğin oturmasına engel olabilir. Nitekim Hz. Muhammed’in “evliliğin dinin yarısını koruduğuna”

dair hadisi, aynı zamanda şahsiyetin tamamlanmasında evliliğin önemli olduğuna dair bir vurgudur.

İletişim dünyasında aile fertleri ile iletişimsizleşen bireyler, dertleşmeyi de paylaşmayı da ihmal ederek birbirlerine karşı anlayışlı olmayı ve empatide bulunmayı yitirebilirler. Kendi yaşadıklarını, mutluluklarını ve problemlerini paylaşmak yerine sanal dünyanın iyiliklerini ve kötülüklerini dert edinebilirler. Dijitalleşme, gençlerin gerçeklik algısını sarsarak aileye aidiyet hissini köreltiliyor. Aidiyet hissi körelen gençlerin güven problemi yaşaması da doğal bir sonuç. Gençlerin aile ferdi olmasının sosyal medya örnekleri üzerinden gelişmesi, geleneksel aile otoritesini sorgulamaya ve reddine yol açıyor. Gençler, hem sosyal medya hesaplarının hem de kendilerinin denetlenmesine ve yönlendirilmesine müsaade etmeyen sosyal kimliğe sahip olmak istiyorlar. Sosyal medyada olmayı erken bireysellik olarak gören çocuklar veya gençler, aileyle birlikte vakit geçirmekten daha çok sanal dünyada olmayı ve yaşamayı tercih ediyorlar. Ebeveynler bilmeli ki; kendileriyle ilişki kuran gençler teknolojikleşme ve dijitalleşmeye bağlı olarak daha esnek ve kırılğan ilişki geliştiriyorlar. Aile bağları eskisi gibi olmasa da hâlâ bir gencin en güçlü bağı olan yapıdır. Aile, gencin sanal

veya sosyal medyada yuvarlanmasını engelleyici bilinçliliğe sahip olarak sosyal aktiviteler içinde olmalı.

Kapitalizmin oluşturduğu hazza dayalı tüketim kültürü, bireyselleşme, modern çalışma hayatı gibi olgular aile yapımızı nasıl etkiliyor? Yeni küreselleşme dalgası, tek dünya ideolojisi ile toplumsal yapımızı bekleyen yeni ve farklı tehlikeler nelerdir?

Tüketim, hız ve haz toplumunun daha derinleşerek ilerlemesi ve modern çalışma hayatı bireyselleşmeyi daha da yoğunlaştırdığı gibi aile yapısını da dönüştürür. 1+1 dairelerin artışı, evlilik olmaksızın ve çocuksuz yaşanan birliktelikler geleneksel rol-modellerin yerini influencer ve sosyal medya fenomenlerinin aldığı bir dünyayı yaşıyoruz. Sadece gelenek sorgulanmıyor, cinsel (kadın-erkek) kimlikler de sorgulanıyor. Küreselleşmenin aile mevzusunda yaşattığı en büyük tehlike cinsiyet dualitesinin veya cinsiyet sabitliğinin

tartışmaya açılmasıdır. Zira çocuklar dahi cinsiyet atamasında bulunabilir veya cinsiyet tercihi yapabilir noktasına gelindi. Doğulmuş cinsiyetin yerine atanan veya tercih edilen cinsiyet, insanın kendi doğasına yani ontolojisine bir meydan okumadır. Geleneksel feminenlik (kadınlık) ve maskülenlik (erkeklik) anlayışları “toksik” olarak görülüyor. İslam’ın kadın-erkek tanımı,

İnsanlığın geleceğine dair bilim-kurgusal perspektif sunarak insanın mevcut sınırlarını aşmak isteyen transhümanizm, biyolojik/organik varlığın kusurlu olduğunu düşünerek insanı teknolojiye dayalı bir evrimle dönüştürmek ister. Yapay zekâ (YZ), genetik mühendisliği, nörobilim, robotik, sibernetik ve nanoteknoloji gibi alanlardaki gelişmelerle insanı zihinsel, fiziksel ve psikolojik olarak geliştirmeyi amaçlar. Batı düşüncesinin Aydınlanma, bilimsel devrim ve seküler hümanizm birikimi üzerine inşa olunan transhümanizm, hümanizmin radikalleşmiş biçimidir.

Kapitalist, teknolojik-felsefi gelişmelerle bireycilik ve sekülerleşmenin birleştiği çok katmanlı bir dönüşüm ile aile kurumunun zayıflaması sözkonusu. Kimlik ve aile yapısını şekillendiren politikalar, mahremiyeti ve toplumsal rolleri dönüştüren dijitalleşme ile YZ gibi teknolojiler, aile kurumunu köklü biçimde dönüştürdü. Yaşanan bu süreç, hem doğal evrimsel dinamikleri hem de ideolojik yönlendirmeleri içeren karmaşık bir toplumsal değişim sürecidir.

tartışmaya açılarak dinî gelenek modası geçmekle sorgulanıyor. İslami geleneklere uygun evlenen, islami forma uygun bir aile inşa etmeye çalışanlar dışlanarak “marjinal” ve “tuhaf” olarak etiketleniyorlar.

Aile sadece sosyolojik bir krizle değil aynı zamanda teolojik bir krizle karşı karşıya. Yaratıcı ve semavi olanla ilişkisi kopan insanların kurduğu birliktelikte aile, merkezde değil kenardadır. Zira evliliğin, cinsiyetin asli doğasına dikkat çeken İslam, sevgi ve sorumluluk zemini olan aileyi merkeze koyar. İnsanın aceleci, nankör ve günahkâr doğasını törpüleyen aile çocuklara ilke ve normları öğretirken onların asi, uyumsuz, disiplinsiz olmalarını engeller. Aileden kopulduğunda “başıboş” olan kişiler zina, alkol, kumar gibi alışkanlıklara bağlı olarak suça (dolandırıcılık, hırsızlık, öldürme vs.) bulaşır. Aile, küreselleşme üzerinden gelen baskıyı, kültürel ve ideolojik manipülasyonları kırarak nadir yapılardan biridir. Aileler, artık kendi normlarını belirliyor ya da dışarıdan dayatılan ideolojik kalıplara göre şekilleniyor. Bu durum, ailenin sadece normatif değil, varoluşsal köklerinden de kopmasına neden oluyor. Aile, yalnızca şekil değiştiren bir kurum değil; anlamını, yönünü ve ilhamını kaybeden bir yapı haline dönüşüyor. Böylesi bir yapıda boşanmanın, aile içi şiddetin, alkol ve uyuşturucu kullanmanın,

depresyon ve intiharın, yaşlılarının yalnızlık ve dışlanmışlığı yaşaması gayet normal. Geleneksel aile kodlarının tamamen terk edilmesi aileyi; temelleri çatlak, sütunları çürük, duvarları yıkık bir eve dönüştürür. Tıpkı içinden çıkılıp gidilen yaşanmayan evler gibi harabeye döner. Böylesi bir yapı dışarıdan gelen her tehlikeye açıktır. Geleneklerle ne kadar örülü bir ilişki kurarsa o kadar sağlam olan ailenin, iç bağlarının güçlü olması dışarıdan gelen tehlikeyi bertaraf etmeye yarar. Aile ruhu ve kökleri ne kadar sağlam tahkim edilirse o kadar dayanıklı, dinamik ve üretken olur.

Doğum oranlarının düşmesi, evlilik yaşının ilerlemesi ve evliliklerin kısa sürmesi gibi demografik eğilimler, ailenin yapısal krizini nasıl yansıtmaktadır? Bu değişimlerin ardında yatan temel toplumsal, kültürel ve ekonomik dinamikler nelerdir?

Osmanlı demografisinden çok farklı demografiye (ulus-devlet ideolojisine) evrilen Türkiye'nin aile yapısı son asırda radikal dönüşüm yaşadı. Yüksek doğum oranlarının hâkim olduğu geleneksel yapının yerini düşük doğum aldı. Hem ataleti hem de dinamizmi barındıran bu süreçte toplum yeniden dizayn edilerek ikmal edilmek istendi. 1965 yılında uygulanmaya çalışılan nüfus planlama yasası yapılmak istenen bu dizaynın bir parçasıdır.

Bu planın başarısız olduğunu söylemek mümkün değil. Zira 1950'lerde aileye düşen 7 çocuk 1985'lerde 4 çocuğa 2015'lerde 2 çocuğa şimdilerde 1,5 çocuğa düşmüş durumda. Böylesi bir demografinin ailenin yapısını ve işlevini değiştirdiği bir gerçek. Geleneksel ailenin üretime dayalı yapısı tüketime dayalı bir yapıya dönüştü. Nitekim çok az sayıda olan köylü veya çiftçinin büyük sayıda olan çoğunluğu beslemeye çalıştığı bir düzenle karşı karşıyayız. Bu tüketim sürecinin en büyük göstergelerinden biri; bir dönem koyun-keçi çobanlığı yapan neslin yerini kedi-köpek çobanlığı yapan yeni nesillerin almasıdır. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş bir nevi küçük aile örneğini tercih etmek aile içi rollerin değişmesine ve (tek) çocuk merkezli bir kültürün oluşmasına yol açıyor.

Hem modernleşme ve kentleşmeyle evlilik yaşının ilerlemesi hem de geleneksel normlardan uzak bireyselleşme merkezinde olan evlilik tipleri, aile formunu dönüştürdü. Zira evlilik yaşı ilerlemiş olanlar anne-baba ve çocuk yükü taşımak istemiyorlar. Çocuksuz veya tek çocuklu evliliği yeterli gördükleri gibi son zamanlarda evliliksiz birliktelik örnekleri artıyor. Bu durum 1+1 dairelere yol açan ev mimarilerini bile belirliyor. Evliliğin veya ailenin bir yük olduğu söylemleri ve imajları, aile içi dayanıklılığı ve sürekliliği olumsuz etkilediği

için boşanmalarda artış meydana geliyor. Ortada sadece aile kurumunun toplumsal koşullara uyum sağlama süreci değil ciddi yapısal krizler var. Evliliğin de, aile olmanın da ya da çocuk sahibi olmanın da çok maliyetli olduğuna dair yaklaşımlar, kişilerin kendi hayatlarını yaşamayacağına dair bir bakışı meydana getiriyor. Bu bakış; rasyonel ve profesyonel ortaklık olan aile tiplerini meydana getirmiştir. Kültürel reformu amaçlayan modernleşme süreciyle aile yapısı yeniden şekillenmiştir. Kadınların ekonomik bağımsızlığı "ben, bana yeterim" söylemine yol açarak hem evliliğe hem de çocuk sahibi olmaya

karşı mesafeli olmasını doğurmuştur. Hem son 20 yılda ailede uygulanan politikalar hem medya araçları toplumda "Ev hanımlığının" veya "anneliğin" matlah bir şey olmadığı hatta biraz sert olacak ama "utanılacak" bir şey olarak görülmesi söz konusu. Zira artık kadınlar ve erkekler için aile, çocuk yetiştirmenin değil ekonomik ortaklığa dayanan güçlenmenin, bireyselleşmenin ve konforlu yaşamının birlikteliği hâline gelmiştir. Yalnızca demografik bir değişim değil aynı zamanda yapısal bir değişimle karşı karşıyayız. Hem iç (yerel) hem de dış (küresel) dinamiklerle dönüşen ailenin hem yapısal

hem de işlevsel olarak kriz yaşamadığını söylemek mümkün değil.

Aile içi iletişimin zayıflaması, rol belirsizlikleri, çatışmalar ve duygusal kopukluklar gençlerin ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimlerini nasıl etkilemektedir? Gençler bu kriz ortamında nasıl bir kimlik ve değer dünyası inşa etmektedir?

Kriz ortamlarında kimlik ve değer dünyaları şekillenen gençlerin, benlik algıları da sosyal becerileri de aynı orantıda gelişir. Aile içinde krizin meydana gelmesindeki en büyük neden iletişim sorunları. Kuşak çatışmaları ve karşılıklı anlayış eksikliği, iletişim sürecini sağlıklı hâle getiriyor. Ailenin gençlerin söylem ve fikirlerine kulak vermemesi, açık ve eleştirel olmamaları, onu birey olarak gör-

memeleri gençlerde değersizlik ve güvensizlik oluşturuyor. Enformasyon teknolojisi gelişse de aynı evlerde bulunanlarda iletişimsizliğe neden oluyor. Ekranlara gömülü yaşayan bireylerin, beden dili ve duygusal bağları zayıfladığı için samimi ilişkileri ortadan kaldırıp adeta “yabancıların”, “yalnızların” ilişkisini meydana getiriyor. Gençler hayatlarını aileleriyle paylaşmak yerine yöneldiği dijital ortamlarda yaşamayı yeğ tutuyorlar. Dijitalleşmenin meydana getirdiği aile içi iletişim kopukluğu, gençlerin kimlik inşasını olumsuz etkileyerek aidiyetlerini, değerlerini ve güvenlerini zedeliyor. Sanalın meydana getirdiği sevgisizlik, güvensizlik ve anlayışsızlık gençlerde arayışı, boşluğu ve içsel çatışmaları doğuruyor. Gençlerin kendi içine kapanmasına yol açan dijitalleşme, gençin kendini bulduğunu sandığı çok farklı ve tuhaf mecralara yöneltebilir. Aileden koparan mecralar aile içinde iletişim zafiyeti meydana getirerek gençlerin kimliğine ve aidiyetlerine zarar verebilir. Sevgisizlik ve güvensizlik, gençlerde içe kapanma ya da farklı kimlik ve aidiyet arayışlarına neden olabilir. Böylesi bir gerilim genç için oldukça zordur.

Kişisel gerilimler ve kimlik arayışları nedeniyle şahsiyet oluşturmada sorun yaşayan gençlerin gerek geleneksel yapılara gerekse otoriteryen yaklaşımlara meydan okuyarak

özgürleşme isteğinde bulunurlar. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle daha çok denetlenildiklerini düşünen kız çocukları özgürlükçü olduğunu düşündükleri zeminde olmayı daha çok tercih ediyorlar. Bu durum, kızlar için üniversite asıl anlamından koparak kaçılacak ve sığınılacak özgürleşme alanı olarak görülmesine yol açıyor. Geleneksel yaklaşımları aynen sergilemek isteyen ailelerde gençler, ailelerinin bireysel yaşamlarına müdahale ettiklerini düşünerek gelenekten ve aidiyetten kaçmayı doğurabilir. Mevcut aile yapısı ve normları sorgulayan gençler yeni yaşam biçimlerine yöneliyor. Nitekim muhafazakâr olarak görülen ailelerin çocuklarının seküler temayül içinde bulunmalarının nedeni geleneği “out” olarak görmeye ehli dünya alışkanlıklarını veya seküler yaşam pratiklerini “in” olarak algılamasına neden olabilir.

Muhafazakâr ailelerin çocukları, geleneksel bakışa sahip olduklarını düşündükleri ailelerinin baskılamada bulunduğunu düşünerek ailelerinden uzaklaşıyorlar. Kimlik inşası sürecinde oldukları süreçte güven ve aidiyet sorunu yaşadıkları için, farklı yaşam tarzlarına ve yapılara yöneliyorlar. Ait oldukları yere karşı “eleştirel” ve “öfkeli” olan gençler, sanala hatta ülke dışına kaçmayı düşünüyorlar. Aile içi iletişim kopuşu yaşayan gençler; duygularını, değerlerini ve

rollerini dengeleyemediği için “değersizlik”, “güvensizlik” ve “yalnızlık” duygusu yaşıyorlar. Böylesi bir durumda; ormanın içinde şaşkın birinin koşuşuna benzer durum olduğu için çıkış da kayboluş da kendi içinde.

Medya, moda, TV-sinema sektörü üzerinden yaygınlaştırılan norm dışı eğilimler ve New Age benzeri dini akımların toplum üzerindeki etkisi nedir?

Medya, moda ve TV-sinema sektörü sadece eğlence ve tüketim araçları olmayıp değer aktararak bireylerde dünya tasavvuru, kimlik inşası ve inanç tarzları inşa eden yapılarıdır. Hususiyetle sosyal medya kültürel dokunun bozulması sonucu meydana gelen norm dışı new age dinî akımların meydana gelmesinde etkili. Zira sosyal medya, bireylerin mahremiyetinden din tasavvuruna kadar tüm aidiyetlerinde kırılmayı meydana getiriyor. Dinin toplum üzerindeki belirleyiciliği rolünü üstlenen sosyal medya yazılı ve görsel içerik üretme yeteneğinden dolayı dinin toplum üzerindeki etki gücünü aşmış durumdadır. Din konusunda dahi muhatabını bilgilendiren ve yönlendiren sosyal medya geleneği, örf ve adetleri adeta yeniden üretiyor. Sosyal medyanın ifşa ve gösteri kültürü, dinin özen gösterdiği mahremiyetin sınırlarını genişletiyor. Marjinal, rijit, değerlerle uzlaşmayan içerikleri meşrulaş-

tırarak dinin günah olarak görüldüğü şeyleri yaşamın doğal bir parçası hâline getiriyor. Kendisine anonim profil tercih edebilen kişiler, ayıp veya günah olan şeyleri sanal âlemden gerçekleştirebiliyorlar. Siber veya dijital (sapkın) cinsellik sergileyebilen kişiler, inanç dünyalarında da sapkınlaşabiliyorlar.

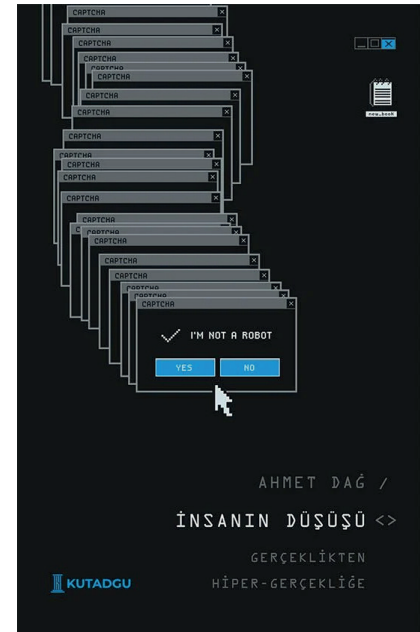
Hem modernliğin hem de dijitalleşmenin dahil olduğu süreçte anlam arayışı içinde olan kişiler geleneğin dışına sarkarak daha esnek olan ve öznelliğe dayanan inanç ve yorumlamaları tercih edebiliyor. Kuantum inançlar, şifa arayışları gibi yaklaşımlar modern ve sanal dünyanın insanları için cazip hâle gelebiliyor. Gerek internet içerikleri gerekse dizi ve filmler bu yeni manevî arayışları cazip hale getiriyor. Özellikle kadınlar ve gençler, geleneksel din yerine bireysel tatmini önceleyen norm dışı eğilimlere yöneliyorlar. Bireysel tatmini ve hazzı önceleyen “new age” akımlar sorumluluk ve toplumsal bağ gibi değerleri zayıflatıyor. Geleneği ve dini sorgulayan insanlar yeni manevi eğilimler peşine düşüyorlar.

Deizm, ateizm ve agnostisizm gibi düşünce eğilimlerinin gençler arasında yaygınlaşması ana akım haline gelmesi tehlikesi var mı?

Ortada bir furya yani deist, ateist ve agnostik gençlerin arttığına dair bir söylem var.

Ülkemiz için yüksek oranlı bir durumun olduğunu düşünmüyorum. Evet oransal bir yükseliş var ama kitlesel bir kayış yok. Bu söylemin etkili hâle getirilmesinde sosyo-politik nedenler var. Öncelikle bu söylem üzerinden mevcut siyasal iktidara karşı toplumsal taban cephe edinilmek isteniyor. Diğer neden ise İslamî veya muhafazakâr kesim, bu söylemler üzerinden mağlubiyet psikolojisine mahkûm edilmek isteniyor.

Gerek medya gerekse akademik çevrelerde de mevzu edilen gençlerin deizme veya ateizme yönelmelerinin birincil sebebi; gençlerin sorgulayıcı

olması ve geleneğe ve dine karşı mesafeli olmaları. Kendisini deist veya ateist olarak ifade eden gençlerin içinde bulundukları durumun nedeni, teolojik olmaktan çok psikolojik ve sosyolojik. Tepkisellik, kafa karışıklığı, bir yere ait olmamayı tercih etme ve savrulma gibi durumlar gençlerin deist, ateist veya agnostik olduğuna dair söylemleri meydana getiriyor. Ortada ateizmden daha çok "aldırmaizm" var. Gençlerin bazıları dine, Tanrı'ya ve dinin emirlerine karşı aldırma tutumu içindeler. Deizmin veya agnostisizmin neliğini bilmeyip kimlik arayışı içinde olan bazı gençler, kendilerini bu sıfatlarla ifade etmeyi tercih ediyorlar. Ortada teolojik

veya felsefi bir tavır değil daha çok psikolojik ve sosyolojik bir tavır var.

Son zamanlarda başta FETÖ olmak üzere dinî yapıların ahlakî tutarsızlıkları, din eğitimindeki ve din dilindeki sorunlar gençleri dinden uzaklaştırıyor. Bu duruma bireysel ve manevi eğilimi içeren manevi akımların dahil edilmesi sekülerleşmeyi artıran faktör oldu. **Ortada bir inançsızlıktan çok dinî olana dair mesafe ve sekülerleşme var. Gençlerin dindarlarda gördükleri çelişkiler, onları dinden uzaklaştırıyor. Aslında bu sorgulamalar ve mesafe bana göre bir fırsat. Zira sorgulama ve mesafe nesnel biçimde doğru bilgiye ulaşma arzusu- nu doğurabilir.** Süreç; yüzeysel,

geleneksel ve taklidi biçimde din algısından derinlikli, akli ve tahkiki din tasavvuruna dönebilir. Gençlerin eleştirilerine ve sorularına akli, öğretici ve ikna edici cevaplar verebilirsek daha sağlıklı müminler kazanılabilir. Ortada bir bitiş değil, geçiş süreci var. Süreç sağlıklı yürütülürse -din ve dindarlık adına- süreçten daha güçlü çıkılabilir.

Aile kurumu günümüzde bir “beka meselesi” olarak ele alınırken, bu yapının zayıflamasını sizce tek merkezden yürütülen planlı bir saldırı mı tetikliyor, yoksa bu durum modern/postmodern yaşam tarzlarının doğal bir sonucu mu? Bu kapsamda mevcut toplumsal ve küresel gidişatı nasıl yorumluyorsunuz?

Kapitalist, teknolojik-felsefi gelişmelerle bireycilik ve sekülerleşmenin birleştiği çok katmanlı bir dönüşüm ile aile kurumunun zayıflaması söz konusu. Kimlik ve aile yapısını şekillendiren politikalar, mahremiyeti ve toplumsal rolleri dönüştüren dijitalleşme ile YZ gibi teknolojiler, aile kurumunu köklü biçimde dönüştürdü. Yaşanan bu süreç, hem doğal evrimsel dinamikleri hem de ideolojik yönlendirmeleri içeren karmaşık bir toplumsal değişim sürecidir. Yeni teknolojiler, aile kavramını kökten dönüştürerek insan ilişkileri, cinsiyet rolleri ve üreme biçimleri üzerinde dönüşüme yol açacak görünüyor. Yapay rahim, tasarım bebekler ve duygusal YZ gibi gelişmeler, gelecekte aile yapısının biyolojik ve duygusal temellerini sarsacak gibi. Bu dönüşüm, sadece teknolojik ilerleme ile izah edilemez, arkasında belli güç odaklarının değer sistemleri ve çıkarları yatıyor.

Bireysel haklar veya özgürlükler iddiası olsa da bazı proje ve hareketlerle toplum kapitalist

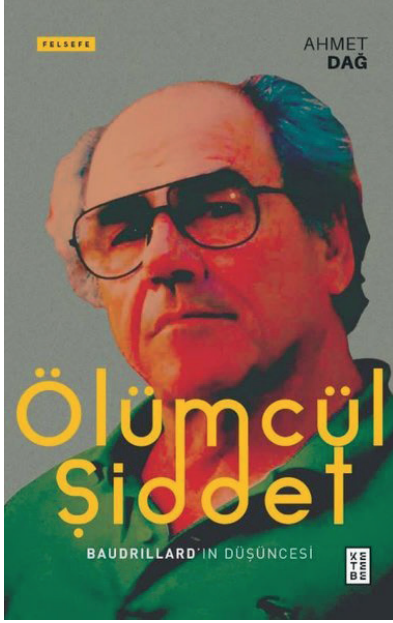
değerlere uygun hâle getiriliyor. Medya, dijital platformlar ve küresel şirketlerin destek verdiği cinsiyetsizleşme fikrinin hukuk, medya ve akademide hızla meşruiyet kazanması, post-cinsiyetçi bir toplum idealine evriliyor. Müdahale yoluyla oluşan bu evrilme toplumsal dinamiklerin ve bireysel tercihlerinin bir yansıması olduğunda kaygılanılmalı. Giderek daha bireyci, özgürlükçü ve seküler değerlerle hareket eden genç kuşaklar, teknolojik gelişmelerin katkısıyla da konforu ve özerkliği amaçlıyor. Sadece teknolojik ilerlemeyle sınırlı olmayan postmodernliğin de yol açtığı varlık, kimlik ve toplum algılarını dönüştüren bir durum söz konusu. Sosyo-ekonomik süreçlerin etik, psikolojik, sosyolojik ve felsefi düzlemleri belirlediği düzlemde ailenin etkilenmesi gayet doğal.

Aile kurumunun zayıflaması, sadece teknolojik gelişmelere ve planlı saldırılara bağlanamaz. Küreselleşme, bireyselleşme, kültürel çoğulculuk, medya, ekonomi ve teknoloji gibi faktörler ailenin dönüşümüne neden olmuştur. Küresel süreçte ailenin zayıfladığı bir gerçek. Ailenin zayıflaması veya ortadan kalkması insanlık için büyük tehdit. Zira aile; insanın sorumluluk, dürüstlük, dayanışma ve paylaşma gibi ahlaki değerleri ilk öğrendiği yerdir. Ailenin zayıflaması veya ortadan kalkması ahlaki değerleri içselleştirememiş bireylerin

oluşturduğu düzensiz şiddet toplumuna dönüşebilir. Ailenin yeniden itibarına kavuşturulması ve korunması gerekiyor.

Ailenin korunması ve güçlendirilmesi için devletin sosyal politikaları hangi yönlerde şekillenmeli ve mevcut uygulamaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Diyanet İşleri Başkanlığı başta olmak üzere dini kurumlar bu süreçte nasıl daha etkin olabilir? Ayrıca sivil toplum kuruluşları, akademi, medya ve kanaat önderleri gibi aktörler aile krizine çözüm üretme noktasında ne tür sorumluluklar üstlenmeli?

Günümüzde hız kazanan küreselleşme ve dijitalleşme, hayatı kolaylaştırdığı gibi kültürel değerleri aşındırıyor, demografiyi dönüştürüyor, aile kurumunu zayıflatıyor. Boşanma oranlarının arttığı, evlilik yaşının yükseldiği, tek ebeveynli ailelerin çoğaldığı, çocuk sahibi olma oranlarının düştüğü bir sürecin içindeyiz. Devlet; aileye müdahale etmek yerine onu koruyacak ve güçlendirecek önleyici, destekleyici ve kapsayıcı yaklaşım içinde olmalı. Ben, devletin veya resmî kurumların karı-koca arasını çok girdiğini düşünenlerden biriyim. Zira -hukukçuların da dile getirdiği- karı-kocayı birbirine düşman edici yasal düzenlemeler var. Devletin koruyucu ve destekleyici olmasını anlarım. Evin babasını içeri sokmayan araba

Muhafazakâr ailelerin çocukları, geleneksel bakışa sahip olduklarını düşündükleri ailelerinin baskılamada bulunduğunu düşünerek ailelerinden uzaklaşıyorlar. Kimlik inşası sürecinde oldukları süreçte güven ve aidiyet sorunu yaşadıkları için, farklı yaşam tarzlarına ve yapılarına yöneliyorlar.

bagajında yatıran müdahaleciliğini anlamam mümkün değil. Yine kadının çalışmasını anlamam fakat “ev hanımlığının” veya “anneliğin” iyi bir şey olmadığını söyler gibi sürekli “çalışan kadın istihdamı” söylemlerini de anlamam. Devlet çalışmak zorunda olmadan evinde çocuklarını büyütmek isteyen anneye de imkân vermeli. Onu, ailesinin geçinmesi için çalışmak zorunda bırakmamalı. Kadının hem çocuk sahibi olmasını hem de çalışmasını istemek büyük tenakuz. Devlet de toplum da ev hanımı veya “anneyi “çalışmayan, tüketici” olarak görmekten vazgeçmeli. Aristoteles’in kazandırdığı terminoloji olan ekonomi, “ev idaresi” değil mi. İdare eden kadını veya anneyi çalışmayan veya tüketici olarak sıfatlandırmak doğru bir şey değil. Mutfak denilen gerçeklik, üretimin de tasarrufun da yapıldığı mekânken evi ve mutfakı idare eden kadın nasıl çalışmayan veya tüketici olarak görülür. Ayrıca kreşlerin bu kadar fazla yaygın olmasını da tedirgin edici buluyorum.

Evlenme ve nüfus oranları konusunda sorunlar yaşadığımız aşikar. Dinamik nüfus yapısını sürdürülebilmek için evlenmeyi de çocuk sahibi olmayı da cazip hâline getirmek gerekir. Ekonomik destek mekânizmaları önemli olduğu kadar -doğal bir hak ve helal olan- boşanmanın sonunda özellikle erkeklere ağır bedel ödetici nafaka sorunları-

na da çözüm bulunmalı. Devlet kurumları, başta dijitalleşme olmak üzere yeni süreçlerin aile üzerinde meydana getirdiği sorunları iyi tespit edebilmeli. Yine güvenli internet sağlama, dijital bağımlılıkla mücadele edebilme ve aile dostu medya içeriklerinin artırılması gibi meselelerde öncülük etmeli. Devlet kurumları, şu an bunları yapabilecek gibi görünmüyor zira toplumu ve aileyi fesat ettiğine dair neredeyse tüm toplumun icma ettiği TV’deki kadın programları kaldırılmadığı gibi önlem bile alınamadı.

Ailenin korunması ve varlığını sürdürebilmesi için devlet kurumlarına vazife düştüğü gibi dinî kurumlara ve STK’lara da vazife düşüyor. Bu kurumların en büyüğü olan ve en etkin olması gereken kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki “Aile ve Dini Rehberlik Büroları”nın evlilik öncesi eğitim, aile içi çatışmaların çözümünde rehberlik, aile değerlerinin korunması ve manevi danışmanlık gibi konularda iş gördüğünü biliyorum. Sayısal olarak artırılması gereken faaliyetler olduğu gibi dijital platformların etkin biçimde kullanılması gerekir. Ayrıca Diyanet’in başta gençlerin eğitimi olmak üzere kötü alışkanlıklara bağımlılıkları olan ve evsiz (sokak) çocuklarına yönelik çalışmalarını artırması lazım. Psikolojik ve hukuki destek sağlayabilecek olan kurumlarla

iş birliği yaparak aileyi güçlendirmeye katkıda bulunabilir.

Dijitalleşme, bireyselleşme ve geleneksel rollerin dönüşmesi vb. toplumsal değişimlerle aile kurumu zayıflıyor. Kuşaklar arası değer aktarımı ve toplumsal bütünlüğü tehdit edici bir kriz ortamında çözüm arayışı yalnızca devlet politikalarıyla sınırlı kalmamalı; STK'lar medya, akademisyenler ve kanaat önderleri de krizi aşma konusunda çaba sarf etmelidir. Aile konusunda programlar geliştirerek toplumsal dayanışmayı güçlendirmede stratejik rol üstlenmesi gereken STK'lar, ideolojilerinden arınmış biçimde kültürel hassasiyetleri gözetenek bu topraklara mahsus olan- aileye katkıda bulunmalı- lar.

Bireysel tutumların ve kültürel normların etkin olan medyanın aile yapısına olumlu katkısının olduğunu söylemek mümkün değil. Etik yayıncılığı esas alması gereken medya, yerli-kültürel değerlere uygun içerikler üretmeli ve aile bağlarını güçlendiren bir dil kullanması gerekir. Ailenin sorunlarını bilimsel olarak analiz edebilecek olan akademinin aileyi bütünlüklü biçimde ele aldığını ve aile üzerine yeterli oranda çalışma yaptığını söylemek çok mümkün değil. Oysa akademik camia, medya-aile ilişkisi, dijitalleşme, iş hayatı, aile hayatı ve gençlerin konumu gibi mevzularının üzerine çalışmalarını artırarak

aile politikalarına yön verebilir. Geleneksel ve manevi değerleri dikkate alarak yapmış olduğu çalışmalarla aile konusundaki çalışmaların daha bilinçli yapılmasına imkân tanıyabilir.

Kanaat önderlerine gelince ülkede kanaat önderleri kim tam olarak bilmek mümkün değil. Zira bir cemaat lideri de gazeteci de sanatçı da hatta eski bir futbolcu-teknik direktörler de kanaat önderi olarak isimlendiriliyorlar. Kanaat önderinden anlamamız gereken; toplumun güven duyduğu ve yönlendirici etkisi olan kişiler olduğudur. Kendisi böyle olan veya öyle hisseden her kişi, aileyi koruma ve güçlendirme sürecinde rolü olduğunun bilincinde olmalı. Toplumdaki etkilerini kullanarak, aile içi iletişimin ve aileyi sürdürmenin önemine değinmelidir. Kültürel ve manevi değerlerin önemine vurguda bulunmalılar. Kullandıkları dilin hususiyetle din dilinin ölçülü ve kucaklayıcı olması gerektiğinin bilincinde olmalılar. **Şunu bilmeliyiz ki aile, sadece nesil aktarımı sağlayan bir yapı değil aynı zaman da değer dünyası ve hafızadır. Geçmişi de mevcudu da geleceği de onun üzerinden anladığımız bir kurumdur.** Bunu göz önünde tutarak herkesin taşın altına elini sokarak aile yapısını koruması ve varlığını sürdürmesi gerekir.

TÜRKİYE’DE AİLE KRİZİ: YAPISAL SEBEPLER VE ÇIKIŞ YOLLARI

Doç. Dr. Fikret ÖZÇELİK

Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı

Giriş

Türkiye’de aile yapısı uzun zamandır derin bir değişim ve sarsıntı içerisinde. Evlilik yaşının yükselmesi, doğurganlık oranlarının düşmesi, boşanmaların artması ve gençlerin evlilikten uzak durması gibi olgular, toplumun temel taşı olan aile kurumunun zayıfladığına işaret etmektedir. Ailenin yıpranması, sadece bireysel refahı değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı ve milletin varlığını da tehdit etmektedir. Bu sebeple aileyi korumak bir beka meselesi olarak görülmeli, çözüm arayışlarında İslam’ın sunduğu ahlaki ve toplumsal ilkeler dikkate alınmalıdır. Bu çalışmada, Türkiye’deki aile krizinin sebepleri, İslam’ın aileye yaklaşımı ve krize karşı geliştirilebilecek çözüm önerileri çok özet bir şekilde ele alınacaktır.

Aile Krizinin Görünümleri

Günümüz Türkiye’sinde aile kurumunun karşı karşıya olduğu temel sorunlar şunlardır:

- Doğurganlık oranlarının düşmesi, demografik dengeyi tehdit etmekte, toplumun yaşlanmasına neden olmaktadır. TÜİK verilerine göre 2024 itibarıyla Türkiye’de doğurganlık oranı 1.51’e gerilemiştir; bu, nüfusun kendini yenileyemeyeceği anlamına gelmektedir.
- Evlilik yaşının yüksel-

mesi, bireylerin evlilikten kaçındığını veya evliliği geçici bir statü olarak değerlendirdiğini göstermektedir. 2023 yılında ilk evlenme yaşı erkeklerde ortalama 28.3, kadınlarda 25.7 olarak kaydedilmiştir.

- Boşanmaların artması, evlilikte sadakat, sabır ve sorumluluk gibi değerlerin aşındığını göstermektedir. Boşanmaların %38’inin ilk 5 yıl içinde gerçekleşmesi dikkat çekicidir.

- Aile içi iletişim sorunları, çocukların ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, yeni nesillerin bireysel, toplumsal ve dini sorumluluklardan uzak yetişmesi- ne zemin hazırlamaktadır.

- Medya ve dijital kültür, bireyciliği, haz odaklı yaşamı ve cinsel özgürlüğü idealize ederek aile kurumunu dolaylı yoldan zayıflatmaktadır.

Bu belirtiler, aile yapısının sadece bireysel tercihlerle değil; kültürel, ekonomik ve dini bağlamlarla da ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kültürel Dönüşüm ve Değerler Krizi

Modernleşme ile birlikte aile yapısında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Klasik geniş aile modeli giderek yerini çekirdek aileye bırakmış, son yıllarda ise bireyselleşmenin hâkim olduğu yeni ilişki biçimleri öne çıkmıştır. Zygmunt Bauman’ın “akışkan modernlik” kavramıyla ifade et-

İslam, aileyi sadece bireysel tatminin değil; toplumun ve ümmetin devamının temeli olarak görür. Kur’an ve Sünnet, aileyi koruyucu ve inşa edici ilkelerle donatmıştır:

“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet koyması, O’nun varlığının ve kudretinin delillerindendir.”(er-Rûm, 30/21)

tiği gibi, günümüz toplumlarında ilişkiler de geçici, yüzeysel ve tüketim odaklı hale gelmiştir. [^2] Evlilik artık birçok genç için bir “hayat yatırımı” olmaktan çok, riskli bir girişim olarak görülmektedir.

Ayrıca medya ve dijital kültür, geleneksel aile değerlerini zayıflatan bir etki yaratmaktadır. Televizyon dizilerinde, sosyal medyada ve dijital içeriklerde aileye dair sunulan modeller genellikle çatışmalı, güven veremeyen ve tüketimle iç içe geçmiş örneklerdir. Bu durum, özellikle gençlerin aile kurumuna olan inancını zedelemekte, bireysel yaşam biçimlerini cazip kılmaktadır.

Ekonomik Gerilimler ve Ailenin Zayıflaması

Aile krizinin yapısal nedenlerinden biri de ekonomik belirsizliktir. Türkiye’de genç işsizliğin yüksekliği, barınma maliyetlerinin artması ve güvencesiz istihdam koşulları, evlilik kararı almayı zorlaştırmaktadır. Ev kurmanın maliyeti, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklar ve sosyal desteklerin yetersizliği, aile kurma sürecini hem geciktirmekte hem de sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Geleceğe dair güvensizlik, aile kurma arzusunu zayıflatmakta, kısa vadeli ilişkiler ya da bireysel yaşam modelleri daha güvenli tercihler haline gelmektedir.

Sosyalleşme ve Aile İçi Dinamikler

Aile yalnızca bir birlikte yaşama biçimi değil, aynı zamanda bireyin ilk sosyalleştiği kurumdur. Ancak son yıllarda aile içi iletişimde yaşanan kopuşlar, çocuk ve gençlerin sağlıklı gelişimini de olumsuz etkilemektedir. Dijital bağımlılık, ebeveyn-çocuk ilişkisini mekanik hale getirmekte; birlikte geçirilen kaliteli zaman azalmakta, duygusal bağlar zayıflamaktadır.

Bu noktada, aile içi rollerin değişimi de göz ardı edilemez. Kadının çalışma yaşamına katılımı artarken, erkeklerin ev içi sorumluluklara katılım düzeyi aynı oranda gelişmemiştir. Bu durum, ev içi iş bölümü ve aile içi ça-

tışmalar açısından yeni gerilim alanları yaratmaktadır.

İslam’da Aile Kurumu ve Önemi

İslam, aileyi sadece bireysel tatminin değil; toplumun ve ümmetin devamının temeli olarak görür. Kur’an ve Sünnet, aileyi koruyucu ve inşa edici ilkelere donatmıştır:

“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet koyması, O’nun varlığının ve kudretinin delillerindendir.”(er-Rûm, 30/21)

Bu ayet, evliliği sadece biyolojik değil, ruhsal ve ahlaki bir birliktelik olarak tanımlar. Evlilik; muhabbet (sevgi), rahmet (merhamet) ve sekinet (huzur) üzerine inşa edilmelidir.

Hz. Muhammed (s.a.v) evliliği teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir.” (İbn Mâce, Nikâh, 1)

“Kim evlenirse dininin yarısını korumuş olur. Diğer yarısı için ise Allah’tan korksun.” (Beyhakî, Şuabü’l-İman, 5489)

İslam’a göre aile; neslin korunması, ahlaki değerlerin aktarılması ve bireyin ruhsal gelişimi için zaruri bir kurumdur.

Aile Krizinin Sebeplerine İslami Bakış

1. Sekülerleşme ve Ahlaki Zayıflama

Modern seküler hayat tarzı, ahlaki değerlerin zayıflamasına neden olmakta, evlilikte sabır, vefa ve sorumluluk gibi kavramların yerini çıkarıcılık ve hırcılık almaktadır. Oysa Kur’an, sabır ve ahlaki aile ilişkilerinin temel ilkesi olarak belirler:

“Şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.” (el-Bakara, 2/153)

2. Nikâhın Hafife Alınması

Kur’an’da evlilik akdi “mîsak-ı ğalîz” (ağır sözleşme) olarak tanımlanır:

“Kadınlar sizden sağlam bir söz (mîsak-ı ğalîz) almışlardır.” (en-Nisâ, 4/21).

Bu, nikâhın sıradan bir anlaşma değil; Allah katında sorumluluk yükleyen kutsal bir bağ olduğunu gösterir.

3. Cinsiyet Rollerinin Belirsizleşmesi

İslam’da erkek ve kadının görevleri birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Kur’an şöyle der: *“Erkekler, kadınlar üzerinde koruyup gözetici dirler...”* (en-Nisâ, 4/34). Modern ideolojiler bu dengeyi bozarak evlilikte çatışmalara zemin hazırlamaktadır.

4. Medya ve Dijital Kültürün Zararı

Popüler kültür ve sosyal medya, aile içi iletişimi zayıflatmakta, gençleri sanal dünyaya çekerek sorumluluklardan uzaklaştırmaktadır. Hz. Peygamber bu konuda şöyle uyarmıştır: *“Kişi, dostunun dini üzeredir. O halde her biriniz kiminle dostluk ettiğine dikkat etsin.”* (Tirmizî, Zühd, 45).

İslami Çözüm Önerileri

1. İman Temelli Aile Eğitimi

Gençlere küçük yaşlardan itibaren aile, evlilik ve sorumluluk bilinci verilmelidir. Değerler eğitimi, sadece okullarda değil; cami, cemiyet ve medya gibi tüm alanlarda güçlendirilmelidir.

2. Nikâhın ve Sünnetin Canlandırılması

Evliliklerin kolaylaştırılması, aşırı masraflardan kaçınılması ve sade düğünlerin teşvik edilmesi gerekir. “*Nikâhın en hayırlısı, külfeti en az olanıdır.*” (Ebû Dâvûd, Nikâh, 32).

3. Medya ve Ahlak Denetimi

Aileyi hedef alan içeriklere karşı denetim artırılmalı; aile dostu yapımlar, kamu destekli projelerle teşvik edilmelidir. Aynı zamanda ebeveynlere dijital farkındalık eğitimi verilmelidir.

4. Toplumsal Dayanışma

Aile sadece çekirdek yapıyla değil; komşuluk, akrabalık ve cemiyet desteğiyle güç kazanır. Hz. Peygamber şöyle buyurur: “*Komşusu açken tok yatan bizden değildir.*” (Buhârî, Edeb, 27).

5. Dini Duyarlılığa Sahip Aile Danışmanlık Merkezleri

Aile sorunlarını sadece psikoloji eksenli değil, dinî, ahlaki ve kültürel bağlamda değerlendiren merkezler kurulmalı; aile içi iletişim, öfke kontrolü, çocuk eğitimi gibi konularda rehberlik sağlanmalıdır.

Aile krizine yönelik “İslami Çözüm Önerileri” ile beraber

uzun vadeli politika ve toplumsal müdahalelere ihtiyaç vardır. Bunlar da şu şekilde özetlenebilir:

1. Sosyal Politikaların Güçlendirilmesi: Gençlere yönelik konut, istihdam ve kreş destekleri artırılmalıdır. Aile kurmayı teşvik eden mali ve sosyal programlar, aile yapısının güçlendirilmesinde kilit rol oynar.

2. Eğitimde Aile Bilinci: Okullarda evlilik olgunluğu, aile içi iletişim ve toplumsal sorumluluk konularına yer verilmelidir. Genç bireyler, yalnızca kariyere değil, ilişkisel sorumluluklara da hazırlanmalıdır.

3. Medya ve Kültür Politikaları: Aile değerlerini destekleyen yapımların teşvik edilmesi, dijital platformlarda olumlu rol modellerin öne çıkarılması sağlanmalıdır. Medyanın aile algısı üzerindeki etkisi küçümsenmemelidir.

4. Sivil Toplum ve Yerel Girişimler: Danışmanlık merkezleri, aile okulları ve evlilik öncesi eğitim programları yaygınlaştırılmalı, topluluk dayanışması artırılmalıdır.

Sonuç

Türkiye’de yaşanan aile krizi, sadece ekonomik ve sosyolojik bir mesele değil; aynı zamanda ahlaki ve inançla ilgili derin bir sorundur. İslam’ın aileye yüklediği anlam, günümüz sorunlarına köklü ve sahîh çözümler sunmaktadır. Ailenin yeniden

ihyası; bireysel sorumluluk bilincinin güçlenmesi, evliliklerin kolaylaştırılması, medya farkındalığının artırılması ve ahlaki değerlerin topluma yeniden kazandırılmasıyla mümkündür. Kurtuluş, İslam’ın rehberliğinde vahiy merkezli ve fıtratla uyumlu bir aile yapısına dönüşle gerçekleşecektir.

Kaynakça

- Kur’an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Meali.
- Buhârî, el-Edebü’l-Müfred
- Tirmizî, Sünen
- Ebû Dâvûd, Sünen
- Beyhakî, Şuabü’l-İman
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2024 Aile Yapısı Raporu.
- Karaman, Hayreddin. İslam’da Aile ve Kadın, İz Yayıncılık.
- Topaloğlu, Bekir. İslam Ahlakı, DİB Yayınları.
- Çelik, M. Ali. Modernleşme ve Aile Krizi, İFAV Yayınları.

EKONOMİK KRİZİN AİLE YAPISINA ETKİSİ: GEÇ EVLENME, AZ ÇOCUK, EVLİLİĞİN KISA SÜRMESİ

Doç. Dr. Mesut BAYAR

Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Giriş

Aile, insanlığın bekası ve devamı için hayati bir araç olmasına rağmen, bu işlevi toplumumuzda güçlü bir şekilde anlaşılmamıştır. Aksine, zamanla ailenin dağılmasına ve yıkılmasına katkıda bulunan faktörler toplumda kökleşmektedir. Türkiye’de toplumsal yapı, özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Toplumsal yapıdaki bu değişim, birçok toplumsal kurumun yeni bir oluşum geçirmesine, bu kurumlarda daha önce var olmayan yeni sorunların ortaya çıkmasına ve bazı mevcut sorunların daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Aile, toplumsal yapıdaki bu değişimden en çok etkilenen kurumlardan biridir. Bu sorun büyüdükçe, “aile krizi” terimi “aile sorunu” teriminden daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır.

Aile krizleri aile içi olaylardan kaynaklanabileceği gibi aile dışındaki olaylardan da etkilenebilir. Bu çalışmada aile dışındaki olaylardan kaynaklanan sorunlardan biri sayılan ekonomik krizin aile krizine etkisi; geç evlenme, az çocuk ve evliliğin kısa sürmesi gibi önemli üç sonucu üzerinden analiz edilecek ve çözüm önerileri sunulacaktır.

1. İslam’da Aile’nin İnşası ve Muhafazası

Aile ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. En kapsayıcı tanımlardan biri “Evlilik, kan veya akrabalık bağı gibi olan ilahi bir bağla birbirine bağlı bireylerden oluşan topluluktur.

Aile, İslam’ın öngördüğü, geçerliliği ömür boyu devam edecek sahih bir nikah akdi çerçevesinde inşa edilir. Eğer nikah akdinin şartları yerine getirilmezse nikah geçersiz sayılacağından aile de kurulmamış kabul edilir. Ailenin doğru ve geçerli bir şekilde inşa edilmesi aile kurumunun devamının sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple evlenecek kadın ve erkeğin evlilik öncesinde birbirlerini daha yakından tanımaları, birbirleriyle evlenebilecek durumda olup olmadıklarını iyice araştırmaları gerekir. Evlilik öncesinde gerekli adımlar atılmadığında aile kurumu sağlam kurulmamış olur. Bu ise ailenin dağılmasını kolaylaştıran etkenlerden biridir.

Diğer yandan aile kurumu sağlam bir şekilde inşa edilse bile ihmal edildiği takdirde beka sorunu meydana gelecektir. Bu yüzden aile kurumunun temel üyeleri olan karı-kocanın karşılıklı hak ve sorumluluklar çerçevesinde hareket etmeleri büyük önem taşır. Taraflardan biri veya iki taraf sorumluluklarını yerine getirmedikleri zaman aile

sorunu meydana gelir ve sorun büyüyerek zamanla bu aile krizine döner. Aile sorunu veya aile krizi; sağlıksal-psikolojik, sosyal, ekonomik ve kişisel sebeplerden kaynaklanabilir. Bunların bir kısmı aile içi problem iken bir kısmı aile dışından problem sayılır. Bunlardan aile dışı sebeplerden biri olan ekonomik krizin aile krizine sebep olması açıklanacaktır.

2. Aile Krizi ve Ekonomik Kriz

2.1 Aile Sorunu:

Aile bireyleri arasında zaman zaman ortaya çıkan ve çoğunlukla günlük hayat içinde çözülmesi mümkün olan geçici sorunlardır. İletişim eksikliği, ev işleri paylaşımı, maddi sıkıntılar ve çocukların eğitimiyle ilgili anlaşmazlıklar bu türdendir. Genellikle yapıcı iletişim, sabır ve iyi niyetle çözülebilir. Krize dönüşmeden yönetilebilir. Nitekim ayet-i kerimede sorunun ilk doğduğu esnada karşı tarafın nasihat ederek sorunun ortadan kalkmasına yardımcı olması tavsiye edilmiştir (Nisa;34).

2.2 Aile Krizi:

Aile birliğini ciddi şekilde tehdit eden, ani ya da kronik hale gelmiş, çözümü zor ve çoğu zaman profesyonel destek gerektiren ciddi durumlardır. Aldatma, şiddet, ayrılık ya da boşanma süreci, ağır hastalık, ölüm ya da işsizlik gibi travmatik olaylar bu

türdendir. Aile krizleri, aile düzenini kökten sarsabilir. Çözüm kavuşturulmazsa dağılmaya veya derin travmalara yol açabilir. Ayetlerde bu tür sorunlar için aile hakemlerinin araya girmesi ve sorunun çözümü için iki tarafın da gayret göstermesi gerektiği belirtilmektedir (Nisa:35).

2.3 Ekonomik Sorun:

Ekonomik kaynakların sınırlı olması sebebiyle ortaya çıkan ve bireyleri, aileleri veya toplumu zaman zaman etkileyen, ancak genellikle geçici, yönetilebilir ve beklenebilir nitelikte olan sıkıntılardır. Ailenin gelir-gider dengesini kuramaması, borçların zamanında ödenememesi, iş arama süreci, hayat pahalılığı karşısında tasarruf zorluğu gibi. Çoğunlukla kişisel çaba, planlama ve sosyal destekle aşılabılır. Krize dönüşmeden yönetilebilir.

2.4 Ekonomik Kriz:

Ekonomik sistemin genel işleyişini ciddi şekilde sarsan, geniş kitleleri etkileyen, yaygın işsizlik, yüksek enflasyon, faiz artışı, üretim durması, finansal çöküş gibi durumların ortaya çıktığı ani ve derin yapısal bir bozulmadır. Pandemi sonrası durgunluklar ve para biriminin ani değer kaybı buna örnek verilebilir. Bireylerin değil, çoğunlukla devletlerin, merkez bankalarının ve küresel aktörlerin müdahalesiyle yönetilmeye çalışılır. Yıkıcı etkileri uzun sürebilir.

3. Ekonomik Krizin Aile Yapısına Etkisi

İçinde bulunduğumuz süreçte ekonomik krizin sonuçları toplumda açık bir şekilde hissedilmektedir. Bu durum, sosyal yapıyı kökten değişime uğratmakta ve sıkıntılar gitgide artmaktadır. Sosyal yapı içerisinde en çok etkilenen ise aile kurumu olmaktadır. Nitekim bu kriz sebebiyle evliliklerin gerçekleşmesi uzun sürmekte, az çocuk yeterli görülmekte ve boşanmalar da daha hızlı gerçekleşmektedir. Elbetteki bunları tamamen ekonomiye bağlamak mümkün değildir. Sosyal medyanın ve kitle iletişim araçlarının toplumu değiştirmede üstelendiği kötürolün de bunda etkisi büyüktür. Ekonomik kriz ise kişinin düşünme sürecini etkileyecek kadar önemli bir etkidir. Ekonomik krizin ailede sebep olduğu krizleri üç önemli maddede özetlemeye gayret edeceğiz. Geç evlenme, az çocuk ve evliliğin kısa sürmesi.

3.1 Geç Evlenme

Ekonomik baskı genç bireylerde kaygı, umutsuzluk, psikolojik stres gibi duygusal etkiler doğurarak sosyal ilişkileri ve evlilik kararlarını sekteye uğratır. Ekonomik krizin evlilik yaşını yükseltmesinin sebeplerini maddeler halinde zikredersek olursak

a. Düğün masrafları: Düğün masrafları önceki yıllara nazaran külfetli bir hal almıştır. Bir-

çok erkeğin evlenememe sebeplerinin başında düğün masrafını çıkaramama kaygısı yatmaktadır.

b. Maddi desteklerin azalması: Kriz dönemlerinde ailelerden gelen maddi destek de azalabilir, çünkü ebeveynler de ekonomik zorluklarla karşılaşır. Bu da gençlerin evlilik kararını zorlaştırır. Çünkü genç için eskiden olduğu gibi ailenin evlendirmesinden çok kendisinin ayakları üstünde durması fikri ön plana çıkar ve evliliğin daha ileri yaşlara ertelenmesine yol açar ve işsizliğin arttığı bir dönemde bunun pek mümkün olmadığını gören gençlerin evlilik fikrini ertelemelerine sebep olur. Bu da gençlerin bağımsızlaşma sürecini uzatır. Ekonomik zorluklar, gençlerin ailelerinden daha uzun süre bağımsız yaşama arayışına girmesine neden olabilir. Kendi ayakları üzerinde durma, kariyer yapma ve bireysel hedeflerini gerçekleştirme önceliği, İşgücü piyasasındaki durgunluk; gençlerin ev kurma, nikâh yapma maliyetlerini karşılayamamasına neden olur.

Türkiye bağlamında, son yıllarda ekonomik krizin (enflasyon, TL'nin değer kaybı, işsizlik) gençlerin evlilik yaşını artırdığı gözlemleniyor. TÜİK verilerine göre, Türkiye'de ilk evlilik yaşı 2000'lerde erkeklerde 26, kadınlarda 23 iken, 2020'lerde bu yaş erkeklerde 28, kadınlarda 25'e yükselmiştir. Bu, ekonomik faktörlerin etkisiyle açıklanabilir.

3.2 Az Çocuk

Ekonomik krizlerde yaşam maliyeti yükselirken, özellikle çocuk yetiştirmenin maliyeti önemli ölçüde artar. Gıda, giyim, eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçların pahalılaşması, çiftlerin yeni bir çocuk dünyaya getirme konusundaki çekinmelerini artırır. Bunu da iki sebeple açıklamak mümkündür.

a. Çocuğa bakamama düşüncesi: Geleceğe yönelik belirsizlikler, ebeveynlerin çocuklarına iyi bir gelecek sunma kapasitelerini sorgulamalarına neden olur ve bu da daha az çocuk yapma eğilimini pekiştirir. Bu nedenle çiftler, çocuk sayısını sınırlandırmayı veya hiç çocuk yapmamayı tercih eder. Çünkü ebeveynler çocuklarına “iyi bir gelecek” sağlayamayacaklarından endişe eder.

Özellikle kentli ailelerde çocuk yetiştirmenin maliyeti, karar mekanizmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, birçok ailenin çocuk sahibi olma kararını ertelemesine veya sayıyı sınırlandırmasına yol açmaktadır.

b. Kadının İş Gücüne Katılımı: Ekonomik kriz, kadınların iş gücüne katılımını artırabilir, çünkü hane gelirini desteklemek için çalışmak zorunda kalırlar. Yoğun çalışma temposu ve kariyer odaklılık, çocuk sahibi olma zamanlamasını geciktirebilir veya çocuk sayısını azaltabilir.

Çocuk sayısı arttıkça an-

nenin çalışma hayatı ile ev içi yükümlülükleri arasında denge kurması zorlaşır. Bu da, özellikle çalışan kadınlar açısından az çocuk sahibi olma tercihinin neden olur. Çocuk sahibi olma kararı, artık sadece biyolojik değil; ekonomik, psikolojik ve sosyokültürel bir tercih haline geldi.

c. Bireyselleşme: Bireyselleşmenin teşvik edildiği bu ekonomik yapı, aileyi bir sığınak olmaktan çıkararak, bireysel tatminlerin ön planda olduğu bir yapıya dönüştürmektedir. Bu da, uzun vadede aile kurumunun zayıflamasına, boşanmaların artmasına ve evliliklerin gecikmesine zemin hazırlamaktadır.

Geleneksel “geçindiren baba” ve “çocuk büyüten anne” modeli, ekonomik baskılarla çatırıyor. Aile, artık sadece sevgi ve dayanışma değil; aynı zamanda ekonomik bir işletme gibi yönetilmek zorunda kalıyor. Bu dönüşüm, aileyi hem duygusal hem de yapısal olarak zayıflatıyor.

Doğurganlık hızı Türkiye’de 2023 itibarıyla 1,5’e geriledi, bu da nüfusun kendini yenileyebilmesi için gerekli olan 2,1 seviyesinin oldukça altındadır. TÜİK verilerine göre, toplam doğurganlık hızı (kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı) 2001’de 2,38 iken, 2022’de 1,62’ye düşmüştür. Bu, ekonomik faktörlerin çocuk sahibi olma kararlarını etkilediğini gösteriyor. Ayrıca, genç çiftlerin maddi kaygılar

nedeniyle evliliği ve çocuk yapmayı ertelediği, sosyolojik çalışmalarda sıkça belirtiliyor.

Çocuklar, aile içinde duygusal bir bağ ve dayanışma unsuru olarak görülür. Az çocuk sahibi olma veya hiç çocuk yapmama, aile içindeki duygusal dinamikleri ve destek ağlarını zayıflatabilir. Özellikle yaşlılıkta ebeveynlerin çocuk desteğinden yoksun kalması, yalnızlık riskini artırabilir.

3.3 Evliliğin Kısa Sürmesi

Ekonomik kriz, evliliklerin kısa sürmesine (boşanma oranlarının artmasına veya evlilik süresinin kısalmasına) çeşitli yollarla etki edebilir. Maddi ve psikolojik baskılar, çiftler arasındaki ilişki dinamiklerini zorlayarak aile kurumunu sarsabilir. Evin geçimini sağlama, borçlar veya temel ihtiyaçları karşılamama gibi sorunlar, çiftler arasında sık sık tartışmalara neden olur. Bu çatışmalar, evliliğin sürdürülebilirliğini tehdit eder.

Kriz dönemlerinde geleneksel aile rolleri alt üst olur. Erkek eşin işsiz kalması durumunda kadının çalışmaya başlaması, ya da her iki eşin de çalışmak zorunda kalması, aile içi güç dengesini değiştirir. Bu ani rol değişiklikleri, özellikle geleneksel beklentilere sahip çiftlerde ciddi uyum sorunları yaratır. Kriz dönemlerinde çevredeki herkes kendi sorunlarıyla meşgul olduğu için, evlilik sorunları yaşayan çiftlere toplumsal destek azalır.

Ayrıca ekonomik zorlukların evlilik üzerindeki etkisi normalleştirildiği için, çiftler yardım arama konusunda isteksiz davranabilir. Kadınların eğitim düzeyinin artması ve iş hayatına katılımıyla birlikte ekonomik bağımsızlık kazanmaları, kriz dönemlerinde mutsuz evliliklere katlanma süresini kısaltabilmektedir. Aynı şekilde erkekler de, ekonomik baskılar altında psikolojik olarak yıpranıp ilişkiyi sürdüremez hale gelebilmektedir. Bu da, evliliklerin daha kısa sürede sona ermesine sebep olur.

Örneğin, maddi yükleri paylaşamayan çiftler, ayrı yaşamının daha az maliyetli olduğunu düşünebilir. Öte yandan, bazı toplumlarda boşanmanın ekonomik maliyeti (nafaka, yeni bir hayat kurma masrafları) çiftleri evliliğe devam etmeye zorlasa da, bu durum mutsuz bir evliliğin uzamasına neden olabilir.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de boşanma oranları 2000’li yıllardan itibaren ekonomik dalgalanmalarla paralel olarak artış göstermiştir (2022’de yaklaşık 180 bin boşanma vakası kaydedilmiştir). 2024 verilerine göre boşanmaların %33,7’si evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşti.

4. Çözüm Önerileri

Çözüm önerilerini iki kısma ayırabiliriz. Teorik öneriler ve pratik öneriler. Teorik çözüm önerileri daha çok kişinin inancında ve zihninde gerçekleştirile-

ceği öneriler iken pratik öneriler ise gerekirse devlet eliyle sorunu doğrudan ve müdahale etmek suretiyle çözmektir. Aslında iki çözüm türü birbirini tamamlamaktadır.

4.1 Teorik Çözüm Önerileri

Teorik çözümler sorun ve krizlerin yönetilmesinde tek başına belirleyici olmayabilir. Bununla birlikte krizin daha hafif atlatılmasını sağlayabilir ve belki bazen krizden hiç etkilenmeye de sebep olabilir.

a. Yaşanan her şeyi imtihanın bir parçası olarak görmek ve bu sebeple sabredip harama girmemek. Ekonomik krizler, aile içi sabır, tevekkül ve teslimiyetin test edildiği imtihanlardır. Ayette “Andolsun, sizi biraz kor-

ku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele!” (Bakara, 155)” buyurulmaktadır. Aile bireyleri hayatın her zaman genişlik içinde geçemeyeceğini sabrın sınanması için bazen darlıkla da imtihan edileceklerinin şuurunda olmalılar.

b. Kuran’da buyurulduğu üzere fakirliği evliliğe engel görüp bu kararı ertelememek. Kendisi pratik çözüm için adım attığı anda Allah da ona yardım edecektir. Helal yoldan olan her girişimde Allah’ın yardımı zaten vardır.

c. İsraftan kaçınmak. Aile içinde gelir ne kadar az olursa olsun, israftan sakınılırsa huzur korunabilir. Ayette “Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah

israf edenleri sevmez.” (Arâf, 31) buyurulmaktadır.

d. Ortak hareket etmek. Aile bireylerinin özellikle ekonomik sıkıntılarda birbirinden habersiz kararlar almaması, maddi planlamalarda ortak aklı öne çıkarması, yükün paylaşılmasını ve krizlerin fırsata dönüşmesini sağlar.

4.2 Pratik Çözüm Önerileri

Pratik çözüm önerileri yukarıda belirtilen sorunların doğrudan çözülmesi amacını taşır. Bunun için ilk etapta nikahı kolaylaştırma projelerini devreye sokmak gerekir.

a.Sadaka-ı Cariye Olarak Düşün Fonları

Kuran-ı Kerimde “İçinizden bekâr olanları, kölelerinizden ve

cariyelerinizden salih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir” (Nur, 24/32) buyurulmaktadır. Kuran ve sünnete göre evlenmeye gücü yeten bekarların evlenme sorumluluğu olduğu gibi devlet ve toplumun da bu konuda inisiyatif alma ve yardım etme sorumluluğu vardır.

Bu durumda bir vakıf veya devlet eliyle sadaka-ı cariye olarak düşün fonu kullanılabilir. Bu tamamen gönüllülük esaslarına bağlı olacak ve dini bütün ve yardımsever insanların ellerinden geldiği kadarıyla yardım etmelerini sağlayacaktır. Her ne kadar takı geleneği bu açığı kapatıyor gibi görünse de, genellikle alenî ve beklenti odaklı yapıldığından, bireyleri ekonomik olarak zor durumda bırakabilmektedir. Özellikle dar gelirli ailelerde bu takılar çoğu zaman sadece düşün salonu masraflarını karşılamaya yetecek düzeyde kalmaktadır. Bu nedenle, gösteriştense uzak, samimi ve dayanışma temelli bir fon sistemiyle evliliği kolaylaştırmak mümkündür. Böylelikle hem evlenmek isteyen gençler desteklenmiş olur, hem de toplumda aile kurumunun güçlenmesine katkı sağlanır.

b. Evlilik Konut Yardımı Paketleri

Yeni evlenen çiftlere faizsiz özel konut paketleri hazırlanmalıdır. TOKİ, geçenlerde faizli

bir paket hazırlamasına rağmen arz etmeyi düşündüğü konutların sayısının 10 katıyla başvuru almıştır. Bu da bu sorunun ne kadar yakıcı bir hal aldığını göstermektedir.

Bu bağlamda, ya devlet tarafından sağlanacak faizsiz ev sahipliği modelleri geliştirilmeli ya da elbirliği sistemleriyle çalışan firmalara destek verilerek, genç çiftlerin kira öder gibi ev sahibi olmaları sağlanmalıdır. Bu uygulama, İslam’da ailenin korunması ilkesine hizmet edecek ve evliliği kolaylaştırıcı bir sosyal proje işlevi görecektir.

c. Çocuk Desteği Politikalarını Hayata Geçirmek

Her çocuk, aileye hem bir nimet hem de bir sorumluluk yükler. Bu nedenle çalışsın ya da çalışmasın her anne-babaya, çocuk sayısına bağlı olarak düzenli devlet desteği verilmelidir. Bu destek, çocuk eğitime ve temel ihtiyaçlarına katkı sağlarken aynı zamanda nüfusun korunması ve aile yapısının güçlenmesine hizmet eder. İslam’da çocuk bir rızık vesilesi kabul edildiğinden, bu tür yardımlar hem sosyal adaleti hem de aile huzurunu besleyen bir sadaka hükmündedir.

d. İstismarı da Mağduriyeti de Önleyecek Şartlı Model Arayışı

18 yaş altı evlilikler hem dinî hem hukukî düzlemde tartışmalıdır. Katı yasaklar, bazı durumlarda istismarı önlerken başka mağduriyetlere –örneğin

Bireyselleşmenin teşvik edildiği bu ekonomik yapı, aileyi bir sığınak olmaktan çıkararak, bireysel tatminlerin ön planda olduğu bir yapıya dönüştürmektedir. Bu da, uzun vadede aile kurumunun zayıflamasına, boşanmaların artmasına ve evliliklerin gecikmesine zemin hazırlamaktadır.

resmi nikâh kıyamayan ama dini nikâhla yaşayan genç çiftlere— yol açabilmektedir. Bu nedenle 15–17 yaş arası için hâkimin izni, psikososyal danışmanlık ve aile onayı gibi şartlarla denetimli ve istismara kapalı bir izin sistemi üzerinde düşünülmelidir. Bu yaş grubunda zinaya düşme riski göz önüne alındığında, fıkıh ve toplum psikolojisiyle uyumlu bir orta yolun bulunması hem iffet hem de aile kurumunun korunması açısından zaruridir.

Gençler, sosyal medya, diziler, kontrolsüz internet ve arkadaş çevresi üzerinden sürekli cinselliğe yönlendiriliyor. Ailelerin ve eğitim sisteminin yetersiz

kalmaması, gençlerin nefsanî arzularını harama yöneltmesine sebep oluyor.

e. 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi” Kanunun Islahı

Bu kanun, kadını korumayı amaçlıyor ancak uygulamada aileleri ayıran sonuçlar doğurabiliyor. Özellikle kadının beyanıyla, delil aranmadan erkeğe uzaklaştırma verilmesi haksızlık ve mağduriyetlere yol açabiliyor. Küçük tartışmaların bile büyüyerek ayrılıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır.

İslam’a göre ceza verirken delil ve şahit gerekir. 6284 ise çoğu zaman sulh ve arabuluculuk yerine ayrıştırmayı ön plana çıkarıyor. Bu yüzden kanunun aile danışmanlığı, arabuluculuk ve dini destek gibi yollarla düzenlenmesi gerekmektedir.

f. Süresiz Nafaka ile İlgili Maddenin Islahı

Süresiz nafaka uygulaması birçok erkeği evlilikten soğutan önemli bir sorun olarak görülüyor. Çünkü boşandıktan sonra yıllarca, hatta ömür boyu nafaka ödemek zorunda kalmak, özellikle genç yaşta boşanan erkekler için ciddi bir mağduriyet doğuruyor.

İslam hukukunda boşanan kadına verilen nafaka, sadece iddet süresi boyunca devam eder. İddet, boşanma sonrası kadının tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken kısa bir süredir

(genelde 3 ay 10 gün). Bu süre bitince eşe nafaka verilmez. Ancak çocuk varsa, babanın onların geçimini sağlama sorumluluğu devam eder. Bu nafaka, “hidâne” adıyla, çocuğun bakımına ihtiyaç duyduğu yaşlara kadar sürer.

g. Aile Arabuluculuğu Sistemini Güçlendirme

Aile içi uyuşmazlıklarda arabuluculuk, özellikle boşanma süreçlerinde yaygın olarak tavsiye edilmiştir. Kur’an’da da bu konuya işaret edilir: “Eğer aranızda anlaşmazlık olursa, bir erkek ve bir kadın olarak iki hakem seçin. Eğer onlar aralarında barış sağlarsa, Allah da aralarında barışı sağlar.” (Nisa, 4:35) Bu ayet, aile içi sorunlarda hakemler (arabulucular) seçilmesini teşvik eder.

Kadı ve devlet görevlileri, aile içi meselelerde tarafları barıştırmak ve sulh sağlamak için arabuluculuk yapardı. Kadılar, sadece hukuki karar vermekle kalmaz, aynı zamanda aile bağlarını korumak amacıyla taraflar arasında uzlaşmayı sağlardı.

Aile arabuluculuğu kanunlaşır, evlilik sorunlarında mahkemeye kıyasla çok daha etkili ve yapıcı bir çözüm yöntemi olabilir. Bu, boşanma oranlarının azalmasına, aile bağlarının güçlenmesine ve tarafların uzun vadede daha sağlıklı ilişkiler kurmasına katkı sağlar. Ancak başarılı olması için yasal altyapının sağlam, eğitilmiş arabulucuların ve destek mekanizmalarının olması şarttır.

h. Aile Yapısını Koruma Açısından Cinsiyet Rollerinin ve Evlilik Dışı İlişkilerin Düzenlenmesi

Günümüzde bazı çevrelerde “cinsiyetsizleştirme” anlayışları yaygınlaşmakta, bireylerin erkek ya da kadın kimliği yerine daha esnek ve belirsiz kimlikler benimsemeleri teşvik edilmektedir. Ancak aile, toplumun temel yapı taşı olarak kadın ve erkeğin farklı ama tamamlayıcı rollerine dayanmaktadır. Bu rollerin belirsizleşmesi, aile içi ilişkilerde sorunlar ve toplumsal çözümler meydana getirebilir.

Bu bağlamda, cinsiyet rollerinin korunması ve evlilik dışı ilişkilerin önlenmesi yönünde hukuki düzenlemeler ile toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Böylece aile yapısının korunması ve toplumsal huzurun sağlanması mümkün olacaktır.

i. Dizilerdeki Aile Algısının Değişmesi

Son yıllarda televizyon dizilerinde aile yapısı ve ilişkileri farklı şekilde gösterilmeye başlandı. Eskiden dizilerde genellikle geleneksel aile modeli, yani anne, baba ve çocuklardan oluşan sıcak ve uyumlu bir aile anlatılırdı. Ancak şimdi bazı dizilerde aile kavramı daha farklı, bazen karmaşık ve sorunlu şekillerde işleniyor.

Bu değişim, insanların aileye bakışını etkilemektedir. Dizilerde evlilik dışı ilişkiler,

boşanma, aile içi çatışmalar ve farklı yaşam tarzları sıkça işleniyor. Böylece izleyiciler aileyi sadece bir sorumluluk veya dayanışma ortamı değil, bazen problemli ve karmaşık bir yapı olarak görmeye başlamaktadır. Sonuç olarak, dizilerdeki bu değişen aile algısı toplumun aileye bakış açısını da etkiliyor.

Bu nedenle, dizilerde aile konuları sorumluluk bilinciyle, aile değerlerini güçlendirecek şekilde işlenmeli; toplumda sağlıklı aile algısını koruyacak ve geliştirecek içerikler teşvik edilmelidir.

j. Gündüz Kuşağı

Programlarının Kaldırılması

Gündüz kuşağı programları televizyonlarda özellikle ev hanımları ve aile fertlerinin çok izlediği saatlerde yayınlanır. Bu programlarda genellikle aile, ilişkiler ve günlük hayatla ilgili konular konuşulur. Ancak son yıllarda bu programlarda aileyle ilgili geleneksel değerlerden farklı, bazen tartışmalı konular yer almaya başladı.

Bu durum, izleyicilerin aileye bakışını değiştirebiliyor. Bazı programlarda aile içi sorunlar, boşanma, çiftler arasındaki çatışmalar ve kişisel özgürlükler ön plana çıkıyor. Böylece insanlar aileyi sadece huzurlu bir yuva değil, aynı zamanda problem ve çözüm aranan bir alan olarak görmeye başlıyor.

Sonuçta, gündüz kuşağı programları da aile algısını et-

kileyerek toplumdaki aile değerlerinin tartışılmasına neden oluyor. Bu programların içeriği ne kadar sağlıklı olursa, aile bağları da o kadar güçlenebilir.

Sonuç

Günümüzde ailelerin yaşadığı sorunlar, sıradan sıkıntıların ötesine geçerek ciddi bir aile krizine dönüşmüştür. Bu kriz, aile yapısının birçok yönünü olumsuz etkilemiş ve zayıflatmıştır. Çalışmamızda özellikle üç temel sorun üzerinde durulmuştur: geç evlilik, az çocuk sahibi olma ve erken boşanma. Bu konular, mevcut veriler ve araştırmalar ışığında detaylı şekilde incelenmiştir. Elde edilen bulgular çözümün acil ve kapsamlı olması gerektiğine işaret etmektedir.

Bu gerçekten yola çıkarak, çalışmada aile kurumunun güçlendirilmesi amacıyla hem teorik hem de pratik düzeyde sosyal ve ekonomik birçok çözüm önerisi sunulmuştur. Bu önerilerin, ailelerin karşılaştığı zorluklara karşı etkili çözümler getirmesi ve aile birliğinin korunup güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın, aileyi destekleyici ve sağlamlaştırıcı yönelimlerde yapılacak diğer araştırma ve uygulamalara önemli bir katkı sunacağına inanıyoruz.

FATMA BACI'NIN DİYARINDAN AİLE İÇİN YAPILANLAR...

Dr. Öğr. Üyesi Suzan YILDIRIM

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Bilim Dalı

Özet

Insanoğlunun dünya üzerindeki serüveniyle başlayan, Âdem ve Havva ile birlikte ortaya çıkan, “Aile” olarak isimlendirilen kurum, tüm beşer tarihi boyunca hem kutsallığını hem de önemini korumuştur. Ancak mukaddes aile kurumu son yetmiş yıl içinde boşanmaların artması, tek ebeveynli aileler, nikah olmadan birlikte yaşamalar, aldatmanın farklı nedenlerle meşrulaştırılması, nikahsız evlilik dışı doğan çocuk sayısının artması, evliliğin reddedilmesi veya tehir edilmesi, açık uçlu evlilikler, çocuk sahibi olmanın istenmemesi veya geciktirilmesi ya da tek çocuk ile yetinilmesi, aile içi şiddet gibi nedenlerden dolayı korkunç bir risk altındadır. Ayrıca aynı cinsler arası (LGBT) evlilikler, cinsiyetsizlik ve üçüncü cinsiyet denilen olgular ve anlayışlar da aile kurumunun ciddi bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Toplumun nüvesi, yapı taşı olan ailenin korunması ve aile oluşumunun teşvik edilmesi için ülkemizde 2025 yılı “Aile Yılı” olarak seçilmiş ve aileyi korumaya yönelik birtakım aktiviteler başlatılmıştır. Bu çalışma, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi “rektörlük ortak seçmeli ders” kataloğunda yer alan ve her dönem en az bir sınıf olarak açılan “Kadın ve Aile” isimli derslerde öğrencilerin aile ile ilgili ders içerisinde, samimi olarak düşüncelerini paylaştıkları söylemlerden derlenen, nitel bir çalışmadır.

Giriş

Aile tanımında çeşitli tipoloji ölçütleri vardır. Aileyi büyüklüğüne göre, evlilik bağlarına göre, yönetim biçimine göre, güç ilişkilerine göre, fonksiyonlarına göre, yaşadığı yere göre tanımlamak mümkündür.¹ Son zamanlarda bu ana tipolojilere yenileri de eklenerek ve bunların alt dalları ile otuz iki çeşit aile tipi oluşturulmuştur.² Ayrıca farklı bilim dalları perspektifinden de kültürel, sosyolojik, psikolojik, dini ve toplum değerleri açısından da aileyi tanımlamak mümkündür.

Öyleyse aile nedir? Aile, toplumun en küçük birimi, yetişkin bir kadın ve bir erkeğin nikah ile birbirlerine söz vererek, oluşturdukları kurumlaşmış bir sistemdir.³ Aile, evli iki yetişkin insanın yani kadın ve erkek ile çocuklardan meydana gelen

biyolojik-psikolojik-toplumsal bir organizasyondur.⁴ Aile, aynı çatı altında yaşayan, kazançlarını paylaşan, nikah ve evlilikle birbirlerine bağlı, farklı rollerle birbirini tamamlayan kadın ve erkeğin oluşturduğu yasal, ekonomik ve toplumsal bir kurumdur.⁵ Aile, ortak gaye, beklenti ve karşılıklı sorumluluk bilinci ile bir araya gelen toplumun adet, gelenek, görenek, inanç, ahlak kuralları ile çevrilmiş küçük bir birimdir.⁶ Aile, biyolojik, psikoloji, hukuki, ahlaki, iktisadi, kültürel ve dini bağlara dayalı temel bir sosyal ünedir.⁷ Aile, her iki cinsin de gönüllü olarak taraf olduğu dinin, hukukun ve kamu vicdanının kabul ettiği evlilik sözleşmesi ile başlayan ilişkiler sisteminin adıdır.⁸ Hayat yolculuğunda beraber yaşama sevinç ve üzüntüyü paylaşma amacı ile bir araya gelen, kadın ve erkeğin

nikahlanması ile oluşan bireylerin her türlü biyo-psiko-sosyo-ekonomik ve kültürel taleplerin karşılandığı en önemli kurumdur.⁹ Aile, çocuğun doğduğu andan itibaren ana kucağında şefkat ve sevgiyle büyüdüğü, ilk güvenli korunağı ve barınağıdır. Kimliğin, kişiliğin oluştuğu, karakterin geliştiği, ilişkilerle değerlerin ve toplumsallaşmanın öğrenildiği yerdir.¹⁰ Görüldüğü gibi pek çok aile tanımı karşımıza çıkmaktadır. Aile tariflerine baktığımızda ise, temelde anne baba ve çocuklardan oluşan, “çerkeç aile” denilen birlik,¹¹ ailenin özünü oluşturmaktadır.

Din, hukuk, ahlak, kültür ve toplum kontrolü gibi koruyucu argümanlara rağmen aile, özellikle Batı’dan başlayarak 1960’lı yıllarda görünen alternatif yaşam şekli olarak ortaya çıkan nikahsız birliktelikler¹² normal

kurumsal evliliklere karşı mesafeli duruş bireylerin evliliğe dair tavırları, algıların değişmesi, toplum olarak aile yaşamında olumsuz anlamda çok farklı değişiklik yarattı. Eğlence dünyası ve reklam kuruluşları ile insanlara, çok daha fazlasına sahip olma, bir tane ile yetinmeme, sahip olduklarından hoşnutsuzluk, bireyin kendi vücudundan, eşinden, ailesinden, toplumundan kısacası sahip olduğu her ne varsa memnuniyetsiz olmasının dayatılması, narsist duyguları ajite eden mesajlar verilmiştir.¹³ Bunun sonucunda geleneksel aile yapısının dejenerasyonu, daha çok haz ve tatmine dayanan nikahsız birlikte yaşama yollarının ortaya çıkması ve çoğalması, yanlış kişisel yargılar ile ortaya çıkan karmaşık, sıkıntılı ve huzursuz evliliklerin artması, Kaliforniya sendromu¹⁴ ile özgürlüklerin sınırsız yaşanması veya açık evlilikler¹⁵ ile aile kavramının genetiği¹⁶ ile oynanmıştır.

Batı'da oluşan bu gelişmeler Batı ile sınırlı kalmamış, tüm dünyaya yayılırken ülkemizde bundan etkilenmiştir. İslam dininin ilkeleri, kültürümüzün ve geleneğimizin koruyucu etkilerine rağmen ülkemizde de aile, dünyadaki dönüşümden olumsuz etkilenerek ciddi problemlerle karşı karşıyadır. Dini, manevi ve ahlaki duyarlılığın zayıflaması ile aile içi iletişimsizlik, internetin yaygınlaşması ve her evde

kullanılmaya başlamasıyla sosyal medya kullanımının artması, televizyonlardaki gündüz kuşağı programları, yine sosyal medyadaki olumsuz aile algısı ve aile ahlakını bozan diziler, aile içi şiddet, sokak ortasında hunharca öldürülen kadınlar vb. olaylar, aldatma, ebeveyn-genç arasındaki problemler, artan boşanmalar, bütün bu huzursuzluklarla beraber çoğalan psikolojik sıkıntılar, gençlerin evliliğe yaklaşmaması, veya geciktirmesi vb. sorunlar, çığ gibi büyümektedir.

Ülkemizde cumhuriyetle birlikte aileyi koruma konusunda resmi otorite tarafından yapılan çalışmalara projeksiyon tuttuğumuzda öncelikle karşımıza şehit ailelerin çocuklarını korumak üzere oluşturulan Himaye-i Etfal Cemiyeti çıkar. 30 Haziran 1921'de kurulan bu cemiyet, Ankara'da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (SHÇEK) temelini oluşturmuştur ve 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adını almış, 1937'de ise kamu yararına faaliyet gösteren bir kurum statüsüne dönüşerek, 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlanmıştır.¹⁷ Cumhuriyet tarihi içinde, önceliğin ailenin en önemli unsuru olan çocuklara verildiğini söylemek abartı olmaz. İlerleyen zaman içinde ailedeki olumsuz dönüşümler, resmi otoriteleri aile konusunda da bir şeyler yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu amaçla ailenin

bütünlüğünü korumak ve aileyi güçlendirmek için, 1989 yılında 396 sayılı KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak, Aile Araştırma Kurumu oluşturulmuştur. O tarihlerde bu çalışma, Türkiye’de kadın hareketi tarihine “Boşanma Eylemi” olarak geçen ve 2 Kasım 1990 tarihinde 30 kadar kadının Sultanahmet İstanbul Adliyesine boşanma dilekçesi vermesiyle, Aile Araştırma Kurumu protesto edilmiştir.¹⁸ Oysa Aile Araştırma Kurumu ile Türk aile bütünlüğünü korumak ve bu çerçevede ailede yaşanan problemlerin tespitine yönelik çalışmalar başlatılmak istenmiştir. Bu kurum, 2004 yılında 5256 sayılı Kanunla yine Başbakanlığa bağlı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüş ve 2011 yılında “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” adıyla Bakanlık kurulmuştur. 2018 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” adını almış ve 21 Nisan 2021’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın kurulmasıyla bakanlığın adı “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir.¹⁹ Kurumun tarihi süreç içerisinde ismi ve bağlı bulunduğu birimler değiştiği gibi hizmet portföyü de genişlemiştir.

Kurumun hizmet yelpazesi genişlemesine ve ailenin korunmasına yönelik yapılan bütün çalışmalara rağmen, yukarıda da ifade edilen problem ve sorunlar

nedeniyle son yıllarda Türk ailesi, dolayısıyla Türk toplumu da istenmeyen bir sonuca doğru ilerlemektedir. 2025 yılının “Aile Yılı” olarak ilan edilmesi ve aile oluşumunu tehdit eden problemlerin çözümüne yönelik olarak tüm kamu kurumları, Sivil Toplum Kuruluşu (STK) ve üniversiteler çeşitli çalışmalar ve projeler yapmaktadırlar. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ise aileye yönelik çalışmalarına 2021 yılında başlamıştır. Bunların neler olduğuna kısaca değinilecektir.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde Aile Konusunda Yapılan Çalışmalar

2025 yılı resmi otorite tarafından “Aile Yılı” ilan edildi ve ülkemizde tüm kamu kurumları ve STK’lar aileye yönelik çalışmalar başlatmışlardır. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ise aileye yönelik çalışmalarına 2021 yılında başlamıştır. Öncelikle benim de mensubu bulunduğum üniversitemizin Araştırma Merkezlerinden Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (FABKAM), çeşitli fakültelerde görev yapan akademisyenlerin katkı sunduğu “Kadın ve Aile” isimli bir kitap yayınlamıştır. Bu kitabın yayınlanmasından sonra “Kadın Akademisi” başlıklı bir dizi seminerler yapılmıştır. Seminerlerin hedef kitlelerini kız ve erkek öğrenciler, ev kadınları, çeşitli kamu ve STK’larda çalışan

kadınlar oluşturmuştur. Her ne kadar çoğunlukla üniversitelerin kadın çalışma birimleri bulunsa ve çeşitli aktivitelere öncülük etse de Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinin araştırma merkezlerinden biri olan FABKAM, tarihte Bacıyan-ı Rum olarak kaynaklarda geçen²⁰ ve “Anadolu Bacıları” olarak bilinen, Fatma Bacının önderlik ettiği, Anadolu’nun kadınlarına zanaat (iş-meslek) öğretirken “İşine, eşine, aşına sahip çık” mottosunu örnek alarak, günümüz kadınlarına da aynı mesajı vermek üzere yola çıkmıştır. 8 ile 12 hafta içerisinde, 2 saat süren bu seminerlerde her hafta farklı konu işlenmiştir. Konu başlıkları: “Tarihsel Süreçte Kadın ve Aile”, “Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın”, “İslam’da Kadın ve Aile”, “Bacıyan-ı Rum ve Günümüz Kadınları”, “Aile Ahlakı ve Türk Aile Değerleri”, “İş-Yaşam-Aile Üçgeninde Kadın”, “Yönetici Olarak Kadın”, “Aile İçi İletişim”, “Mutlu ve Başarılı Çocuk Yetiştirme Sanatı”, “Toplumsal Cinsiyet Adaleti ve Kadın Hakları”, “Güvenli Toplum İnşasında Kadın”, “Güçlü Kadın Mutlu Aile Güçlü Toplum” şeklindedir. “Kadın Akademisi” adı altında, günümüz Fatma Bacılarına “İşine, eşine, aşına sahip çık” sloganı kullanılarak, kadın ve aileyi güçlü kılacak eğitimler verilmeye çalışılmıştır. Eğitimlerin Ahi Yeterliliğe Dayalı Dijital Eğitim Projesi (AYDEP)²¹ üzerinden, çevrimiçi gerçekleştirildiği dönemlerde Almanya, Azerbaycan, Afganistan

ve Kazakistan gibi ülkelerden de kadınlar katılım sağlamışlardır (tercümanlar vasıtasıyla). “Kadın Akademisi” eğitimine katılan kadın ve kızlara yapılan eğitimlerin sonunda bir sınav yapılarak kendilerine sertifika verilmiş ve eğitim ile ilgili olarak katılımcıların olumlu dönütleri alınmıştır.²²

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi’nin aileye yönelik çalışmaları sadece FABKAM ile sınırlı kalmamıştır. Aile eğitimlerinin sürdürülebilir olması ve devamlılığının sağlanması amacıyla 2021- 2022 eğitim-öğretim yılı güz döneminden başlanarak, Rektörlüğe bağlı olarak “rektörlük ortak seçmeli ders” kataloğuna²³ “Kadın ve Aile” isimli seçmeli bir ders eklenmiştir ve bütün fakülte ve yüksek okul öğrencilerinin seçmeli olarak alabileceği bu dersler halen devam etmektedir. Her sene üniversite eğitimine katılan gençlere yönelik olarak “Kadın ve Aile” kitabı baz alınarak, aile konusunda bilinç kazandırılmaya çalışılmaktadır.

“Kadın ve Aile” dersleri 14 hafta sürmektedir. Derslerde temel alınan nokta, kızlar için Fatma Bacının “işine, aşına, eşine sahip çık”, erkek öğrenciler için ise Ahilerin “eline, diline, beline sahip ol” mottosudur. Dersler çoğunlukla öğrencilerin evlilik, aile kurma, anne-baba olma konusunda kendi düşüncelerini de rahatça ifade edebildikleri diyaloglar şeklinde sürmektedir.

Kadın ve aile derslerinde,

dersin bir kısmında konu ile ilgili teorik bilgiler verilmektedir. Bir kısmı ise öğrencilerin görüşlerini de almak amacıyla soru-cevap şeklinde yapılmaktadır. Ders sırasında öğrencilerle yaptığımız diyaloglarımız, daha sonra dersin müfredatının güncellenmesinde kullanılmak üzere yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla araştırmanın nitel verileri dersler esnasında tutulan bu kayıtlardan oluşmaktadır.

Kadın ve aile derslerine en başından beri katılan biri olarak, ders sırasında öğrencilerimizle yaptığımız samimi diyalog ve itiraflardan bazılarını özellikle evliliğin neden geciktirildiği veya ötelendiği konusunda öğrencilerin söylemleri aşağıda paylaşılmaktadır.

Evliliğin geciktirilmesinin erkek öğrenciler açısından temel nedenleri; “askerlik yapmadan evlenemem”, “mesleğimi elime almadan evlenemem”, “göreve atanmadan evlenemem”, “ben babamın ekmeğini yerken nasıl evleneyim?”, “ben babama yük olmamak için hem çalışıyorum hem okuyorum, aldığım ücret kendime zor yetiyor bir de elin kızını mı yük alayım”, “okulu bitirip hemen göreve başlasak bile evlilik ve düşün için para lazım onun için de para biriktirmek gerekir bu da nerden baksanız 30 yaş geçmemiz demek” şeklinde erkek öğrenciler, uzun süren okul hayatını, askerliği ve mezun olduktan sonra hemen atanamamayı

ileri sürerek evliliği öteledikleri görülmektedir. Bu ötelemenin nedeni ise tamamen ekonomiye dayanmaktadır.

Kız öğrencilerde ise erkekler gibi askerlik mazereti olmasa da onların da: “KPSS sınavları çok zor, girsek bile aldığımız puan ile hemen atanamıyoruz, göreve atanmadan evliliği düşünemiyoruz”, “evlendikten sonra KPSS çalışması zor, evlenmeden atanmak gerekir”, “babam beni sıkıntılarla okuttu mesleğimi elime alıp, göreve atanıp biraz aileme maddi destek olmayı düşünüyorum ancak ondan sonra” mazeretleriyle evliliği öteledikleri görülmektedir. Kız öğrencilerin evliliği ertelemesinde ise erkekler kadar baskın ekonomik neden (düşün için para biriktirme) görünmüyor gibi olsa da onlarda da gerçek neden ekonomidir. Çünkü bazıları “mesleği elime alıp anne ve babama destek olmak istiyorum” derken, bazıları “evlenince eşime destek olmak ve çocuklarıma istediklerini almak istiyorum”, kimisi de “maddi açıdan kocama muhtaç olmak istemiyorum” gibi nedenler ileri sürmüşlerdir. Görüldüğü gibi bu mazeretlerde de ekonomi ana nedendir.

Kız öğrencilerden bazıları ise daha farklı endişeleri dile getirerek, evliliğe sıcak bakamadıklarını ifade etmişlerdir. “Evliliği nasıl düşüneyim, bakın kadınlar sokak ortasında dövülüp, öldürülüyor”, “babam, ben ve kardeşim küçükken annemi döverdi, annemi hala

döver”, “erkeklere güvenmiyorum”, “evlenmekten korkuyorum” gibi endişeler dile getirilmiştir. Bu açıklamalarla, özellikle medyada devamlı pompalanan aile içi şiddet, kadın darp ve cinayet haberlerinin, kız öğrencilerde erkeklere dolayısıyla evliliğe karşı olumsuz bir algı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Erkek ya da kız arkadaşı olanlar ise “erkek /kız arkadaşım var ama mesleğe atandıktan sonra evlenmeyi düşünüyoruz” açıklamasının yanında evliler de “evlendiğimizde çok iyi anlaşıyoruz fakat şimdi hep tartışıyoruz, keşke evlenmeseydim” diyerek açıklayanlar da olmuştur. Evliliği düşünen gençlerde de maddi imkanların bir bariyer olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İkinci cümledeki öğrencinin ifadesinden de aile içinde bir iletişim problemi yaşadığı ve nasıl çözeceğini bilemediği için “keşke evlenmeseydim” ifadesine sığınmaktadır. Dersler sırasında samimi itiraflarda bulunanlar problemlerini çözme konusunda uygun birimlere yönlendirilmişlerdir.

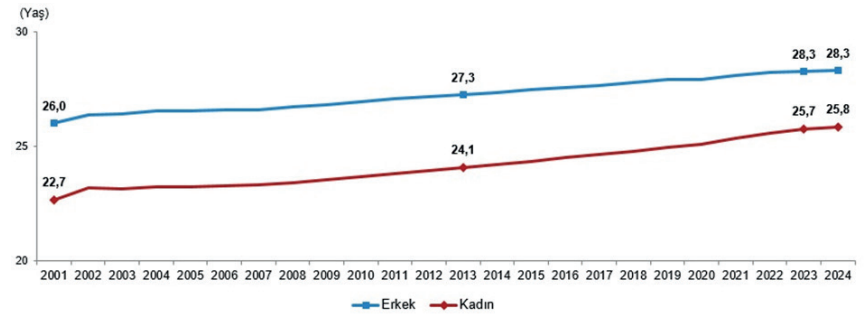
Bazı öğrenciler ise “sizin burada anlattıklarınızı hayatımda uygulayacağım”, “sizin anlattıklarınızı keşke daha önce bilseydim”, “doğru bildiğim bir sürü yanlış varmış”, “aslında bu dersi krediyi doldurup sınıfı geçmek üzere aldım ama anladım ki gerçek ders bu imiş, burada öğrendiklerimi hayatımda karıma/kocama uygulayacağım”, “bir telefon alıyoruz

kullanma kılavuzu var, evlilikte de aile olmanın kılavuzunu öğrendik, ne çok eksiğimiz varmış”, “burada şunu öğrendim anneme nasıl davranıyorsam müstakbel karıma da öyle davranacağım” diyerek açıklamalarda da bulunanlar olmuştur.

Sonuç

Ülkemizde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2001-2024 verileri incelendiğinde yıllara göre ortalama ilk evlenme yaşının yükseldiği tablo 1’de açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo-1 Cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşı, 2001-2024²⁴

Her iki cinsiyette de ilk evlenme yaşının artması, çocuk sahibi olmanın da geciktirilmesi demek olduğundan, bunun yanına başka sebeplerde eklenince, kutsal aile yapısının alarm vermesi kaçınılmaz olmuştur. 2025 yılının “Aile Yılı” olarak ilan edilmesi ve bu kapsamda kamu kurumları başta olmak üzere STK’lar ve üniversitelerden aileye yönelik çalışmalar istenmektedir. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ise, FABKAM’ın aktivitelerinin

yanında, 2021-2022 eğitim yılı güz döneminde “rektörlük ortak seçmeli ders” kataloğuna “Kadın ve Aile” dersi eklemiş ve bu ders kataloğa eklendiği yıldan beri kesintisiz devam etmektedir.

Kataloğa eklendiği yıldan beri girdiğim, “kadın ve aile” derslerinde öğrencilerin samimi söylemlerini dört kategoride değerlendirebiliriz. Birincisi kız ve erkeklerin evliliği geciktirme düşüncesinin temel nedenlerinin başında öncelikle okulu bitirme, mesleğe atanma, göreve başlama yer almaktadır. Eğitim sürecinin uzun zaman alması, okulun bitmesi, KPSS sınavı ve hemen kazanamama dolayısıyla göreve

atanmanın gecikmesi, evliliği de geciktirmektedir. Hiçbir öğrenci mesleğe atanmadan evliliği düşünemiyor daha doğrusu belli bir kazancı olmadan evlenmek istemiyorlar. Ekonomik nedenlerin evliliğin geciktirilmesinde ileri sürülmesi, sosyal medyada yapılan birtakım çalışmalarla da aynı paralelliktedir.²⁵

İkincisi özellikle kız öğrencilerde evliliğe karşı bir korku, endişe ve karşı cinse duyulan bir güvensizlik hakimdir. Bunun sebebi

ise medyada çok fazla kadınlara yönelik yapılan şiddet haberlerinin yer almasıdır.²⁶ Böyle bir algı ve öğrenci evde de baba tarafından anneye yapılan bir şiddete muhatap ise, ister istemez evliliğe sıcak bakamıyor. Bu konuda medyanın sorumluluk bilinci ile davranması gerekmektedir.

Üçüncüsü ise evli olup ailede problem yaşayanların çözüm-süzlük karşısında evlendiğine pişman olmasıdır. Bu öğrencilerin aileleri ile yeniden iletişim kurabilmeleri, problemlerini çözebilmeleri için, Aile ve Sosyal Politikalar İl müdürlüklerine bağlı aile danışma merkezlerine ve müftülüklerdeki aile ve dini rehberlik bürolarına (ADRB), yönlendirmeler yapıldığını söyleyebiliriz.

Dördüncü grup içinde yer alan öğrenciler ise “Kadın ve Aile” dersinden istifade ettiklerini dile getirirken bu dersin önemine de vurgu yapmışlardır. Şayet bir öğrencide bile aile konusunda olumlu bir düşünce oluşturulmuş ise, bu derslerin amacına uygun hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

Adak, Nurşen. “Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” 1 (Özel) (2016), 23-40.

Âşıkpaşazâde. *Tarih-i Âli Osman*. İstanbul: MEB, 1970.

Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Çocukun Ahlak Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Basım, 2006.

Bahadır, Abdülkerim. *Aile Psikoloji-*

si ve Din. Konya: İdeal Usta Fot. Bas. Yay. Dağ. San. Tic. Ltd. Şti., 2012.

Berber, Nadire. “Türkiye’de Kadın Hareketinin ‘En Radikal’ Anlarından Biri: ‘Boşanma Eylemi’”. *Türkiye’de Kadın ve Toplumsal Cinsiyet*. ed. Sevgi Uçan Çubukçu. 63-92. İstanbul: Derlem Yayınları, 2019.

Canatan, Kadir - Yıldırım, Ergün. *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları, 2016.

Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. Basım, 2003.

Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2009.

<https://idari.ahievran.edu.tr/ekgsk/sayfa/AydepoGrenmeYonetimSistemi/tr/1867>. “Ahi Yeterliğe Dayalı Eğitim Projesi (AYDEP) Eğitimde Kalite Güvence Sistemi”, ts. <https://idari.ahievran.edu.tr/ekgsk/sayfa/AydepoGrenmeYonetimSistemi/tr/1867>

<https://osdk.ahievran.edu.tr/detay/Duyurular/33099>. “Ortak Seçmeli Dersler Koordinatörlüğü”. Erişim 21 Mayıs 2025. <https://osdk.ahievran.edu.tr/detay/Duyurular/33099>

İlk evlenme yaşı. “TÜİK Kurumsal”. Erişim 21 Mayıs 2025. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-Istatistikleri-2024-54194>

Kırşehir Haber Türk. “Katılımcılarından Büyük Takdir Toplayan Kadın Akademisi Tamamlandı”. Erişim 18 Mayıs 2025. <https://www.kirsehirhaberturk.com/haber-katilimcilarindan-buyuk-takdir-toplayan-kadin-akademisi-tamamlandi-34833>

Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı, 3. Basım, 2015.

Nazlı, Serap. *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayınları, 12. Basım, 2016.

Özgüven, İbrahim Ethem. *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları, 2001.

Sayar, Kemal. “Toplumsal Psiko Hijyen ve Aile”. *Din Gelenek ve Modernite*

Bağlamında Bir Değer Olarak Aile. 217-236. Antalya: Kadip, 2010.

T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü. “Tarihçe”. Erişim 18 Mayıs 2025. <http://www.aile.gov.tr/ankara/hakkimizda/tarihce/>

T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler. “Tarihçe”. Erişim 18 Mayıs 2025. <http://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>

Tarhan, Nevzat. *Son Sığınak Aile*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2010.

Türkmen, Sinem. “Aile Tanımları, Türleri ve Tutumları”. Erişim 02 Nisan 2025. <https://prezi.com/mnltfpupibu6/aile-tanimlari-turleri-ve-tutumları/>

Twenge, Jean M. - Campbell, W. Keith. *Asrın Vebası Narsisizm İletti*. çev. Özlem Korkmaz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.

Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. “5. Kadın Akademisi Eğitimlerini Başarı İle Tamamladı”. Erişim 18 Mayıs 2025. <https://arasuygmer.ahievran.edu.tr/fatmabaci/haber/5KadinAkademisiEgitimleriniBasarileTamamladi/tr/227>

“Evlenme Yaşı Yükseliyor! Gençler Neden Evlenmek İstemiyor? | Habertürk Manşet - 25 Şubat 2025”. haz. Zülfikar Aydın. Yayın Tarihi 25 Şubat 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=MTwkdcE-iw4>

“Evlilik Yaşı Neden Yükseliyor?” haz. Maraş TV. Yayın Tarihi 03 Mayıs 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=x-49yio1U1pg>

Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. “Kadın Akademisinde Bir Dönem Daha Başarıyla Tamamlandı”. Erişim 18 Mayıs 2025. <https://arasuygmer.ahievran.edu.tr/fatmabaci/haber/KadinAkademisindeBirDonemDahaBasariylaTamamlandi/tr/193>

“Kadına Şiddet - Kadın Cinayetleri - İstismar | NTV”. Erişim 22 Mayıs 2025. <https://www.ntv.com.tr/kadina-siddet>

Dipnotlar

- 1 Abdülkerim Bahadır, Aile Psikolojisi ve Din (Konya: İdeal Usta Fot. Bas. Yay. Dağ. San. Tic. Ltd. Şti., 2012), 13- 16.
- 2 Sinem Türkmen, "Aile Tanımları, Türleri ve Tutumları" (Erişim 02 Nisan 2025).
- 3 Kemal Sayar, "Toplumsal Psiko Hiyen ve Aile", Din Gelenek ve Modernite Bağlamında Bir Değer Olarak Aile (Uluslararası Konferanslar, Antalya: Kadip, 2010), 217.
- 4 Kadir Canatan - Ergün Yıldırım, Aile Sosyolojisi (İstanbul: Açılım Kitap Yayınları, 2016), 84.
- 5 İbrahim Ethem Özgüven, Ailede İletişim ve Yaşam, (Ankara: PD-REM Yayınları, 2001), 1.
- 6 Hayati Hökekleli, Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din (İstanbul: Dem Yayınları, 2009), 173.
- 7 Ünver Günay, Din Sosyolojisi (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 262.
- 8 Özgüven, Ailede İletişim ve Yaşam, 60.
- 9 Serap Nazlı, Aile Danışmanlığı (Ankara: Anı Yayınları, 2016), 18.
- 10 Mehmet Zeki Aydın, Ailede Çocuk Ahlak Eğitimi (Ankara: Nobel Yayınları, 2006), 8-11.
- 11 Canatan - Yıldırım, Aile Sosyolojisi, 59.
- 12 Nurşen Adak, "Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" 1 (Özel) (2016), 24.
- 13 Jean M. Twenge - W. Keith Campbell, Asrın Vebası Narsisizm İlleti, çev. Özlem Korkmaz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010), 396-412.
- 14 Nevzat Tarhan, Son Sığınak Aile (İstanbul: Nesil Yayınları, 2010), 21.
- 15 Tarhan, Son Sığınak Aile, 20.
- 16 Saffet Köse, Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu (Konya: Mehir Vakfı, 2015), 55.
- 17 T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü, "Tarihçe" (Erişim 18 Mayıs 2025).
- 18 Nadire Berber, "Türkiye'de Kadın Hareketinin 'En Radikal' Anlarından Biri: 'Boşanma Eylemi'", Türkiye'de Kadın ve Toplumsal Cinsiyet, ed. Sevgi Uçan Çubukçu (İstanbul: Derlem Yayınları, 2019), 63-92.
- 19 T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Tarihçe" (Erişim 18 Mayıs 2025).
- 20 Âşıkpaşazâde., Tarih-i Âli Osman (İstanbul: MEB, 1970), 205.
- 21 <https://idari.ahievran.edu.tr/ekgsk/sayfa/AydepOgrenmeYonetimSistemi/tr/1867>, "Ahi Yeterliğe Dayalı Eğitim Projesi (AYDEP) Eğitimde Kalite Güvence Sistemi", ts.
- 22 "Kadın Akademisinde Bir Dönem Daha Başarıyla Tamamlandı", Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Erişim 18 Mayıs 2025); "5. Kadın Akademisi Eğitimlerini Başarı İle Tamamladı", Fatma Bacı Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Erişim 18 Mayıs 2025); Kırşehir Haber Türk, "Katılımcılarından Büyük Takdir Toplayan Kadın Akademisi Tamamlandı" (Erişim 18 Mayıs 2025).
- 23 <https://osdk.ahievran.edu.tr/detay/Duyurular/33099>, "Ortak Seçmeli Dersler Koordinatörlüğü" (Erişim 21 Mayıs 2025).
- 24 İlk evlenme yaşı, "TÜİK Kurumsal" (Erişim 21 Mayıs 2025).
- 25 "Evlilik Yaşı Neden Yükseliyor?", haz. Maraş TV; "Evlenme Yaşı Yükseliyor! Gençler Neden Evlenmek İstemiyor? Habertürk Manşet - 25 Şubat 2025", haz. Zülfikar Aydın.
- 26 "Kadına Şiddet - Kadın Cinayetleri - İstismar | NTV" (Erişim 22 Mayıs 2025).

İSLAM'DA ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ VE AİLE MAHREMİYETİ

Dr. Öğr. Üyesi Merve YİĞİTOĞLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku Anabilim Dalı

Mahrem kelimesi sözlükte “helâl olmayan, yasaklanan şey” anlamına gelirken, fıkıh literatüründe bu terim, dinen evlenilmesi yasak olan belirli derece yakın akrabaları ifade etmektedir. Farsça kökenli bir terkip olan “nâmahrem” ise evlenme engeli bulunmayan kimseleri tanımlamaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de mahrem kelimesi doğrudan yer almamakla birlikte, hadis literatüründe hem sözlük hem de fikhî-terimsel anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.¹

“Mahrem” kelimesinin asıl anlamı “hareme ait olan” şeklindedir. Bu terim, haram, harem, ihram, muharrem gibi benzer kökene sahip kelimelerle birlikte ele alındığında; kutsiyet, dokunulmazlık ve yasaklık gibi anlamlara işaret eder. Dinî terimler alanına ait olan “mahrem” ve “nâmahrem” kavramları, ilk bakışta cinsellik, cinsiyet ve evlilik ilişkileri gibi daha dar ve özel bir alanla ilişkilymiş gibi görünse de bireyin sosyal, ahlâkî, hukukî, ekonomik ve örfî mahremiyet sınırlarını belirlemesi açısından çok disiplinli bir yaklaşımı gerektiren, çeşitli bilim alanlarının ortak ilgi alanına giren kavramlar arasında yer almaktadır. Bu sebeple geniş bir yelpazeye haiz olan mahrem/mahremiyet ifadesini aile özelinde tutarak ele almaya gayret gösterilecektir. Çünkü mahremiyetin en hassas ve en değerli sayıldığı noktalar-

dan birisi de ailedir. Burada, karı ve koca rolleri kapsamında dini, sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik ilişkilerine ilaveten kendi hususi ilişkileri de söz konusu olmaktadır. Bu anlamda her aile kendi şahsında ayrı konuma sahiptir ve öyle de konumlandırılmalıdır.

Kur’ân ve sünnetin aileye dair ortaya koyduğu temel prensiplerden biri, evliliğin mutluluk ve süreklilik esasına dayalı olarak inşa edilmesidir. Bu çerçevede, İslam hukukunun iki ana kaynağı olan Kur’ân ve Sünnet hem evlilik öncesinde hem de evlilik sürecinde önerdiği ilke ve tedbirlerle aile kurumunun sağlam temeller üzerine kurulmasını hedeflemektedir.²

Allah, eşlerin yakınlığını ve birbirlerine karşı mahremiyetini “içli-dışlı olmak ve sağlam bir söz”³ olarak ifade etmektedir. Böylesine bir yakınlık ancak karı-koca için söz konusudur. Sağlam bir söz vererek birbirlerine nikah bağı ile bağlanan eşlerin bu söze ve mahremiyete gerek evlilik içinde gerekse boşandıktan sonra da dikkat etmeleri bir zorunluluktur. Zira ayette de belirtildiği gibi karı-koca birbirlerinin ayıp ve kusurlarını örten birer örtüdür.⁴

Eşlerin birbirlerinin kusurlarını başkalarına anlatmaları aile saadetini zedelemekte, kul hakkına neden olmakta ve birbirlerine birer örtü olma vasfından uzaklaştırmaktadır. Bu

hususla Allah Resulü (sav) kıyamette Allah’ın en kötü olarak nitelendirdiği kişinin karısının mahremiyetini açığa çıkaran koca olduğunu anlatmaktadır.⁵ Hadiste de belirtildiği üzere aile sırları, karı ve kocaya birer emanettir, onu korumak ise eşlerin başlıca sorumluluğudur. Ayrıca bunları açık etmek aile saadetini bozacağı gibi kıyamet gününde büyük bir vebal teşkil edecektir. Başka bir rivayette Resulullah (sav), eşlerin, aralarında geçenlerin bir emanet olduğunu ve bunu başkalarına anlatmalarını çok çirkin bulduğunu şöyle ifade etmektedir: “Kıyamet gününde Allah katında (sorumluluğu) en büyük olan emanet, kişinin baş başa kaldıktan sonra ifşa ettiği karısının sırrıdır.”⁶ Emaneti olmayanın imanının, ahbine riâyet etmeyenin ise dininin olmaya-çağını⁷ belirten Hz. Peygamber (sav) emanete ihaneti yasaklamış, onu korumanın müminin bir vasfı olduğunu belirtmiştir.⁸

Kuran’ı Kerim’de Hz. Peygamber ve eşi arasında yaşanan bir hadisede müminlerin aile sırlarını muhafaza etmesinin gerekliliğini anlatma bakımından hayli önemlidir. Hz. Peygamber (sav) hanımlarından birisine bir sır vermiş ancak o hanımı bu sırrı diğerlerine ifşa etmişti. Bunun üzerine şu ayet nazil olmuştur:

“Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere

Kur'an-ı Kerim'de hanımlara örnek olarak "İffetini koruyan Meryem" ifadesi ile Hz. Meryem methedilmektedir. Buna mukabil Hz. Yusuf da erkeklere misal gösterilmektedir. Zira iffet sadece kadınlara ait bir hususiyet olmayıp bütün Müslümanların niteliğidir. "Mümin erkeklere gözlerini harama yöneltmemeleri ve ırzlarını korumalarını söyle" ve "iffetini koruyan kadınlar ve iffetini koruyan erkekler" ayetleri bu konunun önemini bildirmektedir.

açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi" diye cevap verdi"⁹

Allah Resûlünün (sav) ailesinde cereyan eden bu olayın aktarılması mü'minler için bir uyarı ve eğitim vesilesi kılınmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in (sav) ailesinin ümmete örnek bir konumu vardır ve burada yaşananlar, tüm müminlere yönelik bir eğitim ve uyarı niteliği taşır.

Aslında insanlar tarafından herkesin yaşayabileceği sıradan bir aile içi bir mesele gibi görülecek bir olayın Kur'an'da yer alması, aile içi mahremiyetin yalnızca eşler arasındaki bir mesele olmadığını, toplumsal ve ahlaki yansımalarının da bulunabileceğini göstermektedir. Bu âyetin zeminini oluşturan hadise vesilesiyle, İslamî değerler sistemi içerisinde sır saklama konusunda yüksek bir hassasiyetin gerekli olduğu dolaylı biçimde ifade edilmektedir. Sır saklamak İslam ahlâk düşüncesinde

önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, âyetin üslubundan hareketle, burada aile içi özel bir konuşmanın veya karı-koca arasında kalması gereken bir mahrem bilginin söz konusu olduğunu göstermektedir. Öyle ki aile içinde vuku bulan bir hadisenin sadece aileyi değil toplumu yani kamuyu etkileyeceğini de unutmamak gerekmektedir. Bu çerçevede, Allah Teâlâ ne ilgili eşin ismini ne de açıklanan sözün içeriğini bildirmiş; böylelikle bu tür mahrem bilgilerin kamuoyuna açık şekilde paylaşılması gerektiğine dair güçlü bir uyarıda bulunmuştur. Dolayısıyla âyet, sadece tarihsel bir olayı aktarmaktan ziyade, aile içi mahremiyetin korunması ve sır saklamanın ahlâkî sorumluluğuna ilişkin evrensel bir ilkeyi vurgulamaktadır.

Hiç şüphesiz, karı-koca arasındaki mahremiyetin korunması aile yapısının muhafazasına hizmet ederken; bu mahremiyetin ihlali ya da gözetilmemesi, aile kurumunun temellerini sarsan, güven ilişkisini zedeleyen ve dolayısıyla toplumun yapısal

bütünlüğünü tehdit eden yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim günümüz mahkeme kayıtlarındaki pek çok sebebin altında aile mahremiyetinin korunamamasının yatmakta olduğu bilinmektedir. Her geçen gün köylerden kentlere göçün etkisiyle, geniş ailelerin çekirdek ailelere dönüşmesi, sosyalleşmeden bireyselleşmelere geçişin hızlanması, gündelik yaşamların pragmatik bir boyut kazanması, bireylerin toplumsallaşma adına sanal çevre cazibesine yakalanmasını kaçınılmaz kılmıştır. İnternetin, kişilerin ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle birlikte ailede mahremiyet anlayışını iyice zayıflatmıştır. Çünkü var olan fiziki duvarlar yıkılarak yerini sanal duvarlara bırakmış, kişinin özel yaşamı ve ailelerin mahremiyeti kitlelerin izlediği bir sahne haline gelmiştir. Mahremiyet, her toplumda ve her çağda olmakla birlikte kişilerde ve cemiyetlerde çeşitli etkenler nedeniyle farklı tesir etmiştir. Günümüzde ise baş döndürücü hızla ilerleyen ve tüm bireyleri cazibesi altına alan teknolojinin etkisi önceki toplumlara nazaran çok daha şiddetli olmaktadır. Bu sebeple bugün gördüğümüz teknoloji, mahremiyet anlayışını ciddi bir şekilde bozarak dönüştürmektedir.

Günümüzde internetin yaygınlaşarak sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte kişilerin yediğini, içtiğini, giydiğini

ve ailesiyle ilgili bütün özel hal-
lerini internet ortamında pay-
laşması yukarıda da bahsedil-
diği gibi aile mahremiyetini son
derece zedelemektedir. Ailenin
her türlü özelinin ifşa edilmesi
mahremiyet ve gizliliği orta-
dan kaldırmakta, kişinin utan-
ma duygusunu yok etmekte ve
bireyler arası kıskançlığı oluş-
turmaktadır. Ayrıca bu durum
eşini beğenmeme, memnuniyet-
sizlik, depresyon ve hasete yol
açmakla birlikte aile içi şiddetli
geçimsizlik ve boşanmalara da
sebeptir.¹⁰ Televizyon-
da yayınlanan magazin haber-
leri, gösterilen gayri ahlaki film
ile diziler de aile sırlarının en
mahrem hallerini gözler önüne
sererek ahlaksızlığın normalleş-
mesine ve toplumda yayılması-
na vesile olmaktadır. Özellikle
gündüz kuşağı programlarında
sevgi, aşk, güzellik ve aile gibi
hassas kavramlar ticari metaya

dönüştürülmekte, insan öyküleri
dramatize edilerek mahremiye-
tin ifşası meşrulaştırılmaktadır.
Stüdyoda kişisel gizlilik masa-
ya yatırılmakta, tartışılmakta ve
sunucu hakem rolüyle bu tartış-
mayı yönlendirmektedir. Böylece
mahremiyet, izleyicinin meşru
bir şekilde gözetlediği bir içerik
haline gelmekte ve izleyiciler
mahrem detaylardan duygusal
tatmin sağlamaktadır. Katılımcı-
lar ise şöhret arzusu, onaylanma
ihtiyacı, ailevi ve ruhsal sorunlar
gibi psikolojik sebeplerin yanı
sıra iş bulma, barınma ya da
medya dünyasına katılma gibi
sosyolojik motivasyonlarla mah-
remiyetlerini kamuya açmakta-
dır. En sık rastlanan mahremiyet
ifşası, bireyin hem kendi özel
hayatını hem de kişisel verileri-
ni milyonlar önünde açıklaması
biçiminde gerçekleşmektedir.

Bu programların şahıslar
üzerinde negatif etkisinin yanı

sıra aile kurumuna da ciddi bir
şekilde zarar vermektedir. Söz
konusu yayınlarda ailevi me-
selelerin kamu önünde tartış-
ılması, aile mahremiyetinin
aşınmasına, aile içi mahremiyet
sınırlarının belirsizleşmesine,
aile bireyleri arasında güven ve
sadakatin zedelenmesine sebe-
biyet vermektedir. Aynı zaman-
da bu programlar, aileye dair en
hassas konuları bile gündelik,
magazinsel bir tartışma konusu
hâline getirerek aile kutsiyeti-
nin sıradanlaştırılmasına neden
olmaktadır. Nitekim bu yayınlarla
birlikte bireysellik, kişisel
çıkarlar ve görünür olma arzusu
aile kavramının içini oymakta,
aile içinde dayanışma duygusu-
nu zayıflatmaktadır. Böylelikle
aile kurumu ve kişisel gizlilik,
popüler kültürün eğlence mal-
zemesine dönüştürülerek zarar
görmektedir.

Neticede eşlerin kendi aralarında yaşadıkları her an bir sırdır. Bunlar birer emanet olup, evlilik süresince ona sahip çıkması eşlerin başlıca sorumluluğundadır. Bunun Allah katında da büyük bir vebali olduğu gibi aile saadetinin devamlılığı için bir zorunluluktur. Ayrıca boşanma sonrasında da bu sırların ifşası kul hakkına sebep olan menfi davranışlardır. Aile içerisinde ortaya çıkabilecek ihtilaflarda aile yapısının zarar görmemesi adına mahremiyete riayet edilmesi ve sorunların aile içinde, kendi dinamikleriyle, dışa yansıtılmadan çözülmesi hayli önemli bir husustur.¹¹

İslam'da, aile mahremiyetinin muhafazasında çok önemli bir unsur olan iffettir. Sağlam bir aile yuvası, sağlıklı evlatlar yetiştirebilmek ve neslin muhafazası iffet ile mümkün olmaktadır. Müslüman şahsiyetinin vasfı olan iffet kişinin ahirette de kurtuluşu olarak nitelendirilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bu hususta "kim bana iki dudak arası ile iki bacak arasını garanti ederse ben de ona cenneti garanti ederim"¹² buyurmuştur.

İslam'da iffet hususunda kadın ve erkeğe önemli tavsiyelerde bulunulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de, aile sorumluluğunun bilincinde olan salih kadınlar için "Allah'ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar"¹³ buyurulmaktadır. Kaybedil-

miş şeyleri arama, verilen sözleri tutma manasına gelen ayette zikredilen "hâfızat" kelimesi kinayeli olarak iffet anlamında kullanılmaktadır. İffet, mahlukat içinde sadece insana mahsus bir özellik olup, kadının hanımlık vakarını, erkeğin de nefsinin kötülüklerinden uzak tutmasını sağlamaktadır. Bu hususta Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Salih kadın, kocası yüzüne baktığı zaman onu sevin-dirir, kocasının meşru isteklerini yerine getirir ve onun olmadığı yerde hem malını hem de namusunu muhafaza eder."¹⁴ "Sizin kadınlar üzerinizdeki haklarınız; hoşlanmadığınız kimselere yaptıklarınızı çiğnetmemeleri ve onları evinize sokmamalarıdır."¹⁵

Kur'an-ı Kerim'de hanımlara örnek olarak "İffetini koruyan Meryem"¹⁶ ifadesi ile Hz. Meryem methedilmektedir. Buna mukabil Hz. Yusuf da erkeklere misal gösterilmektedir. Zira iffet sadece kadınlara ait bir hususiyet olmayıp bütün Müslümanların niteliğidir. "Mümin erkeklere gözlerini harama yöneltmemeleri ve ırzlarını korumalarını söyle"¹⁷ ve "iffetini koruyan kadınlar ve iffetini koruyan erkekler"¹⁸ ayetleri bu konunun önemini bildirmektedir. İffetli erkeklerin ve kadınların inşa ettiği yuvalar, güven ve huzurun bulunduğu evlerdir. Ancak böyle bir ortamda imanlı, edepli ve sağlam bir nesil yetiştirmek mümkündür.

Neticede İslam aile mahre-

miyetine son derece önem verir; zira aile içinde mahremiyetin, sırların muhafazası sadece eşler arası güveni ve saygıyı değil, aynı zamanda toplumun ahlaki dokusunu ve manevi istikrarını da güçlendirir. Bu şahsi bir hak olmaktan ziyade toplumsal bir mesuliyettir ve bu alandaki hassasiyet ailenin temel taşlarındandır. İslam'da mahremiyet ve iffet kavramları arasında sıkı bir bağ bulunur. Mahremiyetin ihlali, aile düzenine zarar verdiği gibi iffet ve haya duygusunu zedeleyerek toplumsal yozlaşmaya neden olmaktadır. Nitekim aile mahremiyetinin muhafazası, sadece aileyi değil iffet anlayışını ve toplum ahlakını kuvvetlendirir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Beyrut: Müessesetür-Risale, 2001.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi-u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş-as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen*. Beyrut: Mektebetü'l Asrî, 2010.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. *Sünen*. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, ts.

Kakırman Yıldız, Asiye. ““Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi”. *Bilgi Dünyası* 13/2 (2012), 529-542.

Köse, Saffet. “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 151-174.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi-u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.

Öğüt, Salim. “Mahrem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/388-389. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahrem>

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-. *Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1418.

Dipnotlar

- 1 Salim Öğüt, “Mahrem”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 27/388.
- 2 Saffet Köse, “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 15 (2010), 169.
- 3 Nisa, 4/21.
- 4 Bakara, 2/187.
- 5 Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, el-Câmi-u's-sahîh, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), Nikah, 123; Süleymân b. el-Eş-as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, Sünen (Beyrut: Mektebetü'l Asrî, 2010), Edeb, 32.
- 6 Ebû Dâvûd, Sünen, Edeb, 32.
- 7 Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, el-Müsned (Beyrut: Müessesetür-Risale, 2001), III, 154, 135.
- 8 Müminun, 23/8.
- 9 Tahrîm, 66/3.
- 10 Asiye Kakırman Yıldız, ““Sosyal Paylaşım Sitelerinin Dijital Yerlilerin Bilgi Edinme ve Mahremiyet Anlayışına Etkisi”, Bilgi Dünyası 13/2 (2012), 541.
- 11 Köse, “Günümüz Türk Aile Dokusunda Zihniyet Değişikliği Üzerine Gözleme Dayalı Bir Analiz”, 169.
- 12 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi-u's-sahîh, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), Rikak, 33.
- 13 Nisa, 4/34.
- 14 Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî İbn Mâce, Sünen (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, ts.), Nikâh, 5.
- 15 Ebû Dâvûd, Sünen, Menasik, 56; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, Sünen (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1418), Rada, 11; İbn Mâce, Sünen, Nikah, 3.
- 16 Tahrîm, 66/12; Enbiya, 21/91.
- 17 Nur, 24/30.
- 18 Ahzap, 33/35.

HADİSLERE GÖRE AİLE OLMA VE AİLE KALMA HUSUSUNDA GÖZETİLECEK TEMEL İLKELER

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜLTEKİN

Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı

Kanunların belirlediği şartlar gözetilerek evlenmelerinde bir sakınca olmayan bir erkek ve kadın, belli bir süre sınırlamasına bağlı olmadan hayatlarını birleştirir ve evli bir çift haline gelirler. Evlilik akdiyle, meşru yollarla kurulan ailenin temeli atılır. Eşler arası mahremiyetin gözetildiği, birlik ve dayanışma ruhu ile eşlerin birbirlerini tamamladığı ailede hem fitri bir ihtiyaç olan cinsel beraberliğin meşru bir zeminde yaşanmasına imkân tanınır hem de insan soyunun devam etmesini sağlayacak sağlam karakterli nesiller oluşmasına zemin hazırlanır.

Hayatın tabii akışında gerçekleşen pek çok mesele İslâm'ın evrensel ilkeleri gözetilerek örfün takdirine bırakılırken evlilik ve aile ile ilgili temel prensiplere gerek Kur'an'da gerekse hadislerde oldukça geniş bir biçimde yer verilmesi, aileye verilen önemi ortaya koymaktadır.¹ Kur'an'da evlilik ilişkisi "mîsâk-ı galiz", sağlam bir teminat, ağır bir sorumluluk olarak tanımlanmakta ve bu kavramla erkeğin evlilik öncesinde ve sonrasında yüklenmekten kaçınamayacağı sorumluluklara dikkat çekilmektedir.² Aradığı kriterlere uygun eş bulamama, evlilik sorumluluklarını yerine getirmeye engel olan maddi ve manevi eksikliklere sahip olma vb. sebeplerle evlenemeyenlerin evleninceye kadar iffetlerini

koruması gerektiğini³ hatırlatan Rabbimiz, "Zinaya yaklaşmayın"⁴ uyarısıyla nesli ifsad edecek her türlü gayri meşru ilişkiyi ve bu ilişkiye götürecek birliktelikleri ve yakınlıkları kesin bir dille yasaklamaktadır.

Ülfet edip huzur bulmamız için bize kendi cinsimizden eşler yarattığını ve aramızda sevgi ve merhamet duygularının oluşmasını temin ettiğini söyleyen ve bunu kendi varlığının delilleri arasında sayan Allah Teâlâ⁵, "Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz."⁶ buyurarak eşlerin birbirlerine olan ihtiyacına ve birbirlerinin eksikliğini tamamlayan yönüne dikkat çekmektedir. Sevgi ve merhametle temeli atılan, eşlerin sorumluluklarına sahip çıkıp evi yuvaya dönüştürdüğü ailelerde her türlü zorluk, bir ve beraber olarak dayanışma içerisinde çözüme kavuşturulur. Huzur dolu bu yuvalarda yetişen sevgi ve merhamet dolu çocuklar da suç işleyen, kimseyle geçinemeyen, herkesin yaka silktiği bireyler değil duygu ve donanımlarıyla ailelerine ve topluma maddi, manevi her türlü katkıyı sunan fertler olup içinde yaşadıkları toplumun huzur ve sükûnuna katkıda bulunurlar.

"İyi, hayırlı, erdemli, doğru, din ve dünya için faydalı, helâl, huzur verici"⁷ salih veya salihâ eşlere sahip olmak ve kurduğumuz yuvalarda salih ve salihâ evlatlar yetiştirmek Allah'ın

kullarına ikram edeceği en büyük nimetlerdendir. Salih olmak kişinin hangi işi ve sorumluluğu üzerine alıyorsa elinden gelenin en iyisini yapmasını gerektirir. Dünyada iyi bir eş ve anne olma, iyi bir evlat, iyi bir kardeş olma, iyi arkadaş, iyi öğretmen, iyi amir, iyi çalışan olma vb. sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmeye çalışanlar hem dünya hayatlarını vicdanlarında kendilerini muhakeme edip suçlamadan mutlu bir şekilde geçirir hem de ahiret mükâfâtlarına erişirler.

Kaliteli bir evlilik için eş seçiminde kriterlerimizi doğru belirlemek yanında evlilik sonrasında da dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bu makalede ayetler ve Hz. Peygamber'in sünneti temel alınarak kaliteli bir evlilik için evlilik öncesinde ve evlilik esnasında dikkat edilmesi gereken önemli hususlar özetlenmeye çalışılmıştır.

1-Eş Seçiminde Dikkatli Davranmak:

Evlilik eş seçimiyle başlar, eşimizi seçerken ileride sahip olacağımız çocuklarımız için anne ve baba seçimimizi de yapmış oluruz. Dolayısıyla evlilik kararı "vakti geldi", "yaşım ilerledi" gibi gerekçelerle aceleyle getirilmemelidir. Dinen tavsiye edilen; erkeğin evini ve eşini idare edebilecek, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak yaşa,

olgunluğa ve imkâna eriştiğinde evlilik hayatını ertelememesidir. Cenâb-ı Hak “İçinizdeki bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lütfu ile zenginleştirir. Allah lütfu bol olandır, bilendir.”⁸ diyerek gençlerin evlenmesinde aile, akraba ve arkadaş çevresinin de etkin rol oynaması gerektiğine işaret etmektedir. Çekirdek ailelere geçişle birlikte akrabaların birbirleriyle bağı azalmış, akraba çocuklarını kendi çocukları gibi tanıyan kimseler artık kendi çocuklarını bile tanıyamaz ve kefil olamaz hale gelmişlerdir. Günümüzde evlilik tercihlerinde arkadaş çevresinin daha etkin bir rol oynadığı görülmektedir.⁹ Günümüzde evlilik tercihlerimizde kimin etkili olduğu tartışmalarını bir tarafa bırakarak kendi üzerimize düşen hususları maddeler halinde verecek olursak;

a) Kendimizi tanımak ve önceliklerimizi belirlemek

Kendisini evliliğe hazır hissedemeyen ve evlenmek isteyen kişi, evlenmek istediği kişinin ne gibi özelliklere sahip olması noktasında tercihlerini belirlemeden önce kendisinin nasıl bir insan olduğunu anlamaya çalışmalı, evliliğe uygun bir yapısı olup olmadığını tahlil etmelidir. Kendisinin sorumluluğunu bile üstlenemeyen bir kişinin bir başkasının sorumluluğunu üstlenmesi düşünülemez. Maddi olarak ailesinin ihtiyaçlarını karşılayıp

karşılayamayacağı, aile içinde çıkması muhtemel problemleri çözme noktasında nasıl bir tavır izleyeceği, şiddet eğilimlerine sahip olup olmadığı, karakteristik özellikleri vb. konular, evlenmek isteyen kişinin evlenip evlenmemesi gerektiği veya nasıl biriyle evlenmesi gerektiği konusunda kendisine yol gösterecektir. Örnek vermek gerekirse, cimri veya aşırı cömert kimselerin, öfkelenildiğinde sinirine hâkim olamayıp sözel veya fiziksel şiddete başvurabilen kimselerin, geliri kendi ihtiyaçlarını karşılamaya bile yetmeyen kimselerin başarılı evlilikler yapması mümkün değildir. Bu kişilerin evlilik öncesinde gelirlerini artırıcı iş arayışlarına girerek, şiddet, bağımlılık vb. konularda profesyonel yardım alarak, cimrilik, cömertlik vb. konularda aşırılıklarını törpüleyerek kendilerini evliliğe hazır hale getirmeleri gerekmektedir.

Her insanın evlilikten beklentisi farklıdır. Evlilikten beklentimizin öncelikle ne olduğunu belirlemek de önem taşımaktadır. Allah Resûlünün (s.a.v.) güzîde sahâbîlerinden Câbir b. Abdillâh (r.a.) bir seferde devesi sebebiyle geri kalmış, onun yanına gelen Hz. Peygamber sohbet ederken onun dul bir hanımla evlendiğini öğrenmişti. Allah Resûlünün bekâr bir kadınla evlenmesinin daha iyi olacağı şeklindeki tavsiyesi üzerine, bekâr kız kardeşlerinin

sorumluluğunu üstlendiğini, dul bir kadının kız kardeşlerinin bakımını yapma konusunda daha tecrübeli olup kardeşlerini güzel terbiye edeceği düşüncesiyle böyle bir karara vardığını ifade etmişti. Onun kararını doğru bulan Allah Resûlü ailesine karşı akıllı ve olgun davranmasını tavsiye etmiş ve kendisine maddi yardımda bulunmuştu.¹⁰ Bu örnek bizlere her evliliğin kendi içinde ve kendi şartlarına göre değerlendirilmesi ve kişinin öncelikli ihtiyaçlarını belirleyerek ona göre bir tercihte bulunması gerektiğini göstermektedir.

“Sâlih (iyi) erkeklerle sâliha (iyi) kadınları (birbirleriyle) evlendirin.”¹¹ hadisi, inançlı, güzel ahlaklı, yaptığı işi düzgün yapan, “Allah’ın haklarını da kulların haklarını da gözetin”, hal ve hareketleriyle güzel örnek olan, birbirleriyle uyum sağlayabilecek kişileri birbirleriyle evlendirmenin önemine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber dünya nimetlerinin en hayırlısının sâliha bir eş olduğunu söylemekte,¹² insanın mutluluğuna sebep olan şeyleri sıralarken de en başta “saliha bir eş”¹³ diyerek iyi huylu, iyi geçimli bir eşe sahip olmanın diğer tüm mutlulukların önünde yer aldığını belirtmektedir.

Allah Resûlü, kendi yaşadığı dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak eş seçiminde etkili olan temel sebepleri şu şekilde sıralamaktadır: “Bir kadınla dört şeyden dolayı evlenilir: Malı,

soyu, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanını seç ki iki elin bereket görsün.”¹⁴ Hadisin sonunda yer alan “Dindar olanını seç” ifadesi, asıl gözetilmesi gereken ilkenin bu ilke olduğunu göstermektedir. Hadiste hitap erkeklerle yönelik olsa da bu tavsiyenin kadınlar için de aynen geçerli olduğu ortadadır.

Hz. Peygamber’in “Kadınlarla (sırf) güzellikleri sebebiyle evlenmeyin. Güzellikleri onları helâk edebilir (hatalı davranmaya sevk edebilir). Onlarla malları nedeniyle de evlenmeyin. Malları da onları taşkınlığa (günâha) götürebilir. Fakat onlarla dindarlıkları sebebiyle evlenin. Burnu kesik, kulağı delik, siyahî, dindar bir cariyeye, (diğerlerinden) daha üstündür.”¹⁵ uyarısı, güzellik ve zenginliğin öncelikli tercih olmaması gerektiğine, gençlik, zenginlik gibi maddi ve geçici özellikler yerine dindar ve güzel ahlaklı olmak gibi manevi özelliklere öncelik verilmesinin elzem olduğuna işaret etmektedir.

Evlenmek istediğimiz kişinin yakışıklı, zengin, asil bir soya mensup, dindar ve güzel ahlaklı olmasını istememiz son derece tabiidir. Ama çoğu zaman bu özelliklerin bir arada bulunması mümkün değildir. Bu şartlar içerisinde dindarlık ve güzel ahlak ilk sıraya yerleştirilmelidir. Allah Resûlü bir gün etrafındaki sahâbîlere “Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size (dünür olarak) geldiğinde onu

(kızınızla) nikâhlayın. Böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve bozgunculuk çıkar.” tavsiyesinde bulunmuştur. Orada bulunanlar mal ve denklik bakımından erkekte bir eksiklik olması durumunda ne yapacaklarını sorunca Hz. Peygamber, “Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz bir kimse size (dünür olarak) geldiğinde onu (kızınızla) nikâhlayın.” cümlesini üç kere tekrarlamış,¹⁶ asıl gözetilmesi gereken ölçünün dindarlık ve güzel ahlak olduğunu vurgulamıştır.

b) Denkliği Gözetmek

İslam Hukukunda evlenecek eşler arasında dini, ekonomik ve sosyal konum bakımından denklik olması gerektiği kefâet kavramıyla ifade edilir. Kefâet şartı erkeğin soy, Müslüman olma, köle olmayıp özgür bir kimse olma, meslek, zenginlik, dindarlık, yaş, bedensel ve zihinsel bir özre sahip olmamak vb. yönlerden kadına denk olması şeklinde anlaşılan ve kadının menfaatini önceleyen bir işleve sahiptir. Fakihlerin kefâet konusunda ileri sürdüğü şartlar farklılık gösterse de kendi dönemlerinin şartlarına göre denklik konusunda tespit edip saydığı ölçülerin çoğu, bugünün şartlarında da geçerlidir. Erkek kendisini farklı tanıtmış, sahip olduğu niteliklerin kendisinde mevcut olmadığı anlaşılmışsa kadın veya velisi evliliği iptal ettirme hakkına sahiptir. Ancak kefâette evliliğin başlangıcı esas alınır,

sonradan erkeğin zenginliğini, sosyal statüsünü, sağlığını vb. kaybetmesi, kefaet ileri sürülüp evliliğin sona erdirilmesi için gerekçe olamaz.¹⁷ Günümüzde yapılan araştırmalarda da kadınların eş seçme konusunda öncelik verdikleri kriterlerin daha yüksek olduğu, erkeklere göre daha seçici davrandıkları tespit edilmiştir. Kadınlar aile kurmayı erkelere göre daha çok arzulamakta ve aile kurumuna daha çok önem vermektedirler.¹⁸

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle evlenin. (Kızlarınızı da) emsalleriyle evlendirin.”¹⁹ hadisi eşler arasındaki denkliğin birbirlerine uyum sağlama, güzel geçinme, evliliği kavga gürültü etmeden güzel bir şekilde devam ettirme yönünden önemine işaret etmektedir. Hür bir kadınla azad edilmiş de olsa önceden köle olan birisinin evliliği Arap toplumunda hoş karşılanan bir durum değildir. Hür kadının kocasını küçümsemesi evliliği devam ettirilemez bir hale getirebilir. Bunun problem olarak görülmediği evlilikler yanında²⁰ Hz. Peygamber’in halasının kızı Zeyneb binti Cahş ile Hz. Peygamber’in çok sevdiği azatlı kölesi Zeyd b. Hârise’nin evliliğinin bu sebeple sona erdiği gözden tutulmamalıdır.²¹

Kocanın kavvâm olması, kadınla eşit veya kadından daha üstün vasıflara sahip olmasıyla da

ilişkilidir. Kadın kendisine denk olan veya daha üstün olan bir erkekle evlendiğinde kocasına saygı duyacak, maddi ve manevi yönden beklentileri karşılandığı için mutlu ve huzurlu bir birlik-telik sürdürecektir. Aksi durum-da ise kocasını kendisine denk görmeyip küçümseyen, kendi akranlarının aldığı mehri ala-mayan, istek ve ihtiyaçları kar-şılanmayan bir kadın, kocasına saygı duymayacak, başlangıçta problem olarak görülmeyen hususlar zaman içinde kadını huzursuz etmeye başlayacak ve evliliğin devamı mümkün olmayacaktır.²² Bundan dolayı eşlerin, özellikle de kadınların, evlenirken mantıklarını devre-den çıkarmamaları ve nesep, eğitim, zenginlik vb. yönlerden kendilerine uygun kişilerle ev-lenmeleri büyük önem arz et-mektedir.

c) Aile Onayının Alınması

Allah Resûlü (s.a.v) erkek-lere hitap ederek, “Ey gençler! Evlenme imkânı bulanınız ev-lensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur...”²³ demektedir. Hitabın erkek-lere yönelik olması kadınların kapsam dışı tutulduğu anlamı-na gelmez. Aynı teşvik kadınlar için de geçerli olmakla birlikte, evlilik için yapılan harcamaların erkeğin sorumluluğunda olması ve genç erkeklerin harama düş-me ihtimallerinin daha yüksek oluşu hitabın erkeklere yönelik olmasının sebebi olarak değ-erlendirilebilir.

Hz. Peygamber’in evlenme yaşına gelen kadınların, sosyal statü, soy sop, eğitim vb. yönler-den denk olan kimseler kendi-lerine talip olduklarında evlen-

dirilmelerini tavsiye etmesi²⁴ ve Hz. Ali’ye, “Ey Ali! Üç şeyi geciktir-me: Vakti geldiğinde namazı (kıl-mayı), hazır olduğunda cenazeyi (defnetmeyi), dengini bulduğun zaman eşi olmayan kadını (ev-lendirmeyi)”²⁵ demesi, genç kızla-rın evliliklerinde velinin izninin bulunması gerektiği şeklinde de-ğerlendirilmiştir.

Velînin izni fıkhi yönden tar-tışmalı bir konu olmakla birlikte eş seçimi gerek erkek gerekse kadın için aceleye getirilmemesi, ailelerin rızasının da gözetilme-si gereken bir karardır. Normal şartlarda bir aile çocuğunun ka-rakterini daha iyi tanır ve onun kiminle daha iyi bir evlilik yapa-cağını da iyi bilir. Evlilik deneyi-mine sahip olan kimselerin eş seçimini nasıl yaptıkları incelen-diğinde “evliliklerin %46,1’inin görücü usulü ve kendi rızasıyla, %34,9’unun kendi kararı ve ai-lesinin rızasıyla, %10,7’sinin gö-rücü usulü ve kendi görüşü so-rulmadan aile kararıyla, %5,3’ü kaçma/kaçırılma ve %2,7’si kendi kararı ve ailesinin rızası dışında gerçekleştiği görülmüştür.” Kişi-lerin eş seçimini nasıl yaptıkları öğrenim durumuna göre incelen-diğinde ise eğitimin yükselme-siyle orantılı olarak kendi kararı ile evlenenlerin sayısının arttığı, görücü usulüyle evlenenlerin sayısında da önemli bir azalma olduğu anlaşılmaktadır. Kadının eğitim seviyesi yükseldikçe kaç-a-rak evlenme oranında da düşüş gözlemlenmektedir.²⁶

Eskiler “Olan var olmayan var” derler. Sizin eşinizle çocuğunuzla paylaştığınız mutluluk anları başkalarının iç çekmesine, üzülmesine, o nimetlere sahip olamadığı için üzülüp içermesine hatta sizi kıskanıp kötülük yapmaya çalışmasına sebep olabilir. Kaldı ki insanlar sosyal medyada daha çok kavgalarını sıkıntılarını değil, mutluluklarını veya mutluymuş gibi yaptıkları anları paylaşırlar. Eşiyle arasının iyi olmadığını bildiğiniz boşanma arefesinde olan yakın tanıdıklarınızın canım, cicimli paylaşımları, sizi çoğu zaman hayrete düşürür ve acaba bu paylaşım kime mesaj vermek için yapıldı diye düşünmekten kendinizi alamazsınız.

“Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma”, “Kızı kendi haline bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya” vb. atasözleri gençlik hevesiyle iyice araştırmadan evlilik yapmanın yanlış olacağına ve ailenin çocuğunu evlilik konusunda tamamen serbest bırakmaması, güzel yönlendirmeler yapıp, çocuğunu yeri geldiği zaman uyarması gerektiğine dikkat çekmektedir. Kadına yönelik şiddeti inceleyen araştırmalarda ailesinin onayladığı evlilikler yapıp aile desteğine sahip olan kadınların daha az şiddete maruz kaldığı, ailenin onayı alınmadan kaçarak veya kaçırılarak gerçekleşen evliliklerde kadının daha çok şiddete uğradığı tespit edilmiştir²⁷ Kaçarak evlenen kadın ailesi tarafından reddedilip yalnızlaşmakta, gelin gittiği evde de kaçtığı için “Kendin geldin”, “Kaçmayı biliyorsun ama bir iş yapmayı beceremiyorsun” şeklinde aşağılamalara ve hakaretlere maruz kalmaktadır. Oğullarının kendilerine danışmadan evlilik yapmasını hazmedemeyen aileler tepkilerini gelinlerine yöneltmekte, diğer gelinlere sağlanan maddi imkânlardan mahrum bırakılan bu gelinler eşleriyle de huzurlu bir aile ortamı kuramamaktadırlar. Hatta kaçmaları sadece eşlerinden değil eşlerinin aileleri tarafından da şiddete uğramalarına sebep olmaktadır.²⁸ Bu durum özellikle kadınlar açısından aile onayı

ve desteğinin evlilikte meydana gelebilecek sıkıntılara karşı kadına güvence sağladığını, kadına yönelik şiddeti engelleme veya azaltmaya katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

d) Evlenmek İsteddiğimiz Kişiyi Meşru Ölçüler İçerisinde Tanımaya Çalışmak

Evlenmek istediğimiz kişiyle tanışıp görüşmek sünnete uygun bir davranıştır. Hz. Peygamber Ensâr’dan bir kadınla evlenmek isteyen sahâbîsine evlenmek istediği kadını görmesini tavsiye etmiş,²⁹ bir kadınla evlenmek isteyen Mugîre b. Şu’be’ye de kadına gidip bakmasını, bu durumun aralarında ki ülfet ve muhabbeti artıracak olduğunu söylemiştir. Muğîre Allah Resûlünün dediğini yapmış, sonra o kadınla evlenip çok iyi anlaştıklarını anlatmıştır.³⁰

Muhammed b. Seleme de bir kadınla evlenmek istediğini ve gizlice ona bakmaya çalıştığını, nihayetinde hurma ağaçları içinde onu gördüğünü anlatmış, böyle yaptığı için kendisini kınayanlara ise Hz. Peygamber’den işittiği şu hadisi nakletmiştir: “Allah Teâlâ bir kadınla evlenme isteğini bir kimşenin kalbine düşürdüğünde adamın o kadına bakmasında bir sakınca yoktur”³¹

Ninelerimizden dedelerimizden birbirlerini görmeden evlenen buna rağmen mutlu mesut bir ömür sürenler vardır. Ama birbirlerinden hayat arka-

daşı olarak memnun kalmayanlardan “Görseydim evlenmezdim” diyenlerin olduğu da bir vâkıdır. Evlenmek istediğimiz, bize eş olacak kişiyi görmek istememiz en tabii haklarımızdan birisidir. Ama görmek ve tanımaya çalışmanın dışında, çok samimi ilişkiler kurmak, kimşenin bizi göremeyeceği yerlerde, yanımıza giremeyeceği odalarda yalnız kalmak İslâmî bir davranış değildir.

Nişanlılık döneminde aradaki mesafe korunmalı, bu dönemin birbirimizi tanımaya çalıştığımız, anlaşmadığımızda geri dönme ihtimalinin olduğu bir ara dönem olduğu unutulmamalıdır. Bazı aileler veya gençlerin rahat hareket edebilme adına resmi nikâh ve düğün yapılmadan, nişanlılık döneminde dini nikâh kıydırması ve nişanlılık dönemini el ele göz göze geçirmek istemesi de yanlış bir davranıştır. Nişanlılık döneminde kıyılan bu nikâh özellikle nişanı bozmak isteyen kız tarafına zulmedilmesine, mahrem resimlerin herkese yayılması şeklinde şantajlar yapılmasına vb. sebep olabilmektedir. Bu sebeple nişanlılık döneminde duygularımıza yenik düşmemek, karşı tarafla fazla samimi olmadan iletişime geçmek, herkesin göreceği mekânlarda birbirimizi görmeye ve tanımaya çalışmak son derece önemlidir.

2- Nişan ve Düğün Merasimlerinde Kur'an ve Sünnete Uygun Davranmak

Söz kesme, şerbet içme vb. adetlerimiz gün geçtikçe unutulmakta, gençler herkesin yaptığından daha farklı ve özenli evlilik teklifleri yapmayı veya almayı daha çok önemsemektedirler. Havada, denizde, yatta, tekne, özel ve pahalı organizasyonlarla kendilerine evlilik teklifi yapılmayan kızlarımız kendilerini değersiz hissetmekte, parmağına takılan yüzüğün taşının küçük olması, istenilen mağazadan alış veriş yapılmaması vb. hususlar çok büyük bir problemler olarak görülüp nişan bozulabilmektedir. Sosyal medyada paylaşılan abartılı evlilik teklifleri, lüks harcamalar gençleri özendirmekte ve değersizlik hissine kapılmalarına sebep olmaktadır.

Herkesin bütçesi, hayata bakışı, harcamaya davranışı birbirinden farklıdır. İçinde yaşadığımız hız ve haz çağında insanın değeri harcadığı parayla ölçülmekte, meşru veya gayri meşru hazlara erişebilmek için bütün değerler göz ardı edilebilmektedir. Müslümana yakışan cimrilik yapmadan ve israfa kaçmadan örf, adet ve geleneklerimizden uzaklaşmadan, dini değerleri göz ardı etmeden, dengeli ve ölçülü bir şekilde nişan, düğün vb. ritüelleri yerine getirmektir. İslami hassasiyetleri olan kişiye yakışan budur. Ancak günümüz-

de dini eğitim alan hatta veren kimseler bile iş nişan, kına, düğün vb. merasimlere gelince, ölçüyü kaçırmakta ve evlilik sonrasında ödeyemeyecekleri bir borç yüküyle karşı karşıya kalıp yıllarca sıkıntı çekmektedirler. Başkaları görsün, beğensin, konuşsun diye yapacağımız hiçbir işin bize maddi veya manevi bir getirisi olmayacağı ortadadır.

Hz. Peygamber'in çok sevdiği kızı Fâtıma'nın düğününü örnek olarak verecek olursak; Hz. Fâtıma'nın düğünü için yapılan hazırlıklar ve harcamalardan yola çıkarak, onun sade ve gösterişsiz ama bir o kadar da kolay ve külfetsiz bir düğünle evlendiğini söyleyebiliriz. Eşi Hz. Ali kendisine 400 veya 480 dirhem gümüşü mehir olarak ödemiş,³² Hz. Ali bu mehri ödeyebilmek için zırhını³³ veya kendisine ait olan bir deveyi satmıştır. Mehri önemli bir bölümü, evlilik için yapılan hazırlıklara sarfedilmiştir. Allah Resûlünün kızı Hz. Fâtıma'nın çeyizi; kadife bir örtü, içi hurma lifleriyle doldurulmuş deri bir yastık, iki el değirmeni, bir tulum ve iki testiden ibarettir. Evlilik esnasında Hz. Fâtıma'ya refakat hanımlardan birisi Hz. Ali'nin evinde koyun derisinden üzerinde oturmak için yapılan bir yatak, içi hurma lifleriyle doldurulmuş bir yatak, bir tulum, bir elek, bir havlu ve bir kâse gördüğünü söylemektedir. Hz. Ali'nin anlatımına göre de gündüz üzerinde oturdukları,

geceleyin serip üzerinde uyudukları bir yataktan başka hiçbir şeyleri ve bir hizmetçileri yoktur. Evin tabanına ise Bathâ denilen yerden ince kum getirilip serilmiştir.³⁴

Başka bir rivayete göre ise Hz. Peygamber, Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme'den kızı Fâtıma'yı gelin olarak hazırlayıp Ali'nin odasına götürmelerini istemiş, bunun üzerine onlar, Hz. Ali'nin odasına gidip Bathâ'dan getirilen yumuşak toprağı odaya yaymışlardır. Sonra iki yastığı elleriyle doldurup kabartmış, misafirlere kuru hurma ve kuru üzüm ile şerbet ikram etmişlerdir. Sonra da üstüne elbise ve su kabı asılacak bir ağaç parçasını getirip odanın bir kenarına koymuşlardır. Son derece sade bir düğün olmasına rağmen Hz. Peygamber'in eşleri Fâtıma'nın düğününden daha güzel bir düğün görmediklerini söylemektedirler.³⁵

İhtiyaçlar zamandan zamana değişiklik gösterir. Hiç kimsese evlenirken yukarıda sayılan çeyizlere sahip olmanın yeterli olduğunu söylememiz doğru olmaz. Ancak bizim yaşadığımız dönemin zaruri ihtiyaçları da lüks ve israfa kaçan harcamaları da bellidir. Dolayısıyla bugünün şartlarında sade denilebilecek eşyalara sahip olmak evlilik başlangıcı için yeterlidir. Zaten ilerleyen dönemlerde bugün sahip olmak için kavga ettiğimiz pek çok şeyin modasının geçeceği

ve yeni eşyalara sahip olmak için yeni harcamaların yapılacağı gün gibi ortadadır. Aşırı harcamaların ve maddi kaygıların oluşturduğu endişe çoğu zaman gelin ve damadın mutluluğunu gölgelemekte ve ne yazık ki geriye mutlulukla anlatılacak anılar değil pişmanlıklar kalmaktadır.

Üzerinde durmak istediğimiz diğer bir husus ise nişan ve düğünlerde mahremiyete dikkat edilmemesi, kadın erkek karışık ortamlarda İslâm'a uygun olmayan eğlenceler tertip edilmesidir. İslâm'ın mahremiyet konusunda getirdiği ölçülerin nişan ve düğünlerde esnetilmesi söz konusu değildir. Dar ve dekolte kıyafetler içerisinde, aşırı mayajlar yaparak yabancı bakışlar önünde oynamak, dans etmek dini hassasiyete sahip olan insanlara yakışmaz. Her zaman olmuyor ya, insanın başına bir kere geliyor düşüncesiyle normalde tesettürlü olan bir gelinin nişan ve düğünde başını açması da dinen uygun değildir. Kendileri içki içmedikleri halde başkaları düğünlerinde ikram ediyorlar, biz de ikram etmezsek ayıp olur düşüncesiyle düğünlerde başkalarının içmesi için bile olsa içki satın alınması hâlâ değildir. Örnekler çoğaltılabilir. Özetle, İslami hassasiyetlere sahip olan kişi, nişan ve düğününü de İslami prensiplere uygun davranarak yapmalı ve her türlü aşırılıktan kaçınmalıdır.

3- Evlilikte Mahremiyeti Korumak

“Onlar sizin için elbise, sizler onlar için elbisesiniz”³⁶ ayeti mecâzî bir ifade olup eşlerin birbirleri için elbise gibi olup hata ve kusurlarını örtmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Elbise bizi nasıl örtüp muhafaza ediyorsa, sıcaktan, soğuktan ve yabancı bakışların rahatsız etmesinden koruyorsa, eşler de birbirlerine elbise gibi olup hata ve kusurlarını örtmelidirler. Allah Resûlü, “Kişinin, eşiyle birlikte olduktan sonra onun sırrını ifşa etmesi, Kıyamet gününde Allah katında (sorumluluğu) en büyük olan emanetlerdendir.”³⁷ diyerek, eşleri beraberliklerini, özel durumlarını başkalarına ifşâ etmemeleri konusunda özellikle sır ve emanet kavramlarını kullanarak uyarmaktadır.

İbn Numejr'in bu hadisi “En büyük emanet haini” şeklinde de rivayet etmesi bu emanetin diğer emanetlerden daha önemli olduğunu göstermektedir. “Kıyamet gününde, Allah katında konumu en kötü olacak insanlardan birisi, karısı ile beraber olup da onun (özel hayatına ilişkin) sırlarını yayan kimsedir.”³⁸ hadisi ise bunun dünyada çirkin bir davranış olduğu gibi ahirette de kişinin kötü bir konumda bulunmasına sebep olacağını bildirmektedir.

Eş olmak sevinçte ve tasada ortak olmaktır. Sırtını, güveneceği bir hayat arkadaşına yaslamaktır. Özel hallerini, özel anlarını paylaşmak ve eşinin bu hatıralara, özel anlara emanet bilinciyle yaklaştığından, kimseyle paylaşmayacağından emin olmaktır. Ancak üzülmek

söylemeliyiz ki sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla yatak odalarımız bile teşhir alanları haline gelmiş, herkes her şeyi sosyal medyada paylaşır olmuştur. Eş olmanın sorumluluklarından en önemlisi özel hallerin size ait özel hatıralar olarak kalmasıdır. Özelin özel olmaktan çıkması ve herkese sergilenmesi dört duvar arasında kalması gerekenlerin umuma servis edilmesi, ikili ilişkilerde insanları daha cesur davranmaya itmekte, evde aradığı mutluluğu bulamayan pek çok kişi yazışarak, görüşerek karşı cinsle iletişime geçmekte, evini ocağını dağıtarak mutluluğu haram yollarla elde etmeye çalışmaktadır.

Eskiler “Olan var olmayan var” derler. Sizin eşinizle çocuğunuzla paylaştığınız mutluluk anları başkalarının iç çekmesine, üzülmesine, o nimetlere sahip olamadığı için üzülp içermesine hatta sizi kıskanıp kötülük yapmaya çalışmasına sebep olabilir. Kaldı ki insanlar sosyal medyada daha çok kavgalarını sıkıntılarını değil, mutluluklarını veya mutluymuş gibi yaptıkları anları paylaşırlar. Eşiyle arasının iyi olmadığını bildiğiniz boşanma arefesinde olan yakın tanıdıklarınızın canım, cicimli paylaşımları, sizi çoğu zaman hayrete düşürür ve acaba bu paylaşım kime mesaj vermek için yapıldı diye düşünmekten kendinizi alamazsınız.

Mahremiyet konusunda en

acı tablo eşler boşanmaya karar verince ortaya çıkar. En azından bir zamanlar sevdiğiniz ve güvendiğiniz, sırlarınızı paylaştığınız, sizin en özel anlarınıza şahitlik eden kişi bir anda sizin düşmanınız haline gelmiştir. Kirli çamaşırlar havada uçuşur, olan kusurlara olmayan kusurlar eklenir ve taraflar birbirlerini daha fazla incitebilmek, kendisinin daha haklı olduğunu ispat edebilmek için akla hayale gelmedik iftiralar atmaya başlarlar. Evlenecek kadar kıymetli bulduğumuz eşimiz boşansak bile bizim yanımda kıymetini muhafaza etmeli, mahrem sırlar olur olmaz kişilere servis edilmemeli, ister uzun ister kısa sürsün evliliklerin mahremiyeti korunmalıdır. Müslüman olmak, güzel ahlaklı bir insan olmak bunu gerektirir.

4- İyi Geçinmek ve Şiddet Uygulamamak

Allah Resûlünün ifadesine göre, mü'min cana yakın, başkalarıyla iyi geçinen, kendisiyle iyi geçinilen, güzel ahlaklı bir kişi olmalıdır.³⁹ İmân sahibi birisinin, Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir mü'minin kötü ahlaklı olması, ailesine, eşine, çocuklarına, hayatta bir şekilde yolunun kesiştiği insanlara zulmetmek bir tarafa, onları kırıp incitmesi, onlara karşı kaba saba davranışlar sergilemesi imânının olgunlaşmadığının işaretidir. Hz. Peygamber, imân ahlak ilişkisi-

ne dikkat çekerek mü'minlere şu hatırlatmada bulunmaktadır; “Müminlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlâkı en iyi olanlarıdır. Sizin en hayırlılarınız da hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır.”⁴⁰ Hattâ bu konuda kendisini örnek göstererek şöyle demektedir: “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım.”⁴¹

Hz. Peygamber temizlikle ilgili bir soruya verdiği cevapta, kadınları erkekleri tamamlayan diğer yarı olarak tanımlamakta ve kadın ve erkeğin birbirine benzer tabiata sahip olduklarını ifade etmektedir.⁴² Evlilikle birlikte eksik olan yarımalar birbirini tamamlar ve bir bütün oluştururlar.

Yapılan araştırmalarda zekâ yönünden aralarında bir farklılık tesbit edilemese de erkeğin sol, kadının sağ beynini kullanması sebebiyle, erkeğin sayısal kadının sözel yönünün daha baskın olduğu görülmektedir. Erkeğin mühendislik, hesap yapma, motor becerileri vb. yönleri daha güçlüdür. Kadın ise iletişim, estetik, sanat, duygusal zeka vb. yönlerden daha ileri bir seviyededir. Erkek ve kadın arasında yaratılıştan gelen fitri farklılıklar, erkeğin kadına göre yüzde yirmi daha ağır, yüzde on daha uzun, yüzde elli daha güçlü olması, ona ailesini koruyup kollayan bir kavvâm (yönetici, koruyucu) olma sorumluluğu yüklemiştir.

Kadın ise erkeğe göre daha zayıf ve güçsüz olmakla birlikte daha sabırlı, daha tahammüllü, daha merhametli ve daha uyumludur. Fitri özellikleri farklı olmakla birlikte aynı özden yaratılan erkek ve kadın evlilik yoluyla bir araya gelir ve birbirlerini tamamlamış olurlar.⁴³

Kadın erkekten daha hassas ve daha kırılgandır. Onu tabiatının dışında davranmaya zorlamak boşanmayı da beraberinde getirir. Allah Resûlü bu durumu mecazi bir anlatımla şöyle ifade etmektedir: “Kadın kaburga kemiği gibidir. Onu zorlayarak doğrultmaya çalışırsan kırarsın. Olduğu gibi bırakırsan fayda görürsün”⁴⁴

Fiziki üstünlük çoğu zaman zulme ve haksız davranışlara sebep olur. Hz. Peygamber’in Vedâ Haccında ashabına seslenirken üzerinde ısrarla durduğu konulardan birisi de erkeğe sorumluluklarını hatırlatmak ve haksız davranışlara engel olmaktır. Eşlerinin hakkını gözetmeyen ve onlara haksızlık yapanları Allah Resûlü şöyle uyarır: “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz, onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve Allah’ın adıyla (nikâh kıyıp) onları kendinize helal edindiniz.”⁴⁵

Birbirinden farklı evlerde büyüyen eşlerin birbirine uyum sağlaması hemen mümkün olmayabilir. Eşlerin birbirlerini anlamaları ve birbirleriyle iyi geçinebilmeleri zaman içinde

gerçekleşir. Birbirlerinde ve evliliklerinde aradıklarını bulamayan çiftlerin aklına hemen boşanma gelmemelidir. Hz. Peygamber bu durumda çiftlerin birbirlerinde sevmedikleri yönere değil sevip takdir ettikleri özelliklere odaklanmaları gerektiğini şöyle ifade etmektedir: “Mümin, hanımına karşı kötü duygular beslemesin; çünkü onun bazı huylarından hoşlanmasa da diğer huylarından hoşlanabilir.”⁴⁶

Eşimizin bazı huylarından hoşlanmamak şiddeti hiçbir zaman meşru kılan bir gerekçe olamaz. Hz. Peygamber kadına, köleye, çocuğa gösterilen şiddetin, eğitim aracı görülerek meşru kabul edildiği bir toplumu, “Biriniz (sakın) hanımını köle döver gibi dövmesin. Sonra günün sonunda onunla (aynı yataktaki ne yüzle) beraber olur!”⁴⁷ diyerek uyarmaktadır. Ashâbdan bazı kimselerin eşleri kendilerine şiddet uygulayan eşlerinden şikâyet etmek için Hz. Peygamber’in eşlerine gelince “Allah’ın hanım kullarına vurmayın!... Bu adamlar sizin hayırlılarınız değillerdir.”⁴⁸ buyurarak şiddete karşı bir tavır aldığını açıkça göstermektedir. Hattâ Sâbit b. Kays’ın eşi kendisine şiddet uygulayan eşinden şikâyet etmek üzere kendisine geldiğinde, bizim toplumumuzda şiddeti engellemesi için müracaat edilen büyüklerin yaptığı gibi “Kocandır, döver de, sever de”, “Kol kırır

lır, yen içinde kalır” deyip kadını başından savmamış, kadının kocasından aldığı mehri iade etmesini söyleyerek Sâbit b. Kays’a eşini boşamasını emretmiştir.⁴⁹

Şiddet görerek öğrenilen bir davranıştır ve yüzyıllardır yapılan yanlış bir uygulamanın hemen değiştirilmesi de çok kolay değildir. İbn Ömer Hz. Peygamber’in vefatından sonraki durumu şöyle anlatmaktadır: “Biz Peygamber zamanında hakkımızda vahiy indirilir korkusuyla hanımlarımıza karşı söz söylemekten ve istediğimiz gibi davranmaktan çekinirdik. Ancak Peygamber vefat edince istediğimizi söylemeye ve rahat davranmaya başladık.”⁵⁰

Taraflar geçinemiyor, anlaşamıyorlarsa yapılacak en son şey Allah’ın en sevmediği helal olan⁵¹ boşanma yoluna başvurmaktır. Müslüman evliliğini Kur’an ve sünnete uygun olarak gerçekleştirdiği gibi boşanmasını da Kur’an ve sünnete göre gerçekleştirmeli, adil olup her türlü haksızlıktan ve hukuksuzluktan kaçınmalıdır. Kendisi boşanıp hayatına devam ettiği, hatta yeni bir aile kurduğu halde boşandığı karısının evlenmesine mani olmak, evlenmeye teşebbüs ettiğinde problem çıkarıp şiddet uygulamak, hatta yaralayıp öldürmeye kalkışmak da İslam ahlakıyla asla bağdaşmaz. Müslümana düşen evliliğini sürdürmek için elinden gelen her türlü fedakârlığı göstermek,

evliliği sürdürmenin mümkün olmadığı durumlarda da hayatından çıkardığı kişinin kendisiyle bir ilgisinin kalmadığını kabullenip kendi hayatına odaklanmaktır.

5-Sorumluluklarını Yerine Getirmek

Evlilik erkeğe (kocaya) kavâm olması sebebiyle mehir ve nafaka gibi mali sorumluluklar yükler. Evlilik esnasında veya daha sonra evliliğin sonucu olarak kadının erkekten aldığı veya erkeğin daha sonra vermeyi taahhüt ettiği mehir, evli kadına belirli ölçüde de olsa ekonomik güvence sağlar ve evliliklerin kolayca sona erdirilmesini engeller. Kocası tarafından mehri ödenerek boşanan kadına ise beklediği iddet müddeti içerisinde ekonomik bağımsızlık sağlar ve bu dönemi maddi kaygılar taşımadan atlatmasına ve

bundan sonraki hayatıyla ilgili salim kafayla doğru kararlar almasına yardımcı olur.⁵²

İslam Hukukuna göre evlilikle birlikte koca eşinin ve çocuklarının nafakasını (ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler) temin etme görevini de üstlenmiş olur.⁵³ Örf ve adet çerçevesinde mali durumuna göre kalınacak evi satın almak veya kiralayıp kirasını ödemek, aile efradının yiyecek ve içeceği, giyecekleri, çocukların eğitimi, sağlık harcamaları, kısacası evin ve ailenin temel ihtiyaçları için harcama yapmak kocanın sorumluluğudur.⁵⁴

Allah Resûlü, erkek ege-men, kadının değersiz sayıldığı ve haklarının çiğnendiği bir topluma sorumluluklarını şöyle hatırlatır: “Dikkat edin! Sizin, hanımlarınızın üzerinde hakkınız vardır. Hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır. Sizin hanımlarınız üzerindeki haklarınız, (onların) namuslarını muhafaza etmeleri ve hoşlanmadığınız kimselerin evinize girmesine izin vermemeleridir. Dikkat edin! Hanımlarınızın sizin üzerinizdeki hakları ise onların giyim ve gıda ihtiyaçlarını güzelce karşılamandır.”⁵⁵

Allah Resûlüne göre “kişinin harcadığı en hayırlı para, ailesine, Allah yolunda cihad için hayvanına ve Allah yolunda olan arkadaşlarına harcadığı para”dır.⁵⁶ “Bir kişi, sevabını Allah’tan

umarak ailesine harcama yaptığında, bu harcama onun için sadaka olur. Vedâ Haccı senesinde Rasûlullâh (s.a.v.) hastalığı ağırlaşan Sa’d b. Ebî Vakkâs’ı ziyarette gelmiş ve malının tamamını sadaka olarak dağıtmak isteyen sahâbîsine “...Allah rızasını umarak ailen için yaptığın her harcamadan muhakkak ecir alırsın, eşinin ağzına koyduğun bir lokmadan bile!”⁵⁷ diyerek aile efradına yapılan harcamanın kazandıracağı sevabın görmezden gelinmemesini istemiştir.

“Veren el üstündür. Verme-ye, geçimini sağlamakla yükümlü olduğun kimselerle; annenle, babanla, kız ve erkek kardeşlerinle başla. Sonra da yakınlık durumuna göre devam et.”⁵⁸ hadisi nafaka sorumluluğunun sadece evlilik yoluyla gerçekleşmediğini, akrabalık yoluyla da erkeğe nafaka sorumluluğu yüklendiğine işaret etmektedir. Hz. Peygamber, “Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter.”⁵⁹ diyerek ihtiyaç içinde olan anne babasına ve kardeşlerine, evlenip sorumluluklarını üzerine aldığı eş ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyenleri uyarmaktadır.

Evlilik birlikteliği devam ederken erkeğin kendi ihtiyaçları için aşırı harcamalar yaptığı, lüks lokantalarda yiyip içtiği, lüks mağazalardan giyindiği halde eşinin ve çocuklarının ihtiyaçları konusunda ihmalkâr davranması,

onların yiyecek, içecek ve zaruri harcamalarını yapmaktan bile kaçınması büyük bir vebal ve adaletsizliktir. Erkeklerin boşanma aşamasında, kin ve intikam duygularıyla, onca yıldır aynı yastığa baş koyduğu eşlerini, maddi ve manevi yönden zarara uğratmak için akla hayale gelmedik davranışlar sergilemesi de aynı kapsamda değerlendirilir. Kocanın boşanmayı çabuklaştırmak ve eşine nafaka ödememek için eşinin namusunu karalamaya çalışması, eşi ve çocuklarının yaşadığı evin kirasını ödememesi, elektrik ve suyunu kestirmesi, onları bir yudum suya bir lokma ekmeğe muhtaç etmeye çalışması İslam ahlakına yakışan bir tutum değildir.

Adalet sadece mahkemede aranmaz. Allah Resûlü, “Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere adalethli davrananlar, Allah Teâlâ katında, Rahman’ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklar.”⁶⁰ buyurarak adaletin aile içerisinde de tesis edilmesi gerektiğine ve birbirlerine karşı adil davranıp sorumluluklarını yerine getiren eşlere verilecek manevi ikramlara atıfta bulunmaktadır.

Aile ve çocuk sahibi olmak bir taraftan nimet diğer taraftan külfettir. Dünya hayatını aile kurmadan, kimsenin sorumluluğunu almadan yalnız yaşamak da evlenip çocuk sahibi olmak da bir tercihtir. Ve her tercih bir

sorumluluğu ve imtihanı beraberinde getirir. Hz. Âdem’den itibaren neredeyse bütün Peygamberlerin eş ve çocuk sahibi olmaları, dinimizde evlenip aile kurmanın ve çocuk yetiştirmenin teşvik edilmesi, “Yalnızlık Allah’a mahsustur” vb. atasözleri bizi yalnızlığa değil aile kurmaya, çoluk çocuğa karışmaya teşvik eder. Gözümüzün nuru, gönlümüzün sevinci olsunlar diye beklediğimiz eşlerimiz ve çocuklarımız bazen bizim için imtihan vesilesi olur. O zaman da imdadımıza şu hadis yetişir:

“Kişinin imtihanı, ailesi, malı, çocuğu ve komşusu iledir. Namaz, oruç, sadaka ve (iyiliği) emredip (kötülükten) sakındırma işte bu imtihan için kefarettir.”⁶¹

Peygamberlerden bazıları nasıl çocuklarıyla imtihan edilmişlerse bizden bazıları da çocuklarıyla imtihan edilebilir. Çocuklarımızın maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşıladıysak, onları Allah’a güzel bir kul, Hz. Peygamber’i örnek alan güzel bir insan olarak yetiştirme konusunda elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalıştıysak, güzel örnek olup güzel terbiye ettiysek -ki Hz. Peygamber çocuğa yapılacak en güzel yatırımın güzel terbiye olduğunu söyler⁶²- ve vicdanımız bu konuda rahatsa, “Asil azmaz, bal kokmaz”, “Su aka aka yolunu bulur.” vb. atasözlerini hatıra getirip çocuğumuzun durulacağı günleri beklemekten

başka çare yoktur.

Çocuklarımızın dünyaya gelmelerine vesile olmamız, onları istediğimiz gibi yetiştirebileceğimiz, istediğimiz şekle sokabileceğimiz anlamına gelmez. Her insanın kişilik özellikleri farklıdır. Bir çocuğumuzu yetiştirirken kullandığımız eğitim metodu diğerinde işe yaramayabilir. İçinde yaşadığımız, her şeyin her saniye değişebildiği bu çağda bizim çocuk eğitiminde kullandığımız metotlar da yeterli gelmeyebilir. İçinde yaşadığımız değişim çağının, çocuk eğitiminde de sürekli bir güncellemeyi beraberinde getirmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Anne babanın temel görevi Allah’a bağlı, insanlara faydalı güzel evlatlar yetiştirmektir. Çocuk eğitiminde aslanan da temel değerleri çocuklarımıza kavratmanın yanında çocuğa aile ortamının güvenini hissettirmektir. Çocuklarımızın, başlarına ne gelirse gelsin, içinde yaşayıp büyüdükleri yuvanın kapısının onlara açık olduğunu ve her halükarda anne babalarının koşulsuz sevgisiyle karşılanacaklarını bilmeleri, onları dünyaya ve dünyanın kötülüklerine karşı daha güçlü kılar. Anne baba olarak bize düşen elimizden gelenin en iyisini yapmak ve dua edip Allah’a sığınmaktır.

“Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle”⁶³

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaûd vd. 50 Cilt Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Akdan, Hamza. "Kefâet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/166-168. Ankara; TDV Yayınları, 2022.

Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara; TDV Yayınları, 2003.

Babahanoğlu. Rasim. "Eş Seçiminde Öncelikler: Bilimsel Bir Araştırma". *International Journal of Cultural and Social Studies (Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD))* 6/2 (Aralık 2020), 584-596.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. 1. baskı. Dimaşk-Lübnan: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002.

Çağrı, Mustafa. "Salih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çeker, Orhan. *Hukuk-ı Aile Karar-namesi*. İstanbul: Mehîr Vakfı Yayınları, 2012.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *el-Müsnedü'l-Câmi'*. thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdullah el-Gamrî. Mekke: Dâru'l-Beşâirî'l-İslâmiyye, 1434/2013.

Dirik, Mehmet. "İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arası Denklik". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 229-262.

Doğancı, Hatice Kübra-Tuncay, Tarık. "Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 22/55 (Nisan-Haziran 2022), 339-376.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb Arnaûd. Beyrut: Dâru'r-Risâletî'l-Âlemiyeye, 1430/2009.

Güleç Öyekçin, Demet-Yetim, Di-

lek- Şahin, Erkan Melih. "Kadına Yönelik Farklı Eş Şiddeti Tiplerini Etkileyen Psikososyal Faktörler", *Türk Psikiyatri Dergisi* 23/2 (2012), 75-81.

Gültekin, Ayşe. Hadis Kitaplarında Nakledilen Rivayetlere Göre Sâbit b. Kays ve Muhâlea ile Sonuçlanan Evlilikleri. *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 16 (Aralık 2022), 273-309.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. yy.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî. *Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kâhire: Mek-tebetü'l-Hancî, 1421/2001.

Kök, Aysun. *Hadislerde Kadın ve Fitrat*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1412/1991.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü's-Suğrâ* (el-Müctebâ). thk. Merkezü'l-Buhûs ve Takniyetü'l-Ma'lûmât. Kâhire: Dâru't-Te'sîl, 1433/2012.

Özgüven, İ. Ethem. "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçmeye İlişkin Tercihleri". *1.Aile Kurultayı Kongre Kitabı*. Ankara: 1994.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *el-Câmiu'l-Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 1. baskı, 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.

TÜİK. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* 2021. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2022.

Üresin, Sabriye. *İslam Hukuku Açısından Nikâhın Erkeğe Yüklendiği Sorumluluklar*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Dipnotlar

- 1 Fahrettin Atar, "Nikâh", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112.
- 2 en-Nisâ 4/21.
- 3 en-Nûr 24/33.
- 4 el-İsrâ 17/32.
- 5 er-Rûm 30/21
- 6 el-Bakara 2/187.
- 7 Mustafa Çağrı, "Salih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/31-32.
- 8 en-Nûr 24/32.
- 9 Özgüven, İ. Ethem, "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçmeye İlişkin Tercihleri", 1.Aile Kurultayı Kongre Kitabı (Ankara: 1994), 66.
- 10 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Sahihu'l-Buhârî. (Dimaşk-Lübnan: Dâru İbn Kesîr, 1423/2002), Büyû, 34 (2097).
- 11 Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, el-Müsnedü'l-Câmi', thk. Nebîl b. Hâşim b. Abdullah el-Gamrî (Mekke: Dâru'l-Beşâirî'l-İslâmiyye, 1434/2013) Nikâh, 10 (2354).
- 12 Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. Sahihu Müslim. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. (Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1412/1991), Radâ, 64 (1467); İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, es-Sünen. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (yy.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts), Nikâh, 5 (1855)
- 13 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, thk. Şuayb Arnaûd vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 3/55 (1445)
- 14 Buhârî, Nikâh, 15 (5090); Müslim, Radâ, 53 (1466).
- 15 İbn Mâce, Nikâh, 6 (1859).
- 16 Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tir-

- mizî, el-Câmiu'l-Kebîr, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), Nikâh, 3 (1085).
- 17 Hamza Akdan, "Kefâet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara; TDV Yayınları, 2022), 25/166-168.
- 18 Rasim Babahanoğlu, "Eş Seçiminde Öncelikler: Bilimsel Bir Araştırma", International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) 6/2 (Aralık 2020)6/2, 592-593; TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021 (Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2022), 52-61.
- 19 İbn Mâce, Nikâh, 46 (1968).
- 20 Buhârî, Nikâh, 15 (5088).
- 21 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 43/166 (26041), 43/324 (26295)
- 22 Mehmet Dirik, İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arası Denklik, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 26 (2015), 232-233.
- 23 Buhârî, Nikâh, 3 (5066).
- 24 Tirmizî, Nikâh, 3 (1085); İbn Mâce, Nikâh, 46 (1968).
- 25 Tirmizî, Salât, 13 (171); Tirmizî, Cenâiz, 73 (1075)
- 26 TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021, 25- 28.
- 27 Demet GÜLEÇ ÖYEKÇİN, Dilek YETİM, Erkan Melih ŞAHİN Kadına Yönelik Farklı Eş Şiddeti Tiplerini Etkileyen Psikososyal Faktörler, Türk Psikiyatri Dergisi 2012;23(2):79. Tamamı: 75-81.
- 28 Hatice Kübra Doğancı-Tarik Tuncay, "Kaçarak Evlenen Kadınların Yaşam Deneyimlerinin İncelenmesi", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 22/55 (Nisan-Haziran 2022), 365-368.
- 29 Müslim, Nikâh, 74 (1424).
- 30 İbn Mâce, Nikâh, 9 (1865-1866).
- 31 İbn Mâce, Nikâh, 9 (1864)
- 32 İbn Sa'd Hz. Peygamber'in kızlarının ve eşlerinin mehirlerinin beş yüz dirhem olduğunu söylemektedir. Bkz. Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri, Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr. thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001), 10/22; İbn Mâce, Nikâh, 17 (1886).
- 33 Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, es-Sünen, thk. Şuayb Arnaûd (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), Nikâh, 35 (2125).
- 34 Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 10/21-25; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, es-Sünenü's-Suğrâ (el-Müctebâ), thk. Merkezü'l-Buhûs ve Takniyetü'l-Ma'lûmât (Kâhire: Dâru't-Te'sîl, 1433/2012), Nikâh, 80 (3409).
- 35 İbn Mâce, Nikâh, 24 (1911).
- 36 el-Bakara 2/187.
- 37 Müslim, Nikâh, 124.
- 38 Müslim, Nikâh, 123 (1437)
- 39 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 15/106-107 (9198)
- 40 Tirmizî, Radâ', 11 (1162).
- 41 Tirmizi, Menâkıb, 63 (3895).
- 42 Ebû Dâvûd, Tahâret, 92 (236)
- 43 Geniş bilgi için bkz. Aysun Kök, Hadislerde Kadın ve Fitrat (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 43-45.
- 44 Buhârî, Enbiyâ 1 (3331), Nikâh 79 (5184), 80 (5186); Müslim, Radâ 59, 60.
- 45 Müslim, Hac, 147 (1218).
- 46 Müslim, Radâ', 61 (1469).
- 47 Buhârî, Nikâh, 93 (5204).
- 48 Ebû Dâvûd, Nikâh, 42 (2146).
- 49 Bu konudaki rivâyetler için bkz. Ayşe Gültekin, Hadis Kitaplarında Nakledilen Rivayetlere Göre Sâbit b. Kays ve Muhâlea ile Sonuçlanan Evlilikleri, Balıkesir İlahiyat Dergisi 16 (Aralık 2022), 273-309.
- 50 Buhari, Nikâh, 80 (5187).
- 51 Ebû Dâvûd, Talâk, 3 (2177-2178).
- 52 Geniş bilgi için bkz. Mehmet Akif Aydın, "Mehir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara; TDV Yayınları, 2003), 28/389-391.
- 53 Orhan Çeker, Hukuk-ı Aile Kararname, md.69, İstanbul, Mehîr Vakfı Yayınları, 2012.
- 54 Nafaka hakkında geniş bir değerlendirme için bkz. Sabriye Üresin, İslam Hukuku Açısından Nikâhın Erkeğe Yüklendiği Sorumluluklar (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 13-29.
- 55 Tirmizî, Radâ', 11 (1163).
- 56 Müslim, Zekât, 38 (994).
- 57 Buhârî, Cenâiz, 36 (1295).
- 58 Nesâî, Zekât, 51(2551).
- 59 Ebu Dâvûd, Zekât, 45(1692).
- 60 Nesâî, Adâbü'l-Kudât, 1(5423).
- 61 Buhârî, Mevâkîtü's-Salât, 4 (525).
- 62 "Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır." Bkz. Tirmizî, Birr ve Sıla, 33(1952).
- 63 el-Furkan 25/74.

KUR'AN VE SÜNNET IŞIĞINDA AİLEYİ DOĞRU YERE KONUMLANDIRMAK

AİLE YILI'NA VEFA, GELECEĞE VİZYON

Hatice KAHYAOĞLU

TDV Kadın Aile ve Gönüllülük Hizmetleri Müdürü

Özet

Aile, insanlık tarihi boyunca insanın sosyalleştiği, değerleri öğrendiği ve şahsiyetini inşa ettiği en temel kurumlardan biri olmuştur. Kişisel kimliğin oluşmasında ve toplumsal düzenin tesisinde vazgeçilmez bir rol oynayan aile yapısı, İslam düşüncesinde yalnızca biyolojik bir birliktelik olarak değil; sevgi, merhamet, adalet ve sorumluluk esaslı bir ahlaki sistem olarak tanımlanır. Kur'an ve Sünnet, aile kurumuna dair hükümler ve ilkeler ortaya koyarak, insanın aile hayatında adaletli, merhametli ve bilinçli olmasını hedefler. Bu çalışmada, Kur'an ve Sünnet ışığında aile kurumunun anlamı, işlevi ve korunmasına ilişkin esaslar ele alınmakta; çağın küresel tehditleri karşısında ailenin vazgeçilmez konumuna dair bir değerlendirme sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Kur'an, Sünnet, Hz. Peygamber, Evlilik, Sosyal Ahlak, İslam Düşüncesi

Giriş

Aile, insanlık tarihi boyunca her toplumda varlığını sürdüren en temel sosyal kurumdur. Hem biyolojik hem de toplumsal ihtiyaçların karşılandığı, insanın şahsiyetinin şekillendiği ve toplumsal rollerin ilk kez tecrübe edildiği yer aile ortamıdır. Bu yönüyle aile, sadece birlikte yaşama alanı değil; aynı zamanda kültürel, dini ve ahlaki değerlerin üretildiği ve nesillere aktarıldığı dinamik bir yapıdır.

Sosyolojik açıdan insanın kimlik kazanımı, rol öğrenimi ve aidiyet duygusu; psikolojik olarak ise güven, sevgi, empati ve iletişim gibi temel beceriler, ilk olarak ailede gelişir. İslam dini ise aileyi yalnızca dünyevi bir kurum olarak değil, aynı zamanda ilahi bir düzenin tezahürü olarak görür. Kur'an-ı Kerim'de eşler arasına sevgi ve merhametin yerleştirilmesi, ailenin manevi temellerini ortaya koyarken; Hz. Peygamber'in aile yaşantısı da bu değerlerin pratik örneğini sunar.

Kur'an ve Sünnet, aileyi top-

lumsal huzurun, bireysel olgunluğun ve sosyal adaletin temel kaynağı olarak tanımlar. Evlilik, çocuk eğitimi ve aile içi ilişkiler gibi konularda belirlenen ilkeler, evrensel ve sürdürülebilir bir aile modeli oluşturur. Bu çalışma, Kur'an ve Sünnet rehberliğinde ailenin bireysel ve toplumsal işlevini, çağımızın küresel sorunlarına ilahi kaynakların sunduğu çözüm önerilerini, ailenin vazgeçilmezliğini ve hayatımızdaki konumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kur'an'da Ailenin Temeli:

Sevgi, Merhamet ve Denge

Kur'an-ı Kerim, aile kurumunu insanın yaratılış fitratına uygun şekilde tesis etmiş; insanın hem biyolojik hem de psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayan vazgeçilmez bir yapı olarak tanımlamıştır. Aile, yalnızlığı gideren, güven ve aidiyet hissi sunan, kişinin sükûnet bulduğu bir ortam olarak ele alınır. Nisa Suresi'nde bu durum şu şekilde ifade edilir:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini

yaratan ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinizden sakının...”¹

Bu ayette geçen “nefsten yaratma” ifadesi, insanlığın ortak kökenine işaret eder ve kadın-erkek ilişkisinin üstünlük ya da tahakküm temelli değil, özde eşitlik ve karşılıklı tamamlayıcılık esasına dayandığını ortaya koyar. Böylece aile yapısında eşitlik ve denge ilkeleri Kur'anî bir temel kazanır.²

Benzer şekilde, Rûm Suresi'nde evliliğin yalnızca hukuki veya biyolojik bir birliktelik olmadığı, sevgi (*meveddet*) ve merhamet (*rahmet*) zemininde inşa edilen ruhsal bir bağ olduğu belirtilir:

“Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının delillerinden-dir.”³

Buradaki *meveddet*, iradeye dayalı, sorumluluk bilinciyle sürdürülen bir bağlılığı; *rahmet* ise empati, anlayış ve zor zamanlarda destek olmayı ifade eder.⁴

Bazı bağlar vardır ki ne zaman, ne mesafeye yenilir. Onları ayakta tutan, geçici hevesler değil; iradenin kararlılığıdır. İşte *meveddet*, tam da böylesi bir sadakattir. Yalnızca birini sevmek değil, her şartta, her haliyle onu tercih etmektir. İçinde hesap yoktur, beklenti yoktur. Sorumluluğu kabullenmiş bir yürek ve sabırla atılan adımlar vardır.

İslam düşüncesinde insanlar arası ilişkilerin inşasında duygular kadar irade, sorumluluk ve ahlaki tutarlılık da belirleyici unsurlar olarak ön plana çıkar. Bu bağlamda *meveddet* ve rahmet kavramları, yalnızca soyut erdemleri değil; toplumsal birlikteliğin, aile yapısının ve bireysel ahlaki gelişimin de temel yapı taşlarını oluşturur. Bu yönüyle *meveddet*, sevmenin ötesinde bir “sadakat ahlakı”dır; çünkü içinde irade, sebat ve sorumluluk barındırır.

Rahmet ise, insan ilişkilerinde empati kurabilme, başkasının halini gözetme ve özellikle zorluk anlarında destek sunabilme yetisiyle anlam kazanır. Rahmet kavramı, Kur’an’da Allah’ın en temel sıfatlarından biri olarak zikredilmekle birlikte, insani ilişkilerde de şefkat, anlayış ve merhametle davranmayı ifade eder. Rahmet, sadece duygusal bir yumuşaklık değil; aynı zamanda muhatabın ihtiyacını fark edip ona uygun bir şekilde yönelme erdemidir. Bu yönüyle rahmet, pratik bir ahlaki tutum

Kur’an ve Sünnet’in rehberliğinde şekillenen aile modeli; bireysel mutluluğu, toplumsal barışı ve ahlaki sürekliliği teminat altına alan bir yapı sunmaktadır. Bu nedenle, aileyi korumaya yönelik çabalar özel alanla sınırlı kalmamalı; kamu politikaları, eğitim müfredatları, medya stratejileri ve sivil toplum faaliyetleriyle desteklenmelidir.

olarak toplumsal dayanışmanın da zeminini oluşturur.

Meveddet aklın ve vicdanın dilidir; rahmet ise kalbin. Ve ikisi birleştiğinde, insanı insan yapan asıl yücelik ortaya çıkar.

Sonuç olarak, *meveddet* ve *rahmet*, kişinin hem kendisiyle hem de başkalarıyla kurduğu ilişkilerde ahlaki bir bilinç inşa etmesini sağlayan iki temel kavramdır. Bu kavramların içselleştirilmesi, yalnızca kişisel mutluluğun değil, aynı zamanda sağlıklı bir toplum yapısının da ön koşulu olarak değerlendirilmelidir.

Aile bağının mahremiyet, koruyuculuk ve karşılıklı güven temelli yapısını ortaya koyan bir diğer ayet ise Bakara Suresi’ndedir:

“Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz.”⁵

Bu ayetteki elbise metaforu, eşlerin birbirine olan sığınabilirliğini, örtücülüğünü ve tamamlayıcılığını güçlü bir şekilde ifade eder.⁶ Kur’an’da aile;

sevgi ve merhamet esasına dayanan, fitrata uygunluğu ile insanın ruhsal dengesi ve toplumsal düzenin devamı açısından kutsal bir kurum olarak tanımlanmıştır. Bu yapı, korunması ve güçlendirilmesi gereken temel bir değer olarak ilahi hitapla güvence altına alınmıştır.⁷

En Güzel Aile Modeli: Hz. Peygamber’in Hanesi

Hz. Peygamber’in aile hayatı, Kur’an’daki ailevi ilkelerin en somut ve bütüncül uygulama örneğini teşkil eder. O’nun aile içi tutumları; sevgi, adalet, merhamet, sabır ve sorumluluk gibi değerler üzerine kurulmuştur. Bu yönüyle Hz. Peygamber’in yaşamı, yalnızca sözlü öğütler değil; aynı zamanda her yönüyle yaşanmış bir model sunar.⁸

Hz. Peygamber’in eşlerine ve ev halkına karşı katılımcı ve destekleyici tavrı, sahih rivayetlerle sabittir. Hz. Aişe’den nakledilen şu rivayet, bu durumun en beliğ ifadesidir.

“Resûlullah ev halkının işlerinde onlara yardımcı olurdu.”⁹

Ayrıca Resûlullah'ın kendi el-bisesini diktiği, koyunlarını sağdığı ve ev işlerine katkıda bulunduğu da kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁰ Bu tutum, aile reisliğini otorite merkezli değil; sorumluluk ve paylaşım bilinciyle tanımlayan bir yaklaşıma işaret eder.

Ailede istişarenin önemi de Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla sabittir. Hudeybiye Antlaşması sonrasında karşılaştığı zorlukta eşi Ümmü Seleme ile istişare etmesi ve onun tavsiyesini uygulaması¹¹, eşlerin fikrini alma ve aile içi kararlara katılım ilkelerinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

Çocuk terbiyesi bağlamında, Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e olan şefkatli tutumu, onları öpmesi, omuzlarında taşıması ve namaz sırasında sırtına binmelerine müsamaha göstermesi¹², sevgi temelli bir eğitim modelini ortaya koyar. Kız çocuklarına yönelik sevgi ve değer vurgusu da Arap toplumunun kadın karşıtı katı söylem ve uygulamalarını yıkmıştır. Şöyle buyurmuştur:

“Kim iki kız çocuğunu güzelce büyütürse, kıyamet gününde benimle birlikte olacaktır.”¹³

Peygamber'in nazik hitap tarzı da aile içi iletişimdeki inceliği gözler önüne serer. Hz. Aişe'ye hitaben kullandığı ve O'nun zarafet ve güzelliğini ifade eden “Ya Humeyra” ifadesi¹⁴, iletişimin yalnızca bilgi aktarımı

değil, aynı zamanda duygusal yakınlık kurma biçimi olduğunu göstermektedir.

Aile içinde karşılaşılan insani duygulara karşı sergilenen hoşgörülü tavır da dikkat çekicidir. Hz. Aişe'nin kıskanarak bir tabağı kırması üzerine Resûlullah'ın sadece “Anneniz kıskandı” diyerek meseleye tebessümle yaklaşması¹², aile içi gerilimlerin sabır ve mizahla yumuşatılabileceğini ve aile içi huzurun kaçmasının nasıl önüne geçileceği konusunda güzel bir örnek tir.

Hz. Peygamber'in, maddi taleplere karşı maneviyatı öncelleyen yaklaşımı da dikkat çekicidir. Kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali hizmetçi istediklerinde, onlara her gece 33 defa “Sübhâ-nallah”, 33 defa “Elhamdülillah” ve 34 defa “Allahu Ekber” demelerini tavsiye etmiştir.¹³ Bu tutum, ailede sabır, kanaatkârlık ve manevî güçlenmenin ne kadar önemli olduğunu bize gösterir.

Nihayetinde Hz. Peygamber, aile içinde hayırlı olmanın gerçek erdem olduğunu: “Sizin en hayırlınız, ailesine en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım.”¹⁵ İfadesiyle özetlemiştir. Bu hadis-i şerif aynı zamanda, bir Müslüman erkeğin değerinin toplum içindeki otoritesiyle değil, aile içindeki tutum ve davranışlarıyla ölçülmesi gerektiğini ortaya koyar.

Tüm bu örnekler, Sünnet'in aileyi yalnızca hukuki bir sözleşme değil; sevgi, adalet, şefkat, paylaşım ve istişare gibi temel değerlere dayalı bütüncül bir yapı olarak yaşanması gerektiğini göstermektedir.

Aile Kurumunun Değer Aktarımı ve Sosyalleşmedeki Temel Rolü

Aile, insanın topluma uyum sağlamasında ve ahlaki kimliğinin oluşmasında temel rol oynayan ilk ve en etkili kurumdur. Şahsiyetinin inşası, doğruyla yanlış ayırt etme yetisi, empati, sorumluluk, saygı ve fedakârlık gibi değerlerin öğrenilmesi öncelikle aile ortamında gerçekleşir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler, aile içi ahlak eğitiminin önemini gözler önüne serer:

“Ey oğulcuğum! Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür.”¹⁶

Bu ayette tevhid inancının temellendirilmesiyle birlikte, zulümden sakınma ilkesi vurgulanmakta; çocuğa doğru-yanlış bilinci kazandırılmaktadır. Ayetin devamında anne-babaya saygı, hesap gününe iman, tevazu, kibirden kaçınma ve iyiliği emretme gibi ahlaki ilkeler de sıralanır.¹⁷ Bu bağlamda, kişisel gelişimin ve toplumsal istikrarın ancak güçlü bir aile eğitimiyle mümkün olabileceği anlaşılmaktadır.

Aile aynı zamanda kültürel ve dini değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımında da merkezi bir işleve sahiptir. Sadakat, kanaatkârlık, vefa, özveri ve saygı gibi değerler, çocuklara teorik olarak değil; aile içindeki gözlemler ve tecrübeler yoluyla kazandırılır. İbn Haldûn, Mukaddime adlı eserinde sosyalleşme sürecini “ülfet” (alışma) ve “ünsiyet” (yakınlık) kavramlarıyla açıklar ve bu sürecin temelinde aileyi konumlandırır.¹⁸

Çağdaş sosyolojik yaklaşımlar da benzer bir vurgu yapar. Cemal Yıldırım, aileyi “kültürel kodların ve ahlaki normların ilk ve en etkili aktarıcısı” olarak nitelendirir.¹⁹ Ona göre insanoğlu, toplumun bir parçası olmayı ve değer merkezli bir yaşam biçimini önce ailede öğrenir. Bu bağlamda aile, hem mevcut toplumsal düzenin geleceğe taşıyıcısı hem de kuşaklar arasında değerler aktarımının sağlandığı baş aktördür.

İslam düşünürlerinden Gazzâlî de aileyi ahlaki eğitimin merkezi olarak görmüş; özellikle çocuk terbiyesinde anne-babanın sorumluluklarını ön plana çıkarmıştır. Gazzâlî’ye göre çocuk, henüz şekillenmeye açık bir varlıktır ve iyi örneklerle eğitilmezse kötü alışkanlıklara açık hale gelir. Bu durum, aile içindeki tutum ve davranışların yalnızca bireysel değil; uzun vadede toplumsal etkilerinin olduğunu da ortaya koyar.

Bu bağlamda aile, kişiye yalnızca biyolojik bir aidiyet değil; aynı zamanda ahlaki, kültürel ve dini bir kimlik kazandırır. Aile, merhamet, sabır, hoşgörü ve özveri gibi temel insani ve ahlaki değerlerin en yoğun ve sürekli biçimde tecrübe edildiği, kişinin yalnızca korunmadığı aynı zamanda olgunlaştığı bir eğitim ve terbiye alanı olarak işlev görür. Dolayısıyla aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesi, yalnızca özel hayatın mahremiyetine ilişkin bir mesele değil; kamu düzeninin, toplumsal barışın ve ahlaki yapının devamlılığı açısından da vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu yönüyle aile, bireysel sorumluluğun ötesinde, sosyal bütünlüğün ve değer aktarımının kurumsal teminatıdır.

Küresel Rüzgârda Savrulan

Aile: Tehditler ve Tahliller

Modernleşme, bireyselleşme, kentleşme ve dijitalleşme gibi etkenler, aile kurumunun hem yapısını hem de işlevini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile modeline geçiş, özellikle toplumsal dayanışma ve aile içi yardımlaşma mekanizmalarının zayıflamasına sebep olmuştur. Bu değişim, yaşlı bireylerin ve çocukların bakımında da sorunlara sebep olmuştur; ev içi sorumlulukların paylaşımı konusunda yeni arayışlar ortaya çıkarmıştır. Kadının iş hayatına katılımının artması da evdeki rolleri dönüştürmüş, ancak

bu dönüşüm her zaman uyumlu bir geçişle sonuçlanmamış; kimi zaman aile içi çatışmalara zemin hazırlamıştır²⁰.

Bireyselleşme süreciyle birlikte aile içi iletişim biçimleri de değişim göstermiştir. Yüz yüze iletişimin yerini dijital iletişim araçlarının alması, özellikle genç kuşaklar arasında duygusal kopuşlara ve empati eksikliklerine yol açmıştır. Ayrıca tüketim kültürünün insanlar üzerindeki etkisiyle birlikte sabır, fedakârlık ve sorumluluk gibi geleneksel aile değerleri önemini yitirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, aile sadece fiziksel bir birliktelik olmaktan çıkarak, değer paylaşımını zayıf biçimde gerçekleştiren bir yapıya evrilmiştir.²¹

Bu dönüşümün en belirgin sonuçlarından biri, boşanma oranlarında gözlemlenen artıştır. Ekonomik sıkıntılar, iletişim sorunları, sadakat problemleri ve aile içi şiddet gibi nedenler, evliliklerin daha kısa süreli olmasına ve çocukların parçalanmış aile ortamlarında büyümesine sebep olmuştur. Aile içi şiddet ise hem fiziksel hem de psikolojik yönleriyle ferdin ruh sağlığını olumsuz etkileyen ciddi bir sorun haline gelmiştir. Kadın ve çocuklar başta olmak üzere aile fertlerinin güvenliğinin sağlanması, günümüzde aile politikalarının öncelikli alanlarından biri hâline gelmiştir.²²

Aile kurumunu tehdit eden bir diğer önemli unsur ise yaşa-

nılan çevrenin ve şehir yapılarının dönüşümüdür. Geleneksel mahalle kültürünün çözülmesiyle birlikte, ailelerin sosyal destek sistemleri zayıflamış; komşuluk ilişkileri, kolektif sorumluluk anlayışı ve aidiyet duygusu giderek silikleşmiştir. Özellikle büyükşehirlerde anonimleşen yaşam tarzı, fertlerin yalnızlaşmasına ve sosyal izolasyona neden olmuştur. Bununla birlikte, doğum oranlarının düşmesi, çocuk sahibi olmanın ertelenmesi ya da tamamen reddedilmesi gibi eğilimler, aile yapısını uzun vadede sürdürülebilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Cinsiyet rolleriyle ilgili küresel tartışmaların kimi zaman ideolojik boyutlar kazanarak “cinsiyetsizleştirme” politikalarına dönüşmesi de, aile içindeki rol paylaşımına dair belirsizlikleri artırmakta ve çocukların kimlik gelişimini etkilemektedir. Ayrıca, televizyondaki özellikle gündüz kuşağı programları ve dijital içeriklerde ailenin basitleştirilmesi, değersizleştirilmesi ya da alay konusu yapılması, özellikle gençler üzerinde olumsuz rol modellerin oluşmasına yol açmaktadır. Tüm bu gelişmeler, aileyi yalnızca dışsal tehditlerle değil; aynı zamanda içeriden çözülmeye açık, kırılgan bir yapıya dönüştürmeye sebep olduğu görülmektedir.

Aile Kurumunun Geleceği ve İslam Perspektifinden Öneriler

Günümüzde toplumsal

dönüşümün hız kazanması, aile kurumunun geleceğine dair stratejik ve bütüncül bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Aile, yalnızca insanların bir arada yaşadığı bir yapı değil; ahlaki, kültürel ve dini değerlerin içselleştirildiği ve aktarıldığı bir eğitim ve sosyalleşme alanıdır. Ancak modernleşmenin beraberinde getirdiği yapısal ve kültürel değişimler, aile kurumunun bu temel işlevlerini yerine getirmesini zorlaştırmaktadır.

Her devirde, kendi dönemi içerisinde farklı sorunlar yaşansa da aynı sonuçların ortaya çıktığı bu çok boyutlu problemlere karşı İslam dini; ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesi için her dönemde uygulanabilir önemli ilkeler sunmaktadır. Kur'an ve Sünnet, aile içinde karşılıklı sevgi, saygı, adalet, sabır ve istişareyi esas alarak sağlıklı bir aile yapısının oluşumunu teşvik etmektedir. İslam düşüncesinde aile, hem bireysel saadetin hem de toplumsal istikrarın temel kaynağı olarak kabul edilir. Kur'an-ı Kerim'de evliliğin duygusal temellerini oluşturan *meveddet* (sevgi) ve *rahmet* (merhamet) kavramları, aile içi ilişkilerin yalnızca karşılıklı hak ve görevlerden ibaret olmadığını; aynı zamanda sevgi temelli bir bağ içerdiğini göstermektedir.²³ Hz. Peygamber'in sünneti ise, aile içi ilişkilerde nezaket, anlayış ve istişareye dayalı bir yaklaşımın modelini sunar. Onun eşlerine karşı nazik ve sabırlı tutumu, günümüz

aile yapıları için yol gösterici niteliktedir.²⁴ Dolayısıyla referansı Kur'an ve Sünnet olan dini rehberlik ve manevi danışmanlık uygulamaları da aile fertlerinin sorunlarını İslami değerler bağlamında ele almasına katkı sağlamaktadır. Bu tür hizmetlerin kurumsallaştırılması ise, evlilik ve aile hayatının kriz dönemlerinde çözüm üretici bir rol oynamaktadır.

Aile yapısının güçlendirilmesi, öncelikle fertlerin rollerine ve sorumluluklarına dair bilinç kazanmalarıyla mümkündür. Bu bağlamda, aile eğitimi programlarının yaygınlaştırılması, insanların iletişim becerilerini geliştirmesi ve aile içi sorumluluk bilincinin artması açısından çok önemlidir. Medyada aile değerlerini destekleyen içeriklerin çoğaltılması ise, aile kurumunun kültürel olarak desteklenmesine katkı sağlayan bir araç olduğu unutulmamalıdır. Kadınların iş hayatına katılımı teşvik edilirken, ev içi rollerin adil ve dengeli biçimde paylaşılması hem bireysel tatminin sağlanması hem de toplumsal dengenin korunması açısından gereklidir.

Sonuç olarak, çağdaş dönemde aile kurumunun karşılaştığı sorunlar oldukça katmanlı ve çok boyutludur. Bu sorunlara karşı yalnızca politik, hukuki ve sosyolojik değil, aynı zamanda ahlaki ve dini perspektiflerin de dâhil edildiği bütüncül ve kapsayıcı stratejiler geliştirilmelidir.

Zira ailenin, yalnızca bir insan topluluğu değil; aynı zamanda toplumu ayakta tutan temel değerlerin öğrenildiği, yaşandığı ve sonraki nesillere aktarıldığı bir müessese olduğu unutulmamalıdır.

Güçlü ve Sağlıklı Bir Aile Yapısının Sürdürülebilirliği Açısından Eğitiminin Kurumsallaşması

Aile, toplumsal yapının temel taşı olarak ferdin kişilik gelişiminde, değer kazanımında ve toplumsal uyumunda belirleyici bir role sahiptir. Bu nedenle aile kurumunun sürdürülebilirliği ve sağlıklı bir zemin üzerinde gelişimi, yalnızca bireysel değil, toplumsal refahın da ön koşulu olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda, aile eğitime yönelik süreçlerin sistematik ve kurumsal bir çerçevede yürütülmesi, günümüz toplumlarında önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Özellikle nikâh öncesi ve sonrası dönemi kapsayan eğitim programları, insanın evlilik kurumuna ilişkin farkındalık düzeyini artırmakta; eşlerin bilinçli kararlar almasını, karşılaşılabilecekleri sorunlara daha hazırlıklı olmalarını ve çatışma durumlarını sağlıklı iletişim stratejileriyle yönetebilmelerini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yürütülen "Evlilik Okulu" projesi, geliştirilen önemli bir

kurumsal çalışma olarak örnek verilebilir. Söz konusu program, aile içi uyumun artırılması, sorumluluk bilincinin güçlendirilmesi ve evlilik öncesi eğitimin yaygınlaştırılması açısından güzel bir model teşkil etmektedir.

TDV bünyesinde faaliyet gösteren Kadın, Aile ve Gençlik Merkezi (KAGEM) ise aile yapısının çok yönlü desteklenmesine yönelik eğitim faaliyetleriyle 2011 yılından beri dikkat çekici çalışmalar yapmaktadır. “Anne Baba Okulu”, “Baba Olmak” ve “Evlilik Okulu” gibi tematik programlar aracılığıyla çocukluktan yetişkinliğe kadar farklı yaş gruplarına hitap eden seminer ve atölyeler düzenlemektedir. Bu etkinlikler, aile içi iletişim, toplumsal rollerin paylaşımı, değer aktarımı ve ahlaki sorumluluk bilinci gibi konularda hem teorik hem pratik düzlemde önemli katkılar sunmakta; bireysel farkındalığın artırılmasına ve toplumsal bilinç inşasına hizmet etmektedir.

Çocukların dini ve ahlaki gelişiminin desteklenmesi noktasında ise aile merkezli bir eğitim modeli benimsenmekte; aile, insanın değer sistemiyle ilk temas kurduğu ve davranışlarının şekillendiği temel öğrenme alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu modelde yalnızca bilgi aktarımı değil, davranış kazandırmaya dayalı pedagojik bir yaklaşım esas alınmakta; çocuklara ahlaki

ilkelerin içselleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu durum, Albert Bandura’nın sosyal öğrenme kuramı ile de örtüşmekte; çocukların model alarak öğrenmesinde ailenin belirleyici konumunu pekiştirmektedir.²⁵

Bunun yanı sıra, aile kurumunu güçlendirmeye ve kamuoyunda farkındalık oluşturmaya yönelik kültürel ve sosyal projeler de önemli bir yer tutmaktadır. 2025 yılının Aile Yılı ilan edilmesi vesilesiyle ülkemizde ilk defa TDV ve Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliğiyle gerçekleştirilen “Uluslararası Aile Fuarı” aileye ilişkin güncel meseleleri kamuoyu gündemine taşımakta ve farklı toplumsal kesimlerde bilinç düzeyinin artırılmasına katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesi yönünde geliştirilen eğitim temelli projeler, yalnızca bireysel ilişkileri değil, toplumsal yapının bütünlüğünü de hedeflemektedir. Bu çerçevede, aile eğitiminin kurumsallaştırılması, sürdürülebilir bir toplum yapısı inşa etmek açısından stratejik bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

Bunun yanında, İslam medeniyet tarihinde önemli bir yer tutan vakıf geleneği yeniden canlandırılmalıdır. Osmanlı döneminde dul kadınlara, yetim çocuklara ve muhtaç ailelere destek sunan vakıflar, sosyal dayanışmanın kurumsal örnekleri

dir.²⁶ Bu modelin günümüzde sosyal yardım mekanizmalarıyla sentezlenmesi, aile kurumunu yalnızlaştırmayan sürdürülebilir yapılar inşa edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, aile kurumunun geleceği yalnızca dinî hükümler bağlamında değil; sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Kur’an ve Sünnet’in rehberliğinde şekillenen aile modeli; bireysel mutluluğu, toplumsal barışı ve ahlaki sürekliliği teminat altına alan bir yapı sunmaktadır. Bu nedenle, aileyi korumaya yönelik çabalar özel alanla sınırlı kalmamalı; kamu politikaları, eğitim müfredatları, medya stratejileri ve sivil toplum faaliyetleriyle desteklenmelidir.

Sonuç

Kur’an ve Sünnet, aileyi yalnızca insanların bir araya gelmesinden ibaret görmez; onu bireysel gelişimin, ahlaki terbiyenin ve toplumsal huzurun teminatı olan temel bir kurum olarak tanımlar. Aile, insanın yaratılış gayesiyle uyumlu şekilde değerlerle donanmasını ve topluma faydalı bireyler yetiştirmesini sağlar. Aileyi olması gereken yerde konumlandırmak; sadece eşler arası sorumlulukları düzenlemek değil, aynı zamanda nesiller arası bağı güçlendirmek, merhamet temelli bir iletişim kurmak ve ahlaki değerleri kuşaklara aktarmaktır. Kur’an’da

Kaynakça

geçen “Onlar sizin elbisenizdir, siz de onların elbisesisiniz” (Bakara, 2/187) ayeti, ailede mahremiyet, sevgi ve güvenin derinliğini çarpıcı biçimde ortaya koyar.

Hız. Peygamber’in aile hayatı da bu ilkelerin yaşanabilir ve örnek bir modelidir. Onun eşlerine karşı merhametli, adaletli ve sabırlı yaklaşımı; aile içi ilişkilerde istişareye ve anlayışa verdiği önem, günümüz aile yapıları için yol gösterici niteliktedir. Ancak çağdaş dönemde aile kurumunun karşı karşıya kaldığı zorluklar oldukça katmanlıdır. Modernleşme, bireyselleşme, dijitalleşme ve kültürel çözülme gibi olgular, aileyi hem yapısal hem de değerler düzeyinde etkilemektedir. Bu nedenle, aileye yönelik çözüm arayışları yalnızca hukuki ve sosyolojik düzeyde değil; ahlaki ve dinî temellerle desteklenen çok yönlü stratejilerle ele alınmalıdır.

Bu bağlamda, aile eğitimlerinin kurumsallaşması büyük önem taşır. Nikâh öncesi ve sonrası verilen eğitimler, eşlerin bilinçli kararlar almasını ve kriz durumlarında sağlıklı yöntemler geliştirmesini sağlar. Dijital medya çağında, aile yapısını zedeleyen içeriklerin yaygınlığı; medya okuryazarlığı ve değer temelli içerik üretimi konusunda kamu, medya ve sivil toplum iş birliğini gerekli kılmaktadır.

Bununla birlikte, İslam medeniyetinin kadim bir unsuru olan vakıf geleneğinin yeniden değerlendirilmesi; aileyi yalnızlaştırmayan, kuşatıcı sosyal destek mekanizmalarının kurulması açısından dikkate değerdir.

Kur’an ve Sünnet’in rehberliğinde inşa edilen aile modeli; insanın huzurunu, toplumun dirliğini ve ümmetin geleceğini temin eden güçlü ve köklü bir yapıdır. Bu yapının korunması ve yaşatılması, yalnızca özel hayatla sınırlı bir mesele değil; eğitim, hukuk, medya ve sosyal politikalarla desteklenmesi gereken bütüncül bir toplumsal sorumluluktur. Aileyi doğru yere oturtmak, insanlığın geleceğini doğru temeller üzerine inşa etmektir.

- Atar, Mehmet. *Kur'an'da Kadın ve Aile*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Çelik, Sevgi. “Aile İçi Şiddetle Mücadelede Hukuki ve Sosyal Yaklaşımlar.” Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Demirtaş, Bekir. *Kur'an'da Aile ve Evlilik*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Erbaş, Ali. “Ailenin Korunmasında Dinî Değerlerin Rolü.” *Diyanet Aile Dergisi*, Sayı 42 (2022): 12–15.
- Erdoğan, Ayten. “Modernleşme Sürecinde Aile Yapısında Meydana Gelen Değişim ve Kadının Rolü.” Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. Çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- İnalçık, Halil. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000.
- Öztürk, Gamze ve Hatice Demir. “Küreselleşmenin Aile Yapısına Etkileri.” *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 13/22 (2019): 1122–1136.
- Sarıçam, İbrahim. “Aile ve Evlilik.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 2, 271.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Topaloğlu, Bekir. “Aile.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt 1, 504–506.
- Yıldırım, CemaL. *Toplum ve Değerler*. Ankara: Bilge Yayıncılık, 2005.

Dipnotlar

- 1 Nisâ 4/1.
- 2 Atar, Mehmet. Kur'an'da Kadın ve Aile, Ankara: Fecr Yayınları, 2018, s. 44.
- 3 Rûm 30/21.
- 4 Sarıçam, İbrahim. "Aile ve Evlilik", DİA, c. 2, s. 271.
- 5 Bakara 2/187.
- 6 Demirtaş, Bekir. Kur'an'da Aile ve Evlilik, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016, s. 89.
- 7 Topaloğlu, Bekir. "Aile", DİA, c. 1, s. 504–506.
- 8 Sarıçam, İbrahim. "Aile ve Evlilik", DİA, c. 2, s. 271.
- 9 Buhârî, Edeb, 39.
- 10 İbn Hanbel, el-Müsned, c. 6, s. 121; Tirmizî, Şemâil, 38.
- 11 Tirmizî, Menâkıb, 63.
- 12 Buhârî, Edeb, 18.
- 13 Müslim, Birr, 149.
- 14 Buhârî, Fezâilu Ashâbi'n-Nebî, 9.
- 15 Tirmizî, Menâkıb, 63.
- 16 Lokmân 31/13.
- 17 Lokmân 31/14-19.
- 18 İbn Haldûn, Mukaddime, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 58–60.
- 19 Yıldırım, Cemal. Toplum ve Değerler, Ankara: Bilge Yayıncılık, 2005, s. 94.
- 20 Ayten Erdoğan, "Modernleşme Sürecinde Aile Yapısında Meydana Gelen Değişim ve Kadının Rolü", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 42–47.
- 21 Gamze Öztürk ve Hatice Demir, "Küreselleşmenin Aile Yapısına Etkileri", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 22, 2019, s. 1122–1136.
- 22 Sevgi Çelik, "Aile İçi Şiddetle Mücadelede Hukuki ve Sosyal Yaklaşımlar", Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022, s. 55–66.
- 23 Rûm, 30/21.
- 24 Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, "Edeb", 39; İbn Mâce, "Nikâh", 1.
- 25 Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- 26 Halil İnalcık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000, s. 75–82.

AİLE KURMAYA YÖNELİK TEHDİTLER VE TEHLİKELER

Mehmet Nezir GÜL

Talim ve Terbiye Kurulu Başkan Yardımcısı

Tehditler... Tehlikeler...

Tüm insanlık için bir sığınak olan aileye yönelik çok yönlü bir saldırı yaşanmaktadır dünyada. Bazen sinisi bazen çok açık ve aileni olarak gerçekleşen bu çabalar maalesef büyük mesafe de almaktadır.

Bu limanın düşmanları, bu sığınacağın bozucuları çok. Hem de ilk günden bu yana aktif hâldeler. Ve sürekli yeni taktiklerle etkili olmaya çalışıyorlar.

İfsat şebekesi, fıtratı bozma, insanı başkalaştırma, aileyi yozlaştırma, toplumu çürütme ve insanlığı sömürme amacıyla oyun üstüne oyun kurmakta.

Yeryüzünün en büyük bozuncuları, iyi adam rollerine bürünüp fesat çıkarmakta. “Onlara ‘Yeryüzünde düzeni bozmayın’ denildiğinde, ‘Hayır, biz yalnızca ıslah edenleriz’ derler.” (Bakara, 2/11)

Zihinleri, zikirleri, akılları, amelleri, yuvaları, okulları, sokakları, şehirleri, var olan her şeyi ifsat ederler.

Kurdukları sistem, yürüttükleri mekanizma ve oluşturdukları algı ile aile limanına saldırılarını sürdürür ve şu işlemleri gerçekleştirebilirler:

Ailenin itibarsızlaştırılması

En köklü müdahale girişimi. Operasyonun ilk ayağı.

İnsana ve fıtrata savaş ilan etmiş çevreler, aile kurmanın artık geride kaldığını, bin bir zahmetle zorlu bir yaşamı tercih et-

menin gereksizliğini savunurlar. Aşağıda sıralayacağımız hususları köpürterek bu mukaddes alanı çökertmek isterler.

Ailenin toplumda oluşturduğu huzur iklimini bozmak, güveni sarsmak, gerekliliğini zayıflatmak için çalışırlar. Kötü aile örneklerini abartarak ve insanları korkutarak iş yaparlar. Var olan sorunları büyüterek, dev aynasına yansıtarak gençlerin kalbinde bir korku oluştururlar. Severek katlanılacak ve yerine getirilecek fedakarlıkları, kaldırılamaz bir yük gibi göstererek genç insanları korkuturlar.

Verdikleri örnekler, sundukları gerekçeler, aile içerisinde yaşanan ihmal, istismar ve şiddet, zaten her insanda bir nefret ve öfke oluştururken, aile düşmanları, bunu tamamen aile kurumuna bağlamak suretiyle kirli oyunlarını tezgahlamaktadırlar.

Sonuçta, “evlenmeye ne gerek var, hayat evlenmeden daha rahat” şeklinde özetlenebilecek bir kanaate insanları yaklaştırmaktadırlar.

İnanç zayıflığı

Din insanlar için en büyük inanç, eylem ve yaşam kaynağıdır. Rabbimizin tarih boyunca insanlara kılavuzluk yapmak üzere gönderdiği vahiy, İslamiyet’le son halka olarak yer almıştır. İslamiyet ve tahrif olsa da diğer dinler evliliği teşvik eder yerine göre emreder.

Bu sebeple evlilik bir inanç işidir haliyle...

Bugün milyonlarca gencin evlenmek için beklediğini düşünürken önce zihniyetlerin değişmesi sonra da devletimizin verdiği teşviklerin arttırılması, sivil toplum kuruluşlarının bu konularda destek olması ve hayırseverlerin de duyarlılık göstermesi gerektiğini ifade edelim.

Allah'ın emri, Peygamber Efendimizin sünneti üzere temel atılır, nikâh kıyılır. Bir ibadet bilinciyle hareket edilir. Bu inancın güçlü olması evlilikleri de o temel üzere sürdürür. Bu sebeple dünyanın dört bir tarafında inançları zedeleyen, sarsan çalışmalar yaparlar. Ateizm, deizm, agnostisizm, feminiz gibi aileye karşı olan veya aileye yönelik bir önceliği olmayan ideolojileri canlandırarak gençliği etkilemeye çalışırlar.

İnancın güçlü olduğu toplumlarda aile de güçlü olur. Bir Müslüman engelleyici ve mücbir bir sebep olmadıkça aile kurma düşüncesinden uzaklaşmaz. Çünkü aile içinde ve dışında yapılan her meşru iş, kesinlikle bir ibadettir.

Değerlerin değersizleştirilmesi

Yaşanabileceklerin en kötüsü. İyinin kötü, kötünün iyi olarak sunulması. Dünya ve ahirete anlam katacak sayısız güzelliklerin, değerlerin değersizleştirilmesi.

Yeni neslin hak zannıyla bâtıla yönelmesi, bâtil zannıyla haktan kaçınması. Ne acı bir durum. Bugün maalesef pek çok batı ülkesinde inançlı olmak, bir dine mensup olmak (hele de İslam'a inanmak), ahlaki ilkeler doğrultusunda bir yaşam sürmek, örneğin eşcinsellik sapkınlığına karşı olmak, içki içmemek, kadın erkek beraber eğlence peşinde koşmamak artık kınanmakta ve dışlanmayı gerektirmektedir.

Yanlışlar baş tacı, doğrular

da kapı dışarı edilmektedir.

Tuzun kokutulması ne kadar acı...

Zorlaştırılan evlilikler

Evlilikleri zorlaştıran en önemli zihniyet de budur. "Benim kızım yetim mi, oğlum öksüz mü? Altını, eşyası tam olsun, düğünü görkemli olsun, kimse masraftan kaçınmasın!" şeklinde özetlenebilecek bir sabit fikirdir.

Bilerek veya bilmeyerek yapılan en büyük bir ihanettir aslında. Aklın anlamakta zorlandığı, hikmet ve marifetin yer almadığı bir uygulamadır. Anne ve babalar kendi çocuklarının en mutlu gününde, hayatı adeta çekilmez kılacak, yıllar boyu hem kendilerine hem de çocuklarına hayatı zindan edecek taleplerde bulunabilmektedir. Bunu anlamak geçekten de çok zor. Hak vermek imkânsız. Oysa asgari düzeyde lazım olan takı, ev eşyaları ve malzemelerle kaygısız, stressiz bir yuva kurulabilir.

Birbirini severek, isteyerek, aşk ve şevk ile başlayan nice evlilik girişimlerinin hüsrarla sonuçlandığını görüyoruz. Allah'ın "kerim" olduğunu bilerek, O'na sığınarak, bütçeye, imkanlara ve ihtiyaçlara göre bir ev döşemek, düğün yapmak en insani, en İslami bir uygulamadır.

Bugün milyonlarca gencin evlenmek için beklediğini düşünürken önce zihniyetlerin değişmesi sonra da devletimizin verdiği teşviklerin arttırılması, sivil toplum kuruluşlarının bu konu-

larda destek olması ve hayırseverlerin de duyarlılık göstermesi gerektiğini ifade edelim.

İşin sırrını Sevgili Peygamberimiz en güzel bir şekilde ifade etmiş:

"En bereketli nikâh, külfeti en az olanıdır." (İbn Hanbel, VI, 83)

Konformizm

Sınırsız ev ihtiyaçları oluşturup, tüketim çılgınlığı eşliğinde dört bir taraftan lüks hayat özentisi sunmak. Bunun için sınır tanımamak, her türlü harcamayı makul ve zorunlu görmek. Aileleri perişan eden bir uygulama. Atalarımız, "ayağını yorganına göre uzat" derken ne kadar da haklılar.

Haddini bilmeyen, her çıkan ürünün elinde, evinde, işyerinde olmasını bir zaruret gibi gören insanlar hem israfa yönelmekte hem de sıkıntıya girerek huzurunu bozmaktadır. Devamında maddi zorluklar, ödenemeyen kredi kartları, borç ve faiz batağı...

En büyük kavgaların başında, huzursuzlukların, tartışmaların, ayrılıkların temelinde bu yaklaşım yatmaktadır. Hem kıskırtılan tüketim güdüsü, insanları tanımaz, anlaşılmaz hâle getirmekte. Nefsinin her istediğini yanında, elinin altında, üstünde görmek istemekte ve bu sınırsız arzu bir şehvet haline dönüşerek bir ateş olarak yakmaktadır aileyi.

Eş seçiminde hatalar

Gönül ferman dinlemese de

hayat, frene basıyor çoğu zaman. İnsanların evlenecekleri kişiyi görüp konuşması, ortak noktalarda buluşması, kalplerinde bir sıcaklık hissetmeleri, hayata birlikte yol alacaklarına karar vermesi çok kıymetli. Bu süreçler doğal akış içerisinde yürümelidir.

Eş seçiminde anne baba basıkısı olmamalı, tavsiye ve öneriler olmalı.

Çevre dost kıskacı olmamalı, vesileler oluşturulmalı.

Tamamen duygusal bir yaklaşım da olmamalı. Seviyorum demek, sevmek, öyle zannetmek, başlı başına bir evlilik sebebi olmamalı. Karakter, zihniyet, kültür uyumu dikkate alınmalı.

Erken karar vermemeli, istişare, araştırma yeterince yapılmalı.

Güzelliğine aldanmamalı, soyuna sopuna kapılmamalı, malına mülküne tamah etmemeli, ailesinin nüfuzlu oluşuna bakıp hesaplar yapılmamalı.

Bunlar dikkate alınmadan yapılan evliliklerin çatırdaması hızlı olmaktadır maalesef.

“Rabbimiz! İçimizi sevinçle dolduracak/mutluluk verecek eşler ve nesiller bahşet ve bizi takva sahiplerine önder kıl” (Furkan, 25/72).

“Kadın dört sebepten biri için alınır: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı. Sen (diğerlerini geç), dindar olanı seç ki elin ve evin bereketlensin. Yoksa sıkıntıya düşersin.” (Buhârî, Nikâh 15, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbni Mâce)

Dizi ve filmler

Uluslararası kültür emperyalizmi milletleri en yoğun ve etkili olarak ifsat etme alanı olarak bu sektörü kullanır. Aşk, ihanet, aldatma, komedi, kahramanlık, macera, gizem, merak, tarih vb. temalar üzerinden bol cinsiyetçi/cinsiyetli içeriklerle sarsıcı izleneler ortaya koyarlar.

Ajanslar, içinde bu gibi temaların, eşcinselliğin yer aldığı senaryoları reddetmekte, bu konuda hassasiyeti olan oyunculara görev vermemektedir. Böylece herkesi hizaya getirmeye çalışmaktadırlar.

Özellikle dizilerde işlenen bu olumsuz temalar; kötülüğün, şerrin, ihanetin zihinde yer etmesine sebep olmakta, bunu özendirmektedir. Gizli işlenen veya dar çerçevede bilinen bu tür işlerin alenileşmesine, meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Bunlara karşı devletten önce bizlerin tavır koyarak izlememesi, yokluğa mahkûm etmesi gerekmektedir.

Köyden şehre,

ülkeden ülkeye göç

Küresel bir sorun. İnsanlar bulunduğu mekândan, şehirden, ülkeden başka bir yere göç etmek zorunda bırakılmaktadır. Buna bazen bir iş bulma, bazen okuma, bazen de savaş sebep olabilmektedir.

Türkiye'nin 1950'lerden sonra başlattığı süreç, köylerden adım adım kaçışları sebep oldu. Sanayileşme, rahat yaşam, bir maaşa bağlanarak geleceğini

garanti altına alma, sağlık hizmetlerinden rahatça yararlanma, itibarsızlaştırılan tarım alanında çalışmaktan kurtulma, köylükten sıyrılıp şehirli olma gibi sebepler nüfusun büyük bir kısmının köyden kente göç etmesine sebep oldu. Şehirde yaşanan zorluklar, kaybolan hayatlar bir yana, toplamda ailelerin büyük savrulmalar yaşadığı, birlik ve dirliğin bozulduğu görülmektedir.

Artan boşanmalar

Koca kahrı veya kadın dır-dırı çekmekten kurtaran (?), özgürlüğe uçuran, zincirleri kıran bir süreç. ‘Madem evlendin, ilk fırsatta, ilk bahanenî öne sür. Ya kral/kraliçe ol ya süründür ya da burnunu sürttür yakıcı, yapışkan, asfaltta. Sen özgürsün, köle değilsin, unutma!’

Ve sonuç, evlenenlerin yarıya yakını bu sinsi talimatlara uymaktadır.

Ülkemiz maalesef bazı ilerde boşanma sayısı, evlenme sayısından fazla oldu. Kadının, kocanın, çocuğun hiç hatırı kalmadı. Büyüklerin hiç tesiri kalmadı. Yaşanmış güzelliklerin bir anlamı kalmadı. Geleceği birlikte yaşamının da umudu kalmadı çoğu insanlar için. Bu kalmayanlar, yanı başında, içinde, etrafında aslında.

Özgür olmayı önemseyenler aslında büyük bir yanılgı içinde.

Çünkü şeytan, özgürlüğü çok sever ama sadece adını ve istismarını.

Dijitalizm ve Sosyal medya

Yeni bir esaret zinciri. Her yaştan insanı esir alan, hayattan koparan, sanala hapseden bir mecra. En kötü diktatörden daha zalim, en vahşi canavardan daha yırtıcı etkiler bırakır. Aileyi de ferdi de insanlığı da hem bitirme hem var etme kabiliyetine sahip.

Bu noktada hem çocukların hem de büyüklerin gereken duyarlılıkta olması gerekmektedir. Baba ve anne, kendisini dilediği gibi hareket etme, sorgulanmama noktasında görmemelidir. Çocuklar da dijital dünyanın büyümesine kapılarak pervasızca davranmamalıdır.

Bu alemin insanları birbirinden uzaklaştırdığı, sanal bir ilgi ve bağımlılık oluşturduğu, pek çok görevlerinden uzaklaştırdığı, aile ilişkilerinde ayırtırmaya götürdüğü unutulmamalıdır.

Çözüm açık ve net: Tüm aile fertleri için sınır ve zamanları belirlenmiş kullanım.

Ve yeni bir tehdit daha kapımıza dayandı: Yapay zekâ.

Bilişim, sanayi, ekonomi, sanat, tıp ve bilim gibi alanlarda hayatı kolaylaştırma yolunda kullanılması gereken ve kullanılan yapay zekânın, veri tabanından yüklenen bilgiler, hazırlanacak yalan ve yanlış çıktılar/görseller ile nasıl tahribat yapacağı açıktır.

Sanal alemde oluşan eş edinmeler, yapay zekâ ile geliştirilen, zenginleştirilen robotlarla evlilikler başladı bile. Bunların insana huzur vermediği anlaşılabilecek ama bazıları için fırsat geçmiş olacak.

Haz peşinde savruluş

“Hayatını yaşa, ânı yaşa” temel mottolar.

Ahiretin, maneviyatın yok sayıldığı veya unutturulduğu gençler için bu tercihten başka seçenek sunulmuyor. Tüm yayınlar bu doğrultuda kurgulanmış, içerikler bu amaçla hazırlanmış; çarşı pazar, mağazalar, okullar, hassaten üniversiteler, gencecik bedenlerin sınır tanımadan teşhir edildiği mekanlar. Kendisini korumak isteyenler neredeyse dışlanmakta, suçlanmakta.

Gençler bu konuda en birinci, etkili ve getirisi olan bir hedef. Duyguların, coşkunun, heyecanın, adrenalin en yüksek olduğu bu çağda nefis en iyi yoldaş, şeytan en etkili rehber kılınmaya çalışılmaktadır. Ve yaşananlar, gençleri nefsin tüm basamaklarından, hazzın tüm aşamalarından geçirmekte, şeytan; bu yaşananlardan daha da büyük haz almaktadır.

Cinsel özgürlük

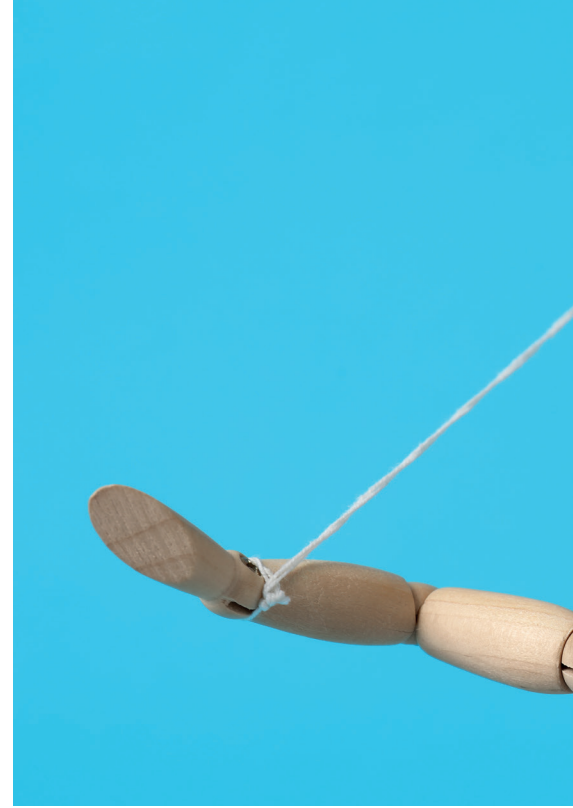
Haz duygusunun, nefsanîyetin en büyük putu cinsellik, bu putun cilası da özgürlük.

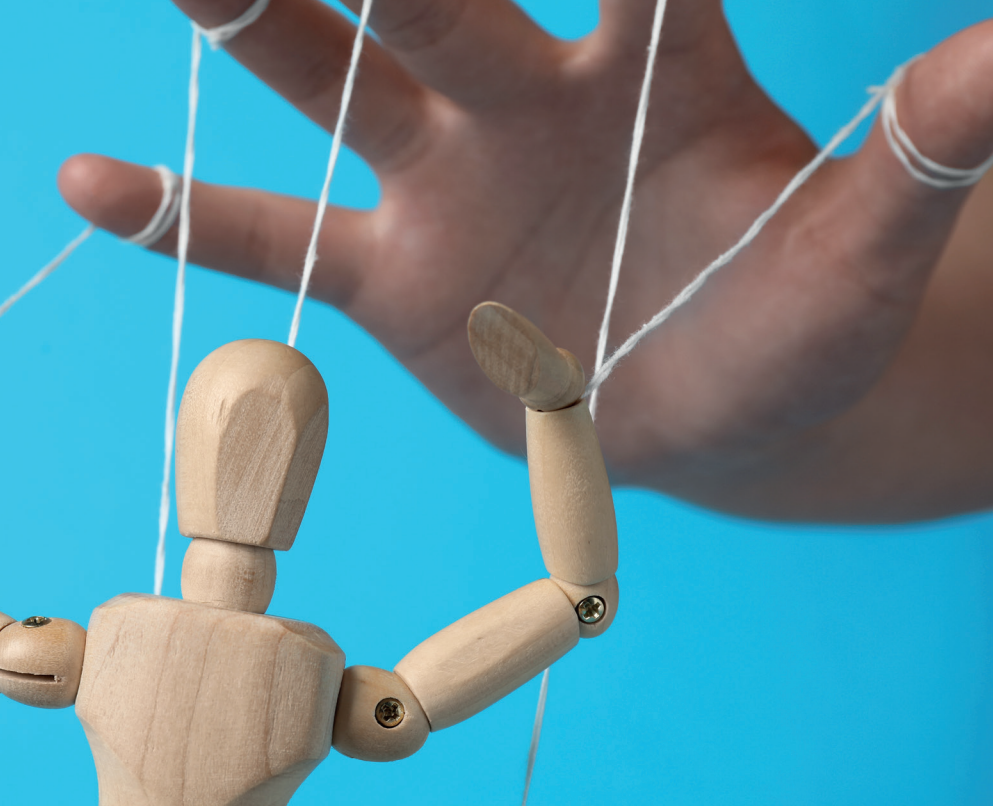
Cinsellik her yerde, her zaman büyük bir sınav. Varlıkta da yoklukta da köyde de kentte de hep büyük bir sınavı yaşıyoruz erkekler ve kadınlar olarak. Yaratılışımızda cinsellik var zaten. Bunun olmaması bir noksanlıktır. Ancak sınav da burada başlıyor. Hiç kimse bu konuda nefsinin kefilî değildir. Kırk yıl bundan sarfı nazar eden bir insan, kırk birinci yıl sürçebilir. Ki bunun sayısız ör-

nekleri vardır. Bu sebeple cinsel duyguların tahrik edileceği her türlü ortamdan insanların kaçınması, bu gibi ortamlarda bulunmaması gerekiyor.

Maalesef cinsel arzularımızın helal ve meşru bir zeminde tatmin edilmesi gerekirken, kural tanımayan, kendi başına buyruk davranan, ilahi bir sınır kabul etmeyen insanlar özgürlük atına binerek ovalarda, dağlarda, bataklıklarda, vahşi alanlarda, mayınlı arazilerde koşturmaktadır. İrade kendisinde değil, nefis yuları da...

Nefsin peşine takılıp giderek, behimî bir yaşam tarzını tercih etmenin getirdiği sonuç çok acı. Aileye inanç kalmayıp aile sadece cinsel tatmine indirgenmiştir. Bu duygularını da herhangi birine ömür boyu bağlanmadan sınırsız bir şekilde gidermek ister. Motto bellidir: “Beden benim, dileğim gibi hareket ederim.”

Eşcinsellik

Bugün sadece aileler için değil bütün bir insanlık için en büyük tehlike ve sapkınlıktır. LGBT yapılanmaları, dünyanın dört bir tarafında gizli açık çalışmalar yapmaktadırlar. Sadece çalışma değil her türlü tahribat, tahrifat ve şiddeti de uygulamaktadırlar.

Çocuklar zorla cinsiyet değiştirilmeye zorlanmakta, eşcinselliğe yönlendirilmektedir. Sanat çevrelerinde, tiyatro, sinema, çizgi film, dizi, resim, fotoğraf başta olmak üzere tüm alanlarında muhakkak eşcinselliği özendiren, sempatik, normal ve masum gösteren içeriklere yer verilmektedir.

Yaratılışımız gereği erkek ve kadınlar birbirine karşı cinsel arzu duyar ve bu arzular da nikâh bağıyla, helal yoldan giderilir. Ancak geçmişte var olan ve günümüzde arsızca yürütülen onursuzluk eylemleri ile bu sap-

kınlığın her şekli özendirilmekte hatta yer yer insanlar zorlanmaktadır.

İslamiyet bu gibi yönelimleri şiddetle yasaklar. Bu tür yönelişler aynı zamanda aile kurumu, aile fertleri ve toplum için de büyük bir tehlikedir. “Gerçekten siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Doğrusu siz ölçüyü aşmış azgın bir kavimsiniz.” (Araf, 7/81) «Kur’an-ı Kerim’de eşcinsel insanların helak edildiği belirtilir. (Hûd, 11/78-83; Enbiyâ, 21/74; Şuara, 26/161-175; Neml, 27/54; Ankebût, 29/28-35).

Cinsiyetsizlik

İnsan erkek ve kadın olarak yaratılmıştır. Kadında x, erkekte y kromozomu vardır. İnsan hem bedensel hem de psikolojik, biyolojik, duygusal, sosyal özellikler açısından kadınsı ve erkeksi özellikler doğrultusunda büyür. Büyüdükçe de iki ayrı cins olarak

varlığını sürdürür. Bu özellikleri göstermeyen, biyolojik olarak her iki cinse ait özellikleri taşıyan çok az sayıda insan da belli bir yaştan sonra, kendi davranış özellikleri ve tıbbî değerlendirmeleri sonucu yatkın ve meyilli olduğu cinsiyet üzere hayatını sürdürür.

Cinsiyetsizlik, çok farklı, haddi aşan bir zihniyet.

Erkek veya kadın olma durumunu, doğuştan gelen fitrî hâlini beğenmeyip, bunu yeterli görmeyip, gerekli bir sağlık mecburiyeti olmadan cinsiyetine müdahale etme halidir.

Erkeklik veya kadınlığı önemsememe, yok sayma, dikkate almama zihniyetidir.

Bilim ve teknolojik imkânları kullanarak insanın, var olduğu hâlin çok ötesinde beceri ve özelliklere sahip olması için her türlü müdahalede bulunma çabalarıdır.

Batıda özellikle de Amerika’da bu amaçla çok iğrenç ve acımasız uygulamalar yapılmakta, insanların bu geliştirilen politikalar doğrultusunda düşünmeleri ve davranışları istenmektedir.

“Cinsiyet tarafsızlığı”, “cinsiyet körlüğü”, “cinsiyetten bağımsız dil” gibi kavramlar bu hedef için bazen sinsice bazen de vahşice kullanılmaktadır.

Çocuklar için hazırlanan oyuncaklarda erkek-kız ayrımını kaldıran ürünler pazarlanmaktadır. Meşhur Barbie bebeği üreten

**Ev içi veya ev dışında
kişiler; bir zorlama, bir
dayatma, bir şiddete
başvurmadan yapılacak
işleri planlamalıdır.
Evin geçimini temin
etme yükümlülüğü
erkeğe aittir. Kadın bu
konuda sorumlu değildir.
Ev işlerinde asıl yetkili
kadındır, annedir. Ancak
erkek de gerektiğinde
ev işlerinde hanımına
yardımcı olur. Peygamber
Efendimiz, ev işlerinde
eşlerine yardımcı
olmuştur. Ancak bunun
süreklilik arz etmesi,
erkeğe ev işlerinin
bir zorunluluk gibi
yüklenilmesi yanlıştır.**

Mattel firması, 2019 yılında cinsiyetsiz bebek setlerini hazırlayıp tüm dünyaya pazarlamıştır. Ayrıca çocuklarda erkeklerin silah, araba, kızların bebek, ev halini yansıtan oyuncaklar edinmesini, bu doğal yönelişi bastırmaya yönelik çalışmalar, yönlendirmeler yapılmaktadır.

Yine çocuklar için hazırlanan elbiselerde renkleri adeta kaldırarak zorlamaya gidilmektedir.

Modada kadın erkek giysi farkını en aza indirmek veya her ikisinin de giyeceği giysileri artırmak için özel çabalar harcanmaktadır.

Dile müdahale ederek erkek ve kadınlar için ayrı kullanılan bazı ifadelerin, kadın ve erkeği belirten zamir ve sıfatların kaldırılması, ortak kelimelerin kaldırılması için ciddi eğitimler verilmektedir. Örneğin erkekler için kullanılan aktör, kadınlar için kullanılan aktris kelimelerinin yerine her ikisi için de aktör kelimesini kullanmak, artık yaygınlaşmış durumdadır.

Ve eğitimde karma eğitimle en masum olarak başlayan ve devamında gelen uygulamalar...

Etkinlikler kız erkek ayrımı olmadan gerçekleştirilmekte. Yani kızların veya erkeklerin yapacağı etkinliklerde farklılık dikkate alınmamaktadır. Okulda ortak banyo oluşturulması, kampüs ve pansiyonlarda aynı odada kız ve erkek öğrencilerin birlikte kalması, beden eğitimi dersinde kız ve erkeklere özgü oyunların

kaldırılıp herkesin oynayacağı oyunların öğretilmesi bazı zoraki uygulamalardır. (Geniş bilgi için: tr.wikipedia.org)

Çocukların bilinçaltını bu gibi yazılı ve görsel sapkınlıklarla tasarlamaya çalışan bu insanlar gerçekten çıldırmış olmalı. İnsanlıktan çıkan bu insanlar, kendi sonlarını getirme gayretinde adeta.

Tüm bu çabalar insan olma, erkek-kadın olma özelliklerine apaçık bir saldırı, binlerce yıldır devam eden insanlık yapısına yönelik tahribattır. “Ey insanlar! Bakın biz sizi, bir erkekten ve bir kadından yarattık.” (Hucurat, 49/13) ayeti bizim bir erkekle bir kadından geldiğimizi belirtir. O günden bugüne de bu minvalde devam etmiştir. Bu yolun ve iki cinsiyetin dışında oluşturulmak istenen her türlü çaba, insanlık ve inanç suçudur. Aynı zamanda Allah’a karşı işlenen en büyük bir günahdır.

...

Adamın biri saraya gelerek yetkililere büyük bir maharetinin olduğunu ve bunu padişah efendimize göstermek istediğini söyler heyecanla.

Görevliler, padişaha iletirler silsile halinde ve adam davet edilir.

Padişahın ve vezirlerin bulunduğu geniş bir salona alınır gelen kişi.

“Neymiş hünerin efendi?” diye sorar Padişah Efendi.

Gelen adam heyecanla anlatır:

“Efendim ben yıllarca uğraştım, çabaladım, eğitimler verdim ve şu gördüğünüz kediye kahve servisi yapmasını öğrettim.”

Herkes şaşırır. Padişah vezirlerine bakar. Çoğu hayret ve merak içerisinde sonucu beklerken vezirlerden biri hiç inanmamıştır. Bunu hisseden Padişah, o vezire söz verir:

“Paşam, sen bir şeyler demek istersin sanki?”

“Evet Hünkârım!”

“Öyleyse buyurun...”

“Efendim, bir kedi asla kahve servisi yapamaz. Onun yapısı, yaratılışı buna uymaz. O farklı bir gaye için farklı özelliklerde yaratılmıştır.”

Adam araya girdi:

“Sultanım, ben bunu iddia ediyorum ve izin verirsiniz uygulamalı olarak bunu göstermek istiyorum.”

Gelmeden önce adamın iddiasını bildiği için vezir tedbirli gelmişti.

Adam kedisini herkese gösterdi. Okşadı, sevdi, bir şeyler söyledi. Sonra dışarıya çıktı. Biraz sonra elinde kahve tepsisi, üzerinde iki kahve fincanı ile kedi içeriye girdi. Herkes hayranlıkla izliyordu. Adam da aylar belki de yıllar süren bir eğitimin meyvesini görüyordu.

Kedi, sahibinin yönlendirmeyle önce padişaha kahve ikram etti. Sonra tam baş vezire yönelmişti ki diğer vezir cebinden bir fare çıkarıp kediye doğru bıraktı. Fare sağa sola kaçıırken onu

gören kedi elindeki tepsiyi baş vezirin üzerine fırlatıp kovalamaya başladı.

Fıtrata yapılan müdahaleler ile bazı sonuçlar elde edilir. Ancak bu kesinlikle insanlığın hayrına değildir. Ortaya çıkan tek şey, gdo’lu ucube insanlar olacaktır. Ve insanlığa çok yazık olacaktır.

Hayvan edindirme

Tüm canlılar gibi hayvanlar da bizim tabiattaki yoldaşlarımız. Onların varlığında bizler için pek çok yarar, tabiat içinde de bir denge söz konusudur. Ve tüm varlıklar Allah’ın bizlere emanetidir. Çevremizi korur, hayvanları sever, yeraltı ve yerüstü kaynaklarını muhafaza ederiz.

Ancak şunu da her zaman akılda tutarız: Kainattaki tüm varlıklar bize bir emanet olduğu için onları korur, hayatîyetleri için tedbirler alırken bizlere zarar teşkil edecek durumlar karşısında da kendi sağlığımızı, can ve mal güvenliğini muhafaza etmeye çalışırız. Bunu yapmamız da en doğal hakkımızdır.

Bugün çok enteresan bir durumla karşı karşıyayız. Çevre ve hayvanlar üzerinden yapay bir sevgi oluşturulmaktadır. Hayvan sevgisi ile başlayan, kedi köpek besleme kampanyası ile devam eden nihayetinde tüm hayvanlara bir dokunulmazlık zırhı edini mini amaçlayan bir politika var. Hayvan sevgisi, en büyük kalkan ve istismar. Kucağına aldığı masum kedi, köpek yavrularını bağrına basarken, evladına göstermediği şefkati izhar ederken ne kadar da insancıl durmaya çalışmakta. Ama ilk fırsatta da saldırgan ve dünyayı yakmaya, yıkmaya hazır bir asker.

Sokaklarda parçalan, ölen, ömür boyu sakat kalan çocuklar mı? Onların sırası değil şimdi. Yaşasın hayvan hakları. Yaşasın mama sektörü.

Aile yapısının zedelenmesinin bir önemi yok. Ona sonra bakarız. Elbette biz de insanız. Ama önce masum dostlarımız.

Şeytan sağdan yanaşıyor burada.

İşsizlik, ekonomik sıkıntı

Allah kimseyi yoklukla sınamasın.

Bir ekmek alamamak, bir mama bulamamak, merde- nâ- merde muhtaç olmak, çocuğuna harçlık verememek, dolmuşa binecek para bulamamak, evin kirasını ödemek için kara kara kara düşünmek, hanımına bayramda bir elbise alamamak...

Liste uzayıp gider. Mâli imkânsızlık, fakirlik, ekonomik sıkıntı herkesten uzak olsun.

Bu yaşananlar kimi insanların hayat düzenini alt üst ederken, evlilik çağında olanları da zaten kara kara düşündürmektedir. Babasından ne isteyebilir? Hangi dostu yardımcı olabilir? Kaç dostu vardır, imkanları nelerdir?

Böylesi bir durumda yapılacak iş bellidir aslında. Hiç beklemeden, küçümsemeden, yükünmeden, tembellik yapmadan, herkesin yeteneği doğrultusunda okuyarak veya meslek edinerek, az veya çok demeden bir gelire sahip olmak. Birkaç adım atılmalıdır ki devamında yollar katedilsin.

Ülkelerin, milletlerin ve küçük ölçekte ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntı öğrenilmiş çaresizlik ölçeğinde olumsuz bir etki bırakmaktadır. Gençler evlenememekte. Evlenenler geçinememekte. Geçinemeyen ve zorluk yaşayan insanların aile düzeni sarsılmakta ve hatta yıkılmaktadır. Bunları gören çocuklar

da bu travmayı hep hissetmekte, evlilik için adım atmaya çekinmektedirler.

Her tür bağımlılık

Nefis ve şeytanın en etkili olduğu alan.

İradenin sıfırlandığı, muhakemenin silindiği, insan ilişkilerinin sönmüldüğü, davranışların dengesizleştiği, değerlerin yitirildiği, madden ve manen insan olma vasıflarının kaybolmaya başladığı bir süreçtir.

İster alkol, tütün, madde, şans oyunları, kumar ister teknoloji (dijital) bağımlılığı olsun ister klasik yöntemiyle olsun hepsi de bencil, hem de fazlasıyla. Sadece kendine bağımlı kılar ve diğer tüm alanlardan soyutlar. Tüm melekelerini siler süpürür. Aile en başta kesilen bağıdır zaten.

Madde bağımlılığı, aslında hiç kimsenin istemediği bir durumdur.

Değişik sebeplerle düşülen bu tuzak, kişiyi insan olmaktan uzaklaştıran ve hiçbir değer bırakmayan bir noktaya getirir. Kurtulmak ister bu tuzağa düşen aslında kendi özünü hissettiğinde. Ama umutsuzluk, kopuşun zorluğu, içinde bulunulan çevre, irade zafiyeti, sahte mutluluk seansları bu süreci çıkmaza sürükler.

Ve sonuçta ne aile kalır geride ne evlat ne büyük ne küçük ne dünya ne de ukba...

Uzayan eğitim süreleri, verilen yanlış eğitim

Okul öncesinden başlanarak

üniversiteye kadar giden yolda eğitim süreci hayli uzun. Hele bir iki yıllık takıntıyı da eklerse otuz yaşına geldiğinde ancak gözlerini açabilmekte genç. Bu süre zarfında hayli yorulmakta ve evlilik düşüncesi, hedefi çok gerilere itilmektedir.

Gençlere en büyük haksızlığımız onları bu sürece mecbur bırakmamız.

Eğitim elbette önemli ama nasıl bir eğitim? Kimin için, nerede, ne kadar bir eğitim?

Bunlar uzun uzun düşünülmesi, konuşulması gereken hususlar.

Olması gereken, temel eğitimin alınmasından sonra yeteneğine göre yönlendirme, küçük yaştan itibaren bir meslek sahibi kılınma ve hayata erkenden atılma. Devamında da evlilik elbette gelecektir. Gençler; çevre etkisiyle ve oluşturulan algılarla hareket etmesi sonucu, bulunmaları gereken okullarda okumakta, okur gibi yapmakta, asıl becerilerini ortaya koyamamaktadır. Böylece heba edilen gelecek, kullanılmayan yetenek ve umutsuz bir nesil...

Nafaka

Gençleri evlilikten uzaklaştıran en büyük bir sebep de nafaka uygulamalarıdır.

Boşanma hallerinde en büyük tartışma, kavga ve mücadele bu alanda yapılmaktadır. Kadınlar ve erkekler birbirinin durumunu; hakkaniyeti, adaleti, merhameti hiç dikkate almadan

olabildiği kadar mal mülk gelir elde etmeye veya kapatmaya çalışmaktadırlar.

Nafaka bu anlamda zirve bir tartışma konusudur. Maalesef çoğu zaman vicdanları kanatan nafaka yükümlülükleri getirilmekte, taraflar bir diğerini adeta süründürmeye mahkûm etmektedir. Boşanma istenen bir husus değil. Kanunların verdiği hakları herkes kullanır, kullanabilir. Ama iki şey göz önünde bulundurulmalıdır. Birincisi yasal olan bu talep, dini açıdan da bir hak ve meşruiyet vermekte midir? İkincisi vicdani muhasebe yapılmakta mıdır?

Bu iki esasa dikkat etmek şartıyla uzlaşmak elbette olması gerekendir. Tabi bir boşanmadan başka yol yoksa...

Unutulmamalıdır ki bir kadın, boşandıktan sonra kocası tarafından yıllarca hatta ömür boyu bakılmak zorunda değildir. Kocayı haraca bağlamak, en yasal bir gasptır. Aynı şekilde malının, servetinin oluşmasında payı varsa bir kadının da boşanma halinde yüz üstü bırakılması, bu emek ve katkının yok sayılması kabullenilemez.

İslam'ın bu konuda öngördüğü esas, evlilik devam ettikçe kadının tüm ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Boşanma halinde verilmesi gereken mehir varsa tamamının kadına verilmesidir. Boşanma sürecinde ve boşanma bittikten sonra da iddet döneminde takdir edilendir.

Aile Kurduktan Sonra Yaşanan Zorluklar, Sorunlar

Yukarıda sıraladığımız ve yaşamadığımız tüm bu barikatlara rağmen bir yuva kuran gençlerimizi bekleyen sıkıntılar, zorluklar da bilinmeli ve gereken tedbirler de alınmalıdır. Ciddi veya basit, yapay veya sahici problemler çıkabilir. Bunlara karşı önceden hazırlıklı olmak önemlidir. Bu engellere takılmamak, takıldığı zaman da kolayca aşmak için çözümlere başvurmak değerlidir.

Bu zorluklar hiçbir zaman bizleri korkutmamalıdır. Yeni zorlu süreçte ne yapacağım diye şaşkınlık içinde olmamak gerekir. Samimiyet ve hikmetle atılacak adımlar, tüm bu olası sorunları yerle bir etmeye muktedirdir.

Aile içi iletişim kazaları

Önce bir kişi, ana babasının evinde, nispeten daha bağımsız, daha az sorumlu iken artık evlilikle birlikte iki insan, yeni bir hayat kurmuş oldular. Aynı çatı altında yaşarken, birbirinin hukukuna dikkat edilecektir. Anne ve baba olunca çocuğuna karşı yeni sorumluluklar edineceklerdir. İki tarafın akrabalarıyla yeni sorumluluklar oluşmaktadır. Uzak akrabalara, dostlara, mahalleye, çevresine karşı beklemediği yeni mesuliyetler doğacaktır. Evin gelir gider dengesi çerçevesinde net ve kesin ödevler var olacaktır.

Tüm bu süreçleri yönetmek ve özellikle de aile içinde den-

geleri kurmak hayati önem kazanmaktadır.

Ebeveyn, çocuklar, büyük anne ve büyük babalar, torunlar, amca dayı, hala teyze ve diğer akrabalarla çok hassas ve özel ilişkiler geliştirilmelidir. Adeta bir diplomat misali ilişkiler koparılmamalı, bir anne-baba sıcaklığını da herkese yansıtmalıyız.

Asgari hak ve sorumluluklar, edep ve ahlak dairesinde yaklaşımlar, sevgi ve saygının bolca serpiştirildiği sıcaklıklar, aileyi sağlamlaştıran sonuçlar doğurur.

Zayıflatılan bağlar

Zayıflayan bağ, incelen ip kopar.

Aile demek, birbiriyle kenetlenmiş, fedakarlığa hazır bir topluluk demektir. İyi ve kötü günde destek olan, en küçük vesilelerle irtibat halinde olan fertler demektir.

Maalesef günümüzde, aile bireyleri arasında herkesi birbiriyle uğraştıracak, meşgul edecek yapay veya sahici sorunlar bağları zayıflatmaktadır. Ayrıca bireysel sorunlarla da boğuşan insanlar zaten yanındakini bile görememektedir. Geline sonu- ta kimse bir başkasını görmez, bilmez, anlamaz, duymaz.

Ve sonra geline nokta; zayıflayan bağlar, oluşan ayrılıklar...

Şiddet

Gerek aile içerisinde gerek hayatın akışında karşılaşılan, oluşturulan şiddet sarmalı, bu

limanı yıkmaya yeter bile. Psikolojik, bedensel, ruhi, duygusal, ekonomik, cinsel vb. yollarla yürütülen mekanizma, çok fena sonuçlar elde eder.

Açık veya gizli bir şekilde yaşanan aile içi şiddet, önce fertlerde sonra da aile bütününe sarsıntılara, yıkılışlara sebebiyet verir. Sevgi azalır ve sonunda kaybolur. Yerini öfke, karşı saldırı, çatışma ve cinayetler alır.

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en iyi olanınızdır. Ben de aileme karşı en iyi olanınızım!” (Tirmizî, Menâkıb, 63) buyuran Allah Resulü (sa) bize en insani ve İslami olanı yaşayarak öğretmektedir. Kişinin insanlıktan çıktığı şiddet olayının çözümü, İslam’ın inanç ilkelerini özümsemek, İslam ahlakını tüm benliğine tatbik etmektir.

Ailelerin uyumsuzluğu

Daha önce birbirlerini tanımayan insanlar akraba oluyor, yakın diyaloga geçiyorlar. Bu diyalogun muhabbetle devamı herkesin istediği bir husustur. Kimse akrabalarıyla kötü olmak istemez. Ancak bu konuda gerçekçi olunmalıdır. Evlilik ile akraba olanların birbirlerine uyumları, muhabbetleri, kaynaşmaları zaman alır. Her iki tarafın da bu konuya iyi niyetle yaklaşması lazım. Önceden yaşanan herhangi bir olumsuzluk varsa giderilmesi, affedici olmak lazım. Gençlerin kontrol altında tutulup büyükle- rin de onarıcı tavırlar sergilemesi lazım.

Neticede iki farklı çevre, devam edegelen alışkanlıklar, uygulamalar bir evlilikle kısmî seyir değiştirmekte. Bunun için hem zaman hem de iyi niyetli bir sürece gerek vardır.

Örf ve adetlerden vazgeçilme de bir nass gibi görülmemeli, yanlış ve zararlı, ifası imkânsız olanlarından vaz geçilmeli, zorlanmamalı, işlerde hep kolay olan tercih edilmelidir. Kültür çakışması aileler arası çatışmaya dönüştürülmemeli.

Sivri dillilikten, iğnelemekten, istiskal etmekten, lafazanlıktan kaçınılmalıdır. İyi niyetle yaklaşıldığı takdirde tüm bunların aşılabacağı da bir hakikattir.

Zayıflayan akrabalık ve komşuluk ilişkileri

Ekonomik ve sosyal şartların zorlamasına teslim olan akrabalar birbirleriyle bağlarını koparmaktadırlar. Bayramdan bayrama bile hâl hatır sormayı zait bir durum olarak görmektedirler. Yeni kuşaklar birbirini tanımamakta, çok mecburi durumlarda şaşkınlık nidaları eşliğinde tanışmaktadırlar. Gündelik hayatın akışı içerisinde âdeta birbirine mirasçı olacak kadar yakın görülen komşuluğun, mazide kalan bir yüke dönüştürülmesi de modern zamanların ve kentleşmenin bir hediyesidir.

Sılayı rahim; akraba ve komşularımızla yakın bir diyalog ve muhabbet ikliminde yaşamaktır. İslamiyet’in en önem verdiği sosyal bir ödevdir. Acı ve tatlı günle-

rinde beraberlik en temel insani bir muameledir.

Baba otoritesinin zayıflatılması

Baba, ailenin sırt bağıladığı, her ferdin dağ gibi görüp yaslandığı, varlığıyla kuvvet bulduğu, celaliyle otoritesini hissettiği, en güçlü unsurdur.

Bu dediğimiz yakın bir zamana kadar aynen böyleydi. Ama bu babanın artık tahtı sallanıyor. Çünkü en son babalar duyuyor, en son babalar müdahil oluyor, en son babalar dikkate alınıyor.

Baba işlere koşturması gereken, ağır işleri yapmakla yükümlü, bazı işlere engel olan bu sebeple ihtiyaç anında kullanılıp diğer zamanda dikkate alınmaması gereken bir varlık olarak görülmek isteniyor. Böylece otoriteye başkaldırılmış daha özgürlükçü bir yol izlenmiş oluyor. Ama bundan en büyük zararı ailenin göreceği şüphe götürmez bir hakikattir.

İnsan babaya kıyar mı hiç?

Baba zayıflarsa ailenin tüm fertleri de zayıflar...

Ev hanımlığının küçümsenmesi

Bazen habbeler kubbe, kubbe habbe yapılır.

Cüceler dev, devler cüce gösterilir.

Bir işin olması için harcanan emekler, arka plan katkıları es geçilir, sadece vitrindekiler görülür. Ev hanımlığı aynen böyle bir bahtsızlıkta. “Ev hanımı dediğin nedir ki? Evde boş boş oturan,

göbek şişiren, yan gelip yatan, işe yaramaz bir tüketici. Bir dedikodudan diğerine sıçrayan, kocasının eline bakan, yiyip içen bir âkile...”

Aile düşmanlarının savaştıkları ve gözden düşürmeye çalıştıkları ana grup ev hanımı anneler, ev hanımlığı. Bu anneler evde oldukça, aileler daha düzenli, daha güçlü, çocuklar daha sağlıklı, sorumluluklar daha makul ve yerine getirilebilir noktada seyretmektedir. Aile güçlenmektedir. Öyleyse buradan da aileye vurulmalıdır.

Öyle ki sabahtan akşama kadar ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenen anne en büyük yorgunluğu yaşamakta, en kutsal işi yapmakta, kendi çocuğunun bakımını bizzat yapmakta, onun ihtiyaç duyduğu sevgiyi, ilgi ve şefkati anında vermektedir. Üstelik sürekli değişen bakıcılar elinde çocuklar perişan olmakta, gereken sevgiyi alamamakta, gelişimleri zayıf olmaktadır. Çocuklarda anne babaya karşı bir ömür boyu sürecek kızgınlık ve öfke birikmesine sebep olmaktadır.

Cennetin ayakları altına serildiği anneler, işte bu anneler olsa gerek. Çocuğunu doğurup bakıcıya, sonra kreşe, sonra ana sınıfına, ana okuluna, ilkokul, ortaokul ve liseye havale eden, onu adeta bir kedi köpekten farklı görmeyen, alacağı maaşa bakan, onun da hayrını ve bereketini görmeyen bir anne, çocuğuna da Yaratıcısına da zor hesap verir.

Hem çocuklarına ve ailesine karşı sorumluluklarını yerine getiren hem de dışarıda çalışan anne ise büyük bir zorluğu tercih etmektedir. Kendine yazık etmektedir en başta. Ama bu çırpınının Allah katında karşılıksız kalmayacağı da bir hakikattir.

Anne baba yanlışlarının abartılarak çocuğa sınırsız özgürlük alanı açılması

Anne ve baba çocuğun gözünde düşürüldüğünde zaten aile de diz çökmüş demektir. Çok delil aramaya gerek yok bunun için. Birer insan olan anne ve baba, bilerek veya bilmeyerek zaten malzeme verir. Gerisi bu malzemeleri istismar etmekte...

Gerek kişilik özelliklerinden gerekse al(ma)dıkları eğitim, irade kontrolsüzlüğü, maddi ve manevi sıkıntılar, zorluklar, insanları bazı hatalara yöneltebilir. Bu yanlış gerçekleştirilen anne veya babayı baskılayıp çocuğa sınırsız alan açılması ailenin temeline atılan bir dinamittir.

“İnsana, anne babasına karşı (iyilikle muamelede bulunmasını) tavsiye ettik. Annesi onu zorluklar içerisinde taşır ve (sütten) kesilmesi de iki yıl içindedir. Bana ve ebeveynine şükret. Dönüş banadır.” (Lokmân, 31/14)

Kadının iş hayatına yönlendirilmesi

Bir kadına yapılabilecek en büyük haksızlık, onun hem çocuk dünyaya getirmesi, bakımıyla sorumlu tutulması ve aynı zamanda çalışmaya zorlanmasıdır. Bu

apaçık bir zulümdür. Çocuğu olan bir anne en az bebeğin ilk üç yılında onunla olmalı, ondan asla ayrılmamalıdır.

Aile karşıtlarının en çok etkili olduğu bir konudur bu. Kadınların çalışması için her türlü teşvik ve özendirmenin yapılması, kadının ekonomik özgürlüğüne vurgu yapılması, onun sınırsız bir şekilde iş hayatında yer almasını özendirip, teşvik edip aileyi ihmal etmesi, huzursuz olmasını sağlamaktadırlar.

Maalesef kadınlar çalışmayı bir özgürlük olarak görmektedirler. Neredeyse her kadın artık böyle düşünmektedir. Evinin sultanı, hanımefendisi olarak çocuklarını yetiştirmeyi, eşine hanımlık yapmayı basit ve sıradan görmektedirler. Zor olanı tercih etmektedirler. Emeklilik yaşına geldiğinde de ruhen ve bedenen bitkinlikler, yaşadığı hastalık ve sıkıntılar, çalışma hayatının ikinci emeklilik ikramiyesi olmaktadır.

Kadınların sosyal hayatın içinde var olması elbette bir zorunluluktur. Bazı alanlarda çalışması, yer alması bir ihtiyaçtır. İşte olması gereken ile olan veya olduran şeyler arasındaki çizgiyi iyi dengelemek gerekiyor. Aileyi, eşi, çocuklarını ihmal eden, mahremiyet sınırlarını zedeleyen, ruhen ve bedenen yoran, tüketimin bir nesnesine dönüştürülen bir süreç hiç de iyi niyetli değildir.

Öyle fedakâr anneler de var ki gündüz çalıştığı gibi eve gelince de yoğun bir tempoyla koş-

turmaktadır. Bu anne çalışmak zorundaysa elbette yaptığı her türlü övgüye layıktır. Eli öpülesi bir annedir. Ama madden bir ihtiyacı olmadığı halde çocuklarını ihmal ederek çalışma hayatında yer alıyorsa o zaman da bunun vebalini iki dünyada zor verir.

Annelere selam olsun...

Ben ona denk, o bana layık mı?

Lisede öğrenciyken evlenen bir tanıdık genç vardı. Başarılı ve zeki biriydi. Sınava girdi ve tıp fakültesini kazandı. Altı yıl okul okurken gece gündüz hanımı ona hizmet etti. Üç çocuğun her şeyiyle ilgilendi. Kadın eşine bağlı, itaatkâr, güzel biriydi. Ama erkeğin entelektüel seviyesi, statüsü ve de zihniyeti artık çok değişmişti. Okulun bittiği yaz ayında hanımını boşadı ve bir meslektasıyla evlendi.

Bir kadın ilkokul mezunuydu. Ortaokul, liseyi dışarıdan bitirdi. Sonra kocasının desteği ve özendirilmesiyle bir fakülteyi de bitirdi. Okulu bitirdiği sene sınava girip hâkim oldu ve ilk işi eşine boşanma davası açmak oldu.

Bir adam çok fakirdi. Çocuklarına akrabalar eskilerini verirlerdi. Adam hırslıydı. O hırsla meşru- gayri meşru pek çok işlere girdi ve sonunda zengin oldu. Onun bu sürecine hep destek olan karısı ilk kösteği kocasından yedi. Kapı dışarı edildi.

Sekreterinin sıcak ve yılık halleri müdür beyi cezbediyordu. Önce takdir ettiği ve çok

memnun kaldığı bu tavırlara, bi-lahare sevgisini de ekledi. Sonra karısını suçladı. "Beni anlamıyor, beni sevmiyor, bana gereği gibi hürmette bulunmuyor" Sonunda uzaklaştı ondan. Ve bir gün nikah masasında buldu kendisini sekreteriyile.

Görüldüğü gibi mesele kadın veya erkek değil. Hiç fark etmiyor. Eşine, ailesine yönelik farklı bakış, insanların maddi ve manevi nüfûz alanlarının değişmesi ve gelişmesiyle değişiyor. Eşe yüklenen anlam kayboluyor, onu küçük görmeye, eksik bulmaya başlıyor. Oysa eş aynı eş. Hareketler aynı aslında. Değişen kendisi.

Evlilikteki bir ciddi tehlike ve tehdittir bu.

Şahsiyetin olgunlaşmaması, nefsanîliğin, şehvetin, şöhretin, şevketin, kasadaki müktesebatın baskın çıkması sonucu oluşan tahribattır.

Yola birlikte çıkılan insanla sahte bahaneler üretmeden, sahici ilişkiler üzerinden, görev ve imkân ne olursa olsun son nefese kadar hayat arkadaşlığı devam ettirilmelidir.

Gelin kaynana çekişmesi

Ezeli bir rekabet olarak bilinir gelin kaynana muhabbeti veya münâfereti. Her ne kadar eski dönemlerde olduğu gibi bir çekişme yaşanmasa da her iki taraf da birbirine mesafeli. Eski yaşanların ağır havası, iki taraflı soluklanıyor.

Gerçi şu söz söyleniyor yeni-lerde: "Kaynanaların zalim oldu-

ğu dönemde gelin idim. Gelinlerin zalim olduğu bu günlerde de kaynana oldum.” Latife bile olsa sosyolojik bir değişimin varlığı da bir hakikat. Hakikat olan bir başka husus, her insanın sevgi ve saygı çerçevesinde hareket etmek mecburiyetidir.

Daha önce aynı yoldan geçen kaynana, yaşadığı tecrübeler ışığında, gelinini rahatlatacak adımlar atmalıdır. Kayınvalide, gelinini kızı, evladı gibi görmelidir. Gelin hanım da kaynanasını bir anne gibi konumlandırmalıdır. İki taraf da birbirinin yanlışlarını tatlılıkla gidermenin yollarını bulmalıdır. Büyükler yol gösterici ve bağışlayıcı; küçükler de itaatkar ve hürmetkâr olmalıdır.

Sosyal hayattaki ölçüsüz ilişkiler

Çok sevdiğim bir arkadaşım vardı. Ekmek almak için evden çıkar karşılaştığı öğrencisi, veli veya dostuyla sohbet eder, saatler geçer niçin çıktığını unuturdu. Bazen gece yarısına kadar sohbetlere dalar, evde tek başına kendisini bekleyen eşi aklına gelmezdi. Geldiğinde de orada bulunmak için çok haklı sebepler olduğunu söyler, ailesini inandırmaya çalışırdı. Tabi bazı arkadaşlarımız da tam evcimen. Öldürsen dışarı çıkmaz. Hanımın yanından ayrılmaz, dediğinden çıkmaz.

Sosyal hayat aslında insanların yaşamlarını düzenleyen, kişiye nefes aldırın, yer yer öğreten yer yer güldüren, ağlatan ama genelde hayata bağlayan

faaliyetler toplamıdır. Hepimizin bu anlamda bir sosyalliğe ihtiyacı var. Kimi bulunduğu ortam gereği, tiyatro, sinema, opera, eğlence merkezleri ile kimileri çay ocağı, kıraathane, mesire, köy odası, kulüp, hamam safası... ile gidermeye çalışır.

Önemli olan meşru ve makul ortamlarda ailece güzel işler yapmak, dengeyi bozmamak.

Cinsel sorunlar, tatminsizlik, soğukluk

Evliliğin bir sebebi de cinsel açıdan yaratılıştan gelen cinsel arzuları meşru zeminde gidermektir. Sağlıklı cinsel hayat, kesinlikle mutluluğun bir vesilesidir. Tarafardan birinden kaynaklı cinsel sorun ilişkileri sıkıntılı hâle sokar. Aradaki muhabbeti azaltır. Meşruiyet zemini dışında arayışlara sevk eder.

Karı koca için bir ibadet hükmünde olan cinsellik, ailenin mahremiyet zemininde yürüyen en heyecanlı alan olarak evliliğin devamında önemli bir süreçtir.

Aldatma

Nikah dışı beraberliğin, yasak aşkların, haram olan birlik-teliklerin aile için birer bomba olduğu bir hakikattir. Nefsine yenik düşen sefillerin, ihaneti umursamayan şahsiyetsizlerin, evindeki helalini, sonu pişmanlık ve huzursuzluk olan haramzade ile değiştirmesidir.

Kadın erkek ihtilatının alabildiğine yaygınlaştığı, tüm cillerin, mahrem alanların görünür olduğu, ayartıcı unsurların yirmi dört saat aktif olduğu modern dünyada çok normalleşse de yuvalar, yıkıcı deprem etkisiyle sarsılmaktadır.

Ailenin toplumda oluşturduğu huzur iklimini bozmak, güveni sarsmak, gerekliliğini zayıflatmak için çalışırlar. Kötü aile örneklerini abartarak ve insanları korkutarak iş yaparlar. Var olan sorunları büyütür, dev aynasına yansıtarak gençlerin kalbinde bir korku oluştururlar. Severek katlanılacak ve yerine getirilecek fedakarlıkları, kaldırılamaz bir yük gibi göstererek genç insanları korkuturlar.

Verdikleri örnekler, sundukları gerekçeler, aile içerisinde yaşanan ihmal, istismar ve şiddet, zaten her insanda bir nefret ve öfke oluştururken, aile düşmanları, bunu tamamen aile kurumuna bağlamak suretiyle kirli oyunlarını tezgahlamaktadırlar.

Helal ve haram bellidir. Nikahsız beraberliklerin sonu hüsrandır. Eşi aldatmanın akibeti pişmanlıktır. Nefsin peşine takılmanın cezası iki dünyada ağırdır.

Eşinin akan gözyaşları sonucu kimse mutlu olamaz...

Anlayış kıtlığı

Dünyanın en zor işi ahmak kişiye laf anlatmaktır. Çünkü anlayış ve kavrayış yani idrak sorunu tavan yapan kişidir. Sözleri yanlış anlar, kaç yapayım derken göz çıkarır. İyilik olsun diye söylediği sözlerde, yaptığı işlerde bile daha kötü sonuçların gelmesine davetiye çıkarır. "Allah, kimseyi şirin akıldan etmesin!" sözü böylesi kimseler için söylenmiştir.

Burada kastettiğimiz zihinsel bir yetersizlik değil. İdrak, anlayış ve kavrayış sorunu olan kişiler. Bunlar yerine göre çok zeki olabilirler. Farklı yetenek ve kabiliyetleri olabilir. Ama sosyal zekâ, aile içi denge ve toplumsal maslahatı bilmedikleri veya ben-cilce davrandıkları için hep huzur bozucu işlere sebebiyet verirler.

Aile ortamında böylesi insanların varlığını ve tesirini azaltmak için çok özel çalışmalar yapılmalı, teyakkuz halinde olunmalıdır.

Çocuk olup olmama

Evliliğin en büyük ve tatlı meyvesi çocuklardır.

Her evlenen kişi çocuk sahibi olmak ister. Eskiden beş, yedi, on çocuklu aileler çoğunlukta idi. Şimdi hiç olmazsa üç çocuk olsun ki nüfus gerilemesi olmasın

endişesi var. Ancak istatistikler bu konuda alarm veriyor.

Aile içerisinde kaç çocuk olacağı, ne zaman çocuk sahibi olunacağı, kariyer meselesi, ilk yılların en kritik konusudur. İşte çalışan hele de kariyer planlaması yapanlar için çocuk yapmanın acelesi yoktur.

Bir diğer husus da ebeveynin istemesine rağmen çocuk sahibi olmamalarının getirdiği tartışmalar ve sonunda yaşanan ayrılıklardır.

Aile danışmanlığı

Aile danışmanları hem aile dostu hem de düşmanlardır. Alanında yetkin, hep çözüm odaklı olan, tarafları uzlaştırmaya gayret eden danışmanlar büyük bir hizmet görmektedirler. Ancak maalesef bu konuda yetersiz olan veya olayı mekanik bir durum olarak gören kimi danışmanlar aileyi koruyacaklarına bozma sonucuna vesile olmaktadır.

Ailede cinsiyet rolleri

Ailede aslanan samimiyet, fedakârlık ve iş birliğidir.

Erkek ve kadın aile huzuru için birbirlerine destek olurlar, olmalıdırlar.

Ev içi veya ev dışında kişiler; bir zorlama, bir dayatma, bir şiddete başvurmadan yapılacak işleri planlamalıdırlar. Evin geçimini temin etme yükümlülüğü erkeğe aittir. Kadın bu konuda sorumlu değildir. Ev işlerinde asıl yetkili kadındır, annedir. Ancak erkek de gerektiğinde ev işlerinde hanımına yardımcı olur. Pey-

gamber Efendimiz, ev işlerinde eşlerine yardımcı olmuştur. Ancak bunun süreklilik arz etmesi, erkeğe ev işlerinin bir zorunluluk gibi yüklenilmesi yanlıştır.

Erkeği mutfağa, banyoya, çamaşıra, ev süpürmeye endekslemek, kadının yaptığı her işi ondan da beklemek feminist bir yaklaşımdır. Erkeği kadına, kadını kocasına, çocuğu her ikisine, eski kuşağı yenisine düşman ettiren bir zihniyettir. "Sen bunu yap, bunu yapma, o bunu yapmalı, sen yapmamalısın..." ödevleriyle adeta fitri eğilimleri yıkmaya yönelik çabalar. Oysa kadın ve erkek birbirinin yakınıdır.

Yüce Rabbimiz temel ölçüyü en güzel bir biçimde ortaya koymuştur:

"İnanmış erkekler ve inanmış kadınlar da birbirinin samimi dostlarıdır/birbirini desteklerler. İyiyi emreder, kötülükten sakındırırlar." (Tevbe, 9/71)

Duygusal açıklık ve ihmal edilen çocuk

Ebeveyninden yeterince ilgi, sevgi, şefkat hissetmeyen, en gerekli olduğu anda yanında onları göremeyen çocuk, bunları not etmektedir. Büyüdükçe de büyütmektedir yaşadıklarını ve uzaklaşmaktadır anneden, babadan, aileden...

Tanrılaştırılan çocuk

Bir de tersinden uygulama. Çocuk evin tanrısı hâşâ. Ne derse olmaktadır.

Ne isterse yerine getirilir. Herkes onun için seferber olur.

Tüm planlamalar onun isteği veya yapacakları/ yapması gereken hususları doğrultusunda gerçekleştirilir.

Çocuklar anne baba; anne baba da çocuk rolündedir artık.

Kıskançlık

Belli bir noktaya kadar, ölçülü olmak şartıyla çok güzel bir haslet ise de kıskançlık genelde aşırı duygu halleri için kullanılır. Özellikle kadınlarda daha sık yaşanan bir durumdur. Erkeklerde de zulme varan derecede kıskançlık halleri yaşanmaktadır.

Erkek ve kadın, bir diğeri-nin eşi ve helalidir. Başka biriyle mahrem ilişkilere giremez. Yakınlaşmayı sağlayacak iltifatlar da bulunamaz. Vakur ve ciddi olup belirli bir mesafede olunmalıdır. Bu hassasiyetler anlamında olumlu bir haslettir. Ancak perdesinin ucu açıldı, içeri göründü, sana yan baktı, senin gözün kayd, onunla niçin konuştun... gibi sonu gelmez şüphe odaklı tavırlar, aileyi sarsan, hayatı çekilmez kılan hallerdir.

Her işte denge, denge ve denge gerekmektedir...

Mahremiyet ihlalleri

Her insanın, her ailenin bir sınırı vardır kendinde kalan, kendinde sırlanan.

Ev içinde bile herkesin bilmemesi gereken bu sırlar modern zamanların haber alma, haber verme içgüdülerinin aşırı tahrikleri ve bilinirlik moduna giren gencin umarsızlığı ile nice ayıplar ortaya çıkmakta, zorluk-

lar yaşanmakta, yuvalar yıkılmaktadır.

Oysaki annenin, babanın, kardeşlerin ve diğer akrabaların her birisinin kendine özel hâlleri, sırları, bilinmemesi gerekenleri vardır. Bunlar gerek sosyal medya gerekse aile ortamı içerisinde açığa çıktıkça işler farklı boyutlara evrilecektir. Dedikodular, zanlar, suçlamalar, iftiralar, gereksiz bilgiler, meraklı zihinlere konmakta, dilden dile de aktarılmaktadır.

Sonuç ise sarsılan güven ve yıkılan aileler...

BUGÜNÜN OYUNCUSU, GELECEĞİN KURUCUSU

Hafize Beyza MÜFTÜOĞLU BİLGİ

Eğitimci-Yazar

Hz. Peygamber'in çocuklara verdiği değer, onların geleceği inşa eden asli özne olduklarını asırlar öncesinden ilan ediyordu.

Aile, insanlık tarihinin en eski ve en temel kurumu olarak, bireylerin kişilik yapısını, değer dünyasını ve iletişim biçimlerini şekillendiren ilk sosyal çevredir. Bu çevrede çocuk, sadece korunması gereken bir birey değil; aynı zamanda gelecekte bir aile kuracak, topluma yön verecek ve bir sonraki nesli inşa edecek bir emanettir. Dolayısıyla bugünün çocuğu, sadece "büyüyen" değil; aynı zamanda "yetiştirilen" ve "hazırlanan" yarının ebeveynidir.

Modern dünyada yaşanan toplumsal değişim, teknolojik gelişmeler ve bireyselleşmenin artmasıyla birlikte çocukluk algısı da dönüşüme uğramıştır. Artık çocuklar, geçmişteki gibi sadece itaat eden ya da edilgen bireyler değil; düşünceleri dinlenen, karar süreçlerine katılan ve kimi zaman ebeveynlik rolünü kendi anne babalarına karşı dahi üstlenen bireyler hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, aile içi iletişimi yeniden düşünmeyi ve çocuğu yalnızca *bugün* için değil, *gelecekteki rollerini* de hesaba katarak yetiştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Kur'an ve sünnet, çocuğu fitrat üzere yaratılmış, eğitilmeye ve yönlendirilmeye açık bir varlık olarak tanımlar. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) çocukla-

ra olan şefkatli yaklaşımı, onları sadece o an için değil, ümmetin geleceği adına hazırlama çabası, bugün bizlere önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Aynı şekilde sosyoloji bilimi de çocuğu, toplumsal rol ve kimliklerin taşıyıcısı olarak görür; bu bağlamda her çocuk, içinde büyüdüğü toplumun yarınlara taşınacak bir yansımasıdır.

Bu makalede, Kur'an ve sünnet ışığında "çocuk" kavramı yeniden ele alınarak; onu "yarının ebeveyni" olarak nasıl konumlandırmamız gerektiği tartışılacaktır. Aynı zamanda güncel sosyolojik veriler ve saha araştırmalarıyla bugünün çocuklarının nasıl bir iletişim ortamında yetiştiği analiz edilerek, aile içi değer aktarımı, sorumluluk duygusu ve dijital çağın çocukluk algısı gibi konulara değinilecektir. Bu yaklaşım, hem dini hem toplumsal hem de pedagojik boyutlarıyla bütüncül bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Çocuk Kimdir?

Kur'an ve Sünnet

Çocuk, Kur'an ve sünnette yalnızca ilgi ve merhamet nesnesi değil, aynı zamanda bir "emanet" ve "imtihan" olarak tanımlanır. Kur'an'da "evlad", "zürriyet", "sıbyân" ve "tifl" gibi farklı kelimelerle ifade edilen çocuk, hem biyolojik hem de manevi bir anlam taşır. Özellikle şu ayet dikkat çekicidir:

"Mallarınız ve çocuklarınız

sizin için birer imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah katındadır." (Enfal, 28)

Bu ayet, çocuğu yalnızca sevilip büyütülecek bir varlık olarak değil; aynı zamanda insanın ahlaki, sosyal ve manevi sorumluluklarının sınılandığı bir alan olarak ortaya koyar. Yani çocuk, bir yönüyle "nimet", diğer yönüyle "sorumluluk"tur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), çocuklarla olan ilişkisinde sevgi, anlayış ve eğitim ilkelerini birlikte gözetmiştir. Torunları Hasan ve Hüseyin'le oynarken onları öpüp koklaması, çocuklara selam vermesi, ağlayan çocuğun sesini duyduğunda namazını kısa kesmesi gibi pek çok sünnet uygulaması, çocuğun birey olarak görülmesi gerektiğini ortaya koyar. Meşhur bir hadisinde şöyle buyurur:

"Çocuklarınıza güzel muamele edin ve onları güzel terbiye edin." (İbn Mâce, Edeb, 3)

Bu hadis sadece bir ebeveynlik tavsiyesi değil, çocukların bir gün aile kuracak bireyler olarak nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair bir ilkedir.

Sosyolojik Perspektif: Çocuk Rol Değil, Kimliktir

Sosyolojik açıdan çocuk, sadece geleceğin yetişkini değil, bugünün toplumsal aktörüdür. Çocukluk, kültüre ve zamana göre değişen bir inşa sürecidir. Antropolog Philippe Ariès'in klasik çalışmasında da belirtildiği gibi, Orta Çağ Avrupa'sında

çocukluk kavramı neredeyse yokken, modern toplumda çocuk “özgün bir birey” olarak görülmeğe başlanmıştır.

Geleneksel-modern arası geçiş yaşayan toplumlarda çocuk hâlen büyük ölçüde *geleceğe hazırlanan bir proje* olarak görülmektedir. Ancak bu proje, sadece akademik başarıya değil; değer aktarımına, iletişim kurabilme becerisine ve toplumsal rollerin içselleştirilmesine de odaklanmalıdır. Özellikle dijital çağda çocuklar, çevrimiçi ve çevrimdışı kimlikleri arasında gidip gelirken, ebeveyn rolü ve iletişim biçimleri de buna göre şekillenmektedir.

2. Ailenin Geleceği: Çocuğa Ebeveynlik Rollerini Nasıl Aktarılır?

Aile, sadece bugünü değil, geleceği de şekillendiren bir kurumdur. Bu yönüyle aile, yalnızca çocuğun büyüdüğü bir yer değil, aynı zamanda onun *ebeveynliğe hazırlandığı* bir eğitim alanıdır. Bir çocuk, anne ve babasının sözlerinden çok davranışlarını gözlemleyerek büyür. Bu nedenle ebeveynler, farkında olarak ya da olmayarak çocuklarına yalnızca “nasıl çocuk olunacağını” değil, aynı zamanda “nasıl ebeveyn olunacağını” da öğretirler.

a) Kur'an'dan Bir Örnek: Hz. Lokman'ın Oğluna Öğütleri

Kur'an'da ebeveyn-çocuk ilişkisine dair en dikkat çekici örneklerden biri, Lokman Suresi'nde yer alan Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerdir. Bu öğütler, bir babanın sadece dini değerleri değil; aynı zamanda bir hayat tarzını, bir kimlik bilincini, bir ahlak sistemini nasıl aktardığını gösterir:

“Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk, büyük bir zulümdür.”
“Yavrucuğum! Yaptığın iş, bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde yahut

göklerde yahut yerin dibinde bulunsa, Allah onu getirir...” “Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret...” (Lokman, 13-17)

Bu öğütlerde üç temel nokta dikkat çeker:

1. Tevhid bilinci: Her şeyden önce çocuğun Allah’la ilişkisi kurulmalıdır.

2. Sorumluluk ve farkındalık: Her davranışının sonuç doğuracağı fikri yerleştirilir.

3. Toplumsal bilinç: Kendisini ve toplumu dönüştürecek ahlaki sorumluluklar hatırlatılır.

Bu ifadeler, sadece bir babanın nasihati değil; bir *gelecek tasarımdır*. Hz. Lokman, oğluna sadece “nasıl iyi bir insan olunur”u değil, “nasıl yol gösterici bir ebeveyn olunur”u da öğretmektedir.

b) Örnek Olmak:

Peygamberî Yöntem

Hiz. Peygamber’in çocuklarla ilişkisi, ebeveynlik rollerinin içselleştirilmesi bakımından eşsiz bir model sunar. O, çocuklara sadece ahlaki değerleri öğretmekle kalmamış; aynı zamanda onlara danışmış, şakalaşmış, onlarla vakit geçirmiştir. Mesela Hz. Enes şöyle der:

“Resûlullah’a on yıl hizmet ettim. Bana bir kere olsun ‘öf!’ demedi; yaptığım bir iş için ‘niye böyle yaptın?’, yapmadığım bir iş için de ‘niye yapmadın?’ demedi.” (Buhârî, Savm 53, Menâkıb 23; Müslim, Fezâil 82)

Bu yaklaşım, sadece şefkati

değil; aynı zamanda *güven ortamı* ve *iletişim açıklığı* inşa eder. Çocuk böyle bir ortamda, ileride kendi çocuğuyla nasıl iletişim kuracağını da öğrenir.

c) Sosyolojik Aktarım:

Roller, Sorumluluklar ve Gözlem

Sosyologlar, ailenin en temel işlevlerinden birinin **toplumsallaştırma** olduğunu belirtir. Toplumsallaşma, bireyin içinde yaşadığı kültürün değerlerini, normlarını ve rollerini öğrenmesi sürecidir. Bu süreçte çocuk, anne ve babasından:

- Çatışma çözüm yöntemlerini,
- Duygusal ifade biçimlerini,
- Kriz anındaki tavırları,
- Roller ve görev paylaşımını öğrenir.

Örneğin, evde hiçbir iş paylaşımı yapılmayan, duyguların bastırıldığı veya çatışmaların baskı ile çözüldüğü bir ortamda yetişen çocuk, ileride aynı kalıpları kendi ailesine de taşıma eğiliminde olacaktır.

d) Değer Aktarımı: Sözden Davranışa

Çocuğun yarının ebeveyni olarak yetişmesinde en belirleyici faktörlerden biri **değer aktarımıdır**. Ancak bu aktarım, soyut öğütlerden çok, *yaşantı yoluyla* gerçekleşir. Sabah namazına kalan bir babayı, annesiyle istişare eden bir babayı ya da sofrada dua eden bir aileyi gören çocuk, tüm bunları “normal” olarak kod-

lar. İleride kendi kuracağı ailede de bu normalleşmiş davranışları sürdürme eğilimindedir.

3. Verilerle Bugünün Çocukları

Bu bölümde Türkiye’deki güncel veriler ışığında çocukların dijital ortam, aile içi bağlar, iletişim biçimleri ve sosyal yaşama katılımları analiz edilecektir.

3.1 Dijital İletişim ve İnternet Kullanımı

• TÜİK’e göre, 6–15 yaş grubundaki çocukların internet kullanım oranı 2024’te %91,3’e yükselmiştir (2021’de %82,7 iken). Kızlarda bu oran %90,3, erkeklerde ise %92,2 olarak ölçülmüştür.¹

• İnternete giren çocukların faaliyetlerine bakıldığında; %83,9 video izleme, %75 çevrim içi eğitim, %72,7 oyun oynama ve %72,6 sosyal medya kullanımı ilk dört sırayı oluşturmaktadır.²

Bu yüksek oranlar, çocukların iletişim ortamlarının büyük bölümünü dijital platformların oluşturduğunu gösteriyor. Dijital dünyada gözlenen yoğun içerik tüketimi, aynı zamanda duygusal bağların zayıflamasına da yol açabilir; zira Aile Bakanlığı 2024’te düzenlediği “Dijital Dünyada Çocuk Çalıştayı” raporunda, ebeveynle geçirilen zaman azaldığında dijital ortamın ön plana çıktığı ve bunun duygusal bağlarda zayıflamaya neden olduğu belirtilmiştir.³

3.2 Aile İçi Bağlar ve İletişim Eksiği

• Yapılan çalıştay bulgularına göre çocuklar aileleriyle zaman geçirmediklerinde, dijital araçlara yönelmekte ve bu durum somut olarak duygusal izolasyona yol açmaktadır.⁴

• Çalıştay raporu, ebeveynlerin dijital araçları sadece ceza ya da ödül aracı olarak değil rehberlik amacıyla kullanmaları gerektiğinin altını çizmiştir.

3.3 Aile Yapısı ve Dijital Bağlılık

• Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı DUY (Çocuk İçin Dost Uygulamalar) sistemi aracılığıyla 2024 yılında dijital içeriklerde tespit edilen çocuklara yönelik 450 zararlı içeriği engellemiş, bu da dijital ortamın risklere açık olduğunu göstermektedir.⁵

• Türkiye’de çocukların yoğun şekilde çevrim içi ortamda bulunması, maalesef giderek artan dijital bağımlılık riskleriyle birlikte ele alınması gerektiğini gösteriyor.

3.4 Ek Sosyal Veriler

• 2024 itibarıyla ülke nüfusunun yaklaşık %25,5’i çocuklardan oluşmakta ve toplam çocuk nüfusu 21.817.061 kişi olarak kaydedilmiştir.⁶

• Ayrıca çocuklarda internet kullanılan hanelerin oranı 2024’te %96,4’e ulaşmış; taşınabilir cihaz bulunma oranları da ciddi derecede artmış (telefon %99,6; dizüstü bilgisayar %45,2).⁷

Bu veriler çerçevesinde:

• Çocuklar **dijital ortamlar** iç içe büyümekte; video, oyun ve sosyal medya çocukların iletişim tercihlerini şekillendirmektedir.

• **Aile içi zaman azalması**, çocukların duygusal bağlarından uzaklaşmalarına, dijital bağımlılık eğilimlerine ve iletişim eksiklerine yol açmaktadır.

• Hızlı dijital adaptasyonun yanı sıra ailelerin **dijital okuryazarlık ve rehberlik yetkinliğini** artırması gerekmektedir.

4. Bugünün Çocuğunu Yarının Ebeveyni Olarak Yetiştirmek

Bugünün çocuğu, yarının anesi, babası, öğretmeni veya yöneticisidir. Bu bakış açısıyla çocuk yetiştirmek, sadece “iyi bir birey” inşa etmek değil; aynı zamanda “iyi bir aile” ve “sağlam bir toplum” kurmak anlamına gelir. Bu nedenle ebeveynlik, sadece çocuğu korumak değil; onu geleceğe hazırlamak ve bir gün kendi çocuklarını doğru şekilde yetiştirecek bilinçle donatmaktır.

a) Değer Aktarımı: Sözle Değil, Yaşantıyla

Kur’ân’da yer alan şu dua dikkat çekicidir:

“Ey Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve soyumuzdan gözümüzü aydınlatacak kimseler lütfet ve bizi takva sahiplerine önder kıl!” (Furkan, 74)

Bu dua, aileyi sadece mutluluğun değil, *örnekliliğin ve rehberliğin* de alanı olarak tanımlar. Buradan hareketle, değer aktarımı, çocuklara sürekli nasihat et-

mekle değil; ailede yaşanan örnek tutumlarla gerçekleşir. Evde adaletli bir baba, sabırlı bir anne, affedici bir ağabey/abla görmek, çocuğun ebeveynlik haritasını çizmeye başlar. Dinî eğitim bu noktada sadece bilgi değil; *kişilik* kazandırmalıdır.

“Çocuklar, söylediklerimizi değil, yaşadıklarımızı miras alır.”

b) İletişim Dili: Susturmak Değil, Düşündürmek

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) çocuklarla iletişiminde öne çıkan en belirgin özellik, onlara *değer vererek konuşmasıdır*. O (s.a.v.), çocuklara emir vermemiş; onlara selam vermiş, isimleriyle hitap etmiş, onları dinlemiştir.

Modern ailelerde ise çocuklar çoğunlukla *susturulan* ya da *yönlendirilen* bireylerdir. Oysa iletişim sadece konuşmak değil; dinlemek, empati kurmak ve doğru zamanda rehberlik etmektir.

Bu minvalde ev içinde kullanılabilecek bazı etkili iletişim yolları muhakkak kullanılmalıdır:

• Açık uçlu sorularla çocuğu düşünmeye teşvik etmek (Örn: “Bu konuda ne düşünüyorsun?”)

• Başarıdan çok çabayı takdir etmek (“Elinden geleni yaptığını gördüm.”)

• Kıyaslama yerine bireysel gelişimi öne almak (“Senin bir önceki halinle bugün arasında olumlu bir fark var.”)

c) Sorumluluk Bilinci: Küçük Yaşta Başlar

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) henüz küçük yaşta olan çocuklara bile görevler vermiştir. Abdullah b. Abbas, çok genç yaşta Efendimiz'in dizinin dibinde oturmuş, ona hizmet etmiş ve onun dualarını öğrenmiştir. Bu uygulama, çocukların *pasif değil aktif* bireyler olarak yetişmesini sağlar.

Aile içinde küçük yaşlardan itibaren çocuğa:

- Ev içinde görevler (sofra kurmak, odasını toplamak),
- Aile içi kararlarda fikrini sormak,
- Kardeşine veya bir büyüğüne destek olma gibi fırsatlar verilmelidir.

Bu sayede çocuk, ileride sorumluluk almaktan çekinmeyen bir ebeveyn olacaktır.

d) Dijital Dünyada Rehberlik: Yasaklamak Değil, Yol Göstermek

Dijital araçlarla büyüyen çocuklara ebeveynlik rolü, yasaklayıcı değil rehberlik edici bir yaklaşımla verilmelidir.

Aileler için bazı öneriler sıralarsak:

- Cihaz kullanımı konusunda birlikte sınırlar belirlemek (örneğin: "Her akşam 8'den sonra telefon yok" kuralını ortak karar hâline getirmek).
- Ebeveynin kendi dijital alışkanlıklarıyla örnek olması (akşam yemeğinde telefonun kullanılmaması).
- Ailece dijital yerine yüz yüze etkinliklerin artırılması

(sohbet saatleri, birlikte kitap okuma, dışarıda yürüyüş).

Bu süreçte çocuk, ekranın arkasına saklanmak yerine insan ilişkilerinin ve sağlıklı iletişimin önemini içselleştirecektir.

5. Sonuç ve Öneriler

Kur'an ve sünnet rehberliğinde bakıldığında, aile sadece bir biyolojik birliktelik değil; insanın değerle donatıldığı, karakterle yoğrulduğu, sorumlulukla büyüdüğü bir terbiye alanıdır. Bugünün çocuğu, bu değerlerle yoğrulmazsa; yarının ebeveyni, yöneticisi, öğretmeni de bu değerleri taşıyamayacaktır.

Yapılan sosyolojik araştırmalar ve saha verileri, çocukların iletişim becerilerinde, sorumluluk alma tutumlarında ve değerlerle ilişkilerinde belirgin bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik değil; aynı zamanda kültürel ve ahlaki bir yön taşımaktadır. Dolayısıyla günümüz çocuğu, sadece dijital becerilerle değil; insani, vicdani ve manevi donanımlarla da desteklenmelidir.

Kur'an'ın çizdiği aile modeli; sevgi, merhamet, istişare ve sorumluluk temelinde yükselir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamaları ise çocuklara gösterilen saygının, rehberliğin ve anlayışın ne kadar dönüştürücü bir etki oluşturabileceğini gözler önüne serer. Yarının ebeveynini bu ilkelerle yetiştirmek, bugünün ailelerinin en öncelikli sorumluluğudur.

Geleneksel-modern arası geçiş yaşayan toplumlarda çocuk hâlen büyük ölçüde geleceğe hazırlanan bir proje olarak görülmektedir. Ancak bu proje, sadece akademik başarıya değil; değer aktarımına, iletişim kurabilme becerisine ve toplumsal rollerin içselleştirilmesine de odaklanmalıdır. Özellikle dijital çağda çocuklar, çevrimiçi ve çevrimdışı kimlikleri arasında gidip gelirken, ebeveyn rolü ve iletişim biçimleri de buna göre şekillenmektedir.

Öneriler

Ebeveynlere:

- Çocuklarınıza sadece bilgi değil, *karakter* kazandırmaya odaklanın.
- Onlara sadece ne yapacaklarını değil, *nasıl düşüneceklerini* öğretin.
- Aile içi iletişimde emir-kurallardan çok empati ve müzakereyi tercih edin.
- Dijital araçlarla mücadelede yasaklama yerine *ortak kurallar* geliştirin.

Aile Danışmanlarına:

- Danışan ebeveynlere sadece bireysel beceriler değil, *manevi rol modeller* de sunun.
- Aile eğitimlerinde Kur'an ve sünnetten örnekler yoluyla bağ kurmaya özen gösterin.
- Dijital çağda çocuk yetiştirme konularında, *değer merkezli atölye* ve rehberlik programları geliştirin.

Akademisyenlere:

- Çocukların iletişim becerimleri, sorumluluk algıları ve dini bilgiye yaklaşımlarını ölçen *nitelikli alan araştırmalarına* öncülük edin.
- Modern pedagoji ile İslamî pedagojiyi buluşturan kuramsal çerçeveler geliştirin.
- İlahiyat fakültelerinde "manevi ebeveynlik" üzerine seçmeli dersler açılması için önerilerde bulunun.

İlahiyat Camiasına:

- Hutbe, vaaz ve konferanslarda aileyi "değer aktarılan yer" olarak merkeze alarak çocu-

ğu sadece korunacak değil, *yetiştirilecek bir birey* olarak sunun.

- Hz. Peygamber'in çocuk eğitimiyle ilgili uygulamalarını *pedagojik yaklaşımlarla* anlatın.
- Cami sohbetlerinde dijital çağda ebeveynlik üzerine *yeni kuşaklara hitap eden dil ve içerikler* kullanın.

Son söz olarak:

Bugün, çocuklarımıza yalnızca yemek değil kelimeler yediriyoruz. Her bakışımız, her ses tonumuz, her sabırsızlığımız veya her şefkatli temasımız... Hepsi çocuklarımızın kalbinde sessiz bir dil konuşuyor. Ve o kalp, bir gün büyüyecek. O gün geldiğinde, ya seilmeyen yanlarını kendi çocuğunda cezalandıran bir yetiştikine dönüşecek, ya da sevgiyle yoğrulmuş geçmişinin ışığıyla bir yuvayı, bir nesli, bir toplumu onaracak.

Bu yüzden, çocuğun sadece oyuncağını değil, kalbini de tutan ellerimiz var. Ellerimizde bir neslin kaderi, gözlerimizde yarının aynası var.

Bir çocuğun gözlerinde parlayan güven duygusu, bir toplumun yarınlarına atılan en sağlam temeldir. Ve her ebeveyn, sadece kendi evladından değil, onun yetiştireceği nesillerden de sorumludur.

O hâlde sormalıyız kendimizi: Bugün nasıl bir çocuk yetiştiriyorum? Yarının sokaklarında, okullarında, ailelerinde bu çocuğun sesi nasıl yankılanacak? Ben,

bir kalp mi inşa ediyorum, yoksa bir boşluğu mu derinleştiriyorum?

Bize düşen, çocuğun kalbinde sevginin, imanın ve güvenin tohumlarını ekmektir.

Aile, *nesil inşasıdır*.

Dipnotlar

- 1 <https://www.e-gazetem.com/23-nisan-yaklasirken-tuik-cocuklarla-ilgili-verileri-paylasti/30359/>
- 2 <https://www.e-gazetem.com/23-nisan-yaklasirken-tuik-cocuklarla-ilgili-verileri-paylasti/30359/>
- 3 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanliginin-dijital-dunyada-cocuk-calistayi-raporu-tamamlandi/3469161/>
- 4 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanliginin-dijital-dunyada-cocuk-calistayi-raporu-tamamlandi/3469161/>
- 5 <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligi-dijital-mecrada-cocuklara-yonelik-450-zararli-icerige-dur-de-di/3475623/>
- 6 <https://hibya.com/tuikturkiye-nufusunun-yuzde-255ini-cocuk-nufus-olusturdu-580502/>
- 7 <https://istanbulticaretgazetesi.com/tuik-acikladi-hane-halki-kuculuyor-tek-kisilik-yasam-artiyor/>

DİJİTAL AYNADA AİLE OLMAK: SOSYAL MEDYANIN EBEVEYN-ÇOCUK ETKİLEŞİMİNE YANSIMALARI

Dijiveyn

Hatice Kübra BAYLAN

Uzman Çocuk Gelişimci & Aile Danışmanı

1. Medya mı Yönetiyor, Aile mi?

Günümüzde sosyal medya, sadece eğlence ve bilgi paylaşımı platformu olmanın ötesinde, bireylerin ve ailelerin hayatını yönlendiren güçlü bir mecra haline gelmiştir. Byung-Chul Han'ın "Enfokrası" kitabında da vurgulandığı gibi, bilgi artık salt bir içerik değil, aynı zamanda yönetilen ve yönlendiren bir güçtür (Han, 2021). Bu bağlamda sosyal medyada, aile bireyleri olarak sadece biz bir şey seçip izlemiyoruz; ne izlememiz gerektiği, neye odaklanmamız gerektiği bize algoritmalar, trendler ve viral içerikler aracılığıyla dayatılıyor.

Sosyal medyanın bu yönlendirme gücü, sadece ebeveynlerin değil, aile içindeki tüm ilişkilerin yapısını ve işleyişini etkiler. Ailelerin iletişim biçimleri, karar alma süreçleri ve duygusal bağları sosyal medya aracılığıyla şekillenirken, kontrolün kimde olduğu önemli bir soru haline gelir: Medya mı yönetiyor aileyi, yoksa aile mi medyayı?

Bu mesele, "dikkat ederiz, geçer" denecek kadar yüzeysel bir sorun değildir. Tıpkı şeker hastalarının diyetlerine özen göstermeleri gibi, sosyal medyanın aile üzerindeki etkisi de dikkatle takip edilmesi ve sağlıklı yaşam tarzına entegre edilmesi gereken bir konudur. Erdemli bir dijital duruşun neden artık bir

lüks değil, bir gereklilik olduğunu düşünmeliyiz. Ebeveynlerin bu konuda bilinçli adımlar atması, çocuklarının sağlıklı gelişimi ve aile içi bağların korunması açısından kritik öneme sahiptir.

2. Gözümüz Ekranda, Kalbimiz Nerede?

Günümüz aile yaşamında ekranlar neredeyse daimî bir eşlikçiye dönüşmüş durumda. Ebeveynler olarak evde, dışarda, yemek masasında ya da oyun saatlerinde bile ekranlar çoğu zaman bizimle. Ne var ki, aynı mekânı paylaşmak, aynı anda aynı duyguda olmak anlamına gelmiyor. Birlikte geçirilen zamanın niteliği, artık ekranla olan ilişkiye bağlı hale geliyor. Çocuk, bazen ilgi beklerken ebeveynin gözleri başka bir hikâyeye takılı kalabiliyor.

Çocuğumuzun ilk yıllarında, güvenli bağlanmanın en önemli yollarından biri an'ında olabilen bir yetişkinle ilişki kurmaktır. Ebeveynin dikkatinin sürekli bölünmesi, çocukta "öncelikli olmadığını" hissettirebilir. Bu durum sadece duygusal bağları zedelemekle kalmaz; çocuğun özdeğer algısını ve sosyal ilişkilere yaklaşım biçimini de etkiler.

Bu noktada çocukların gelişim dönemlerini iyi bilmek, ebeveynlerin işini kolaylaştırır. Çünkü her yaş grubunun farklı bir ilgi ve ihtiyaç alanı vardır. Örneğin, 0-6 yaş döneminde yüz yüze iletişim ve oyun, çocuğun sağlıklı gelişimi için hayati

önemdedir. Bu dönemde çocuk, duygusal bağ kurmayı ve dünyayı keşfetmeyi doğrudan etkileşimle öğrenir. Öte yandan, 12 yaşındaki bir çocukla dijital üretim süreçlerine birlikte dahil olmak hem ilişkiyi güçlendirir hem de sosyal medyayı araya değil, bir köprüye dönüştürür.

Ebeveynler, çocuklarının yaş ve gelişim düzeyine uygun iletişim kurduklarında, sosyal medya onların ilişkisine engel değil, destekleyici bir araç haline gelir.

3. Dijital Medya'da Kimlik İnşası ve Sharenting

Günümüzde "sharenting" olarak adlandırılan bir kavram yaygınlaşıyor; ebeveynler, çocuklarının özel anlarını sosyal medyada paylaşıyor ve bu paylaşımlar çoğunlukla çocukların rızası olmadan milyonlarca kişiye ulaşıyor. Bu durum, çocukların dijital dünyada izinsiz görünür olmalarına yol açıyor. Çocukla görünürlüğün sınırlarını konuşmadan evvel onu bizzat ebeveyn paylaşırsa anlatılacak konunun önemi kalmamış oluyor.

Burada sadece fotoğraflar değil, aynı zamanda mahremiyetin tüm alanı açığa çıkıyor. Mahremiyet kavramı artık sadece fiziki sınırları değil, "veri mahremiyeti"ni de kapsıyor. Ebeveynlerin çocuklarına ait doğum günü, okul bilgisi, konum gibi kişisel verileri sosyal medyada paylaşımları, ileride güvenlik risklerine ve kimlik hırsızlığına zemin hazırlayabilir.

Çocuklar ve gençler dijital platformlarda bir profil oluştururken yalnızca bir kullanıcı adı seçmiyor; aynı zamanda kim olduklarına dair ipuçlarını da sergiliyorlar. Paylaştıkları fotoğraflar, beğendikleri içerikler, takip ettikleri hesaplar hatta kullandıkları emojiler bile dijital kimliklerinin bir parçası hâline geliyor.

Ayrıca dijital dünyada “ideal benlik” ile “gerçek benlik” arasındaki fark, çocuklarda ve gençlerde benlik karmaşası, tatminsizlik ve yetersizlik duygularını tetik-

- Onların özgün yönlerini fark etmelerine ve çevrimdışı dünyada da değerli olduklarını hissetmelerine alan açmak,

Bu başlık, yalnızca bireysel bir mesele değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Zira dijital kimlik, çocukların sadece bugünkü benliklerini değil, gelecekteki rollerini ve yönelimlerini de şekillendirebilir. Nihayetinde de toplumun birliğini şekillendiren adımlar bu noktalardan müteşekkildir.

Sosyal medya, ebeveynleri çoğu zaman farkında olmadan birer “gözetmen” pozisyonuna

itıyor. Ancak çocukların asıl ihtiyacı sürekli denetlenmek değil, onları anlayan ve yol gösteren bir yol arkadaşıdır. Sürekli kontrol altında hissedilen çocuklarda güven duygusu zedelenirken, stres ve yabancılaşma artmaktadır.

Bu nedenle dijital dünyada ebeveynliğin rolü, yasaklar koymaktan ziyade birlikte alternatifler üretmektir. Çocuğun dijital üretim süreçlerine aktif katılımı, ebeveyn-çocuk ilişkisinde onarıcı ve güçlendirici bir etkiye sahiptir. Örneğin bir günün videosunu çekebilmek, dijitalde çizim yapabilmek, ses kaydı yaparak dijital günlükler tutabilmek gibi üretim süreçlerinden bahsediyorum. Aynı zamanda bu üretimler bir platformda paylaşılacak için yapılmayacaktır.

Rehberlik deyince herkesin benimseyeceği bir tane güzide yol yoktur. Her çocuğa, her ebeveyn ve her ailenin dinamiklerine göre farklı yollar benimsenebilir. Ancak bazı konular vardır ki, her koşulda dikkate değerdir. İşte onlardan biri mahremiyettir.

4.a. Dijital Dünyada Mahremiyet Eğitimi: Ne Zaman ve Nasıl Başlamalıyız?

Mahremiyet kavramı, yalnızca bedensel sınırlardan ibaret değil; aynı zamanda dijital ortamda da çocukların kendilerini güvende hissetmeleri için temel bir ihtiyaç. Güvenlik, beden ve alan bilinci, son olarak kontrol

duygusu için önemlidir. Çocukların internette özel bilgilerini paylaşmamayı öğrenmeleri, onları siber zorbalık, istismar ya da dolandırıcılık gibi tehlikelerden korur; bu onun güvenliğini sağlar. Kendi beden sınırlarını tanıyan çocuklar, başkalarının da sınırlarına daha çok saygı gösterir; bu da onun beden ve alan bilincini pekiştirir. Mahremiyet eğitimi çocuğa “Benim sınırlarım var ve bu sınırlar korunmalı” hissini verir; kontrol duygusunu perçinler.

Bunların önemli ve gerekli olduğuna inandıktan sonra ebeveynler yaşlara göre detayları merak eder. Ne zaman mahremiyet eğitimi anlatmalıyız?

- **2 yaş ve üzeri:** Bedeni-ne ait uzuvların isimlerini doğru şekilde öğrenmeye başlamasıyla birlikte.

- **3-5 yaş:** «İzin almak», «hayır diyebilmek», «özel alan» gibi kavramlar somut örneklerle anlatılabilir. (“Kırmızı Çizgi” kitabı birlikte okunup yorumlanabilir.)

- **6 yaş sonrası:** Dijital ortamlarda kendi bilgilerini korumaya dair eğitimler verilmeye başlanabilir (fotoğraf paylaşımı, yabancı kişilerle konuşmama vb.).

Konumuzla alakalı şekilde devam edecek olursak “Dijital mahremiyetin temel kuralları”ndan biraz bahsedebiliriz öyleyse. Çocuğun hangi bilgileri (isim, adres, okul vb.) paylaşmaması gerektiği anlatılmalı. Fotoğraf ve

video paylaşımı sadece ebeveyn izniyle yapılmalı. Tanımadığı biriyle dijital ortamda iletişim kurulduğunda ne yapması gerektiğini bilmeli (örneğin sana hemen haber vermesi gibi). Cihazlarda “konum açık mı?”, “kamera izni açık mı?”, gibi ayarları birlikte gözden geçirin.

İşinizi kolaylaştıracak birkaç cümle söylemek gerekirse şunları kullanabilirsiniz; “Bu telefon senin mahremiyet alanın değil. O yüzden birlikte karar verelim.”, “Birisi senden özel bir bilgi isterse, önce bana söylemelisin.”, “Bedenin sana ait, dijitalde paylaşılan görüntüler de öyle. İznin olmadan kimse paylaşmamalı.”

Artık zihninizde bir şeyler oluştuysa neler yapabileceğimize dair, konuyu taçlandırabiliriz.

- “Dijital dünyada özel olan nedir?” sorusunu çocuğunuzla konuşarak ortak kurallar belirleyin.

- Oyunlarla beden sınırlarını öğretin. Örneğin; “Hangi alanlar özel alanlar?”, “Hayır demek nasıl hissettirir?” gibi senaryolarla role-play yapın.

- Ebeveynin kendi mahremiyet sınırlarını koruması çocuğa rol model olur. Hem gerçek hayatta hem dijital hayatta rol model olmak gerekir.

- Özellikle sosyal medyada çocuğunuzun görüntüsünü paylaşmadan önce onun rızasını sorun. Küçük yaştaysa onun adına düşünerek karar verin. En çok vakit geçirdiğiniz ve üzerinde en

çok etkiniz olan insanı paylaşmak istemeniz çok doğal bir istek ancak önünü ve ardını düşünmek zorundasınız.

5. Dijital Ebeveynlikte Sağlam Duruş ve Dijital Sınırlar

Dijital çağda ebeveynlik, sadece sınırlar koymakla kalmayan, aynı zamanda çocukla birlikte öğrenen, üreten ve koruyan bir yolculuktur. Dijiveyn prensipleriyle işte sağlam bir duruş için önerilerim:

1. Sınır Koymaktan Çekinmeyin: Sevgiyle konulan dijital sınırlar, çocuğun kendini güvende hissetmesini sağlar. Bu sınırlar, tıpkı fiziksel dünyadaki sınırlar gibi bir güven çemberi oluşturur.

2. Üretmeye Teşvik Edin: Dijital dünya yalnızca tüketim alanı değildir; birlikte çizim yapmak, ses kaydı oluşturmak ya da dijital hikâye yazmak gibi üretim süreçlerine dahil olun. Bu hem bağ kurar hem yaratıcılığı destekler.

3. Mahremiyet Duyarlılığı Geliştirin: Çocuğunuzun dijital haklarını savunmak, onu korumanın önemli bir parçasıdır. Paylaşımlarınızda çocuğun rızasını alın ve kişisel bilgilerini dikkatle koruyun.

4. Medya Okuryazarı Olun: Çocuğunuzun izlediği ve tükettiği içeriklere birlikte bakın. İçeriklerin uygunluğunu birlikte değerlendirmek, farkındalığı artırır ve sağlıklı seçimler yapılma-

sını sağlar.

5. Dijitalde Erdemli Bir Duruş Benimseyin: “Her şey mubah” anlayışı yerine, “Bu bize yakışır mı?” sorusunu ailenizin kültürüne yerleştirin. Dijital ortamda da erdemli ve bilinçli davranmak, sağlıklı bir dijital yaşamın temelidir.

Unutmayalım ki, dijital dünya ile savaşmak yerine, onu erdemli kullanmayı öğrenmek hem çocuklarımıza hem de kendimize en büyük armağandır.

Dijital çağda çocuk yetiştirmenin en karmaşık yönlerinden biri, sınır koyma konusudur. Bir yandan çocuklarımızın özgüvenli bireyler olmasını istiyoruz, bir yandan da onları aşırı koruyarak birçok tehlikeden uzak tutmayı arzuluyoruz. Tam da bu noktada “sınır koymak bir sevgi göstergesidir” gerçeğini hatırlamak gerekiyor. Çünkü çocuklar, sınırlarla hem güven duygusunu hem de özdenetim becerilerini kazanırlar (Baumrind, 1991).

Güvenli dijital deneyimler oluşturma yolunda, çocukların gelişim düzeyine uygun sınırlar belirlemekten geçer. 3 yaşındaki bir çocuğa tanınan ekran süresi ile 10 yaşındaki bir çocuğa tanınan ekran süresi elbette aynı olamaz. Farklı kaynaklar için yaşlara göre ekran süresi sınırlamaları değişmektedir, bu sürenin ise kaliteli içeriklerle desteklenmesi gerekir. Yani sınır koymak sadece sürenin değil, içeriğin de düzenlenmesini kapsar. Aynı za-

manda ebeveynler ekran süresi boyunca çocuğu yalnız bırakabileceğini varsaymaktadır. Aksine, çocuk ekranın yanında tek kalmamalıdır. Birlikte yorumlama yaparak izlemek gerekir. Fransız araştırmacı yazar Michel Desmurget neredeyse 7 yaşına kadar çocukları ekranla tanıştırmayabileceğimizden bahseder. Buna karşılık Dünya Sağlık Örgütü veya Amerikan Pediatri Derneği gibi bilinen kurumlar da daha erken yaşlardan bahsederler. Bu noktada kıstaslar için ebeveynin kendi aile dinamiğini iyi okuması gerekmektedir. Daha detaylı bilgiler için Dijiveyn Podcast kanalındaki her yaş grubuna ayrı hazırlanmış “Dijital Sınırlar” bölümlerini dinleyebilirsiniz.

Ebeveyn olarak sınır koyarken “otoriter” değil, “demokratik” bir yaklaşım benimsemek çocukların ruhsal gelişimi açısından oldukça önemlidir. Otoriter ebeveynlik tarzında çocuğun duyguları göz ardı edilirken, demokratik ebeveynlikte hem çocuk dinlenir hem de sınırlara birlikte karar verilir. Bu da çocuğun öz düzenleme becerilerini geliştirmesine yardımcı olur (Maccoby & Martin, 1983).

Sınırlar net ve kararlı bir şekilde koyulduğunda çocuklar kendilerini daha güvende hissedebilirler. Bir çocuk, neyin ne zaman ve nasıl yapılacağını bildiğinde, bu öngörülebilirlik ona dünyada bir yer edinme hissi kazandırır. Ayrıca sınırların olması, çocu-

ğün duygularını düzenlemesini ve dürtülerini kontrol etmesini kolaylaştırır. Bu noktada en etkili öğrenme biçiminin “model alma” olduğunu unutmamak gerekir (Bandura, 1977). Çocuk, ekran süresini yönetmeye çalışan bir ebeveyni izlediğinde, bu davranışı içselleştirme ihtimali daha yüksektir.

Rol model olmak zordur; ancak sabredildiği zaman güzel sonuçlara gebedir. Sınırlar, ceza vermek ya da baskı kurmak için değil; çocukların dijital dünyada güvenle var olmalarını sağlamak için gereklidir. Sınırlar, çocukların kendilerine de sınır koyabilmelerini, yani öz denetim geliştirmelerini sağlar. Bu da uzun vadede akademik başarıyı, sosyal ilişkileri ve genel ruh sağlığını olumlu yönde etkiler (Duckworth & Seligman, 2005).

6. Dijiveyn Neyi Savunur?

Dijiveyn, dijitali aile için bir tehdit değil; aksine, bir bağ kurma ve üretme alanı olarak konumlandırıyorum. Dijital dünya, doğru rehberlikle çocuklar ve ebeveynler arasında güçlü, sağlıklı ve erdemli bağların oluşmasına zemin hazırlayabilir.

Dijiveyn, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte dijital dünyayı sadece tüketmek için değil, bilinçli, üretken ve değer yaratan bir alan olarak kullanmalarına katkı sunmaktır. Erdemli dijital ebeveynliğin ve güçlü aile bağlarının savunucusudur. Yeni ve çok hızlı değişen bir dünyada

kendilerini yetersiz hisseden ebeveynler için kültür, gelişim ve değer odaklı bakış açısıyla ebeveynlerin net adımlar atmasına yardımcı olan dijital okuryazarlık eğitimleri bu anlamda önemlidir.

7. Dijital Ahlak Ailenin Yeni Koruyucuları

Sosyal medya ve dijital dünyadaki dönüşüm, geri döndürülemez ve hızla hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu gerçek değişmeyecek; ancak bizim dijital dünyaya ve aile içi etkileşimlere bakış açımız, duruşumuz ve yaklaşımımız mutlaka evrilmelidir.

Ailenin korunması bugün sadece fiziki sınırlarla değil, aynı zamanda dijital korumalarla mümkündür. Dijital ortamda sınır koymak, mahremiyeti gözetmek ve bilinçli tercihleri desteklemek yeni nesil ailelerin temel sorumluluğudur.

Bu noktada erdemli dijital kullanım hem çocuklar hem de ebeveynler için ahlaki bir pusula işlevi görür. Aile içi bağların güçlü kalması, dijital ahlakın rehberliğinde mümkün olur. Halil Cibran'ın “Siz bir yaysınız, çocuklarınız ise yaydan fırlamış canlı oklar.” dediği yerde bizler yay olmanın hakkını verelim.

Kaynakça

- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall.
- Baumrind, D. (1991). *The influence of parenting style on adolescent competence and substance use*. The Journal of Early Adolescence, 11(1), 56–95.
- Han, Byung-Chul. (2021). *Enfokrası – Saydamlık Toplumunun Psikopolitiği*. İletişim Yayınları.
- Duckworth, A. L., & Seligman, M. E. P. (2005). *Self-discipline outdoes IQ in predicting academic performance of adolescents*. Psychological Science, 16(12), 939–944.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (pp. 1–101). Wiley.

KIRILGAN BAĞLAR: AİLE İÇİ ŞİDDETİN NEDENLERİ VE KUŞAKLARARASI ETKİLERİ

Zeyneb KILIÇ

Sosyal Hizmet Uzmanı

Özet

Aile içi şiddet temelde bireyleri ilgilendiren olumsuz bir deneyim olmakla birlikte bu durum toplumsal ve kültürel düzeyde de etkilerini göstermektedir. Son yıllarda artan aile içi şiddet, aile kurumunda ve aile üyelerinde çeşitli olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu makalede, aile içi şiddetin kök nedenleri sosyolojik, psikolojik ve İslami perspektiften ele alınmıştır. Ailenin birey üzerindeki kurucu rolü vurgulanarak, modern çağın getirdiği değişimlerin aile yapısında neden olduğu kırılmalar ve şiddet olgusunun bu bağlamda nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir. Şiddetin yalnızca fiziksel değil; duygusal, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da var olduğu; bu çok yönlülüğün ise şiddeti görünmez kılarak normalleştirdiği tespit edilmiştir. Özellikle çocukluk döneminde şiddete tanık olmanın ya da doğrudan maruz kalmanın bireyin gelecekteki yaşantısında saldırgan ya da mağdur rollerini içselleştirmesine neden olabileceği vurgulanmıştır. Şiddetin kuşaklar arası aktarımı, Bowen Aile Sistemleri Kuramı ve sosyal öğrenme teorileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kadınların ekonomik bağımlılığı, yetersiz sosyal destek ve geleneksel dini algıların da şiddet döngüsünü pekiştirdiği gözlemlenmiştir. Makalede, şiddetle baş etmede sosyal destek ağlarının önemi, bireysel güçlenmenin gerekliliği ve toplumsal farkındalık oluşturacak önleyici politikaların uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, aile içi şiddetin yalnızca bireysel değil, toplumsal bir dönüşüm gerektiren yapısal bir sorun olduğu ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, şiddet, travma, kuşaklararası aktarım, mağdur, aile içi şiddet **Abstract**

Although domestic violence is fundamentally a negative experience that affects individuals, it also manifests its effects at social and cultural levels. The recent increase in domestic violence has caused various problems within the family institution and among family members. This article addresses the root causes of domestic violence from sociological, psychological, and Islamic perspectives. Emphasizing the formative role of the family on the individual, it examines how the transformations brought about by the modern era have led to fractures in the family structure and how the phenomenon of violence has emerged in this context. It has been identified that violence is not limited to the physical aspect but also includes emotional, social, and economic dimensions, and that this multidimensionality renders violence invisible and normalizes it. Special emphasis is placed on the fact that witnessing or directly experiencing violence during childhood may lead individuals to internalize either the role of an aggressor or that of a victim in their future life. The intergenerational transmission of violence is analyzed within the frameworks of Bowen's Family Systems Theory and social learning theories. It is observed that women's economic dependence, insufficient social support, and traditional religious perceptions reinforce the cycle of violence. The article highlights the importance of social support networks in coping with violence, the necessity of individual empowerment, and the implementation of preventive policies that will raise societal awareness. In conclusion, domestic violence is described not only as an individual issue but as a structural problem that requires a broader social transformation.

Keywords: Family, violence, trauma, intergenerational transmission, victim, domestic violence

Giriş

Toplumun temeli olan aile kurumu, İslam dini açısından yalnızca bir birliktelik değil; bireyin karakterini inşa ettiği, ilk manevi ve ahlaki değerlerini kazandığı manevi bir eğitim yuvasıdır. Aile, makro düzeyde toplumsal düzeni sağlarken mikro düzeyde ise bireysel kimliğin inşa edildiği temel yapıdır. Bireye bu denli önemli ve hassas bir gelişim kazandıran aile kurumunun kurulması ve devamlılığının sağlanmasında bir o kadar önemlidir. Ne var ki, modern çağda aile yapısı çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalmış,

özellikle aile içinde yaşanan şiddet olayları, bu yapının temelini sarsmaya başlamıştır. Aile bu anlamda bireye birçok fonksiyonellik kazandırır. Bu fonksiyonelliklere güvenlik sağlama, sevginin ilk oluşumları, iletişim, sosyal hayata hazırlama veya özgüven kazanımı olarak örnek verilebilir. Birey, ailenin sağladığı bu fonksiyonlarla yaşama hazırlanır ve yaşamdan keyif almaya başlar. Kazanılan fonksiyonlar ailenin hâlâ canlı ve diri olduğunun kanıtıdır. Ailenin fonksiyonelliklerini üretmesinde bir aksama veya engel olduğunda ise aile ve aile içindeki bireyler duygusal, fiziksel ve psikolojik yönden etkilenir ve hayatın birçok yönünden sekteye uğrar. Aileyi sarsan ve bozan bu durumlar ise yalnızca bireylerin değil, tüm toplumun geleceği-

ni tehdit eden bir sorundur. Bu makalede, aile içi şiddetin kök nedenleri hem sosyolojik hem psikolojik hem de İslami perspektiften ele alınacak; bireysel ve yapısal etmenler üzerinden meseleyi anlamlandırmak amaçlanacaktır.

Aile içi şiddet, aile ve aile üyelerinin uzun süre ailedeki en yakın kişiler tarafından sözlü, duygusal ya da fiziksel olarak maruz kaldığı şiddet türüdür. Dolayısıyla en yakın ilişkilerde meydana gelmesi bakımından diğer şiddet türlerinden ayrılır ve mağdur açısından çok daha derin, psikolojik ve uzun vadeli etkiler doğurur. Aile içi şiddet hem mağdur hem de fail açısından ailenin diğer üyelerinde dolaylı ve doğrudan travmalar bırakabilmektedir. Şiddete maruz kalan ile şiddete şahit olan bireyler arasında olumsuz etkiler genellikle benzerdir. Ayrıca, kadınların ekonomik özgürlüklerinin sınırlı olması, sosyal destek ağlarının zayıf kalması ve yasal mekanizmaların etkin işlememesi, mağdurların bu döngüden çıkmalarını daha da zorlaştırır. Bu çerçevede, aile içi şiddeti yalnızca bireysel ahlak zafiyeti olarak değil; yapısal, toplumsal ve kültürel kodlarla ilişkili çok boyutlu bir sorun olarak görmek gerekir.

Çoğunlukla eşler arasında görülmekle birlikte; çocuklara, yaşlılara ve zaman zaman erkek bireylere yönelik de olabilmek-

tedir. Özellikle çocukların tanık olduğu aile içi şiddet, ileride onların da şiddet uygulayıcı ya da mağdur bireyler haline gelme riskini artırır. Şiddet böylece yalnızca bir olay değil, kuşaktan kuşağa aktarılan bir kalıba dönüşür. Bu şiddet yalnızca fiziksel de değildir; duygusal baskı, ekonomik kısıtlama, sosyal izolasyon ve cinsel zorlama gibi farklı biçimlerde tezahür eder. Şiddetin bu kadar çok yönlü olması, onu görünmez kılar ve aile mahremiyeti gerekçesiyle çoğu zaman gizlenmesine yol açar. Gizlenen şiddet zamanla aile içerisinde normalleşir, çocuklar şahit oldukları şiddeti içselleştirir, gelecekteki aile hakkında bir işleme koyar: mağdur alıştır fail ise bunu bir davranış örüntüsü haline getirir. Nitekim yapılan araştırmalar, mağdurların önemli bir kısmının yaşadıkları şiddeti kimseyle paylaşmadığını, hatta bunu “kader” ya da “normal” bir evlilik dinamiği olarak içselleştirdiğini ortaya koymaktadır. Normalleşen şiddet ise kuşaktan kuşağa aktarılır.

Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye toplumunda, aile içi şiddetin toplumsal bir olgu olduğu ne yazık ki elde edilen veriler neticesinde ifade edilebilmektedir. Şiddete maruz kalan grup ise genellikle kadınlar ve çocuklar olmuştur. Toplumsal bir sorun olarak değerlendirildiğinde, aile içi şiddet ataerkil toplumun bir yansıması olarak görülebilmek-

tedir. Çünkü ataerkillik erkeği yüceltirken, kadını da bir o kadar ezmektedir. Bu anlayış İslam dininde kesinlikle olmamakla birlikte gelenekselleşen dini algılar ne yazık ki toplumun bunu İslami değerlerle bütünleştirmesine neden olmaktadır. Bunun dışında eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal açıdan da şiddet eğilimi yine görülebilmektedir. Kadına karşı aile içi şiddet, eskiden yaygın olan cehalet ve feodalizm atmosferinin bir sonucu iken, günümüzde sosyoekonomik durumu değişen Türkiye’de hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmakta olan kontrol dışı bir olgudur (Altınay ve Arat, 2009). Kentleşmenin aile yapısını değiştirebileceği çoğu zaman göz ardı edilebilmekte fakat psikolojik ve sosyal açıdan bireyi incelediğimizde hızlı yaşam, şehirleşmenin getirmiş olduğu çoklu yaşam örüntüleri ve işsizlik de bireylerde tahammülsüzlük ve kaygı ortaya çıkarmaktadır. Bu kaygıdan kurtulmak için birey farklı baş etme mekanizmalarına başvurmaktadır. Aile içerisindeki bireylere yönelik olan bu sağlıksız baş etme yöntemi, genellikle fiziksel ve psikolojik olarak en zayıf olan kişilere yönelik uygulanan şiddetle neticelenmektedir. İnsanla ilgilenen bilimler bu anlamda insanı biyopsikososyal olarak değerlendirmek zorundadır aksi takdirde bahsi geçen faktörlerde aile içi şiddeti artırmaktadır.

Aile içi şiddetin bir diğer önemli ve belki de üzerinde en çok durulması gereken nedeni ise ev içerisinde bulunan bir şiddet failinin varlığıdır. Türkiye’de aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddete yürürlüğe giren kanun 2012 de Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanun’dur. Bu kanuna göre şiddet failleri cezalandırılmaktadır. Kanunun yürürlüğe girmesiyle Türkiye’de şiddet, boyutlarına göre normalleşmektedir. Bu anlamda normalleşen şiddet nazarında Türkiye’de çocuk ihmali ve istismarı süregiden sık bir gerçektir. Aile içi şiddetin yaşandığı evlerde büyüyen çocukların çoğunun şiddet hakkında bilgisi vardır. Ebeveynler, uygulanan şiddet konusunda çocuklarının bilgisi olmadığını düşünebilir ama çoğu zaman vardır (Parke & Collmer, 1975). Bu çocukların yaklaşık %90’ı annelerine yönelik şiddetin farkındadırlar. Çaresiz, korkmuş ve üzgündürler. Ayrıca, zaman zaman şiddetin onların suçu olduğunu düşünebilirler (Wolfe, 1982). Böyle ailelerde yetişen çocuklarda, hayatlarının sonraki dönemlerinde, şiddet uygulanması ya da yaşanması ile ilişkili olduğu bildirilen bir dizi davranışsal ve duygusal sorunlar görülebilir (Holtzworth & Stuart, 1994). Aile de bulunan şiddet failinin varlığı ile çocuk da şiddeti, öğrenme ve gözleme yoluyla alır. Bu anlamda, sosyal

Aile içi şiddet bir diğer yönüyle çocukların davranışlarını kontrol etmek suretiyle de olabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki denetim ve kontrol uygulamaları, zaman zaman duygusal, sosyal ve fiziksel kısıtlamalar yoluyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, çocuğun oyun oynama hakkının sınırlandırılması, sosyal çevreyle ilişki kurmasına engel olunması, akranlarıyla arkadaşlık geliştirmesinin önlenmesi gibi müdahaleler sık karşılaşılan yöntemler arasında yer almaktadır.

öğrenme teorisi ebeveynlerin model oluşturma yoluyla şiddet davranışını öğrettiğini ve şiddete başvurmaksızın çatışma çözme becerilerini öğretmek konusunda yetersiz olduklarını vurgulamaktadır (Holtzworth-Munroe, Smutzler, & Sandin, 1997). Aile içi şiddete tanık olan çocukların yaşadıkları travmanın derinliği, çoğu zaman anneleriyle kurdukları ilişkiden etkilenmektedir. Yapılan araştırmalar, çocukların anneleri tarafından istismar edilmesinin biyolojik ya da üvey babaları tarafından maruz kalınan şiddete kıyasla özsaygı ve öz benlik üzerinde daha yıkıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle annelerine yönelik şiddet olaylarının yaşandığı hanelerde büyüyen çocukların, başkalarının duygularını anlama ve olaylara başkalarının bakış açısından yaklaşma konusunda daha az çaba gösterdikleri görülmektedir. Bu da onların empati kurma becerilerini zayıflatmakta, sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir. Sosyal ilişkilerinde de aynı iletişim donanımlarına ve aile örüntüsüne sahip partner bulmaktadırlar.

Şiddet failini güçlü gören bir çocuk, kendini onunla içselleştirirken partner olarak ise şiddete mağdur olan bireyi seçmektedir. Bowen (1978) aile üyelerinin; düşünme, hissetme ve davranış konusunda aile sistemine bağlı olduğunu bu yüzden bireysel

problemlerin ortaya çıktığını ve bunların yakın üyelerle olan ilişkilerde sürdürüldüğünü savunur. Ailesiyle çok güçlü duygusal bağları (birleşme) olan bireyler, aile stresine verilen kişisel duygusal tepkilerde en kırılgan olanlarıdır. Aileden bağımsız bireyselleşmiş, ayrı kendilik anlayışının oluştuğu nokta, ailedeki duygusal tepkisellik tarafından ezilmeye karşı koyma yeteneği ile ilişkilidir. Ayrışma arttıkça, bireyin kişisel gelişim bozukluğuna maruz kalma ihtimali azalır (Corsini ve Wedding, 2012, s. 65). Ayrışmanın sağlıklı olabilmesi için benliğin içsel psikik ve kişilerarası boyutlarını dengelemek, bireyin köken ailesinden kendisini duygu ve düşünce düzeyinde ayırabilmesi gerekmektedir. Ayrıca Bowen'e göre nesiller kendilerini tekrarlamaya eğilimlidir. Dolayısıyla aile üyelerinin stres-

le başa çıkma stratejileri ve başa çıkma örüntüleri ne şekilde ise bir sonraki nesillere de aynı düzlemde geçme eğilimindedir. Bir ailenin baş etme stratejisi şiddet ise sonraki nesillerde de şiddeti görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Bu anlamda Bowen, aile içi semptomlarla ilgili olarak en az üç kuşağın dikkate alınmasının gerekli olduğunu belirtmektedir.

Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, çocukluk çağında ebeveynleri tarafından şiddet ve istismara uğrayan bireylerin, diğer şiddet ve istismara uğramayan gruplara kıyasla saldırgan davranışlar gösterme eğilimlerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu saldırganlık, çocuklukla sınırlı kalmayıp, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de süregelen davranış kalıplarına dönüşebilmektedir. Bowen Aile Sistemleri Kura-

mında sağlıklı ailelerde, aile üyelerinin birbirlerinin zihninde dolaştığını ve aynı zihinsel süreçlerden geçtiğinden bahseder. Dolayısıyla bu durum şiddet özelinde değerlendirildiğinde şiddete maruz kalanların da aynı zihinsel süreçten geçtiğini ve davranış kalıplarını uyguladığı söylenebilmektedir. Altinköprü (2003) “Şahsiyet Analizi” isimli eserinde anormal şahsiyeti oluşturan nedenler arasında aile, çevre koşulları, fiziki ve ruhsal travmaları da sayar. Özellikle çocuğun gelişim ve şahsiyetinin gelişmesinde dış etkenlerin çok önemli olduğunu ifade etmektedir.

Aile içi şiddet bir diğer yönüyle çocukların davranışlarını kontrol etmek suretiyle de olabilmektedir. Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki denetim ve kontrol uygulamaları, zaman

zaman duygusal, sosyal ve fiziksel kısıtlamalar yoluyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, çocuğun oyun oynama hakkının sınırlandırılması, sosyal çevreyle ilişki kurmasına engel olunması, akrabalarıyla arkadaşlık geliştirmesinin önlenmesi gibi müdahaleler sık karşılaşılan yöntemler arasında yer almaktadır. Ayrıca çocuğun başka bireyleri ziyaret etmesine izin verilmemesi, arkadaşlarını eve davet etmesinin engellenmesi gibi tutumlar da çocuğun sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Fakat çeşitli toplumlarda ebeveynin bu kısıtlayıcı hatta şiddete yol açan tutumları ‘disiplin’ adı altında konumlandırılmakta ve normal karşılanmaktadır. Şiddete yol açan hiçbir eylem özellikle çocuk yetiştirmede sağlıklı bir yöntem olmamakla birlikte uygulandığında çocuklarda etkileri ağır olabilmektedir.

Bunun yanı sıra, çocukları korkutmak amacıyla evdeki eşyalara zarar verme, çocuğun taleplerini küçümseyerek reddetme, “yaramazlık” gerekçesiyle fiziksel ya da psikolojik cezalandırma uygulamaları da bir kontrol aracı olarak kullanılmaktadır. Bazı durumlarda ise ebeveynlerin çocuklarını gizlice izleyerek mahremiyetlerini ihlal ettikleri görülmektedir. Tüm bu davranış örüntüleri, çocuğun birey olarak gelişimini, özgüvenini ve sosyal uyum becerilerini olumsuz etkilemekte; uzun vadede

güvensizlik, içe kapanma ya da öfke gibi psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Kaufman ve Zigler’in (1987) Suiistimal Edilmiş Çocuklar İleride Suiistimal Eden Ebeveynler Olur mu? başlıklı makalesi çocukluk döneminde şiddete maruz kalanlar veya şiddet görenlerin ileride şiddete başvuran birer ebeveyn olup olmayacakları konusunda yapılan birçok çalışmaya kaynak olmuştur. Araştırmacılar yapmış oldukları çalışmalarının sonucunda kendi ailesine şiddet uygulayan kişiler ile genel şiddet eğilimi gösteren pek çok kişinin geçmişinde şiddetle ilgili bazı deneyimler yaşadıklarını tespit etmişlerdir (Özgentürk, Karğın & Baltacı, 2012).

Aile içi şiddete müdahale etmeden önce sorunu doğru tespit etmek şiddete yönelik ihtiyaç analizi için oldukça önemlidir. Öte yandan şiddete nasıl müdahale edileceği ve baş etme yöntemlerinin neler olduğu da sorun teşkil etmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan kadın veya çocukların verdikleri tepkiler, maruz kalınan şiddetin şiddetine ve sıklığına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Şiddetle başa çıkma yöntemleri, bireyin yaşı, kullandığı başa çıkma stratejileri, sahip olduğu duygusal destek kaynakları, psikolojik iyi oluşu ve maruz kaldığı mağduriyetin türü gibi çeşitli etkenlerle şekillenmektedir. Bu noktada, aile içi şiddet mağdurlarının bu

durumla nasıl baş ettiklerine dair literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Araştırmalar, çocukluk çağında şiddete maruz kalmanın ilerleyen yaşlarda suç ve şiddet davranışları ile ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Özellikle hem şiddete maruz kalan hem de tanık olan bireylerde, yalnızca mağdur olanlara kıyasla daha ciddi ruhsal sorunlar yaşama riski artmaktadır. Ancak bu bulgular, her mağdur çocuğun gelecekte aynı davranışları sergileyeceği anlamına gelmemektedir. Kişiden kişiye şiddeti kabullenme biçimine göre anlamlı davranış örüntüleri oluşturmaktadır.

Zamanın olumsuz yaşam deneyimlerinde sağaltıcı bir etkiye sahip olduğu gibi şiddette de iyileştirici bir yanı bulunmaktadır. Şiddetin hemen ardından çocuklarda daha belirgin duygusal ve davranışsal sorunlar gözlemlenirken, şiddet ortamından uzaklaşan çocuklarda bu etkiler zamanla hafifleyebilmektedir. Burada esas olan şiddete maruz kalma süresidir. Bu nedenle ne kadar kısa ve ortam farklılığı olursa mağdurların şiddeti daha kolay atlatmaları mümkündür. Esasında çocukların uğradıkları şiddetin etkisinden kurtulmalarında güvenli, dengeli ve destekleyici bir çevre ve arkadaşlıklar, okul ortamları gibi sosyal destek ağları önemli bir rol oynadığı çeşitli araştırmalarda da vurgulanmıştır. Kadınlarda ise

bu durum; destekleyici aile ortamı, arkadaş çevresi, akrabalar veya sosyal etkileşim çevreleri de şiddetin etkisini atlatmada koruyucu bir faktördür. Aile içi şiddetle baş etmede, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi, bireyin baş etme becerilerini artırıcı müdahaleler ve güvenli yaşam alanlarının sağlanması kritik öneme sahiptir.

Sonuç

Bu makalede, aile içi şiddetin bireysel, toplumsal ve kültürel düzeydeki kök nedenleri incelenmiş; özellikle ataerkil toplum yapısı, cinsiyet rolleri, ekonomik bağımlılık, düşük eğitim düzeyi, kentleşme, gelenekselleşmiş dini değerler ve geçmiş travmatik yaşantıların şiddet davranışlarını nasıl beslediği açıklanmaya çalışılmıştır. Önceki çalışmalar ve literatür incelendiğinde aile içi şiddetin yalnızca mikro anlamda sadece bireyi ilgilendiren bir mesele değil, makro boyutta çok katmanlı ve nesiller arası aktarımı olan ciddi bir toplumsal sorun olduğu gösterilmektedir. Aile içi uygulanan şiddette en çok etkilenen grup kadın ve çocuklardır. Bu bağlamda, kadın ve çocukların şiddete maruz kalma deneyimlerinin yalnızca fiziksel değil; psikolojik, sosyal ve duygusal düzeyde de derin etkiler bıraktığı gözlemlenmiştir. Özellikle çocuklukta şiddete tanıklık eden bireylerde, ilerleyen yaşlarda

suç ve şiddet davranışlarına yönelme riskinin arttığı bulgusu ve gözlemlenen aile örüntüsünün devamı gibi sonuçlar bu döngünün kırılmasının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, aile içi şiddetle mücadelede yalnızca mağdurlara yönelik değil, faillelere yönelik de dönüştürücü müdahaleler gerekmektedir. Eğitim politikaları, hukuki düzenlemeler ve psikososyal destek mekanizmaları bu mücadelede kritik rol oynamaktadır. Ayrıca, kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlendirilmesi fakat bunu aile kurumunu sekteye uğratacak şekilde değil, aileyi dönüştürüp daha sağlıklı bir yapı da devam etmesini sağlayacak düzeyde politikaların uygulanması oldukça kıymetlidir. Çocuklarda şiddete yönelik erken yaşta farkındalık kazandıran eğitimlerin yaygınlaştırılması ve şiddet karşıtı toplumsal bir bilinç inşa edilmesi, uzun vadeli çözüm için temel adımlardır.

Sonuç olarak, aile içi şiddetin önlenmesi yalnızca bireysel çabalarla değil; yapısal dönüşümle mümkündür. Bu dönüşüm, ancak kamusal kurumların, sivil toplumun ve bireylerin ortak sorumluluk almasıyla gerçekleştirilebilir. Aksi takdirde şiddet, bir sonraki kuşağa aktarılmaya devam eden bir miras olarak varlığını sürdürecektir.

Kaynakça

- Altinköprü, T. (2003). Şahsiyet analizi. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Büyüktanır, Ö. (2016). Şiddet mağduru kadınların çocukları: Görünmeyen mağdurlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 9–24.
- Fantuzzo, J., Boruch, R., Beria-ma, A., Atkins, M., & Marcus, S. (1997). Domestic violence and children: Prevalence and risk in five major U.S. cities. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(1), 116–122.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79–101.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204–222. <https://doi.org/10.5455/cap.20120413>
- Margolin, G., & Gordis, E. B. (2000). The effects of family and community violence on children. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 445–479.
- Owen, F. K., & Owen, D. W. (2008). *Kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Özgentürk, İ., Karğın, V., & Baltacı, H. (2012). Aile içi şiddet ve şiddetin nesilden nesile iletilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(4), 55–77.
- Türkiye Cumhuriyeti. (2012). 6284 sayılı Ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun. Resmî Gazete (Sayı: 28239, 20 Mart 2012). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-8.htm>
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8(8).
- Yıldırım, B. (2020). Sosyal hizmet uygulamasında Bowen'ın aile sistemleri yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 287–313.
- Yıldırım, Z. (2012). Türkiye'de çocuk ihmali ve istismarı. *Çocuk ve Toplum Dergisi*, 5(2), 33–47.

EVLİLİK YAŞININ ARTMASINDA ÇALIŞMA HAYATI VE EKONOMİNİN ROLÜ

Maşallah KUŞLU

Uzman Aile Danışmanı

Tolstoy, Anna Karenina romanında aileyi “Mutlu aileler birbirine benzer. Her mutsuz ailenin ise kendine has bir mutsuzluğu vardır.” sözleriyle tanımlar. Bu ifade, ailelerin hem ortak özellikleri hem de kendine özgü dinamikleri olduğunu vurgular. Aileler, tıpkı parmak izi gibi benzersizdir ve gelişim süreçlerinde çeşitli zorluklarla karşılaşır. Bu zorluklarla başa çıkma biçimleri, ailelerin sağlıklı ya da sağlıklı olarak sınıflandırılmasında belirleyici olur. Sağlıklı aileler, problem çözme becerileri ve psikolojik dayanıklılıklarıyla öne çıkarken; sağlıklı ailelerde sorunlar ya çözülemez ya da görmezden gelinir, öfke, kavga, eleştiri ve aşağılamalar sıkça yaşanır. Bu durum, ailelerin dışarıdan görünen yüzlerinin ardında çoğu zaman çözülmemiş kederlerin ve çatışmaların saklı olduğunu gösterir.

Sosyoloji bilimi, aileyi toplumun en küçük yapı taşı olarak tanımlar. Aile, bireyin ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı, sevgi, saygı ve uyum becerilerini öğrendiği temel kurumdur. Bu nedenle sağlıklı nesillerin yetişmesi ve toplumun güçlü temeller üzerine kurulması için aile kurumunun önemi büyüktür. Türk toplumu için aile kavramı çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 41. maddesinde “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler ara-

sında eşitliğe dayanır.” ifadesiyle aileye ve eşitliğe verilen önem açıkça belirtilmiştir.

Mehmet Oruç’un da belirttiği gibi, “Aile ne kadar sağlam olursa, toplum o derece güçlü temeller üzerine kurulmuş olur.” Bu nedenle, bir ülkenin iç ve dış tehditlere karşı direnci, aile kurumunun sağlamlığıyla doğru- dan ilişkilidir. Türkiye’de aileyi ve neslin devamını korumaya yönelik çeşitli politikalar yürütülmektedir. Batı toplumları da aile kurumunun önemini kavrayarak çeşitli sosyal politikalar geliştirmiştir. Ancak medya ve popüler kültürde aileye yönelik algılar değişmekte, evlilik ve çocuk sahibi olmanın bireysel özgürlükleri kısıtladığı yönünde mesajlar artmaktadır. Bu durum, özellikle genç bireylerde evliliğe karşı mesafeli bir tutumun gelişmesine neden olmaktadır.

Bekarlık, medeni durum olarak zorunlu ya da tercih edilen bir durum olabilir. Ruh eşi arayışı, ekonomik bağımsızlık, kariyer hedefleri ve bireysel özgürlük isteği gibi faktörler bekarlığın tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Tarihsel olarak Osmanlı döneminde “Bekarlık Vergisi” gibi uygulamalarla bekarlık olumsuz bir durum olarak görülmüş ve evlenmeye teşvik edilmiştir. Günümüzde ise bekarlık daha kabul edilebilir bir yaşam biçimi olarak görülmekte, özellikle gençler arasında özgürlük ve bireysellik sembolü haline

Toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunun güçlendirilmesi için evlilik, zorunluluk olmaktan çıkarılıp desteklenen bir tercih haline getirilmelidir. Bu doğrultuda, sosyal politikalar ekonomik kaygıları azaltacak şekilde şekillendirilmeli; evlilik, sadece romantik bir birliktelik değil, toplumsal ve ekonomik güvence sağlayan çok boyutlu bir kurum olarak yeniden değerlendirilmelidir. Medya ve eğitim sisteminde de bu değerlerin dengeli ve gerçekçi biçimde aktarılması gerekmektedir.

gelmektedir. Bireysellik diğer ta-
birle kendin olmak mottosu son
yıllarda çokça vurgulanmaktadır.
Biz toplumcu yapı zihniyetiyle
gelişmiş bir kökten geliyoruz;
lakin batıdan gelen bireysellik,
kendini ve değerini bul, sen bi-
riciksin akımları toplumcu yapı-
dan bireyselci yapıya geçişi baş-
latmıştır. Bu geçiş ben bilincini
önceliklediğinden öteki sonra
gelmektedir. Eğitimli bireyler
kendilerine uygun iş bulmakta
zorlanmakta ve ekonomik yön-
den etkilenmektedir. Bu sebeple
evde kalıp ailesiyle yaşayan ve
onların maddi imkanlarıyla ge-
çinen gençlerin sayısını arttır-
mıştır. Kadınlarda “evlen” baskısı
ve erkeklerde de “iş bul” baskısı
yapılmaktadır. Sonuç olarak, psi-
kolojik ruh halinin etkilenmesi
kaçınılmazdır. İşsizliğin yanında
yeterli kazanamamak veya çok
çalışmak da evliliği erteleme-
nin nedenlerindendir.

Eğitim düzeyi evlilik ka-
rarlarını etkileyen önemli bir
faktördür. Ortaokul düzeyinde
eğitim alan bireyler, hiç oku-
mayanlara göre evliliği 1.5 kat
daha fazla ertelerken, lisans ve
üzeri eğitim alanlarda bu oran
2.7 kata yükselmektedir. Kadın-
ların iş hayatına katılımı ve ka-
riyer hedefleri, evliliği erteleme
nedenleri arasında ön planda-
dır. Erkekler de benzer şekilde
kariyerlerini önceliklendirmek-
te ve evlilik yaşının yükselme-
sine katkı sağlamaktadır. Aile-
den gelen deneyimler de evlilik

kararlarında etkili olmaktadır.
Sağlıksız aile ortamlarından
gelen bireyler, “Ya annem/ba-
bam gibi eş/ebeveyn olursam.”
kaygısıyla evlenmekten kaçı-
nabilmektedir. Aynı şekilde, aile
içinde bireyselleşemeyen ve
bağımsızlaşamayan kişiler de
evliliğe mesafeli yaklaşmakta-
dır.

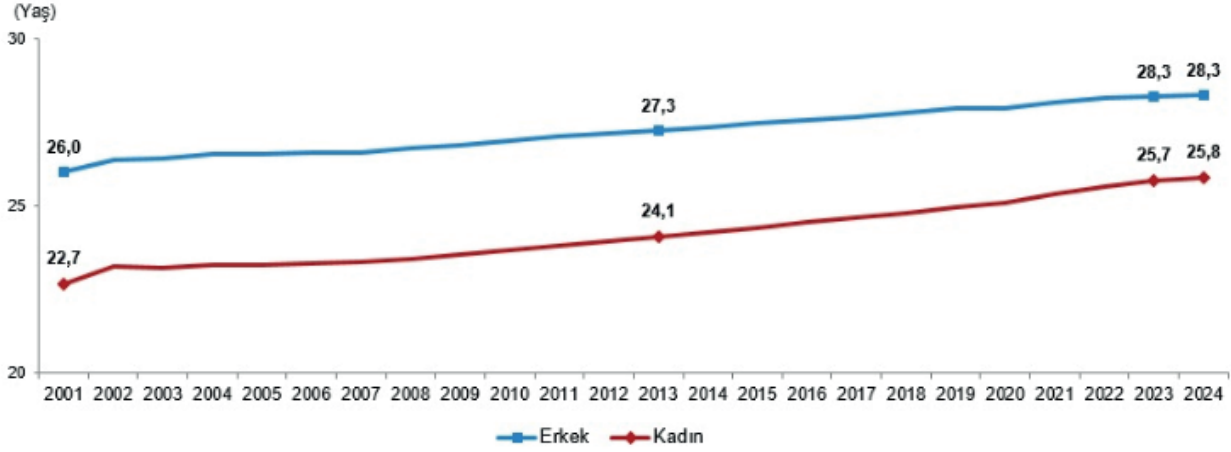
Evliliğe bakış açısını şe-
killendiren birçok faktör vardır
bunlar: kişisel değerler, kültürel
normlar, aile deneyimleri, kari-
yer hedefleri, toplumsal cinsi-
yet rolleri, ekonomik durum ve
medya etkileridir. Ayrıca Keldal
(2021), evlilik algısını “kök aile”,
“toplum” ve “din” üçlüsü üzerin-
den açıklamaktadır. Willough-
by ve arkadaşları da ekonomik
durumun evlilik algısını önemli
ölçüde etkilediğini ortaya koy-
muştur. Kök aile ve dini değerler
evlilik algısının temelini oluş-
turur. Devamında toplum bu al-
gıyı şekillendirir. Kitle iletişim
araçlarının aktif kullanımı bu
durumu hızlandırmaktadır. Tv
programları beklentiyi yükselt-
tiği gibi toplumsal güvensizlik
noktasında da etkilemektedir.
Aynı şekilde sosyal medyada
maruz kalınan içerikler beklen-
tiyi arttırmaktadır. İletişim araç-
larının bu kadar aktif kullanımı
ve dünyanın öbür ucuna tek tık-
la ulaşabilmek küresel köy kav-
ramını pekiştirmektedir. Sadece
mahalledeki komşuların değil
dünya üzerinde birçok insanın
ilişkisine şahit olunmaktadır.

Tablo 1: TÜİK Cinsiyete göre
evlenme yaşı, 2001-2024

Türkiye İstatistik Kurumu
(TÜİK) verilerine göre, ilk defa
evlenenlerin yaş grubu yıllar
içinde yükselmiştir. 2001 yılın-
da en çok evlenenler 20-24 yaş
aralığındayken, 2024 yılında bu
yaş grubu 25-29’a kaymıştır. 40
yaş ve üzerindeki evliliklerde de
önemli bir artış gözlenmektedir.
İlk evlenme yaşı 2004 yılında
erkeklerde ortalama 26.5, kadın-
larda 23.2 iken, 2024 yılında er-
keklerde 28.3, kadınlarda 25.8’e
yükselmiştir. Kadınlarda evlen-
me yaşının daha fazla artması-
nın temel nedenleri arasında ka-
dınların iş hayatına katılımının
artması ve eğitim seviyelerinin
yükselmesi yer almaktadır.

Hiç evlenmeyen bireylerin
sayısı da artmaktadır. 2014’te
yaklaşık 16 milyon olan hiç ev-
lenmemiş birey sayısı, 2024’te
19.5 milyona ulaşmıştır. Bu
grup içinde erkeklerin oranı
kadınlardan daha fazladır. Er-
keklerin evliliği daha az tercih
etmeleri, kariyer odaklılıkları
ve iş hayatındaki aktif rolleriyle
ilişkilendirilebilir. Kadınlar ise
toplumdan gelen evlilik baskısı
ve doğurganlıkla ilgili kaygılar
nedeniyle evliliği daha erken
düşünme eğilimindedir. Ortala-
ma evlenme yaşı arttıkça evlen-
me oranları düşmekte, boşan-
ma oranları ise yükselmektedir.
Araştırmalar göstermektedir ki,
çalışan bireyler, çalışmayanlara
göre evliliği sürdürmeyi daha

Cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşı, 2001-2024

zor bulmaktadır. Gelir seviyesi yüksek olan bireyler evliliğe daha olumlu bakarken, düşük gelirli bireylerde evlilik algısı daha olumsuz olduğu görülmektedir.

Evliliğin ertelenmesinde ekonomik nedenler şunlardır: Kadınların işgücüne katılımı, düğün masrafları, işsizlik, hayat pahalılığı ve ebeveynlerin ekonomik desteği bulunmaktadır. Kadınların işgücüne katılması evliliğin ertelenmesinde önemli bir faktördür. Kariyere yatırım yapılırken ve ekonomik bağımsızlık oluştuğunda evliliğin ertelenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu minvalde ev ve iş hayatını dengede tutmak zorlaştığından evlilik ve çocuk sahibi olma ileri yaşlara ertelenmektedir. Sadece kadınların değil erkeklerin de benzer durumda olduğu görülmektedir.

Düğün masrafları eskiye oranla artmıştır. Düğün ve nişan

törenleri, takı, çeyiz, ev eşyaları ve ev alımı gibi harcamaların yanında geleneksel masraflarla birlikte düğün yapmak maliyetli olmaktadır. Gençler ve aileleri tarafından bunun için uzun yıllar birikim yapılmaktadır. Birikim sahibi olmayan bireyler evliliği ertelemektedir.

Son yıllarda özellikle eğitimli gençler arasında artan bir işsizlik görülmektedir. İş ararken kriterlerini karşılamayan seçenekler elenmektedir. Bazı bireyler çözümü sosyal medya kanalları üzerinden gelir elde etmeyi denemektedir. Eskiden evlenen aile evinde kalırdı bir süre ancak günümüz toplum yapısında bu mümkün olmamaktadır. Öncelikle yeni evliler bunu istemektedir. Diğer sorun ise evlerin küçük olmasıdır. Özellikle büyük şehirlerde evler küçük ve hayat daha pahalı olmaktadır. Bazen ebeveynler de aynı evde yaşamayı istemeyebiliyorlar.

En düşük ihtimalle stabil bir gelire sahip olmayan bireyler evliliği ertelemektedir. Asgari ücretle geçimin zor olması hayat pahalılığı evlenmeyi ve evliliği sürdürmeyi zorlaştırmaktadır. Hayat pahalılığı ve enflasyon, evliliğin ve hayatın her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Muraco ve Curran araştırmalarında maddi kaygıların evliliği ertelediğini hatta engellediğini bulmuştur. Ekonomik faktörün evlilik için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Evlilik yaşının artmasında çalışma hayatının rolü önemlidir. Hem erkeklerin hem de kadınların eğitim süreçleri, kariyer hedefleri ve iş yaşamının getirdiği sorumluluklarla yakından ilişkilidir. Uzun eğitim süreleri, iş hayatına atılmak ve kariyer yapmak üst yaşlara uzatmaktadır. Okurken evlenmek pek mümkün olmadığından ya da tercih edilmediğinden ertelenmektedir.

Evliliğin okuma ve kariyeri engelleyeceği düşüncesi de etkili olmaktadır. Bireyler hayatlarını yaşayıp belirli bir statüye gelmeyi arzulamaktadır. Bunun için de ilk elenen evlilik ikincisi ise çocuk sahibi olmaktır.

Sonuç olarak; evlilik yaşının artışı, bireysel tercihlerden öte, sosyo-ekonomik dinamikler ve kültürel dönüşümlerin karmaşık bir sonucudur. Kadınların iş gücüne katılımı, eğitim seviyesinin yükselmesi, ekonomik zorluklar ve medya etkisi gibi faktörler, evlilik kararlarının ertelenmesinde temel belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır. Bu süreç, sadece evlilik oranlarını değil, aynı zamanda aile kurumunun toplumsal işlevini ve bireylerin sağlıklı gelişimini de etkilemektedir.

Günümüzde gençlerin ekonomik bağımsızlık arzusu, çalışma hayatının yoğunluğu ve aileden gelen olumsuz deneyimler, evlilik kurumuna bakışı değiştirmiştir. Gelir seviyesi yüksek bireyler evliliğe daha olumlu yaklaşırken, düşük gelirli kesimlerde evlilik daha riskli ve zorlayıcı görülmektedir. Kadınların kariyer hedefleri ve erkeklerin ekonomik istikrar arayışı, evliliğin ertelenmesinde etkili olan diğer önemli faktörlerdir.

Toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunun güçlendirilmesi için evlilik, zorunluluk olmaktan çıkarılıp desteklenen bir tercih haline getirilmelidir.

Bu doğrultuda, sosyal politikalar ekonomik kaygıları azaltacak şekilde şekillendirilmeli; evlilik, sadece romantik bir birliktelik değil, toplumsal ve ekonomik güvence sağlayan çok boyutlu bir kurum olarak yeniden değerlendirilmelidir. Medya ve eğitim sisteminde de bu değerlerin dengeli ve gerçekçi biçimde aktarılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, evlilik yaşının yükselmesi, toplumsal normlar, bireysel beklentiler, ekonomik koşullar ve çalışma hayatının karşılıklı etkisiyle şekillenmektedir. Aile kurumunun sürdürülebilirliği için gençlerin ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan desteklenmesi elzemdir. Toplumun değişen dinamiklerine uygun sosyal politikaların geliştirilmesi hem bireysel mutluluğun hem de toplumsal bütünlüğün sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Coşan, Bilal. *Türkiye'de İlk Evlilik Yaşının Artışının Nedenleri ve Sonuçları: Doğurganlık Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021

Eralp, Anıl ve Şahika Gökmen. Ortalama evlilik yaşının yükselmesini etkileyen faktörler ve cinsiyete göre farklılıklar, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), (2020), 395-412.

Kuşlu, Maşallah. *İlk Yetişkinlik Dönemi Bekar Bireylerin Evlilik Bakış Açısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, (2025).

Muraco, Joel A. ve Melissa A. Curran. "Associations between Marital Meaning and Reasons to Delay Marriage for Young Adults in Romantic Relationships." *Marriage & Family Review* 48, no. 3: (2012) 227-47. <https://doi.org/10.1080/01494929.2012.665013>.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). "Medeni Durum." *Nüfus İstatistikleri Portalı*. Erişim tarihi Temmuz 13, 2025. <https://nip.tuik.gov.tr/?value=MedeniDurum>.

— 250

KİTAP TANITIMLARI

Revasiye KARAARSLAN AYTEN

HEKATON'LA SON TANGO

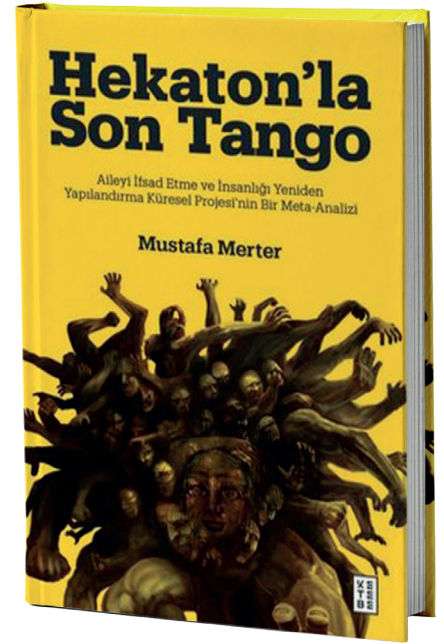
DR. MUSTAFA MERTER

Dr. Mustafa Merter'in kaleme aldığı Hekaton'la Son Tango adlı eserde, aileyi ifsad etme ve insanlığı yeniden yapılandırma küresel projesinin bir meta analizi yapılıyor.

Hekatonkheires (Hekaton), Yunan mitolojisindeki titanlardan Gaia ile Uranüs'ün elli başlı, yüz kollu oğulları olan Kottos, Briareus ve Gyes'in bir temsilidir. Uranüs, Hekatonkheires'ten hem iğrenir hem de iktidarını ona kaptırmaktan korkar. Hâlbuki bu figür, çok başlı ve stabil olmayan yapısıyla hem katildir hem de maktuldür.

"Son tango"nun Hekaton'u ise küresel çapta sürdürülen çeşitli propaganda ve eşik altı mesaj uygulamalarıyla "Aileyi İfsad Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Küresel Proje Savaşı"nın bir temsilidir. Yani bu gün farklı eller, farklı mekanizmalar eliyle süren insanlığı ifsat etme savaşı aslında aynı amaca hizmet eden çok elli tek bir mekanizmayı işaret ediyor.

Kitapta kadim terbiye sisteminin çöküşü, feminizm adı altında erkek kadın yaratma projesi ve baba otoritesinin tamamen ortadan kaldırılmaya çalışılmasıyla aile kurumunun yıkılışı sorgulanıyor. Eşcinsel hayat tarzı ve sübyancılığın artışı, toplumsal cinsiyet ideolojisi gibi kavramlar ele alınırken, tabii duyguların başka alanlara kaydırılması üzerinden üstel bir hızla artırılan hayvan sevgisine değiniliyor. Hollywood endüstrisi, Netflix, Disney ve diğer sosyal medya platformlarının sistem üzerine ne gibi etkileri olduğu anlatılıyor. Siyasi ve hukuki alanda LGBT konusu ele alınıp, Türkiye'deki durumdan da kısaca bahis açılıyor. Kitabın yazarı Mustafa Merter bizzat yaşadığı sıkıntılı süreçleri anlatırken, aynı zamanda eşcinselliğin bir hastalık mı yoksa doğuştan mı geldiği hakkında, kendi alanıyla ilgili açıklamalar da yapıyor. En sonunda genel bir değerlendirme yapıp

bilimsel materyalizm konusu ele alınıyor. Ayriyeten Noah Harari'nin Homodeus eserine atıfta bulunup, küresel çapta uygulanmak istenen Matrix tasavvuruna dikkat çekiliyor. Hekaton'la Son Tango daha öncesinde alışık olmadığımız bir yaklaşımla ezber bozarken, doğru olarak bildiğimiz çoğu şeyi yeniden sorgulamaya itiyor.

Ketebe Yayınları'ndan çıkan ve yeni materyalizm, cinsel kimlik, nefret söylemi, akademik objektiflik ve insan hakları gibi içi boş/boşaltılan terimlere ve söylemlere dair, alanında yetkin bir psikiyrist tarafından, bu zamana kadar yapılmış en kapsamlı bilimsel araştırmalardan biri olan "Hekaton'la Son Tango" kitap önerilerimizin başında yer alıyor.

GENETİĞİYLE OYNANMIŞ KAVRAMLAR VE AİLE MEDENİYETİNİN SONU

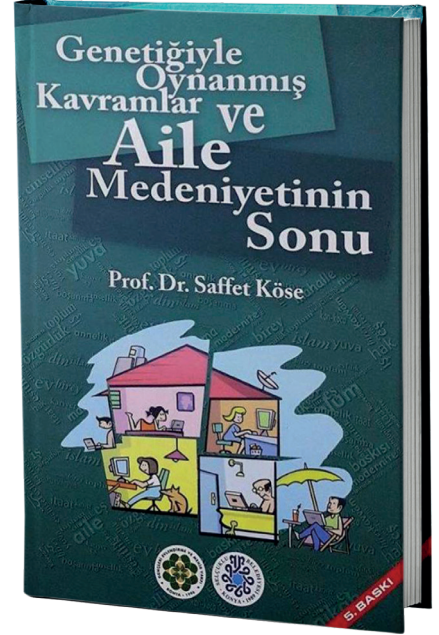
PROF. DR. SAFFET KÖSE

Prof. Dr. Saffet Köse'nin "Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu" adlı eseri, modern dünyada hızla değişen ve dönüşen toplumsal yapıları, özellikle de aile kurumunu mercek altına alıyor. Kitap, günümüz toplumunda yeniden tanımlanan veya anlam kaymasına uğrayan temel kavramların aile üzerindeki etkilerini derinlemesine inceliyor.

Kitap, Mehir Vakfının periyodik olarak düzenlediği konferanslar doğrultusunda vakfın mütevelli heyeti başkanı Prof. Dr. Saffet Köse'nin makalelerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Saffet Köse, liberalizm, Emperyalizm ve Modernizmin kıskacında kıvranan Türk toplumunun aile yapısını ele almakta, karşılaştıkları sorunları irdelemekte, Kur'an ve Sünnete dayalı bir aile yaşantısıyla problemlerine çözüm bulunabileceğini ifade etmektedir.

Modernizmin ve geleneklerimizdeki aile yaşantısının bazı kriterlerini, Kur'anla bağdaştırmaktan ziyade hayatımızı Kur'an ve Sünnete göre dizayn etmemiz gerektiğini savunan Köse, Kur'an'ın temel hedefinin, İnsanın Allah- insanının insanla, insanın toplumla ve devletin insan ve toplumla olan ilişkilerinin düzenlemek ve çağlara hitap eden değişmez değer ölçülerıyla insanlığın mutluluğu olduğunu belirtiyor.

Yazar, teknolojinin, küreselleşmenin ve Batılılaşmanın getirdiği yeni düşünce biçimlerinin, yüzyıllardır süregelen aile yapısını nasıl etkilediğini, hatta nasıl "genetiğini değiştirdiğini" sorguluyor. Kitapta, aşk, evlilik, ebeveynlik, çocuk yetiştirme gibi kavramların günümüzde nasıl farklılaştığı ve bu farklılaşmanın aile kurumunun geleceği üzerindeki potansiyel sonuçları ele alınıyor. Köse, bu değişimin sadece bireysel ter-

cihlerin bir sonucu olmadığını, aynı zamanda belirli ideolojilerin ve sosyo-ekonomik faktörlerin de etkisiyle şekillendiğini vurguluyor.

Eser, okuyucuyu mevcut durumu sorgulamaya, geleneksel değerlerin ve modern yaklaşımların çatışma noktalarını anlamaya davet ediyor. Toplum bilimleri, sosyoloji ve felsefeye ilgi duyanların yanı sıra, aile yapısının geleceği hakkında düşünen herkes için ufuk açıcı bir kaynak niteliğindedir. Köse, akademik birikimini sade ve akıcı bir dille sunarak, karmaşık konuları anlaşılır hale getiriyor.

BİLİNÇLİ AİLE OLMAK

PROF. DR. NEVZAT TARHAN

Prof. Dr. Nevzat Tarhan'ın "Bilinçli Aile Olmak" adlı eseri, modern çağın getirdiği zorluklar karşısında aile bağlarını güçlendirmeyi ve daha sağlıklı ilişkiler kurmayı hedefleyen kapsamlı bir rehber niteliğinde. Kitap, günümüz ailelerinin karşılaştığı iletişim sorunları, kuşak farkları, dijital dünyanın etkileri gibi birçok temel konuya değiniyor.

Kitaplarıyla yüz binlerce okura aile içi iletişim konusunda pratik ipuçları sunan Prof. Dr. Nevzat Tarhan, kendinizi ve muhatabınızı daha iyi tanımanız için testlerle başlattığı "Bilinçli Aile" olma yolculuğunuzu, hayatın her aşamasından örnek olaylar ve çözüm önerileriyle destekliyor. Aile içi iletişimde "fırsat eğitimi" kavramını okuyucularıyla paylaşıyor.

Tarhan, bir psikiyatrist ve aile terapisti olarak uzun yıllara dayanan deneyimlerini bu eserde bir araya getiriyor. Kitapta sadece sorunları tespit etmekle kalmıyor, aynı zamanda bu sorunlara yönelik bilimsel temelli ve pratik çözümler sunuyor. Aile içi iletişimi geliştirmek, çocuklarla sağlıklı ilişkiler kurmak, evlilikte dengeyi sağlamak, stresle başa çıkmak gibi konularda somut öneriler ve uygulanabilir stratejiler sunuluyor. Yazar, anne-baba tutumlarının çocuk gelişimi üzerindeki kritik rolünü vurgularken, aynı zamanda eşler arasındaki ilişkinin aile dinamikleri üzerindeki önemine dikkat çekiyor.

"Bilinçli Aile Olmak", okuyucuları kendi aile dinamiklerini anlamaya, farkındalıklarını artırmaya ve daha mutlu, daha

işlevsel aileler inşa etmeye teşvik ediyor. Psikoloji, sosyoloji ve kişisel gelişim alanlarına ilgi duyanlar, ebeveynler ve evlilik çağına hazırlanan bireyler için değerli bir başucu kitabı diyebiliriz. Tarhan'ın sade, anlaşılır ve akıcı üslubu, karmaşık psikolojik kavramları bile günlük hayata uyarlanabilir hale getiriyor.

Bilinçli Aile Olmak, başından sonuna kolay okunabilir bölümler ve elektronik afişlerle desteklenen somut önerilerle, her zaman mutlu çiftler ve huzurlu aileler için...

HATIRALARIN EVİ: GÜNÜMÜZDE AİLE

PROF. DR. KEMAL SAYAR

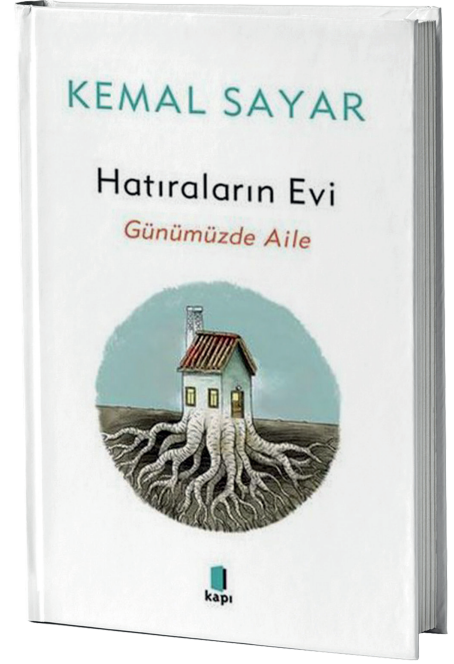
“Ev, dünyaya kök saldıığımız yerdir. Sorgusuz sualsiz kendimiz olabildiğimiz yer... Aile ise “kalpsiz bir dünyada son sığınak”tır; şefkatin son kalesi. İnsan kimliği hatıralarla oluşur. Aile bu bakımdan hatıraların evidir. Bir evi “yuva” yapan da budur.” Prof. Dr. Kemal Sayar “Hatıraların Evi: Günümüzde Aile” kitabının tanıtımında evi böyle tanımlıyor.

Sayar söz konusu eserinde modern dünyanın karmaşık ve hızla değişen yapısı içinde aile kurumunun nasıl bir dönüşüm geçirdiğini, bu dönüşümün ruhumuza ve ilişkilerimize yansımalarını edebi ve psikolojik bir derinlikle ele alıyor. Sayar, bir psikiyatrist ve düşünür olarak, aileyi sadece biyolojik bir birlik-telik olarak değil, aynı zamanda

duyguların, anıların ve kimliklerin inşa edildiği bir “ev” olarak tanımlıyor.

Kitap, günümüzde ailelerin karşılaştığı yalnızlaşma, iletişimsizlik, tüketim kültürü, dijitalleşmenin etkileri gibi pek çok çağdaş soruna ışık tutuyor. Yazar, bu sorunların sadece bireysel mutsuzluklara değil, aynı zamanda toplumsal dokunun da zayıflamasına yol açtığını vurguluyor. Ancak Sayar, karamsar bir tablo çizmek yerine, çözüm odaklı ve umut veren bir bakış açısı sunuyor. Ailenin yeniden “hatıraların evi” olabilmesi için sevgi, şefkat, sabır, empati ve anlam gibi temel insani değerlere dönüşün önemini vurguluyor.

“Hatıraların Evi”, edebiyat, felsefe, psikoloji ve sosyoloji-

yi harmanlayan, düşündürücü ve aynı zamanda duygusal bir anlatıma sahip. Prof. Dr. Kemal Sayar’ın kendine özgü akıcı ve şiirsel üslubu, okuyucuyu hem kendi ailesi üzerine düşünmeye hem de modern dünyanın ruhsal etkileri üzerine derinlemesine tefekküre davet ediyor. Bu eser, aileye farklı bir perspektiften bakmak, ilişkilerin derinliğini anlamak ve ruhsal bir doyum arayışında olan herkes için mutlaka okunması gereken bir kitap.

KADIN OLMAK: İSLAM, GELENEK, MODERNLİK VE ÖTESİ

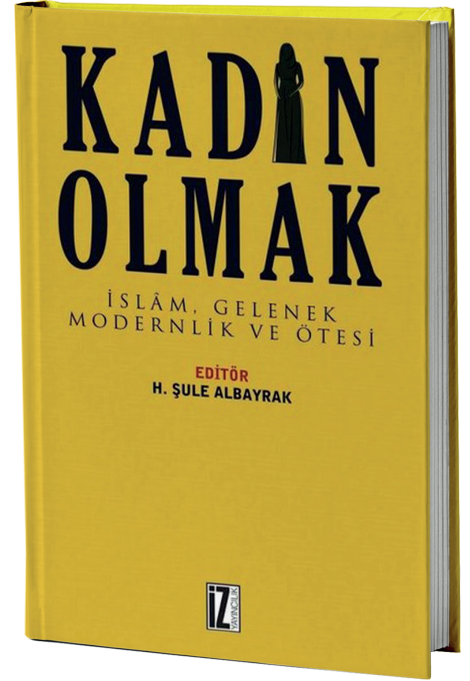
H. ŞULE ALBAYRAK

H. Şule Albayrak'ın "Kadın Olmak: İslam, Gelenek, Modernlik ve Ötesi" adlı eseri, kadın kimliğini çok katmanlı bir perspektiften ele alan, düşündürücü ve ufuk açıcı bir kitap. Yazar, kadının toplumdaki yeri, rolleri ve karşılaştığı zorluklar üzerine, özellikle İslam, geleneksel değerler ve modern çağın getirdiği paradigmlar arasındaki etkileşimi derinlemesine inceliyor.

Kitap, kadının hem tarihsel süreçteki konumunu hem de günümüz dünyasında kimlik arayışını, özgürleşme çabalarını ve toplumsal beklentilerle mücadelesini ele alıyor. Albayrak, İslam'ın kadına bakış açısını, geleneksel uygulama-

ların bu bakış açısıyla nasıl iç içe geçtiğini ve modernleşmenin kadın kimliği üzerindeki dönüştürücü etkilerini titizlikle analiz ediyor. Yazar, bu farklı katmanları sorgularken, kadının bireysel ve toplumsal olarak kendini gerçekleştirebilmesi için "ötesi"ne, yani klasik kalıpların ve dayatmaların ötesine geçme arayışını vurguluyor.

"Kadın Olmak", hem entelektüel bir derinliğe sahip hem de kişisel bir sorgulama alanı sunuyor. Sosyoloji, ilahiyat, kadın çalışmaları ve felsefe alanlarına ilgi duyanların yanı sıra, kadın kimliği üzerine düşünen herkes için zengin bir kaynak teşkil ediyor.

H. Şule Albayrak'ın akademik birikimiyle harmanladığı akıcı ve cesur üslubu, okuyucuyu ezberleri bozmaya ve kadın olmanın çok boyutlu anlamlarını yeniden düşünmeye davet ediyor.

PEYGAMBERİMİZİN REHBERLİĞİNDE EŞLER ARASI PROBLEMLERE ÇÖZÜMLER BEDİRHAN DEMİRCİ

Bedirhan Demirci'nin "Peygamberimizin Rehberliğinde Eşler Arası Problemlere Çözümler" adlı kitabı, günümüz evliliklerinde sıkça karşılaşılan sorunlara İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünneti ve öğretileri ışığında pratik çözümler sunan bir eserdir. Yazar, modern ilişkilerdeki açmazları tespit ederken, Hz. Peygamber'in evlilik hayatındaki örnekliğini ve rehberliğini temel alarak okuyuculara yol gösterir.

Kitap, iletişim eksikliği, anlayışsızlık, kıskançlık, öfke kontrolü, sorumluluk paylaşımı gibi eşler arasında yaşanan yaygın problemleri ele alır.

Demirci, bu sorunların çözümünde Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in hadislerinin sunduğu ilke ve tavsiyeleri günlük hayata nasıl uyarlanabileceğini örneklerle açıklar. Eşlerin birbirine karşı görev ve sorumlulukları, empati kurma, affetme, sabır gösterme gibi konular İslam ahlakı perspektifinden işlenir. Yazar, mutlu ve huzurlu bir evlilik için karşılıklı sevgi, saygı ve anlayışın önemini vurgular.

"Peygamberimizin Rehberliğinde Eşler Arası Problemlere Çözümler", hem dini hassasiyeti olan çiftler hem de evliliklerini İslami değerler çerçevesinde daha sağlam te-

mellere oturtmak isteyen herkes için faydalı bir kaynaktır. Kitap, kuru bir teoriden ziyade, yaşanmışlıklardan ve dini metinlerden süzölmüş, uygulanabilir çözümler sunmasıyla öne çıkar. Akıcı ve sade dili sayesinde, her okuyucunun kolaylıkla anlayabileceği ve hayatına uygulayabileceği bir rehber niteliğindedir.

BİR MİRAS OLARAK AİLE DEĞERLERİ

DEMET TEZCAN

Demet Tezcan'ın "Bir Miras Olarak Aile Değerleri" adlı eseri, modern çağın getirdiği hızlı değişim ve dönüşüm karşısında aile kurumunun ve onu ayakta tutan değerlerin önemine odaklanıyor. Kitap, günümüz toplumunda erozyona uğrama tehlikesiyle karşı karşıya olan aile değerlerinin korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması gerektiği fikrini işliyor.

Yazar, aile değerlerinin sadece soyut kavramlar olmadığını, aksine bireyin kimliğini, kişiliğini ve toplumsal uyumunu şekillendiren somut unsurlar olduğunu vurguluyor. Güven, sadakat, saygı, sevgi, fedakârlık, sorumluluk,

hoşgörü, dayanışma gibi temel değerlerin aile içindeki işlevlerini ve bu değerlerin kaybolması durumunda ortaya çıkabilecek boşlukları detaylı bir şekilde inceliyor. Kitap, aile bireyleri arasında sağlıklı iletişimin kurulması, ortak hedefler belirlenmesi ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi gibi konulara pratik yaklaşımlar sunuyor.

"Bir Miras Olarak Aile Değerleri", hem bireysel hem de toplumsal düzeyde aileye verilen önemin yeniden sorgulanması gerektiğini düşündürüyor. Sosyoloji, psikoloji, pedagoji ve kişisel gelişim alanlarına ilgi duyanların yanı sıra, kendi aile değerlerini güçlendirmek

ve çocuklarına kalıcı bir miras bırakmak isteyen herkes için önemli bir rehber niteliğindedir. Demet Tezcan'ın samimi ve akıcı üslubu, okuyucuyu kolayca içine çekerken, aile bağlarının kıymetini bir kez daha hatırlatıyor.

DİJİTAL DÜNYADA DEĞERLERİYLE AİLE OLMAK

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE FORUMU

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Aile Forumu tarafından hazırlanan “Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak” adlı eser, günümüzün en önemli konularından biri olan dijitalleşmenin aile üzerindeki etkilerini ve bu süreçte değerleri koruyarak nasıl sağlıklı bir aile yapısı sürdürülebileceğini ele alıyor. Kitap, teknolojinin hızla geliştiği, ekran bağımlılığının arttığı ve sanal dünyanın gerçek ilişkilerin önüne geçtiği bir dönemde, ailelerin karşılaştığı zorluklara dini ve kültürel değerler perspektifinden çözümler sunmayı amaçlıyor.

Eser, dijital araçların faydaları kadar zararlarına da değinerek, bilinçli teknoloji kul-

lanımının önemini vurguluyor. Özellikle çocukların ve gençlerin dijital dünyadaki risklere karşı nasıl korunabileceği, aile içi iletişimin dijitalleşmeyle nasıl etkilendiği ve bu durumu avantaja çevirmenin yolları üzerinde duruluyor. Kitapta, mahremiyet, sorumluluk, empati, saygı gibi temel aile değerlerinin dijital çağda nasıl muhafaza edilebileceği ve nesilden nesile aktarılabilmesi konuları detaylı bir şekilde işleniyor.

“Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak”, hem ebeveynler hem de dijital çağda aile kurumu üzerine düşünen herkes için rehber niteliğinde bir çalışma. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın toplumsal rehberlik misyonu

doğrultusunda hazırlanan bu eser, dini ve kültürel değerlerle harmanlanmış pratik öneriler sunarak, ailelerin dijital dünyada sağlam ve bilinçli adımlar atmasına yardımcı olmayı hedefliyor. Kitap, sade ve anlaşılır dille geniş bir okuyucu kitlesine hitap ediyor.

MAHREMİYET BAĞLAMINDA SOSYAL MEDYA VE AİLE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AİLE FORUMU

Diyamet İşleri Başkanlığı Aile Forumu tarafından hazırlanan “Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile” adlı eser, günümüz toplumunun en hassas konularından biri olan mahremiyet kavramını, sosyal medya kullanımı ve aile ilişkileri özelinde ele alıyor. Kitap, dijital çağın getirdiği bu yeni yaşam biçimlerinin, bireysel ve ailevi mahremiyet üzerindeki dönüştürücü etkilerini İslami ve kültürel değerler ışığında inceliyor.

Eserde, sosyal medyanın sunduğu açık iletişim ve paylaşım platformlarının, mahremiyet sınırlarını nasıl aşındırdığına dikkat çekiliyor.

Özellikle aile bireylerinin (eşlerin, ebeveynlerin ve çocukların) sosyal medya paylaşımları, özel hayatın ifşası, fotoğraf ve video paylaşımlarının yol açabileceği riskler ayrıntılı bir şekilde ele alınıyor. Kitap, İslam'ın mahremiyet anlayışının temel prensiplerini hatırlatarak, bu prensiplerin dijital dünyada nasıl korunabileceğine dair rehberlik sunuyor. Kişisel güvenliğin, aile içi huzurun ve toplumsal değerlerin korunması için bilinçli ve sorumlu sosyal medya kullanımının önemi vurgulanıyor.

“Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile”, ebeveynlerin çocuklarını dijital

risklerden korumalarına, aile içi iletişimi mahremiyet ekseninde yeniden düzenlemelerine ve genel olarak dijital etik konusunda farkındalık kazanmalarına yardımcı olmayı hedefliyor. Dini ve ahlaki değerlerin ışığında, teknolojinin doğru ve ölçülü kullanımı için pratik öneriler sunan bu eser, hem dini hassasiyeti olan aileler hem de mahremiyetin dijitalleşen dünyadaki yerini anlamak isteyen herkes için önemli bir başucu kitabı niteliğindedir.

AİLE MEDENİYETİMİZ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

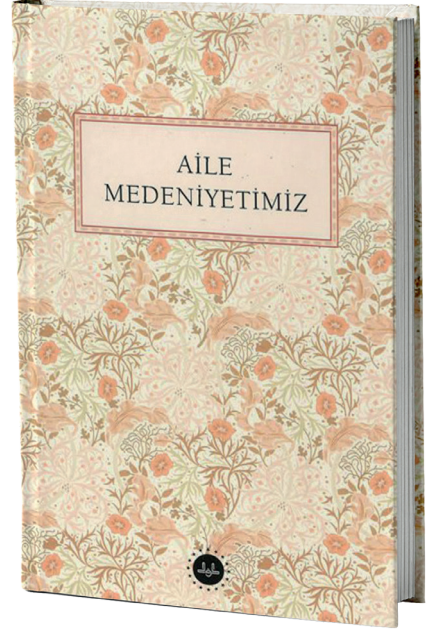
KOLEKTİF

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Aile Medeniyetimiz" adlı eseri, Türk-İslam medeniyetinin temel taşlarından biri olan aile kurumunu, tarihsel derinliği ve kültürel zenginliğiyle ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Kitap, ailenin sadece biyolojik bir birliktelik olmanın ötesinde, toplumsal yapıyı, değerleri ve kültürel kodları şekillendiren kadim bir medeniyet unsuru olduğunu vurgular.

Eser, İslam'ın aileye verdiği önemi, Kur'an ve Sünnet ışığında açıklarken, Osmanlı ve Selçuklu gibi büyük me-

deniyetlerimizin aile yapısına nasıl değer verdiğini, bu yapı içinde sevgi, saygı, merhamet, dayanışma, adalet gibi erdemlerin nasıl yaşatıldığını örneklerle ortaya koyuyor. Modern dünyanın getirdiği bireyselleşme, tüketim kültürü ve dijitalleşme gibi unsurların aile üzerindeki etkileri sorgulanırken, bu zorluklar karşısında aile medeniyetimizin köklerine dönerek nasıl güçlü kalılabileceğine dair çözümler sunuyor.

"Aile Medeniyetimiz", geçmişten günümüze aile kurumunun geçirdiği evrimi anla-

mak, Türk-İslam kültüründeki yerini kavramak ve gelecekte de sağlıklı aile yapılarını sürdürmek isteyenler için önemli bir referans kitabıdır. Dini, kültürel ve sosyolojik bir bakış açısıyla hazırlanan bu eser, akademiye ilgi duyanların yanı sıra, kendi aile değerlerini güçlendirmek isteyen her yaştan okuyucuya hitap eden, düşündürücü ve ufuk açıcı bir kaynaktır.

Din ve Toplum

Vakıf ve Toplum

